

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**MUSTAFA KUTLU'NUN
HİKÂYELERİNDE AİLE HAYATI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ASEL DİLAN VURAK

İSTANBUL, 2020

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDE AİLE
HAYATI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ASEL DİLAN VURAK
180101003**

**Danışman
Prof. Dr. Hasan AKAY**

İSTANBUL, 2020

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans Programı'nda **180101003** numaralı ASEL DİLAN VURAK'ın hazırladığı “**Mustafa KUTLU'nun Hikâyelerinde Aile Hayatı**” konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, 17/07/2020, Cuma günü saat 14.00'da çevrimiçi yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE**'ne **OYBİRLİĞİ** ile karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı [...]/.../20[...], tarihinde, saat da yapılacaktır.

Tez adı değişikliği yapılması halinde :

Tez adının [.....]
[.....]
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ (*)	İMZA
Prof. Dr. Hasan AKAY (Danışman)	KABULÜ	
Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK	KABULÜ	
Doç. Dr. Turgay ANAR	KABULÜ	

BEYAN/ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Asel Dilan VURAK

MUSTAFA KUTLU’NUN HİKÂYELERİNDE AİLE HAYATI

Asel Dilan VURAK

ÖZET

Bu çalışma, Mustafa Kutlu’nun hikâyelerinde yer alan aile hayatı örneklerinin incelenmesi adına yapılmıştır. Çalışmanın amacı, Mustafa Kutlu’nun hikâyelerindeki aile hayatı emsallerini; dayandırıldıkları farklı dünya görüşleri ekseninde tetkik etmek ve aile üyelerinin tutumları aracılığıyla oluşan yansımalarını değerlendirmektir.

Giriş dışında toplam üç bölümden müteşekkil olan çalışmanın birinci bölümünde; genel olarak “aile” kavramı, ailenin işlevleri ve değişim sürecine ilişkin bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde; Mustafa Kutlu’nun hikâyelerindeki, “geleneksel” aile hayatı yansımalarının bulunduğu örnekler çeşitli açılardan incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise; Kutlu’nun “modern” zihniyetin tezâhürü neticesinde ailenin geldiği duruma dair kaleme aldığı örnekler değerlendirilmiştir.

Bu amaçlar doğrultusunda; çalışmada yalnızca Mustafa Kutlu’nun hikâye türündeki eserlerinden değil, bazı deneme kitaplarından, kendisi hakkında yazılmış çeşitli eserler ve tezlerden, ayrıca incelemeye çerçeve teşkil eden konularla ilgili

pek çok muhtelif kaynaktan da istifâde edilmiştir.

Çalışmanın neticesinde; Kutlu'nun hikâyelerinde, geleneksel nitelikteki aile hayatının, olması istenen ve ideal kabul edilebilecek bir yapıda aksettirildiği, modern nitelikteki aile hayatının ise; olaylar ile aile üyelerinin davranışları vasıtasıyla eleştiri mâhiyeti kazandırılarak ele alındığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kutlu, aile hayatı, gelenek, modernizm.

FAMILY LIFE IN MUSTAFA KUTLU’S STORIES

Asel Dilan VURAK

ABSTRACT

This study was carried out to evaluate the examples of family life in the stories of Mustafa Kutlu. The study aims to analyze the family life examples in Mustafa Kutlu's stories in the axis of the different world views on which they are based and to evaluate the reflections of the family members through their attitudes.

In the first part of this study, which consists of three chapters apart from the introduction; information about the concept of “family”, the functions of the family and the process of change are given in general. In the second part; examples of Mustafa Kutlu's stories with "traditional" reflections of family life have been examined from various perspectives. As for the third part; Kutlu’s presentations about the situation that manifests through the family as a result of the “modern” mentality, have been examined.

In accordance with these purposes; this study, has benefited not only from Mustafa Kutlu's story works, but also from several essay books, various works and theses written about him, as well as a variety of sources related to the subjects that constitute the framework of the study.

As a result of the study; in Kutlu's stories, the traditional family life is

reflected in a structure that is desired and can be considered ideal, whereas in the modern family life; the events and behavior of family members, bring to hand, criticism by the author.

Keywords: Mustafa Kutlu, family life, tradition, modernism.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Mustafa Kutlu'nun hikâyeleri; "aile hayatı" konusu odağa alınarak, örnek pasajlar ışığında ve muhtelif açılardan incelenmiştir. Çalışma yürütülürken Kutlu'nun, aile hayatını; İslâmî kaynağı öne alan çıkarılan geleneksel bir aile hayatı yapısı ve bunun aksi olarak; din kaidelerinin, hatta bizzat dinin kendisinin terk edilmeye başlanması sonucu zedelenmiş modern bir aile hayatı olmak üzere iki farklı temelde işlediği tespit edilmiştir.

Geleneksel ve modern aile hayatı örnekleri kadar hacimli olmamakla beraber, iki farklı aile hayatı profilinin arasında geçiş dönemini ve değişimin ilk basamaklarını temsil edebilecek bazı örneklerin mevcut olduğu da saptanmıştır.

Bu tezle; Mustafa Kutlu'nun topluma dönük sanat anlayışının, toplumun en kilit kurumuna yönelik kaleme aldıkları ışığında daha net gözlemlenebilmesi, topluma ilişkin eserlerine yansıyan durumları, aile hayatı üzerinden aktardığının fark edilebilmesi ve edebî kişiliğinin nirengi noktasına yerleştirdiği "hudûdullah" ve "hikmet" görüşünün, aile meselesi üzerinden hikâyelerine nasıl yansıdığına değerlendirilebilmesi sağlanarak, alana katkı sunması hedeflenmiştir.

Bu gâyeyle tezin birinci bölümünde; aile kavramı ve ailenin çeşitli tanımlarına yer verilmiş, ailenin görevleri, işlevleri ve önemi üzerinde durulmuştur. Bunlar yapılırken ayrıntılı bir şekilde açıklamak ve karşılaştırma imkânı oluşturmak adına Doğu ve Batı toplumlarınca aileye yüklenen vazife ve ehemmiyetler ayrı ayrı belirtilmiş, üç büyük semavî dinin aileye bakışları da müstakil başlıklar altında aktarılmıştır. Türk ailesinin tarihsel süreci ise; dönemlere ayrılarak ayrıca ele alınmıştır. Bunun yanda ailenin geleneksel yapıdan modern yapıya geçiş aşamaları ve yaşadığı değişimlere de değinilmiş, bugün ulaştığı noktada kendisine yöneltilen bazı tehlikeler ele alınmıştır.

Aile kavramının ve kurumunun detaylıca incelenmesinin ardından, birinci bölümde aktarılan bilgiler ikinci ve üçüncü bölümde genişletilerek, belirlenen konular çerçevesinde

pasajların analizi gerçekleştirilmiştir. İkinci bölümde; Kutlu'nun hikâyelerinde yer alan geleneksel aile hayatının yansımaları, aile üyelerinin birbirlerine olan tutumu, ailenin geleneksel zihniyette ifade ettiği önem ve üstlendiği görevler, aile birliğinin bu tip ailelerde nasıl sağlandığı gibi konulara temas edilmiştir.

Geleneksel aile hayatına özgü değerleriyle aile büyüklerinin konumu ve yazarın geleneksel aile hayatının mekânı olarak belirlediği köy, kasaba ve mahalleler de yine ikinci bölümde incelenmiştir. Genel olarak Mustafa Kutlu'nun hikâyelerindeki geleneksel aile hayatı emsallerine ayrılan bu bölümün sonunda; farklılıkların ve gelenekten kopuşun nasıllığının izlenebilmesi amacıyla, geçiş aşaması niteliğindeki, modernleşmenin aile hayatı üzerindeki ilk izleklerine işaret eden örnekler de değerlendirmeye alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise; geçiş aşamasına ilişkin eserlere yansıyan örneklerin ötesinden, artık tam anlamıyla modernleşmiş aileler ve/veya aile üyelerinden bahsedilmiştir. Modern aile hayatında ebeveynlerin geçirdiği değişim; anneliğin yıpratılması, babaların ahlâkî yönden yozlaşmaları üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca hikâyelerdeki modern aile hayatlarında bulunan eşler arası problemler de; modernizmle yitirilen kanaatkârlık ve modern erkeğin tatminsizliğinden doğan sadakatsizliği çerçevesinde ele alınmıştır.

Bütün bölümler, yazarın edebiyatını üzerine inşa ettiği İslâmî bakış açısı temelinde toplanarak anlamsal bir birlik ve bütünlük meydana getirilmiştir.

Son olarak; bu çalışmanın yürütüldüğü süreç boyunca desteklerini, sabırlarını ve aile olmanın en güzel yanlarını benden esirgemeyerek tezime katkı sağladıkları için sevgili aileme ve emeğini, kıymetli vaktini, ufuk açıcı bilgilerini benimle paylaştığı için danışman hocam saygıdeğer Prof. Dr. Hasan AKAY'a, teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1.“AİLE” KAVRAMI	3
1.1 “Aile” Nedir?.....	3
1.1.1. Geleneksel Aile	6
1.1.1.1. İslâm Geleneksel Ailesi	8
1.1.1.2. Hıristiyan Geleneksel Ailesi	18
1.1.1.3. Yahudi Geleneksel Ailesi	21
1.1.2. Geleneksel Ailenin Modernleşme Serüvenine Genel Bir Bakış.....	23
1.1.2.1. Modern Aile	26
1.2. Doğu ve Batı Toplumlarında Ailenin Ehemmiyeti ve İşlevleri.....	34
1.3. Günümüz Ailesine Dair Sorunlar	39
1.4. Türk Ailesinin Tarihsel Süreci	42
1.4.1. İslâmiyet Öncesi Türk Ailesi.....	43
1.4.2. İslâm Dönemi Türk Ailesi	46
1.4.2.1. Osmanlı Ailesi	46
1.4.2.2. Tanzimat ve Cumhuriyet Dönemi Ailesi	51
1.4.2.3. Modern Çağ Türk Ailesi	55
İKİNCİ BÖLÜM.....	57
2. MUSTAFA KUTLU’NUN HİKÂYELERİNDE GELENEKSEL AİLE	
HAYATININ YANSIMALARI	57
2.1. Geleneksel Aile Hayatında Eşlere ve Ebeveynlere Yüklenen Nitelikler	57
2.2. Gelenek Temelli Ailelere Atfedilen Vazife ve Önem	79
2.3. Aile Birliği Örnekleri	85
2.4. Kadim Olanın Temsilini Üstlenen Figürler: Aile Büyükleri.....	94

2.5. Geleneksel Ailenin Mekânı Olarak “Köy” , “Kasaba” ve “Mahalle”	106
2.6. Değişimin İlk İzlekleri: Geleneksel Ailenin Çözülmesi	113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	121
3. MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDE MODERN AİLE HAYATI.....	121
.....	121
3.1.Modern Aile Hayatında Ebeveyn Kaynaklı Sorunlar	121
3.1.1. Annenin Eksikliği ve Anneliğin Eksiltilişi.....	121
3.1.2. Baba Figürünün Zedelenmesi.....	129
3.1.2.1. Babanın Meşrû Dairenden Çıkışı ve Etkileri	129
3.1.2.2. Babanın Dünyevî Unsurlara İptilasası.....	138
3.2. Eşler Arası İlişkiden Kaynaklanan Sorunlar	147
3.2.1. Kanaatkârlığın Yitimi	147
3.2.2. Modern Erkeğin Tatminsizliği: Sadakatsizlik	160
SONUÇ.....	174
KAYNAKÇA	178

GİRİŞ

Edebiyatın; toplumların kültürleri, değerler müktesebatı ve güncel olarak içinde buldukları durumu kayıt altına aldığı, yaşanmış olanlar ile hâlihazırda yaşananlara tanıklık ettiği yaygın bir kanaattir. Doğrudan aktaran bir “ayna” işlevi üstlenip üstlenmediği hususunda farklı fikirler öne sürülebilse de, hiç değilse onu inşa eden yazarların; parçası oldukları toplumlardan etkilendiklerini ve şahit oldukları hadiseleri kendi süzgeçlerinden geçirerek aktardıklarını söylemek mümkündür.

Bu minvalde, topluma ilişkin her türlü unsur, muhtelif vesilelerle insanlık ve edebiyat için önem taşısa da, “aile”; insanlığın varlığından bu yana ehemmiyetini muhafaza etmiş bir kurum olarak ayrı bir yere sahiptir. Zira Âdem ile Havva ve onlara sonradan dâhil olan evlatlarıyla insanoğlu; dünya hayatının daha başlangıcında bir “aile” olarak var edilmiştir. Bu gibi dinî, kültürel daha pek çok nedenle aile konusu; tarih boyunca üzerine her dönem ve her toplumda söz söylenmiş ve önem arz etmiştir. Toplumlara meydana getiren ailenin, bugün bilhassa Türk toplumu için sahip olduğu önemin bir örneği; Siyer Vakfı tarafından 2020 yılının (Hicrî 1441) “Aile Yılı” ilân edilmesidir.

Durum böyle olunca da; içinde yaşadığı toplumun gerçeklerini eserlerinde izleyebildiğimiz yazarların, aile kurumuna ilişkin dile getirdikleri de kavramın kendisine paralel olarak gittikçe önem kazanmaktadır.

Bu yazarlardan birisi de Mustafa Kutlu’dur. Aile meselesi, Mustafa Kutlu’nun da, toplumsal hadiseleri kendi sanat anlayışınca kaleme alan bir yazar olarak sıklıkla işlediği bir konudur. Kutlu’nun eserleri incelendiğinde, bütün hikâyelerinde az veya çok aile hayatına yer verdiği ancak bunu yalnızca bir ailenin başından geçen olayları anlatmak gibi yüzeysel bir maksatla gerçekleştirmediği fark edilir.

Kutlu'nun hikâyelerindeki olay örgüsü; toplumsal yaşamın aktarıldığı ve bu doğrultuda toplumun geçirdiği değişim aşamaları ve altında yatan sebeplerin de dile getirilmesinin ihmâl edilmediği bir yapıdadır. Bu doğrultuda olayların kaleme alınırken, toplumun sahip olduğu gelenek ve değerlere kaynaklık eden dinin; merkez bakış noktası olarak belirlendiği ve aile kurumunu ise bir aktarım zemini olarak seçildiği söylenebilir. Öyle ki, toplum olarak geçirilen safhaları Kutlu'nun hikâyelerinde izlemek ve bunu bilhassa aile hayatının değişen dinamikleri, aile üyelerinin davranışları ve birbirleriyle olan ilişkilerindeki yeni boyutta gözlemlemek mümkündür.

Yazarın edebî kişiliğini ifade eden anahtar kavramlardan bazıları; “hikmet”, “âhenk” ve “hudûdullah”tır. Bu nedenle, aile hayatına dair sanatına yansıttıklarında da bu kavramların izleri mevcuttur. Kutlu, geleneksel yapıdaki aileden, modern niteliğe geçiş evresindeki aileye ve modernleşmiş aile karakterine değin her bir aile hayatı örneğini, bu kavramların penceresinden görülen manzaralar olarak işlemiştir. Bu sebeple de kimi zaman; kurduğu aile hayatı örnekleri pozitif bir alternatifini temsil ederken, kimi zaman aksi bir şekilde tercih edilmemesi önerilen bir profili ortaya çıkarır.

Böylelikle yazar, iki zıt kutbun zihniyetlerini eserlerinin arka planında işletirken, muhtevalarında yer alan ilkelerinin aile hayatında meydana getirdikleri etki, değişim ve dönüşümleri de ön planda, “Müslümanca” bir değerlendirmeye tâbi tutmuştur.

Bugüne değin Mustafa Kutlu'nun sanat anlayışı ve hikâyeciliği birçok farklı açıdan incelenmiş olmakla birlikte; belirtilen nedenlerle gün geçtikçe daha büyük bir anlam ve önem ifade ederek, hakkında yapılan araştırma ve faaliyetlerim fazlaştığı “aile”ye dair kalemine yansıyanlar detaylıca analiz edilmemiştir. Bu tezle birlikte, Kutlu'nun ihmâl edilmiş aile görüşüne de, çeşitli yönlerden ışık tutulmasına çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. “AİLE” KAVRAMI

“Aile” kavramı; Hz. Âdem ile Hz. Havva’dan, yani mekânın dünya olduğu, insanlık tarihinin başlangıcından bugüne değin var olan bir yapıya işaret etmektedir. Sahip olduğu zamansal birikim ve bu süreç içerisinde ona etki ettiği düşünülen parametreler, “aile” kavramının, tek ve evrensel bir tanımının yapılmasını imkânsızlaştırmaktadır. Bu nedendir ki; konusu ve inceleme malzemesi “aile” olan her bir disiplin, kendi belirlediği yöntem ışığında belirli ölçütler getirerek, “aile”yi kategorilere ayırmıştır. Belirlenen ölçütler; ailenin kapsamında yer alan üye sayısı ve çeşitliliğinden, barındığı coğrafi ortama; ekonomik yapısı ile iş ve yönetim paylaşımı tarzından, benimsediği dini yaşayış şekline kadar daha pek çok noktayı ele alabilmektedir. “Aile” kavramını tanımlamak ve kendi perspektifinden bir sınır ile niteliklerini ortaya koymak isteyen araştırmacılar, bu kişisel bakış açılarıyla aileye farklı roller ve işlevler yüklemektedir. Böylece, yaptıkları tanımlar da bu işlevler çerçevesinde çizilmekte ve zaman zaman da kaçınılmaz olarak ideolojik tercihin izlerini taşımaktadır. Buradan hareketle, tezin birinci bölümünde “aile” kavramının; geleneksel ve modern tanımları yapılarak, Doğu ve Batı toplumlarınca taşıdığı ehemmiyet, görevleri ve konumu aktarılacaktır. Ayrıca yukarıda sözü edilen kriterlerce kategorize edilmiş çeşitli aile türleri ele alınacak ve İslâm-Türk geleneksel ailesi merkezde bulundurulmak suretiyle, Hıristiyan ve Yahudi geleneksel ailelerine de değinilecektir.

1.1 “AİLE” NEDİR?

Bahsedildiği üzere “aile” kavramı; tanımlanmak hususunda oldukça farklı yaklaşımların bulunduğu, tartışmalı ve esnek bir kavramdır. Ailenin hem bir grup hem de bir kurum olduğunu düşünen araştırmacılar; bünyesinde grup ve kuruma ilişkin bütün nitelikleri barındırmasının da kavramı karmaşılaştırarak tanımı zorlaştırdığını belirtir (Sayın, 2020: 33).

Sosyologlar ve “aile” ile ilişkili incelemeler gerçekleştiren disiplinlerin araştırmaları, “aile”yi kendi sistemlerince yorumlamışlardır. “Aile”nin bu denli üstünde durulup, anlaşılmasını zarûriyet hâline getiren yanlarından belki de ilki; bu yapıyı oluşturan kitlenin oranıdır, “çünkü günümüzde dünya nüfusunun tümüne yakın olan büyük bir kısmı (%95’i) aile birimlerinde yaşamaktadır.” (Doğan, 2016: 3) Hâliyle, insanlığın çoğunu ilgilendiren ortak bir nokta olması vasfıyla “aile” kavramı, değerlendirilmektedir. Bu nedenle de, araştırmacılar tarafından, tarih boyunca defalarca tanımlanmış, bugün de hâlihazırda yeniden tanımlanmaktadır.

Aile (عائلة) kelimesi dilimize Arapça’dan geçen bir kelimedir ve bakım, bakımını üstlenmek gibi anlamlara gelen ‘avl’ (عول) kökünden türemiştir (Özdemir ve Teyfur, 2017: 17).

Türk Dil Kurumu “aile” tanımını şu şekilde yapmaktadır: “Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik.” (Türk Dil Kurumu [TDK], 1998) Tanımın içinde barındırdığı anahtar nitelikleri vurgulamak, bir sonraki tanımların da muhtevasını değerlendirmek adına bir basamak olarak kullanılabilir. Evvela görüldüğü üzere “aile” olmak için gerekli ilk şey; “evlilik” ve “kan bağı”dır. Yani meşru bir birlikteliğin gerekliliğidir. Birlikteliği oluşturanlar içerisinde ise “karı, koca, çocuklar, kardeşler” yer almaktadır. Birazdan belirtilecektir ki, bu kapsam başka tanımlarda çok daha geniş bir kişi yelpazesini içine almaktadır.

Tanımda tarif edilen bütün de “toplum içindeki en küçük birlik” olarak değerlendirilmektedir. Buradaki “en küçük birlik” söylemi ve “en temel yapı birim”, “temel kurum” (Duman, 2012: 21) gibi ifadeler, bir topluluğu imlediği için daha kabul edilebilirken, alışıldık tanımlardaki “yapı taşı” nitelemesi bugün artık, kimi sosyologlarca kabul edilmemektedir. Örneğin Prof. Dr. Yusuf El- Karadâvî için: “Aile, toplumun ilk yapı taşı ve toplumun bekası için bir zorunluluk; içerisinde sevgi, acıma, merhamet, paylaşım ve fedakârlık duygularının olduğu tabii ve sıcak ortamdır.” (El-Karadâvî, 2019: 47) Buna karşın, F. Beylü Dikeçlilgil:

“Sıkça kullanılan ifadelerden biri de, ailenin toplumun yapı taşı olduğudur. Oysa aile toplumun en temel kurumlarından biridir, ancak yapı taşı aranıyorsa bu, aile değil bireydir, insandır. Toplum farklı etkileşim ağlarının dinamik bir örüntüsü ise her tür sosyal etkileşimin kaynağı insandır. Aile, değişimi bireyler üzerinden yansıtır; zira en küçük ve en temel etkileşim birimi olan ailede yapı taşı insandır” (Dikeçligil, 2012: 43) demektir.

Dikeçligil, bir başka yazısında da ailenin, toplumun temel kurumu şeklinde değerlendirilmesini pozitivist bir bakış açısının mahsulü olarak değerlendirmiştir:

“Bir bütünün temel parçasını aramak, maddeyi gerçekliğin yapı taşı olarak kabul eden pozitivist bilim anlayışından kaynaklanır. Klasik fizik maddenin en küçük parçası olarak atomu, mekanistik biyoloji hücreyi, sosyoloji de aileyi kabul etti. Oysa yirminci yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren bilim, gerçekliğin mekanik bir saat gibi işlemediğini ve yapı taşının madde olmadığını gösterdi. ...Bu ise yepyeni bir ontolojik tasavvur demektir.” (Dikeçligil, 2019: 72)

Buradan aile kurumuna ilişkin görüşlerin, kişilerin varlığa yönelik tasavvurları ışığında şekillendiği bilgisi çıkmaktadır. Yani kavramı tanımlamak ve değerlendirmek için bakış açısı, inanç ve ideoloji de etkin bir figürdür.

Bunların yanı sıra aileyi daha farklı yönleriyle esas alan tanımlamalar da mevcuttur; Musa Gümüş, “Nüfusu yenileme, milli kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonlarının yerine getiriliği bir müessese olarak tarif edilebilecek olan aile, siyasî ve dinî bakımlardan kolektif ve kültürel bir teşekkül ve cemiyetin bünyevî, esas hücresidir” (Gümüş, 2011: 85) şeklinde bir açıklama getirir. İslam Can; “...aile, bütün bir sosyal yaşamın minyatürize edilmiş hâlidir” (Can, 2014: 51) demektir. Necdet Subaşı ise aileyi “...insanın en dar anlamda gerçekleştirmeyi başardığı sosyal bir örgütlenme modeli” (Subaşı, 2014: 102) ve “...gerçekte dinsel bir oluşumun en içsel mekânı” (Subaşı, 2014: 103) olarak görmektedir.

“Aile” kavramına ilişkin tanımların sayısı bilinmemektedir. Burada da hepsinden söz etmek mümkün değildir. Ancak genel bir değerlendirme ile büyük resme bakıldığında, bu kavramın çoğunlukla ailenin sahip olduğu işlevler, yüklenmesi beklenen vazifeler ve sunduğu faydalara binaen yapıldığı göze çarpmaktadır. Bu yarar ve görevlerin, araştırmacılarca farklılık göstermesi ise; her toplumun, sahip olduğu kültür ve bu kültür pratiğini temellendiren zihinsel yapı minvalinde, kendine has bir “aile” algısı meydana getirmesine bağlanılabilir. Bu farklı aile algıları, birtakım toplumsal dönüşümler aracılığıyla yeni aile türlerini meydana getirirken, zaten var olanlar üzerinde de değiştirici bir etki yaratmaktadır. Öyle ki, kültürün ve düşünsel işleyişin değişime uğramasıyla, “geleneksel” olarak tabir edilen, en eski ve köklü “aile” şekli, bugün “modern” sıfatını alarak kavramsal ve tatbikî bir değişime maruz kalmaktadır.

1.1.1. Geleneksel Aile

“Geleneksel aile” türünün anlaşılabilmesi için öncelikle, dayandığı gelenek kavramının ne olduğunu ve bu geleneğin beslendiği kaynağın muhtevasını bilmek gerekir.

Gelenek için; toplumun, geçmişten bugüne edinmiş olduğu müktesebattır, alışkanlıklar bütünüdür denilebilir. Ancak buradaki “alışkanlık” söylemi; sahip olunan edinçleri basitleştirip, günlük hayat pratikleri klişesine indirgeyen bir mahiyette değildir. İlahî buyruklara bitişen, sonsuz hayatın selâmetine aracı kılınmış hakikât gerekliliklerinin, fiiliyata dökülüşüdür. Zira “gelenek”; dine içkindir, onun yapısı içinde saklıdır. İnanç ne olursa olsun, tüm geleneklerin kaynağı dindir. Üstelik bu durum yalnızca İslâm dinine özgü değildir, Hristiyanlık, Yahudilik gibi bütün semâvî dinler için de geçerlidir. Temelde din vardır ve onun hangi din olduğu üzerinden özgün gelenek sistemleri peydâ olmaktadır.

“Gelenek, uzun bir zaman sürecinde toplumda yerleşmiş olan ve nesilden nesile aktararak ve belli bir ölçüde dönüşüme uğratarak gelen inançlar, değerler ve kabuller bütünüdür içeren toplumsal pratik, anane ve örftür. Direnci yüksek bir

toplumsal olgu olarak kabul edildiği için bireyleri kendine uymaya zorlar ve böylece toplumda ortak bir anlayış, güçlü bir birliğin doğmasını sağlar.” (Yılmaz, 2013: 35)

Buradan yola çıkılarak, “geleneksel” olarak nitelendirilen ailenin, dinin kuralları yani yaratıcının çizdiği, hayatı kuşatıcı çerçeve etrafında şekillendiği söylenebilir. Bu durumda, dinin aileye dair vecibelerini incelemek ve sosyologların tarihsel seyri içerisinde belirlemiş olduğu özelliklerine vâkıf olmak, geleneksel aileyi anlamayı sağlayacaktır.

Geleneksel aileye, “klasik aile” de denmektedir. Onu oluşturan kişiler bakımından “büyük aile tipi” (Duman, 2012: 21) veya “geniş aile” şeklinde adlandırılan bir yapıya sahiptir:

“Geleneksel geniş ailenin en önemli özelliği hem dikey hem de yatay kuşaklar boyunca genişlemiş olmasıdır. Ailenin dikey kuşaklar boyunca genişlemesi demek, büyükanne ve dedelerin, anne ve babaların, çocukların ve torunların aynı çatı altında birlikte yaşamalar anlamına gelir. Yatay kuşaklar boyunca genişleme ise evli olan veya olmayan kardeşlerin aynı çatı altında birlikte yaşamasıdır. ...Geniş aile çemberi, aile grubu içinde, akrabaları kapsayacak biçimde genişler.” (Sayın, 2020: 42-43)

Görüldüğü üzere, Türk Dil Kurumu ve onun gibi aileyi anne, baba, çocuk ve kardeşten ibaret sayan tanım anlayışından bir hayli geniş bir kitleyi kapsamaktadır.

Geleneksel geniş aile tipinin, kente oranla daha çok kırsal kesimde ve sanayi öncesi toplumlarda bulunduğu düşünülmektedir. Aileyi oluşturan kişilerin geniş kapsamlı oluşu; bulunduğu coğrafi ortam ve dönem ile aile içi ekonomik işleyişi sebebiyledir. Zira bu aile tarıma dayalı, kapalı bir ekonomik yapıdadır ve tarım, kas gücünün varlığını önemli kılmaktadır. Ailenin varlığını devam ettirebilmesi için gerekli olan üretim, geniş aile yapısı içerisinde kendi kendine yetebilen ve dışarıya bağımlılığı yok denecek kadar az olan bir sistemde işler ve böylelikle geniş aileler hem barınma hem de üretim yerleri hâline gelirler (Sayın, 2020: 43).

Bahsedilen kalabalık aile yapısının ortak paydası elbette sadece kan bağı ve ekonomi değildir. Böyle bir sistemin ve insan yoğunluğunun huzur içinde yaşamını sürdürmesi, ortak manevî değerlerin ve karşılıklı hak ve sorumlulukların da mevcûdiyetini mecbur hâle getirmektedir. Bu hak ve sorumluluk ilişkisi, mensup olunan din mâhiyetinde belirlenmektedir. Neticesinde ise geleneksel aile;

“ ‘kök’, ‘çatı’ ve kendine özgü anlatısına göre oluşan bir ‘ilişkiler ağı’ şeklinde üç boyuta sahiptir. Kök sayesinde aile belli bir kimlik ve kültüre sahip olurken, çatı sayesinde koruma, korunma, huzur ve mahremiyet ihtiyacını gidermekte, ilişkiler ağı sayesinde sosyal, şahsi ve duygusal kazanımlar elde edebilmekteydi. Aile üyelerinin ekonomi, kültür, temel eğitim, sağlık, üretim, eğlence, din gibi alanlarda belli bir dayanışma içinde olmaları, klasik aileyi belli bir bütünlüğe sahip organizasyona dönüştürebilmekteydi.” (Tatar,2014)

Yani geleneksel aile, üyelerinin hem maddî hem de mânevî ihtiyaçlarını, benimsediği kapalı sistem içerisinde giderebilecek fonksiyonlara sahiptir.

Verilen bilgiler, “geleneksel aile”nin genel ve ortak sayılabilecek özellikleridir ancak daha önce de belirtildiği gibi her geleneksel ailenin dayanağı dindir ve dinler arasındaki farklılıklar, çeşitli toplumların geleneksel aileleri arasında da farklılıklar oluşturur. Hangi dinin nasıl bir geleneksel aileyi öngördüğü hususu da bu noktada önem kazanmaktadır.

1.1.1.1. İslâm Geleneksel Ailesi

İslâm’ın geleneksel ailesi, İslâmiyet’in ideal olarak işaret ettiği yapıdadır. Bu ideal ailenin özelliklerini belirlemek için İslâm’ın iki temel kaynağı incelenmelidir; Kur’an ve hadisler. Çünkü; Kur’an, İslâm’ın yegâne kılavuzu iken, bu kılavuzun en doğru uygulayıcısı ve temsili Hz. Muhammed (s.a.v.)’dir. Kur’an’ın ayetleri, O’nun yaşamının her alanında ve tutumlarının her bir saniyesinde vücut bulmuştur.

Bu yüzden Hz. Peygamber'in aile hayatı ve O'nun yetiştirdiği sahabelerin Asr-ı Saadet'teki aile hayatları, İslâm geleneksel ailesinin esaslı örneklerdir.

İslâm dini; dünya hayatına, âhirete giden bir köprü işlevi yüklemektedir. Yapılanların kendisi bu dünya ile sınırlıyken, neticeleri sonsuz bir âlemde bâki karşılık alacaktır. Bu nedenle Allah, kullarının aslı yurdu olan âhiret için birikim yapmaları yönünde bir düzen bahşetmiştir. Bu düzenin uygulanmasındaki birincil ortam ise ailedir. Birey, dini bilgilerini evvela ailesinden öğrenir, ibâdet alışkanlıklarını da ebeveynlerini gözlemleyerek kazanır. Bu nedenle İslâm'da aile kurumu kıymetli bir müessesedir.

Kur'an'da ilk insanlar, aynı zamanda ilk aileyi de oluşturmaktadır. Bunlar; Hz. Âdem ile Hz. Havva'dır. Daha sonra evlatları da bu ailenin tamamlayıcısı olarak onlara lütfedilmiştir. İslâm geleneksel ailesinde de, merkezde ebeveyn bulunurken, evlat da anne-babaya gönderilmiş kıymetli bir emanet ve aynı zamanda imtihandır.

“Ebeveyn” kavramı ve evladın sorumluluğa içkin değeri, bu aile tipini doğru anlamak açısından büyük önem arz etmektedir. Türk Dil Kurumu tarafından ebeveyn; anne-baba olarak ifade edilmektedir ve Arapça kökenlidir (TDK, 1998). Burada ehemmiyet taşıyan mesele, anne ve babanın ayrılmaz bir bütün oluşu ve İslâm'da, birbirlerinin önüne geçmeksizin, yan yana aile kurumunun vazifelerini ifa ediyor oluşlarıdır. Bu nedenle, İslâm geleneksel ailesinde, ne anne ne de baba birbirlerinden ayrı düşünülemez ve herhangi biri evlat tarafından öne yahut geriye alınamaz. “İnsana da, anne babansa iyi davranmasını emrettik. Annesi, onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur. (İşte onun için) insana şöyle emrettik: ‘Bana ve anne babana şükret. Dönüş ancak banadır’ (Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Meâli, Lokman, 31: 14) âyeti ve “Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez” (DİB Kur'an Meâli, Nisâ, 4: 36) âyeti ile “Namazdan sonra en değerli amel, anne-babaya hizmettir” (Müslim, İman, 36: 250) hadisi bunu kanıtlar niteliktedir.

Allah kullarına, ebeveynlerine karşı saygı, hürmet ve iyilikle muamele edilmesini emretmektedir. Anneyi veya babayı tek başına vurgulamayıp, ikisini sürekli birlikte anmaktadır.

Buradan yola çıkılarak İslâm geleneksel ailesinde ve bizâtihi İslâm'ın insanî değer ve kulluğu imleyen hiçbir alanında kadın-erkek ayrımı olmadığı belirtilmelidir. Aksi yönde bulunan fikirler ise bilgi eksikliğinden kaynaklanan zanlardan öte gitmemektedir. Çünkü Allah, “ Ey insanlar! Şüphesiz biz sizi bir erkek ve bir diğiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınmanızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır” (DİB Kur'an Meâli, Hucurât, 49: 13) buyurmaktadır. Anlaşıyor ki, üstünlük, cinsiyete, statüye, ırka vb. özelliklere değil, “takva” derecesine dayanmaktadır. Kulluktaki eşitliği bildiren bir başka âyet ise şudur:

“Şüphesiz müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, mü'min erkeklerle mü'min kadınlar, itaatkâr erkeklerle itaatkâr kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah'a derinden saygı duyan erkekler, Allah'a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkeklerle namuslarını koruyan kadınlar, Allah'ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.” (DİB Kur'an Meâli, Ahzap, 33: 35)

Allah burada açıkça ve tekrar tekrar iki cinsiyeti de vurgulayarak, kulları arasındaki görev ve mükâfât eşitliğinin altını çizmiştir.

Peki, böyle anlamı âyan âyetlere rağmen, bir kesim insanlar neden İslâm'ı, kadına zulmeden, onu yok sayan ve ikincillığe mahkûm eden bir yapıda görür? Bunun çeşitli sebepleri bulunmakla beraber öne çıkanlar; İslâm'ın kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim'deki bağlamından koparılarak ve kasten yanlış, eksik bir şekilde yorumlanan veya İslâm'a ait olmadığı hâlde ona atfedilen âyetler ile kadın-erkek

ilişkileri temelinde bütün toplumsal ilişkiler ağını ve işleyişini değiştirmiş olan feminizmin etkisidir.

Bu hususta bilhassa üzerinde durulduğu gözlemlenen ve aile bağlamında tezin kapsamında yer alması gereken konular; kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmasına ilişkin söylemler, İslâm'da kadına şiddetin teşvik edildiği yanılığsı ve kadının erkeğe “emanet” edilmesi üzerine yürütülen fikirlerdir. Her birine açıklık getirerek düzeltme yapmak, İslâm geleneksel ailesinin içyapısını ve düzenini en doğru bir biçimde idrâk etmek için gereklidir. Zira kimi insanlar, geleneksel hayatın yaşandığı Müslüman ailelerde kadınların dinî bir emre dayanılarak şiddet gördüğüne ve evlilik ile aile hayatı içerisinde erkeğin baskısı altında, değerde ikincil konumda olduğuna inanmaktadır.

İlk olarak; kadının Tevrat'ta erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı söylenmektedir (Tevrat, Yaratılış, 1: 21-23), ancak Kur'an'da durum böyle değildir. Allah, kadın ve erkeği aynı şeyden yarattığını belirtmektedir: “Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. ...” (DİB Kur'an Meâli, Nisâ, 4: 1) “Âyetteki ‘Sizi’ ifadesiyle kast edilen Âdem'dir. Çünkü bizler sırf ondan değil, ondan ve eşinden yaratıldık. Dolayısıyla o söz mecazdır. Âyeti şöyle anlamak gerekir: ‘O Âdem’i bir tek nefisten yarattı...’ ” (Bayındır, 2012: 59).

Buradaki âyeti destekleyen başka âyetler de vardır. Örneğin; “Allah, sizi bir tek nefisten yaratan ve kendisi ile huzur bulsun eşini de ondan var edendir” (DİB Kur'an Meâli, A'râf, 7: 189) âyeti, Zümer sûresindeki “O, sizi bir tek nefisten yarattı. Sonra ondan eşini var etti” (DİB Kur'an Meâli, Zümer, 39: 6) âyeti ve En'âm'da geçen “O, sizi bir tek candan yaratandır” (DİB Kur'an Meâli, En'âm, 6: 98) âyeti gibi.

Hatice Kelpetin Arpaguş; bütün bu âyetlerde bir cinsiyete vurgu yapılmadan nefsi vâhideden yaratılmış olmaya işaret edildiğini ve yine cinsiyet belirtilmeden insana kendi cinsinden eşler yaratıldığının ifade edildiğini söylemektedir (Kelpetin Arpaguş, 2020: 86). Ona göre; bu âyetlerde asıl amaç zaten cinsiyet temelli bir aktarım değil, “insan” olarak varlık sahasına çıkışın ve çift şekilde yaratılmış

olmanın hikmeti ile Allah'ın kudretine dikkat çekip, insanlara âhiret hayatını hatırlatmaktır (Kelpetin Arpaguş, 2020: 101-102).

İkinci meselenin yani erkeğin eşine karşı şiddete teşvik edildiği iddiasının dayandırıldığı âyet ise şöyledir:

“Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar. İyi kadınlar itaatkârlardır. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da 'gayb'ı korurlar. (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah, çok yücedir, çok büyüktür.” (DİB Kur'an Meâli, Nisâ,4: 34)

Bu âyete ilişkin pek çok farklı çeviri, görüş ve değerlendirme vardır. Bu farklılık, kelimelerin birden fazla anlam taşımamasından ileri gelmektedir. Bunlardan en keskin boyutta olan anlamından yani fiilin “dövmek” olarak kabul edildiği açıklamalardan başlanarak, diğer mümkün anlamlar da değerlendirmeye alınacaktır.

Öncelikle âyette geçen “nüşûz” kelimesi, “kadının gözünü başkasına dikmesidir.” (Bayındır, 2012: 68) Bu da demek oluyor ki İslâm'a göre; ahlakî açıdan, aile içi genel ilişkiyi ve eşler arasındaki ikili ilişkiyi zedeleyerek sadakati ve saygıyı hasara uğratan bir davranışta bulunan eş, kocasının vereceği tepkiler âyette sıralandığı şekilde olmalıdır ve dövmek eylemi de en son aşamada, ayrıca akla gelenden farklı bir çerçevede anılmaktadır. Burada bahsedilen “dövme” eylemi; günümüzde yaşanan canice kadına şiddet hadiselerinin zihnimize bıraktığı iz aracılığıyla oluşan yansımalarından farklı bir durumu tarif etmektedir. Efendimiz (s.a.v.); açıkça eşini aldatmış olan kadın için dahi “hafif şekilde dövün” demektedir. (Müslim, Sahih, Hac: 2137).

Bu “hafifliğin” ölçütü; bedeninin üst kısmına asla temas etmemek, kızarıklık dahi oluşmayacak vaziyette iz bırakmamak şeklindedir. Bu, eşine ihânet etmiş olan kişinin, kendisinden vazgeçilmesi yahut büyük ve gaddarca tepkiler ile karşılaşması yerine sunulmuş bir adımdır, aksine müsaade yoktur.

Âyetin bu çeviri minvalindeki yorumuna bakıldığında; en aşırı değerlendirmenin, yine en aşırı hadise karşısında ve son aşamada geçerli olduğu fark edilmektedir. Nitekim âyetin içinde bulunduğu Nisa sûresi, poligami, miras gibi keskin konuların ele alındığı bir sûredir ve bu da ifâdelerde; normalden farklı ve genelden ayrı bireylerin ve durumların merkeze alındığını göstermektedir. Bu da demektir ki; uygulama emri yönünden belirli, sınırlı bir kitle ve hadiseye hitap etmektedir. Ayrıca âyetin başında erkekler “koruyucu” olarak vasıflandırılmışlardır. Korumaları emredilene aksi bir tutum sergilemeleri anlamsal açıdan âyetin bütünüyle uyumlu durmamaktadır.

Bu hâli ile de elbette yaşanması veya yaşandığının düşünülmesi bile üzücü olan durumu, empatiyle ve bugünün koşullarında aynı hadisenin ortaya çıkarabileceği neticelerle karşılaştırarak değerlendirmek gerekir.

Bugün, eşlerinin kendilerini aldattığına şahit olan bireylerin cinayet işlemek gibi facia bir mantığa, insanlığa sığmayan yollara başvurduğu dikkate alındığında, İslâm’ın edebi ve sabrı en aşan durumlar için bile sakinliği, öfkeyi dizginlemeyi öğütlediği, o zor anda yapılacak ilk şey olarak “usulünce konuşmayı” emrettiği görülmektedir. Üstelik sebebin kanıtlanması şarttır. Erkek sadece bundan şüphelendiği için bir şey yapmak keyfiyetine de asla sahip değildir. Zira “Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir” (DİB Kur’an Meâli, Nûr, 24: 4) denmektedir ve erkekler böyle bir tedbire dahi sahip değillerdir. Bu da kadının iffetinin ve bizatihi kendisinin Allah tarafından sıkıca korumaya alındığına delildir.

Bu değerlendirme; âyetin içerisinde yer alan “darabe” fiilinin “dövmek” olarak kabul edildiği bir çeviri için mümkündür. Kavrama farklı çeviri ve bakış açısıyla yaklaşanlar da mevcuttur. Bunlardan biri; “darabe” (ر ب ض) fiilinin, aslında

“yüz çevirmek, bırakmak” anlamına da gelişinden yola çıkılarak yapılmıştır. Burada dayanak; Hz. Muhammed (s.a.v.)’in hayatına bakıldığında, eşlerine asla şiddet uygulamamış olması, hatta “Allah’ın hanım kullarına vurmayın! (Bu gece) Muhammed’in eşlerine pek çok kadın geldi. Hepsi de kocalarından şikâyetçiydi. Bu adamlar sizin hayırlılarınız değildir” (Ebu Davud, Nikâh, 41-42) buyurduğu ve bunun gibi kadınları kollayıcı daha pek çok hadisinin bulunmasıdır. Hz. Peygamber’in böyle bir ifade kullanması; bu uyarıyı yapmasını gerektiren olayların, O’nun döneminde de yaşandığının delilidir. Ancak Hz. Muhammed (s.a.v.), aile hayatında böyle bir durumu hiç yaşamamıştır:

“Hz. Peygamber’in kadınlara ve eşlerine verdiği değer, dünyada başka bir yerde rastlanmadık bir seviyede idi. Hz. Peygamber, eşlerini insanlığa örnek gösterilecek bir sevgi ile sevmiş, eşlerine olan sevgisini saygısıyla dengelemiş, evlilik hayatında hiçbir aşırılığa ve sevgi-saygı suistimâline izin vermemiştir. Eşleri ile sohbet etmiş, yarışmış, onların yemek yediği kaptan yemiş, su içtiği bardaktan su içmiş ve onlarla şakalaşmıştır. ...Hz. Peygamber bütün kadınlara karşı kibar ve nazik davranmış, böyle davranılmasını da herkese tavsiye etmiştir.” (Kavuştu, 2006: 10-11)

Âyette geçen ve sebebi karşılayan “nüşuz” kelimesi için de buradaki gibi birden fazla anlam taşıma durumu söz konusudur. Bu manalardan birinin “gözünü başkasına dikmek” olduğundan bahsedilmişti. Kelime bir de, “başkaldırı” anlamını taşımaktadır ancak, kadının erkeğe koşulsuzca, tam bir teslimiyetle itaatinin beklenmediği, itaat edilenin yalnızca Yaratıcı olduğu bir dinde kadının; kocasına başkaldırdığı gerekçesiyle şiddete maruz kalması mantıken hiç de uygun durmamaktadır. Kadınlar, elbette haksızlığa uğradığında bunun hesabını soracak ve hakkını arayacaktır. Nitekim bu İslâm geleneksel ailesi içerisindeki, çocuklar dâhil, her bir birey için geçerlidir. Allah’ın tanımış olduğu hak ve izinlerden yana yahut doğrudan dinî bir hususta, aile bireylerinden biri hata eder, zâlimlik gösterir ve vazifesini yerine getirmezse, mağdur edilen aile bireyi şikâyet ve hak talebinde serbesttir ve hatta bunu yapmaya mecburdur.

Görüldüğü üzere âyet üzerinden yürütülen fikirler ve negatif yargılar temelsizdir. Bu durumda denilebilir ki; hayatta karşılaşılan kimi örnekler Lütfi Doğan'ın belirttiği gibi “Yanlış ve aşırı davranışların sorumlusu, Kur'an prensiplerinden uzak kalıp İslâm'a zıt tutumlarıyla Müslümanlığa yük olanlardır.” (Doğan, 2016: 66) Buna, konuyu bilinçli ve maksatlı bir propaganda aracı hâline getirme çabasında olanlar da eklenebilir.

Değınilecek son mesele ise “emanet olma” durumudur. Peygamber (s.a.v.): “Kadınlar hakkında Allah'tan korkun! Çünkü siz, onları Allah'ın emaneti olarak aldınız” (Müslim, Sahih, Nikâh: 93) buyurmaktadır. Bu hadis kimi insanlara, kadınların korunmaya muhtaç, zayıf ve erkeğin nesnesi olma mâhiyetinde bir anlam taşıyor gibi görünmektedir. Sebebi ise; “emanet” kavramının değeri tam anlamıyla bilinmemesidir. Oysa bunu kendi yaşantımızın her alanına düşünsel olarak tatbik etmek bile “emanet”in kıymetini anlamak adına yeterli olacaktır. Örneğin; bir insanın, oldukça pahalı bir pırlanta gerdanlık ile çok ucuz bir plastik kolyeyi birilerine geçici süre bıraktığı düşünülürse; kişi muhakkak, pahalı olanı teslim ederken bunun; verilen zata bir “emanet” olduğunu ve onu hakkıyla muhafaza etmesini öğütleyecektir. Diğerini verirken ise böyle bir cümle sarf etmeye bu denli gerek duymayacaktır.

Burada “emanete değer olmak” hâli vardır. Allah, kullarına musahhar kıldığı koca bir kâinatı ve içerisindeki her nimeti “emanet” olarak, “emanet” çatısı altında lütfetmiştir. Öyle ki, insanoğlunun içinde yaşadığı beden ve aldığı nefes bile emanettir ve Allah hepsine karşı göstermiş olduğumuz tasarruftan bizi hesaba çekecektir. Bu durumda; kadının emanet oluşu onun kıymetinden ve ona karşı yapılacak her türlü haksızlıktan, yapanın hesaba çekileceğindendir. Kadınlar; verilen örnek nezdinde tabiri caizse, mecâzen, Allah'ın pırlantalarıdır. Allah kadınları, erkeklere “emanet” ederek, onlara büyük bir sorumluluk yüklemiştir. Burada Efendimiz (s.a.v.)'in Vedâ Haccı dönüşü Medine'ye giderken, hanımlarını taşıyan deveyi idâre eden sahabe Enceşe'ye söylediği sözü anmak anlamlı olacaktır: “Ey Enceşe! Develeri yavaş sür, kristalleri kırmayasın!” (Müslim, Fazail: 70)

Feminizmin etkisine gelinecek olunursa; akımın, İslâm geleneksel ailesinin yapısındaki erkeğin haklarının, kadına nazaran kimi alanlarda biraz daha geniş oluşuna verdiği tepki ile değerlendirmek gerekmektedir. Zira feminizm hayatın her alanını kapsayan bir “eşitlik” ilkesi üzerine kuruludur. Burada da dikkatten kaçırılan nokta; erkeğin hak fazlalığının, sorumluluğunun da daha fazla oluşu paralelinde verildiğidir. Bu gündelik hayatta, birden fazla insanın bulunduğu her alanda ve hatta siyasî işleyişte de böyledir; yükümlülüğü fazla olan kimsenin, bunu yerine getirebilmeyi mümkün kılacak yetkilere de sahip olması gerekir. Allah, kullarına şöyle seslenir: “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında gayet katı, çetin, Allah’ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyenve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır.” (DİB Kur’an Meâli, Tahrîm, 66: 6) Üstelik “Allah, birini birinden sorumlu hâle getirir de o, öldüğünde sorumlusu olduklarıyla gereği gibi ilgilenmemiş olursa ona cenneti haram kılar.”(Müslim, İman, 63: 361) Erkek, ailesinin her türlü geçimini sağlamak ve evlatlarının dinî eğitimi ile ilgilenmek zorundadır. Dinini bilmekse insanın sonsuz hayatını etkileyecek bir hadise olması yönünden son derece önemlidir. Bu gibi sorumlulukları, Allah’ın emrini yerine getirecek şekilde taşımak için de hakları yer yer fazladır.

Bu şartlara bağlanmış hak; babanın yahut kocanın, eşine veya evladına zulmetmesi, tam ve yalnız bir yönetici olarak karar mekanizmasını şahsına bağlaması anlamına gelmemektedir. Allah “Kadınların yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır” (DİB Kur’an Meâli, Bakara, 2: 228) buyurmaktadır. Bu haklardan bazıları; mehir, nafaka temini ve iyi geçimdir. “Onlarla iyi geçinin.” (DİB Kur’an Meâli, Nisâ, 4: 19) emrini veren Allah’ın, bir kuluna diğerini ezdirmesi mantiken mümkün görünmemektedir. Burada erkeğe verilen hak, bu dünyada aile birliği ve “âhenkli” yaşantının temini ile ahirette sonsuz bir cenneti kazanmaya destek olması adınadır.

Birlik ve âhengi meydana getiren uyum; zıtlıkların ve farklılıkların tamamlayıcılığı ile mümkündür. Ailede kadın, erkek ve çocuklar, birbirlerinden oldukça ayrı fitratlara ve kimi alanlarda farklı özelliklere sahiptir ve Allah, yarattıklarının fitratını en iyi bilen olarak vazifelendirme ve hak paylaşımını yapmıştır.

“Yaratan bilmez mi? O, en gizli şeyleri bilir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır.” (DİB Kur’an Meâli, Mülk, 67: 14) Buna göre; yarattığı farklılıkları da bir zenginlik ve hikmet vesilesi kılarak, bir bütünü oluşturan her biri kendi içinde değerli parçalar şeklinde tecelli ettirmiştir. O yüzdendir ki; “Zıt kutupların birbirini tamamlayan iki karşıt tarafı olan kadın ve erkek kıymet bakımından birbirine eşdeğerdir. Uçlardan biri diğerinden daha kıymetli değildir; çünkü ikisi de tek başına yarım ve bütünlüğü sağlamak için birbirlerine ihtiyaçları vardır.” (Maraşlı, 2018: 21) İşte bu muhtaçlığın gereği olan paylaşım düzeni beraberinde birlik olma hâlini yani “aile birliği”ni ve bireyler arasında uyumu doğurmaktadır.

Bu uyum, İslâm geleneksel ailesinde, herkesin bir şekilde yönetime katılması neticesini ortaya çıkarmaktadır. Örneğin; Efendimiz (s.a.v.), Hudeybiye Gazvesinde, “eşi Ümmü Seleme ile istişare etmiş o da kendi görüşüyle ona göstermiştir. Nebi de içinde hayır ve isabet bulunan bu görüşü uygulamıştır.” (El-Karadâvî, 2019: 33)

Ebeveyn ve eşler bahsinin ardından “evlat” meselesine gelinirse; çocuk, İslâm geleneksel ailesi için bir nimettir, Allah’ın hediyesidir. Evladın kıymeti Kur’an’da aktarılan şu dualardan açıkça anlaşılmaktadır: “Zekeriya’yı hatırla. Hani o, Rabbine, ‘Rabbim! Beni tek başıma bırakma. Sen varislerin en hayırlısısın’ diye dua etmişti” (DİB Kur’an Meâli, Enbiya, 21: 89), “Orada Zekeriya Rabbine dua etti: ‘Rabbim! Bana katından temiz bir nesil bahşet. Şüphesiz sen duayı hakkıyla işitensin’ dedi.” (DİB Kur’an Meâli, Ali İmran, 89: 38) Çocuklar, ebeveynlerine birer emanettir, Allah’ın rızası doğrultusunda yetiştirilmesi ise anne-baba için bir imtihan vesilesidir: “Bilin ki mallarınız ve çoluk çocuğunuz birer deneme aracıdır. Allah katında ise büyük bir mükâfat vardır.” (DİB Kur’an Meâli, Enfal, 8: 28) Çocuk yetiştirmek bu tip ailelerin ebeveynleri için “ailenin doğal bir işidir. Aile, çocukları sevgi ile büyütmeli ve onlara geleneksel ve ruhsal miraslarını aktarmalıdır. Bu şekilde çocukları toplumsallaştırmalı ve nesilleri birleştirmelidir. Aileler, bu önemli işi yaparak toplumda saygı ve şeref kazanırlar.” (Demirkanoğlu, 2018: 78)

İşte İslâm geleneksel ailesi; yukarıda aktarılan emirlere uyan ve ulaştırılması gereken kişi olarak Peygamber (s.a.v.)’in aile hayatını örnek alan böyle bir yapıda seyretmektedir.

1.1.1.2. Hıristiyan Geleneksel Ailesi

Hıristiyanlık, bilindiği üzere Roma topraklarında doğmuştur. Hıristiyan geleneksel ailesi de; Roma kültürü ve Hıristiyanlığın kutsal kitabı olan İncil'in öğretileri üzerine inşa edilmiştir.

Roma kültüründe kadın, tam anlamıyla bir eşya, cansız, duygusuz, ruhsuz bir madde olarak kabul edilmekte ve tabii olarak kendisine hiçbir hak tanınmamaktaydı. Bu durum sadece gündelik dışarı hayatı değil, evlerde de yani aile kurumu içerisinde de geçerli idi. Evlilik ile birlikte kadın, babasının dininden çıkarak kocasının dinine geçmekte ve bu din değişimi aynı zamanda kadının; artık kocasının hüküm ve iznine de tâbi olduğu anlamına gelmektedir (Şahin Utku, 2020: 134-135). Üstelik bu değersizlik, evlilik akdine de yansımaktadır. Evlilik âdeta bir kadın ile bir erkek arasındaki aile kurma kararı değil, kızın “efendisi” konumunda sayılan; erkek kardeş, baba gibi ailenin “erkek” olan herhangi bir üyesi ile kocası arasında yapılan bir anlaşma ve hak devridir. Kadına da fikri hiçbir aşamada sorulmamaktadır (Ortaylı, 2018: 90).

Kadının sosyal hayattaki ve aile hayatındaki köleliği; bir evlat olarak da geçerliliğini korumuştur. Roma'da evliliğin en önemli gayesi tapınmayı devam ettirebilecek bir gelenek nesil meydana getirmekken, kız çocuk bu amacın dışında tutulmuştur, zira o, bilindiği gibi evlendiğinde babasının dinini terk edecektir (Şahin Utku, 2020: 136). “Bu nedenle erkek çocuklar doğduğunda onların aileye kabulünü ve evin tanrısına takdimlerini sembolize eden temsilî bir tören düzenlenmiştir.” (Şahin Utku, 2020: 136) Ayrıca eşler; çocuklarının babasının kendileri olduğuna ilişkin asılsız şüphelere dayanarak çocuklarını reddedip kapı önüne koyabilmekte ve kendinden olduğunu kabul ettikleri çocukları da sakatlık veya cinsiyeti sebebiyle yine reddedip, statü sağlamak için erkek çocuk evlat edinebilmekteydiler (Hortaçsu, 2015: 43).

Kadının anneliği de aynı çerçevede kötü bir muamele ve cezalandırma ile karşı karşıya bırakılmıştır. “Hamile bir kadının bir sığıra eliyle ya da ayağıyla dokunmasıyla sığırın hastalanıp öleceği, ekinlerin kuruyup yok olabileceği

düşünölmüş; kadının lohusalık döneminde giydiği tüm kıyafetler ve yemek kapları ev halkını da kirlettiği düşüncesiyle yok edilmiştir.”(Şahin Utku, 2020: 138)

Bu kültürel zemin üzerine gelen Hıristiyanlık, toplumsal işleyişteki kadın ve aile konumuna ilişkin birtakım değişiklik ve ıslah adımları atmıştır.

İncil’deki şu satırlardan anlaşılacağı üzere, Hıristiyanlıkla birlikte “aile” artık Tanrı tarafından kurulan bir müessesedir:

“İsa şu karşılığı verdi: ‘Kutsal Yazılar’ı okumadınız mı? Yaradan başlangıçtan ‘İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı’ ve şöyle dedi: ‘Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak.’ Şöyle ki, onlar artık iki değil, tek bedendir. O halde Tanrı’nın birleştirdiğini, insan ayırmasın.’ ” (Yeni Yaşam Yayınları İncil Çevirisi, Matta, 19:4-6)

“Öğrencileri evde O’na yine bu konuyla ilgili bazı sorular sordular. İsa onlara, ‘Karısını boşayıp başkasıyla evlenen, karısına karşı zina etmiş olur’ dedi. ‘Kocasını boşayıp başkasıyla evlenen kadın da zina etmiş olur.’ ” (Yeni Yaşam Yayınları İncil Çevirisi, Markos, 10: 10-12)

Aile artık ilahi bir alan ile bağlantılı sayılmakta, böylelikle de aileye bir kutsiyet atfedilmektedir. Aile artık sosyal yahut medenî bir kurum değil, dinî bir kurum olarak kabul edilmektedir (Özdemir ve Teyfur, 2017: 25). Ailenin öneminin artışı ile boşanmalar güçleştirilmiş, evlenilecek kişilerin Hıristiyan olması zorunluluğu getirilmiştir.

Burada belirtilen ayrılmayı imkânsızlaştıran tek bir beden olma durumu, Katolikler tarafından daha serbest bir hâle getirilmiştir. “Katolik hukuku, boşanma yasağının ortaya çıkaracağı olumsuzlukların azaltılması için ayrılığa müsaade etmiştir. Ebedi veya muvakkat olabilecek olan ayrılık, evlilik bağını değil, ancak birlikte yaşama vecibelerini ortadan kaldırmaya matuftur.” (Acar, 2018: 164)

Hıristiyan geleneksel ailesinde, baba ve koca merkezli olup, Yaratıcı gibi ona da itaat beklendiğinden, İslâm geleneksel ailesindeki bütüncüllüğü imleyen “ebeveyn” kavramından burada söz etmek mümkün değildir. Çocuğun anne-babaya saygısı İncil’in öğretileri arasındadır, örneğin: “Çünkü Tanrı şöyle buyurdu: ‘Annene babana saygı göstereceksin’; ‘Annesine ya da babasına söven kesinlikle öldürülecektir’ ” (Yeni Yaşam Yayınlar İncil Çevirisi, Matta, 15: 4) denmektedir ancak babanın anneden daha önde ve aktif sayıldığı, Prof. Dr. İsmail Doğan’ın Barnabas İncili, 183-184’ten aktardığı şu kısımdan anlaşılabilir:

“ İsa cevap verdi: ‘Ruhumun huzurunda durduğu Tanrı sağ ve diridir ki, sözlerim doğrudur. Size ‘bir insanın çocuk gibi olması gerektiğini söyledim; çünkü bu, gerçek alçakgönüllülüktür. Eğer küçük bir çocuğa, ‘senin elbiselerini kim yaptı?’ diye sorsanız, ‘babam’ (diye) cevap verecektir. Eğer ona oturduğu evin kimin olduğunu sorsanız, ‘babamın’ diyecektir. Eğer ‘sana kim yiyecek veriyor?’ desanız, ‘babam’ (diye) karşılık verecektir. Eğer, ‘sana yürümek ve konuşmayı kim öğretti?’ desanız, ‘babam’ (diye) cevap verecektir. Ama desanız ki, ‘alınımı kim yardı? Alınımı böyle sardır mıydın?’ diyecek olsanız, ‘düştüm ve başımı yardım’ (diye) cevap verir. Eğer, ‘neden düştün’ dersanız, ‘görmüyor musunuz? Küçüküm, yetişkin bir insan gibi yürümeye ve koşma gücüm yok ki! Bu bakımdan, babam sağlam yürümem için benim elimden tutmadı. Fakat iyi yürümeyi öğrenmem için babam beni bir an bıraktı. Ve ben de koşmak isteyince düştüm.’ (diye) cevap verir. Eğer, ‘o zaman baban ne dedi?’ dersanız, ‘niye şimdi oldukça yavaş yürümedin? Bak, ileride benim yanımdan ayrılmayacaksınız’, dedi (diye) cevap verir.” (Doğan, 2016:295)

Görüldüğü üzere, insanın Tanrı’ya karşı sergilemesi beklenen tutum, aynı zamanda çocuğun babasına sergilemesi gereken tutumdur da. Baba ve Tanrı bu aile düzeninde yan yanadır, ikisi de veren, itaat edilen, rızası gözetilip emri uygulananlardır. Oysa İslâm’da Allah, her şeyin ve herkesin üstündedir, O; yarattıkları ile yetkisini ve konumunu paylaşmaz, sadece emir ve yasaklarını bildirerek ne yapılacağını bildirir. Bu açıdan İslâm geleneksel ailesinde koca/baba, karı/anne ve çocuklar, sadece Allah’ın emirleri doğrultusunda hareket etmek durumundadırlar. İki geleneksel aile arasında, çocuklarını, dinlerinin gereklerince yetiştirme vazifeleri ise tamamı ile ortaklık arz etmektedir.

1.1.1.3. Yahudi Geleneksel Ailesi

Yahudi geleneksel ailesi, temelde Tevrat öğretilerine göre hayatlarını idame ettiren yapıda bir ailedir. Yahudilikte aile; hem sosyal hem de dinî bir yapılanmadır. Bu yapılanmada baba figürü, hem anneden çok daha üstün bir konumdadır hem de eş ve çocuklar üzerinde tam bir hak sahibidir. “Kadın, kamusal alanın dışındadır ve her türlü yetki ve iktidardan uzaktır. Kadın, kocasının mülkiyetindedir ve kutsal kitap, poligamiyi meşru saymaktadır. Bazı haklarına karşın, dinî alanda kadın, köleler ve çocuklarla aynı statüdedir. Bu sebeplerdir ki şahitliğe ehil değildir, Tevrat tedkikinden dışta tutulmuştur. Tapınak ve sinagogda ayrı bir yerdedir ve ibadete iştirak edemez.” (Harman, 2012: 94)

Hıristiyanlık öğretilerini beslemiş olan Yahudilikte de, kadının yaratılışı hadisesi, onu değersizleştiren bir netice ortaya çıkartmaktadır. Tevrat’taki hâliyle:

“RAB Tanrı Adem’e derin bir uyku verdi. Adem uyurken, RAB Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Adem’dan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Adem’e getirdi. Adem, ‘İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir’ dedi, ‘Ona *Kadın* denilecek, çünkü o adamdan alındı’ ” (Yeni Yaşam Yayınları Tevrat Çevirisi, Yaratılış,2:21-23) şeklinde inanılmaktadır.

Burada da Hıristiyanlıkta izleri devam eden kadının adını Tanrı’nın değil, erkeğin vermesi üstünlüğü görülmektedir.

Bu üstünlük aile içerisinde de devam etmektedir. Tevrat’ta yer alan bu bölüm bunu doğrular niteliktedir;

“Eti şöyle yemelisiniz: Beliniz kuşanmış, çarıklarınız ayağınızda, değneğiniz elinizde olmalı. Eti çabuk yemelisiniz. Bu RAB’bin Fısıh kurbanıdır. O gece Mısır’dan geçeceğim. Hem insanların hem de hayvanların bütün ilk doğanlarını öldüreceğim. Mısır’ın bütün ilahlarını yargılayacağım. Ben RAB’bim. Bulduğunuz evlerin üzerindeki kan sizin için belirti olacak. Kanı görünce üzerinizden geçeceğim. Mısır’ı cezalandırırken ölüm saçan

size hiçbir zarar vermeyecek. Bu gün sizin için anma günü olacak. Bu günü RAB’bin bayramı olarak kutlayacaksınız. Gelecek kuşaklarınız boyunca sürekli bir kural olarak bu günü kutlayacaksınız” (Yeni Yaşam Yayınları Tevrat Çevirisi, Mısır’dan Çıkış, 12: 11-14)

Zira burada anlatılan “fısıh” bayramında baba öncülük etmektedir, bu da ona rûhânî bir nitelik kazandırarak, sınırsız nüfuzuna kaynaklık etmektedir (Özdemir ve Teyfur, 2017: 23).

Yahudi geleneksel ailesinde annenin kıymeti; soyun devamı ve Yahudi olabilmenin aracı oluşuyla sınırlanmaktadır. “...Ortodoks Yahudilikte bir kişinin Yahudi olabilmesinin tek yolu Yahudi bir anneden doğmasıdır. Bu yönüyle Yahudilik soy ile dini aidiyeti annenin şahsında birleştirmiş görünmektedir. Bununla birlikte Yahudi geleneğinde aile yapısı içerisinde babanın dominant bir yapısı vardır.” (Gündüz, 2014) Yani Yahudi geleneksel ailesinde de İslâm geleneksel ailesinin ebeveyn anlayışı bulunmamaktadır. Buna binaen denilebilir ki; Yahudi geleneksel ailesinde “aile birliği” yoktur fakat “toplum birliği” vardır, çünkü; Yahudi geleneğinde etnisite hâkimdir ve Yahudi olanla olmayan arasında keskin bir değer farkı mevcuttur. Tevrat’ta bunun pek çok delilini bulmak mümkündür: “Siz Tanrınız RAB’bin çocuklarıSİNİZ” (Yeni Yaşam Yayınları Tevrat Çevirisi, Yasa’nın Tekrarı, 14: 1) ve “Siz benim için kâhinler krallığı, kutsal ulus olacaksınız. İsraililer’e böyle söyleyeceksin” (Yeni Yaşam Yayınları Tevrat Çevirisi, Mısır’dan Çıkış, 19: 6), “Tanrınız RAB için kutsal bir halksınız. RAB öz halkı olmanız için yeryüzündeki bütün halkların arasından sizi seçti” (Yeni Yaşam Yayınları Tevrat Çevirisi, Yasa’nın Tekrarı,14: 2) örnek olarak verilebilir.

Yahudi geleneksel ailesinde anne- babaya saygı önemlidir. Hz. Musa’ya gelen on emrin içinde de yer almaktadır; “Annene babana saygı göster. Öyle ki, Tanrın RAB’bin sana vereceği ülkede ömrün uzun olsun.” (Yeni Yaşam Yayınları Tevrat Çevirisi, Mısır’dan Çıkış,20: 12)

1.1.2. Geleneksel Ailenin Modernleşme Serüvenine Genel Bir Bakış

Yukarıda anlatılan geleneksel aileler ve dünyada bulunan diğer pek çok kadim aile tipleri, zamanla değişime uğramaya başlamıştır. Günümüzde de bu değişimini sürdüren aile; gerek aile üyeleri, ekonomik yapı ve gerekse üyelerin üstlendikleri görevler yönünden, kadim aileden oldukça farklı bir sistemde seyretmektedir. Yaşanan durumun nedeni ise, belirli tarihsel süreç ve gelişmelerle gelen “modernizm” akımının etkisi ve ona ayak uydurmak isteyen ve/veya buna mecbur bırakılan insanların dönüşen zihniyetlerinin, ailelere de kaçınılmaz olarak yansımalarıdır.

Modernizm kısaca; kökünü Rönesans ve Reform hareketlerinden alan Aydınlanma felsefesinin neticesi olarak ortaya çıkan bir düşünce sistemi, fikir hareketidir. Bu sistemin, aradaki zıtlıklar sebebiyle geleneğin karşısında yer aldığı söylenebilir. René Guénon da; modern düşüncenin, gelenek karşıtı bir düşünceden başka bir şey olmadığını ifade etmektedir (Guénon, 2019: 45). Modernizme yaslanan yani “modern” olan insan, geleneğin öğretilerinden farklı olarak, modernizmin getirdiği değişimi ve dönüşümü gerektiren ilkeleri yaşamının nirengi noktasına yerleştirmektedir. Bu bir nevi; gelenekten yani insanın sahip olduğu o birikimli ilerleyişin kaynağı olan kökten kopuşudur. Marshall Bermann’a göre de; “Modern olmak, bizlere serüven, güç, coşku, gelişme, kendimizi ve dünyayı dönüştürme olanakları vaat eden; ama bir yandan da sahip olduğumuz her şeyi, bildiğimiz her şeyi, olduğumuz her şeyi yok etmekle tehdit eden bir ortamda bulmaktır kendimizi.” (Bermann, 2019: 27)

Modernizm, felsefesine uygun olarak merkeze; akli (pozitivizm), insanı (hümanizm), bilimi ve teknolojiyi yerleştirip; din, gelenek ve hatta Tanrı’yı da reddetmektedir. Öyle ki Matei Calinescu bu noktaya ilişkin; “ ‘Modern insan’ *par excellence* bir inançsız ve serbest düşünür değil midir? Modernlik ve seküler dünya görüşü arasındaki yakınlık neredeyse kendiliğinden hale gelmiştir” (Calinescu, 2017: 64) demektedir. Böyle bir anlayışı benimseyerek, hayat pratiklerini ona göre şekillendirme hareketlerinin gerçekleştiği süreç de “modernleşme” olarak adlandırılmaktadır.

Modernizmin Tanrı'yı yaşamın dışında bırakan tavrının tam aksine, yaşamını meydana getiren bütün alanları Yaratıcı ve onun insanlığa gönderdiği dinin kuralları ekseninde yöneten geleneksel toplumun ve onu meydana getiren ailenin "modernleşmesi" de; işte bu tarif edilen kavramlarla çizilmiş olan düşünce sisteminin çerçevesine girme çabaları ve sonucunda toplumda, ailede meydana gelen farklılaşmadır. Geleneksel aile, aşama aşama modernleşirken büyük bir değişime uğramış ve bu değişim esnasında çok şeyi de yitirmiştir.

Ailenin modernleşme sürecinin etkisine girip, başkalaşmasının ilk adımı "Sanayi Devrimi" ile gelmiştir çünkü; Sanayi Devrimi, bütün tüketim, gündelik yaşantı, iş bölümü ve insan ilişkilerini altüst eden "kapitalizm" sistemini doğurmuştur. Peki, kapitalizm o güne değin varlığını koruyarak gelmiş geleneksel ailede ne gibi farklılaşmalar meydana getirmiştir?

İlk olarak; tarıma dayalı geleneksel ailelerin, üretimde yer alışları; evlerinden ve/veya evlerine yakın bulunan arazilerden gerçekleşmekte ve bütün aile üyelerinin yapılan işlere katılımları sağlanarak birlik içerisinde bir ekonomik faaliyet alanı oluşturulmaktaydı. Fakat Sanayi Devrimi'nin ve oluşan kapitalist düzenin etkisiyle aile bireylerinin her biri, farklı iş kollarına ayrılarak çalışmaya başladı. Bu ayrılık yalnızca geliri elde ediş kapasitesinin çeşitlenmesi gibi basit bir sonuç doğurmamış, aile içi bütünlüğü ve birbirine destek olarak varlığını sürdürme ihtiyacını da ortadan kaldırmıştır.

Bu aşamada belirtmelidir ki; kapitalist sistem ile aile kurumu arasında aslında karşılıklı uygulanan bir zıt kuvvet mevcuttur. Kapitalizm nasıl, ekonomik yaptırım üzerinden aileyi parçalıyorsa, aile de niteliklerini koruma direnciyle kapitalist döngüye zarar veriyordu.

Ahmet Hakan Çakıcı konuyla ilgili, Marx Weber'in "Akılcı kapitalizmin gelişiminin önünde en büyük engel ailedir. Özellikle birleşik akraba grubu (hısımlar) ilişkileri kapitalizmin gelişimini boğar" ifâdelerini referans alarak, ailenin; egemenlerin müdahalelerinden izole bir alan sağlaması ve çocukların, onların öğretilerini saf dışı bırakarak yetiştirmesiyle sistemin eleştirisine maruz kaldığını dile getirmektedir (Çakıcı, 2019: 43).

Ayrıca babadan oğula geçen meslekî yapı da sanayileşmenin talep ettiği coğrafi ve sosyal hareketliliği engelleyerek, aile bütünlüğünde sürdürülen ekonomik faaliyetin, sistemin gerektirdiği bireysel girişimciliğin de önünü kesmektedir (Sayın, 2020: 46).

Kalabalık nüfusuyla üreten mekanizma işlevi gören geleneksel aile, diledikleri sayıda çocuk yaparak egemenlerin kontrolleri dışında bir nüfus hareketi göstermiş, bu nedenle de bir müdahale ile yeniden tanımlanma yoluna gidilmiştir: “Kadın, erkek ve çocuktan müteşekkil aile ‘geleneksel aile’ olup, geçmişi ifade eden bir değere dönüştürülürken, ‘modern aile’; çocuğun aileye ancak dışarıdan transfer edilebildiği yeni aile formları olarak kabul edildi. Böylece toplumların bu ‘farklı aile formları’na yönlendirileceği sürece girilmiş oldu.” (Çakıcı, 2019: 44)

Sanayi Devrimi ile birlikte kadınların da fabrikalarda işçi olarak çalışmaya başlaması, ailenin düzenini derinden etkileyen hadiselerden biri olmuştur. Bunun sebebi kadının çalışmak istiyor oluşu değil, neticesinde ortaya çıkan kadının bizâtihi kendinin yıpranışı ve bir domino etkisiyle bundan çocuğun da etkilenişidir. Zira artık çocuklar; maddî gücü buna yeten ailelerde hizmetçilere ve dadılara bırakılmakta (Akın, 2013: 219), fakir ailelerde ise kadının hem ev hem de dışarıda emek sarf etmesi sonucunda eksik bir ilgi ve bakımla yetinmek zorunda kalmaktadır. Üretimi son derece önemseyen kapitalizm, kendiyle çelişir şekilde kadının evdeki üretimini yok saymakta ve ondan sokakta, evin dışında bir üretim gerçekleştirmesini istemektedir (Akın, 2013: 223). Bu durum günümüze yaklaştıkça bir statü yarışı hâlini alacak ve ev hanımlığı, o hayat tarzını özgür irâdesiyle seçmiş olan kadınları aşağılamak için kullanılarak, her birini çalışmaları yönünde baskıya maruz bırakacaktır.

Aile içerisindeki bu dönüşüm ebeveynlerden yana bir kusur ve eksiklik meydana getirmektedir. Modernleşme ile gelen sistem değişimine, kendi menfaatleri adına ayak uydurmaya çalışan ebeveynler, çocuklarına haklarını teslim edememektedir. Babalar ve anneler zamanlarını işte, daha çok üretmek ve daha çok para kazanmak için harcamaktadır. Bunun sonucunda, “Modernleşme sürecinde hak ve sorumluluk dengesi ihmal edilerek sadece haklara ve tanımlanmamış özgürlüğe

vurgu yapılması sonucu bireyciliğin ben-merkezciliğe, bencilliğe dönüşmesi, aile içi ilişkileri olumsuz etkilemiştir.” (Dikeçligil, 2014: 17)

Aile artık ondan beklenen görev ve işlevlerde aksamalar yaşamaya başlamıştır. Necdet Subaşı'nın bu tabloya dair dile getirdikleri durumun vahâmetini özetler niteliktedir:

“Açıktır ki sanayileşme süreciyle birlikte, ailenin işlevleri, değerleri ve farklılaşma düzeyleri bir hayli değişmiştir. Ailenin rol ve işlevlerinin diğer toplumsal birim ya da örgütlerle paylaşılması ya da bütünüyle başka sektörlere aktarılması, bu bağlamda bir üretim merkezi olarak tasvir edilebilen ailenin fonksiyonlarındaki daralmayı da açığa çıkarmaya başlamıştır. Artık bir tüketim merkezi haline dönüşen modern aile, yanı sıra bir sığınak halini alarak da yeni bir biçim almaya başlayacaktır. ...Yeni yetişen kuşaklara bir anlamda ilk şekli kazandıran aile eğitici, koruyucu ve yetiştirici fonksiyonlarını terk etmek zorunda kalmıştır.” (Subaşı,2014:106)

Burada üzerinde durulması gereken mesele; bahsedilen değişimlerin katmerlenip yoğunlaşmasıyla, dönüşümünü ve kendi sınırlarını bir ad alıp yeni bir aile tipini temsil edecek kadar çizmiş olan “modern aile”nin, en son geldiği noktada nasıl bir şekil aldığıdır.

1.1.2.1. Modern Aile

“Yaşanan bu dönüşüm sürecinin aile üzerindeki gözlemlenen temel etkisi şüphesiz geleneksel dönemdeki geniş aileden modern çekirdek aileye geçiştir. Ancak buradaki geniş/çekirdek ayrımı, ailenin nicel yapısından ziyade nitel özelliklerine dayanmaktadır.” (Turgut, 2017: 106) Zira niceliksel olarak çekirdek ailenin varlığını 16.yüzyıla kadar eskiye dayandıran veriler ve görüşler de mevcuttur (Gordon,1970, Akt. Duman, 2012: 37).

Çekirdek aile; modern toplumun önemli unsurlarından biri hâline gelmiştir. Bu aile kategorisinin tek bir tanımı yoktur, “çekirdek nitelikli” birden fazla türden söz edilebilir: Çekirdek aile, çözülen aile, parçalanmış aile, eklemli aile, tamamlanmamış aile ve eşcinsel aile bu çerçevedeki modern aile türlerindedir (Sayın, 2020: 53).

Çekirdek aile; anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan ailedir (Doğan, 2016: 7). Bu ailenin en önemli özelliği; uzmanlaşmış bir yapıya geçiş yapan modern topluma uygun olarak, daha önce geleneksel ailenin kendi içinde yerine getirdiği birtakım işlevleri, kurumlara devretmiş ve kendisinde; türün devamını sağlamak ile çocukların toplumsallaştırılması, psikolojik doyum ve kişilik edinimi gibi sadece temel işlevleri tutmuş olmasıdır (Sayın, 2020: 54).

Diğer çekirdek aile türleri de gün geçtikçe yaygınlığını artırmaktadır. Çözülen aile; üyeleri açısından temel çekirdek aile ile aynıdır. Farkı ise üyeleri arasındaki bağın zayıflığıdır. Modern sanayi toplumlarında ve kişi başı gelirin yüksek olduğu coğrafyalarda görülen bu aile tipi, bireylerinin; aile ve yuva dışındaki sosyal hayatı ve mekânları, arkadaş çevresini evdeki kişi ve yaşama tercih etmesiyle meydana gelmektedir (Sayın, 2020: 59).

Parçalanmış aile; boşanmalar neticesinde çekirdek ailenin dağılması ile ortaya çıkan bir aile türüdür. Tamamlanmamış aile ise; gayrimeşrû çocuk ile tek ebeveynin yahut boşanma neticesinde tek ebeveyn ile çocuğun oluşturduğu bir çekirdek ailedir (Sayın, 2020: 61). Boşanma yoluyla vuku bulan bir diğer aile de eklemli ailedir. Eşlerin boşandıktan sonra, farklı kişilerle yeniden evlenerek, iki taraftan da gelen, birbiri için öz yahut üvey sayılan yeni üyelerle oluşturulan bir aile türüdür (Sayın, 2020: 63).

Modern dönemde ortaya çıkan başka aile türleri de vardır. Bunlardan ilki “geçici geniş aile” adı verilen yapıdır. Dikeçlil; bu kavramın için şu açıklamayı yapmaktadır:

“Aslında, bu modernist ilerlemede geniş ailenin çekirdek ailelere doğru evirildiğini anlatır. Burada ‘geçici’ sıfatı, zımnen, modernleşmenin zorunlu seyrine işaret eder: İlerlemeci süreçte geniş aile artık çekirdek aileye dönüşecektir ve mevcut geçici ailelerden henüz evrimini tamamlamamış olanlara ‘geçici’ gözü ile bakmalıyızdır.”(Dikeçligil,2012: 26)

Modernleşmenin, toplumu kendi öngördüğü aile şekline nasıl mecbur bıraktığının çarpıcı bir örneğidir. “Geçicilik” burada “aile” meselesine ve çemberine giren yeni bir kavram olarak değerlendirilmelidir, çünkü; modernizmin bünyesinde barındırdığı her şey “geçici” hüviyettir. Kalıcılık kadim yani geleneksel olanın verdiği bir sağlamlık ve güvencedir, modernizmde ise; her şey yenilenmektedir ve zaten yenilenmelidir. “Şimdi” bile anbean eskimekte, böylece modernizm ile onun etkisinde yaşayan toplumlar nazarında değerini yitirmektedir. Prof. Dr. Burhanettin Tatar’ın “Kanaatimizce klasik toplumlar daha çok ailenin *yerleşiklik* potansiyelini açığa çıkarırken, modern toplumlar daha çok onun *sürgün ve yolculuk* potansiyelini faal hali getirmektedir” (Tatar, 2014) cümlesi, modernleşmenin aileyi “yerinden eden” etkisini en güzel bir biçimde anlatmaktadır.

Eşcinsel evlilikle oluşan modern ailelere ise bugün kimi ülkelerde hukukî statü tanınmıştır, “Bunlar, medenî birliktelik, kayıtlı birliktelik ve pek az devlet tanısı da eş cinsel evliliğidir.” (Sirmen, 2009: 827)

Eşcinsel birliktelikleri ve evlilikleri mümkün kılıp kolaylaştıran aracının, modern zamanın en çok ses getiren “toplumsal cinsiyet eşitliği” fikri ve uzun yıllardır etkinliğini sürdüren “feminizm” fakat bilhassa “radikal feminizm” çalışmaları olduğu söylenebilir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği fikrinin asıl kaynakları Alfred Kinsey tarafından oluşturulmuştur. Kinsey, hazırladığı raporlarda cinselliğe yeni ve farklı bir tanım getirmiştir: “Ona göre dişilik ve erkeklik, evrimin insanı, üreyerek neslini korumak için zorladığı doğal evrimsel roldü. Cinsiyet, evrimin soyunu devam ettirmesi için insanı zorladığı erkeklik ve dişilikten gelen eğilimlerle geliştirdiği bir kimlikti.” (Çakıcı, 2019: 46)

Bununla sınırlı kalmayan Kinsey; insanların yalnızca karşı cinse veya yalnızca kendi cinsine ilgi duymasını da bir “sapma” olarak nitelendirmiş, “doğal ve dengeli” olanın her ikisine ilgi duymak olduğunu dile getirmiştir (Çakıcı, 2019: 46-47).

Durumu daha ilginç hâle getiren hadise ise Kinsey’in deneyleri ve araştırmalarının durdurulmasını talep eden “Stop the Kinsey İnstitute” isimli site incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Siteye göre Kinsey, sınıf arkadaşı olan bir adama ve onun babasına, küçük kızını cinsel tepkilerini kronometre ile ölçmek adına suistimal etmesi için para vermiş ve çocukların cinsel eğilimlerinin doğuştan olduğunu kanıtlamak için de çocuk tacizcilerinden veriler toplayarak bunları bilimsel kabul etmiş ve öyleymiş gibi tüm dünyaya sunmuştur (“Stop the Kinsey İnstitute,” t.y., par. 5).

Bir kavram olarak toplumsal cinsiyetin var olması ise ilk kez 1968’de ABD’li psikanalist Robert Stoller tarafından gerçekleştirilmiştir: “ ‘Sex and Gender’ (Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet) isimli kitabında, biyolojik cinsiyet (seks) ile toplumsal cinselliği birbirinden ayırarak ‘gender’ (Toplumsal Cinsiyet) kavramını kullandı. Bunun anlamı arzulardan/eğilimlerden çok biyolojik ‘erkek’ ya da ‘kız’ olarak dünyaya gelenlerin ‘toplumsal cinsiyet’ (gender) olarak başka bir cinsiyet taşıyabilecekleriydi” ve bu görüş; heteroseksüelliği; diğer tercihleri baskıladığı gerekçesiyle “düşman cinsiyet” olarak değerlendirmişti (Çakıcı, 2019: 48).

Yani toplumsal cinsiyet, bir nevi kadın ve erkeğin, kendilerine biçilmiş “toplumsal rollerine” işaret ederken, “toplumsal cinsiyet eşitliği” bu rollerde eşitliği talep eden bir fikir akımı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Peki, toplumsal rolleri belirlerken insanın cinsiyet özelliğini dışarıda bırakmak ve bu hareketle bir eşitlik elde etmek mümkün müdür ve bu çaba toplumda ne gibi etkiler doğurmaktadır? Öncelikle, “Cinsiyet, kişinin fitratıdır, yaratılış kodlamasıdır” (Maraşlı, 2018: 33) denilebilir ve bir insan yaratılırken ona lütfedilen biyolojik, psikolojik her türlü özelliği, yaşamsal faaliyetlerini sürdürmede ona birer ölçüt göstererek rehberlik eder niteliktedir. Elbette her kadın ve her erkek aynıdır denilemez ancak davranış şekillerini belirleyen özellikler hususunda, aynı cinsiyeti

paylaşanlar için ciddi bir ortaklık söz konusudur (Maraşlı, 2018: 33). Allah'ın, kullarını en iyi bilen olduğu ve onlara ilettiği emir ile yasakların, yaratıldıkları fitrata uyumlu olarak verildiği dile getirilmişti, işte bu uyumun bilinciyle hayatı sürdürmek en huzurlu ve doğru bir yaşayışı beraberinde getirecektir.

İnsanın yaratılış özünü reddederek hayatını sürdürmeye çalışması kendisini yıpratırken, parçası olduğu her bir topluluğu da aksaklıklara uğratacaktır. Nitekim modern toplum ve modern ailelerde bunun izleri açıkça görülebilmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği, biyolojik cinsiyetleri dikkate almadığı bir sistem kurduğundan, artık kadın ya da erkek olmanın etkisi kalmamış ve bunun neticesinde cinsiyetler arası sınırlar silinmeye başlayarak, yeni cinsel kimlikler ortaya çıkmaya başlamıştır. “ ‘Unisex’ cinsel kimlikler” (Yapıcı, 2016: 87) de denilen bu yeni cinsel kimlikler, “homoseksüel” ve “biseksüel” gibi daha pek çok türdeki kimliklerin oluşumunu beraberinde getirmiştir. Üstelik bu durum gün geçtikçe modern hayattaki yaygınlığını arttırmaktadır, böylece “heteroseksüellik” kimliği zedelenmekte ve bir ailenin oluşumunu sağlayabilecek iki farklı cinsin varlığı ve birleşimine ilişkin yapı zarar görmektedir. Belirtildiği gibi eşcinsel evlilikler kimi ülkelerde yasaldir ve onlar da bir “aile” kurabilmektedirler fakat bu aile bir çocuğa evlat edinme yoluyla sahip olabilmekte ve bakımı üstlenilen çocuk; yalnızca bir tek cinsiyetin etkisinde büyütülmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği yalnızca din ve gelenek karşısı bu tip birlikteliklerin meydana gelmesiyle “aile” kurumuna zarar vermekle kalmamakta, modern zamana ve modern aile tipine direnerek kadim hâliyle muhafaza edilmeye çalışılan geleneksel aileleri de kendi içlerinde yıpratmaktadır. Bunu ne şekilde yaptığını kavramak için “feminizm” ile olan ortaklığını da bilmek gerekir.

“Feminizm yaklaşımı, kadınların sadece kadın oldukları için karşı karşıya kaldıkları zorluklar, baskı ve ezilmişlikle ilişkisini inceleyen, sınıf, ırk, ulus, din, dil vs. unsurlarda kadınların yaşadığı sorunları ele alan bir bilim alanı olarak değerlendirilmektedir.” (Taş,2016:165) Bu hâliyle olağan ve toplumsal anlamda sorunlara sebebiyet vermekten uzak görünen feminizm, zamanla çok farklı amaçlara hizmet etmeye başlamıştır. Liberal, Sosyalist, Marksist, İslamcı ve Radikal gibi

türlere ayrılan feminizmin (Kara, 2006: 7), en sert çıkışını ve aile kurumu üzerindeki en yıkıcı etkisini “Radikal hareket” ile gerçekleştirdiği söylenebilir. Evlilik ve aile kurumunu tam anlamıyla reddediş ve gerçekleştirilmesine ilişkin keskin, karşıt söylemler Radikal feministler tarafından dile getirilmiştir. “Radikal feministler, aile içi ilişkilerin de patriarkal sisteme yardımcı olduğunu iddia etmektedirler. Bundan dolayı Radikal Feminizm, evlilik kurumuna karşı bir tavır içindedir. Radikal feministlere göre, evlilik kadını baskı altında bulunduran bir ilişki biçimidir”, bu nedenle yapılması gereken sadece evliliğin meydana getirdiği “aile” kurumuna karşı çıkmak değil aynı zamanda onun toplum içerisindeki bütün uzantılarının da ortadan kaldırılmasıdır (Demirkanoğlu, 2018: 67).

Aileyi topyekûn yok etmek gâyesi, feminizmin modern toplumda belki de “modern bir aileye” dahi izin vermemesi demektir.

Feminizmin, toplumsal cinsiyet eşitliği ile birleştiği nokta kadın-erkek eşitliğini sağlama isteğidir. Ne var ki, bu eşitliği; kadınların pek çok alanda adalet ihtiyacı mevcutken, çoğunlukla onun çalışmasını sağlamakla elde etmeye çalışmışlardır. Gösterilen çaba zamanla öyle bir boyuta taşınmıştır ki, “kadının çalışması” artık resmen bir “mesele” hâle gelmiş ve hatta kadınlar çalışmayı tercih etmediklerinde kendi hemcinsleri tarafından eleştirilmiştir.

Dinlerin ve bilhassa İslâm’ın kadının çalışmasına izin vermediği yönündeki genel kanı, bu zihniyetteki kadınları dinden de uzaklaştırmıştır. Burada aktarılması gereken bir hakikât ve cevaplanması gereken bir soru öne çıkmaktadır: Hakikât; İslâm’da kadının çalışmaması gibi bir durumun söz konusu olmadığıdır, soru ise; kadının çalışmasını istemelerindeki amacın, salt ve gerekli bir hak talebinden mi ibâret olduğudur.

İslâm, kadının çalışmasını kat’i sûretle reddetmez yalnızca şartlara bağlar. Nitekim Asr-ı Saadet’te bu şartlara uygun olarak çalışan kadın sahabe örnekleri vardır. Örneğin; Esmâ binti Ebi Bekr es-Sıddık (r.anha), eşi Zübeyr’e (r.anhu) tarlasında ve diğer işlerinde yardımcı olmuş (Müslim, Selam: 2182), Hz.Şuayb’ın iki kızını da çobanlık yapmış (Kur’an, Kasas, 28: 23), Hz. Muhammed (s.a.v.)’in eşi

Zeyneb bint Cahş “odasının bir kısmını atölye haline getirerek deri işlemiş ve parasını sadaka olarak dağıtmıştır.” (Uraler, 2012: 293)

Son örnekte görülüyor ki kadın kendi kazandığı paranın kullanım tasarrufuna da kendi karar vermiştir. Aynı zamanda ticarete aktif rol aldıkları, sağlık hizmetlerinde buldukları, çarşı ve pazarlarda denetleme memureliği yaptıkları, savaşlarda; su taşıma, tedavi etme gibi vazifelerden, silahla kendini savunmaya değin çeşitli ciddi görevler edindikleri ve takı tasarımı, kuaförlük gibi süsleme ile dokumacılık, örmecilik gibi tekstil kollarında da meslekler edindikleri bilinmektedir (Kamacı, 2020: 189).

İkinci konuya gelinirse, kadının çalışması yalnızca hakkı olduğuna inanıldığı için değil, karşıt olunan aile kurumunun çözülmesi amacının gerçekleştirilmesi için de istenmektedir. Bunun sağlanması, kadının “annelik” statüsünün değersizleştirilmesi ve çalışmanın ekonomik bir faaliyet olarak değil de kadın-erkek arasında bir rekâbet unsuru olarak ele alınması üzerinden yapılabilmektedir.

Kadın, çalışabilir veya çalışmayabilir, bu; kadının kendi inancı ve irâdesi doğrultusunda vereceği bir karardır. Kişi evinde çocuğuyla ve ailesiyle ilgilenmeyi seçebilir, evine gereken özeni çalışırken veremediğini düşünüyorsa ve maddî olarak ihtiyacı yoksa evinde bulunmayı yeğleyebilir. Evinde bulunması da oldukça doğal bir seçim hakkıdır. Ancak feministler ve toplumsal cinsiyet eşitliği savunucuları “ev hanımlarını” yermekte, onların kararlarına saygı duymamaktadır. Oysa amaç kadının hakkını savunmak ve onu özgürleştirmektir. Anlaşıyor ki savunulan şey gerçekte aslında şudur: “Eşitlikçi zihniyetin tasarladığı ve ideal olarak belirlediği kadın modeline uyan, uymaya çalışan, uymak isteyip de önünde engeller bulunan kadınların hakları savunmalıdır.”

Onlar için ideal kadın; çalışmalı, para kazanmalı, annelikten evvel kariyerine odaklanmalıdır. Anneliğiyle birlikte yürütebileceği bir çalışma koşulu tercih etmesi veya anneliğine odaklanması durumunda kadın; belirlenen ideallikten uzaklaşır. Hamilelik; deformasyon korkusu, çocuk; zaman ve para endişesi ile birlikte anıldı, çünkü onlara göre; “Çocuğun insanlara kişisel ve toplumsal konum açısından katkıda bulunmasına karşın insanların yaşamını olumsuz yönde etkileme olasılığı da vardır.

Çocuk insanlara maddi manevi yük bindirir; çocuk yetiştirmek para ve emeğe mal olur.” (Hortaçsu, 2015: 141) Oysa geleneksel ailelerde çocuk en değerli yatırımdır çünkü; onu burada hakkıyla ekmek, sonsuz bir yerde sonsuz bir ekin kazandıracaktır.

İfâde edilmelidir ki ailenin yaşadığı bu çözülmeye kadının, eşin, annenin üzerinde kurulan baskı ve değişimler tek başına sebep değildir. Babalar ve kocalar da artık modern aile olmanın getirilerini sahiplenmiş durumlardır. Modern ailede baba, yalnızca evin ekonomik giderlerini karşılayan ve bunun yapılması gerekenler adına yeterli olduğuna inanan bir zihniyettir. “Ev dışı” üretim ve tüketimin yüksekliği ile övünen modern ve kapitalist ailelerin oluşturduğu bir toplumda, yapılan müdahalelerden babanın payına düşen de budur: Dışarıda çok çalışarak evdeki tüketimi arttırmak. O artık ailesine tükettirebildiği kadar “baba” sayılmaktadır. Varlığının maddiyatla sınırlanmasıyla ve aile hayatına giren “caregiver” yani “bakıcı” kimliği ile birlikte baba “olmasa da olur” bir üye konumuna taşınmaktadır. Çocuğun elinden, babanın ve annenin alındığı modern aile; kazandıkları maaşı, çocuklarına bakması için bir başkasının maaşına dönüştürmektedirler. Bunu yapacak kadar geliri olmayan ailelerde ise anne ve babalar, çocuklarıyla geleneksel oyunlar oynamaya ve birebir ilgilenmeye vakit bulamadıklarından onlara “elektronik emzikler” vermeyi tercih etmektedir (Semercioğlu, 2019: 48), oysa “Geleneksel oyunların çocukların iletişim kurma becerilerini olumlu bir şekilde pekiştirdiği bilinmektedir.” (Semercioğlu, 2019: 56-57) Ancak bunlar için yeterli vakit ve enerji, ebeveynlerde her zaman yoktur.

İşte tüm bunlar modernleşmenin getirileri olan fikri akımların ailede meydana getirdiği aşındırmalardır. Modern ailenin tüm bu etkiye nasıl maruz kaldığı, farkında olarak yahut olmayarak, tabiri caizse, nasıl kabul değiştirdiğinin cevabı yine değişen sisteminde saklıdır. Geleneksel ailelerde bulunan kapalı ve koruma işlevine sahip sistem, modern ailede açık ve kamusal alana taşınan bir mâhiyete bürününce, etkilere de tabii olarak açık hâle gelmiştir.

Gelinen aşamada belirtmek gerekir ki, toplum modern aile tipinde durağan ve son şeklini bulmamış, bunun da “ötesine” geçmeye başlamıştır. Artık yavaş yavaş “post-modern aile” kavramından söz edilmeye başlanmıştır. “Güçlü toplumsal

değişmelerin yaşandığı 20.yüzyılın son dönemlerinde, modernizmin kendi problemlerine çözüm üretememesiyle birlikte modernitenin dolaşımında olan tüm karakteristiklerine meydan okunmaya başlanmıştır.” (Can, 2014: 58)

Böylece post-modernizm öne çıkmaya başlamıştır ve toplumu etkileyen her akım gibi aileye de dokunmuştur. Daha ziyâde dile getirilen özelliği; post-modern ailelerin, hükümetler tarafından yürütülen çocuk yapmaya teşvik edici yaklaşımların dahi olumlu bir netice vermediği kararlılıkta “gönüllü çocuksuz aileler” olduklarıdır (Can, 2014: 67). Bu da modern ailenin geldiği noktadaki kısmen irâde dışı eksikliklerinin, post-modern zihniyetle birlikte tercihen eksik bırakılacağı ihtimalini düşündürmektedir. Aile kurumu ve insanlık nüfus adına kaygı verici bir ihtimaldir. Bugünün “nüfus kontrolü hareketleri” post-modern fikir cereyanının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu durumda, modern aileyle birlikte aile kurumunda meydana gelen “çözülmenin”, post-modern aile ile artık “bozulma” hâlini alacağı söylenebilir. 2000’li yıllarda Türk edebiyatına giren post-modern aile temalı eserlerde bunun yansımaları izlenebilir, örneğin Ayfer Tunç, bu konuyu işleyen yazarlardandır.

1.2. DOĞU VE BATI TOPLUMLARINDA AİLENİN EHEMMİYETİ VE İŞLEVLERİ

“Aile”, içinde doğup büyüdüğümüz ve hayatımızın her alanı ile her anını kuşatan bir kurumdur. Önce bir evlat ve kardeş olarak içinde yetiştiğimiz ailenin, ardından belirli bir yaşa erişip de evlendiğimizde bir eş ve anne/baba rolüne bürünerek kendi ailemizin parçası oluruz. Fakat geleneksel ailenin geniş sınırları ile düşünüldüğünde, her iki aile aşamasının yanında akrabalarımız ile olan ilişkilerimiz de yeğen, kuzen, hala, teyze, dayı, amca vb. statülerde aslında bir aile bağı olarak değerlendirebilir. Böylece anlaşılır ki, bir insanın en yakın çevresini ailesi oluşturmakta, insan birincil ilişkilerini ailesi ile kurmaktadır. Böylesine iç içe yaşanan iletişim ve etkileşim sonucu aile, bütün üyeleri üzerinde büyük bir etkiye sahiptir, bu etkiye dayanarak da ondan, yerine getirmesi beklenen işlevler ve ona atfedilmiş bir ehemmiyet vardır.

Hayatını tek başına geçirebilmek donanımına sahip olmayan insan, içinde yaşadığı topluluklar vasıtasıyla maddî ve manevî ihtiyaçlarını giderebilmektedir.

Bu anlamda karşılaştığı ilk ve doğal topluluk “aile” olan birey, hayata ilişkin muhtaçlıklarını ailesi sayesinde tamamlamakta, tabiri caizse onu “inşa eden” zihinsel ve bedensel alanlardaki edinçlerini ailesinden öğrenmektedir. Böylelikle aile; geleceğin bireylerini yetiştiren kurum olarak toplumun da mimarı konumundadır. Hatta denilebilir ki; aile, büyük topluma ilişkin her şeyin bünyesinde mevcut olduğu, küçük ölçekli bir kopyadır.

Aileler, ekonomik ihtiyaçların giderilmesi, fiziksel korunma, barınma gibi temel ve hayatî işlevleri yüklenirken, bunların da ötesinde; duygusal tatmin ve sağlıklı kişilik oluşumu görevini de yerine getirmek durumundadır. Sevmek, merhamet göstermek, sorumluluk-hak dengesini doğru kurabilmek ve paylaşım gibi daha pek çok ve önemli şuur aile tarafından oluşturulmaktadır. Bu öğretiler bireyin aile içinde ve toplumla kaynaşarak sosyalleşmesini sağlamaktadır. “Aile içi sosyalleşme ile aile mensupları ve yeni kuşakların toplumla bütünleşmesi süreci yaşanır.” (Doğan, 2016: 4) Bütünleşmenin sonucunda birey; topluma ait kültürel normları öğrenmiş ve bunu kendisi de gelecek nesle öğretecek donanımı edinmiş olur.

Ailenin bahsedilen işlevleri, evrensel bir nitelik arz etmekte ve temeli oluşturmaktadır. Ancak dini inanışların etkisi değerlendirme kapsamına dâhil edildiğinde fark edilecektir ki; ailenin ehemmiyeti ve görevleri mensup olunan dinin gereklilikleri ışığında çeşitlenmektedir. Başlıktaki “Doğu ve Batı Toplulukları”ndan kasıt; önceki kısımlarda değinilen Müslüman, Yahudi ve Hıristiyan topluluklardır ve her birinin; aileden beklentileri arasında ortaklıklar ve ayrılıklar vardır. O noktalar aile kurumunun, bu dinlerdeki ehemmiyetini ve ne yönden o önemi kazandığını ortaya koymaktadır.

En büyük ve belirgin ortak beklentinin; ailede ebeveynler tarafından dinî yaşanması ve bunun çocuğa öğretilmek sûretiyle bir sonraki nesillere aktarılması olduğu söylenebilir. İslâm geleneksel ailesi; “ümmetin değerlerini, mukaddesatını ve ulvi hedeflerini oluşturma ve yaşatma noktasıdır. ...Ümmet, camilerden önce

ailelerden, evlerden beslenecektir” (Yıldız, 2018: 26) fikrinde, Allah’ın rızasını kazanmak amacıyla uygun olarak aile hayatlarını düzenlemekte ve bunu çocuklarına da aşılamaktadır.

Yahudilerde de durum böyledir. Tevrat’taki “Onları kutsayarak, ‘Verimli olun, çoğalın’ dedi, ‘Yeryüzünü doldurun ve denetimimize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun’ ” (Yeni Yaşam Yayınları Tevrat Çevirisi, Yaratılış,1: 28) öğretisi, ailenin yeni nesilleri oluşturma ve bunu Yahudiliği dünyaya hâkim kılma amacıyla yapılmasına işaret etmektedir. Yahudi geleneksel ailesi, İslâm geleneksel ailesi gibi topluluğunu güçlendirmek ve çoğaltmak istemekte ancak buna kendi dışındakilere egemen olup hükmetme çabasını da eklemektedir. İslâm geleneksel ailesindeki temel fark; aynı yayılışın beşer adına gerçekleştirilmesi ve insanın halifeliğini Allah’tan bağımsızlaştıran bir tahakküm içermemesidir: “Sizi topraktan yaratması, O’nun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Sonra bir de gördünüz ki siz beşer olmuş (çoğalıp) yayılıyorsunuz.”(DİB Kur’an Meâli, Rûm, 30: 20) Hıristiyan geleneksel ailesinde de aileye, çocuklarını dinî kurallar çerçevesinde yetiştirme vazifesi verilmiştir: “Ey babalar, siz de çocuklarınızın öfkelerini uyandırmayın. Onları Rabbin terbiye ve öğüdüyü büyütün.” (Yeni Yaşam Yayınları İncil Çevirisi, Efesliler, 6: 4)

İslâm ve tabii olarak İslâm geleneksel ailesi; toplumun değişim ve dönüşümünün aileden başladığına inanmakta ve buna uygun olarak evlerini, bu tümevarım etkileşiminin en iyi sonucu vermesi yönünde kurmayı önemli bir vazife olarak görmektedirler. İslâm geleneksel ailesi bu görevini Hz. Musa’nın kıssasından bir pay ile üzerine almaktadır. Mısır’da tebliğ yapmak için çabalarken, Allah; nereden ve nasıl başlaması gerektiğini bilmeyen elçisini “evine” yönlendirir (Uslu, 2018: 68) ve şöyle buyurur; “Mûsâ’ya ve kardeşine, ‘Kavminiz için Mısır’da (sığınak olarak) evler hazırlayın ve evlerinizi namaz kılınacak yerler yapın. Namazı dosdoğru kılın. Mü’minleri müjdele’ diye vahyettik.” (DİB Kur’an Meâli, Yûnus, 10: 87)

Dinin İslâm geleneksel ailesine yüklediği en önemli işlev; aile bireylerinin âhîret hayatlarının kurtuluşudur. Ailede ebeveynler, bu dünyanın geçiciliğini, asıl

yurdun ölümden sonra kavuşulacak âhret yurdu olduğunu hem kendileri idrâk edip hayatlarına tatbik etmeliler hem de çocuklarını böyle bir bilinçle yetiştirmeliler. Hz. Muhammed (s.a.v.) de bu nedenle "...ev halkına karşı taşıdığı ağır mesuliyetleri hissederek sık sık endişelenirdi. Daima onları bu dünyanınkilere kıyasla öteki dünyanın mükâfat ve güzelliklerine teşvik ederdi." (Rahman, 2012: 132)

Nitekim ailenin en başta kuruluşu, sonsuz yaşama giden imtihan dünyasındaki günahlardan uzaklaşmaktır. Hz. Muhammed (s.a.v.) bunu vurgular ve evlenip aile kurmayı öğütler: "Ey gençler topluluğu! Evlenme imkânı olanınız evlensin. Çünkü evlenmek, gözü haramdan çevirmek ve iffeti korumak için en iyi yoldur. (Buhârî, Nikâh, 3)

Doğu toplumlarında aile, yalnızca âhret için değil, ömrün geçirildiği bu dünyayı güzelleştirmesi ve bireyin hayat koşullarını iyileştirmesi yönünden de önemli bir konumdadır, çünkü Kur'an'da: "Allah, size evlerinizi huzur ve dinlenme yeri yaptı" (DİB Kur'an Meâli, Nahl, 16: 80) buyrulmuştur. Bir insanın, ait olduğu yerde kendini güvende ve huzurlu hissetmesi kaçınılmaz olarak evinin dışına da yansiyacaktır ve ailesi bu hassasiyette olan bireylerin oluşturduğu toplum, ilişkiler bakımından sağlıklı, mânevî açıdan mutlu bir toplum olacaktır.

Her iki dünyaya da fayda kaynağı olan ailenin korunması İslâm geleneksel ailesi için son derece mühimdir. Korunmadan kasıt sadece zihinsel darbelerin savuşturulması değil, fizikî emniyettir de. Aile kurumuna verilen ehemmiyet, her iki boyuttan da muhafazasının şart kılınmasında açıkça görülebilmektedir. Bu husustaki en dikkat çekici gerçek Hz. Muhammed'in şu hadisidir: "Ailesini müdafaa ederken öldürülen şehittir." (Tirmizî, Diyât, 21)

Anlaşılabileceği gibi ailenin kıymeti, ona karşı gösterilmesi gereken sorumluluğun artışı da gerekli kılmaktadır. Bu sorumluluğa "can" da dâhildir. Bununla birlikte ise; aktarıldığı üzere maddî ve mânevî ihtiyaçlar gelmektedir. Bunların karşılanması aile bireylerinin birbirlerine karşı ihmâl kabul etmez görevidir. Bir hadiste: "Bakmakla yükümlü olduğu kimseleri ihmal etmesi, kişiye günah olarak yeter" (Ebû Dâvûd, Zekât, 45) denmektedir. Burada "bakmakla yükümlü olunan kişi" ilk anda akla; anne ve babanın, çocuğuna bakmasını getirmekle beraber, İslâm

geleneksel ailesinde çocuğun ebeveynlerine yaklaşımındaki hürmet ve sevgi şartı ile “sıla-i rahim” kavramı göz önünde bulundurulduğunda, bütün bir aile ve akrabalar bu yükümlülük alanına fıkıhın belirlediği kurallar çerçevesinde müdâhil olmaktadır. Sıla-i rahim; akrabalık ilişkilerinin kuvveti ve bağların sağlamlığıdır. Kur’an’da da “Allah’a saygısızlıktan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının” (DİB Kur’an Meâli,Nisâ,4:1)buyrulmaktadır.

Doğu toplumlarında yani İslâm geleneksel ailesinde, bütün bu fonksiyonları üstelenmesi beklenen aile, işlevi doğrultusunda ehemmiyet kazanmıştır ancak her şey ve herkesten evvel, âyetleri ile aileyi önemli kılan; Allah’tır.

Prof. Dr. Bülent Baloğlu, Batı toplumlarında, Hıristiyan geleneksel ailesinin de bizdeki “sıla-i rahim” kavramına benzer bir görevi olduğuna işaret etmektedir (Baloğlu, 2016: 45). Değerlendirmesini İncil’de Pavlos’un söylediği; “Kendi yakınlarına, özellikle de ev halkına bakmayan kişi imanını inkâr etmiş, imansızdan beter olmuştur”(Yeni Yaşam Yayınları İncil Çevirisi, I.Timoteos, 5: 8) öğretisine dayanarak gerçekleştiren araştırmacı, “İfadenin açık mânasına göre, aileyi ve akrabaları gözetmek iman ile eşdeğerdir; bu ilkeyi gözetemeyen kimse gerçek hıristiyandır” (Baloğlu, 2016: 45) yorumunu yapmaktadır. Hıristiyan geleneksel ailesinde de bireylerin birbirlerine karşı yükümlü olduğu ve bunun aksatılmasının ölüm sonrası hayatı riske atacak derecede kötü sonuçlar doğurabileceği buradan anlaşılmaktadır.

Hıristiyan geleneksel ailesinde, anne ve baba arasında bir eşitlik yoktur ancak her aile bireyi kendi içinde değerlidir. Örneğin; Nûh (a.s.)’ın selden kurtarılması bireysel bir kurtuluş değil, bütün ailesinin kurtuluşudur, “Durum böyle olunca, aile kurumu önemlidir; aile bireylerinin tamamı önemli ve değerlidir; aile içi ilişkilerin sağlıklı olması ailenin saadeti ve geleceği için önemlidir.” (Baloğlu, 2016: 46) Ayrıca Batılı Hıristiyan ailelerde de, aile kurumu toplumu şekillendirmek işlevine sahip oluşuyla değer taşımaktadır.“...yakın akrabasının gözetilmesi ve korunması hem ailenin toplum içindeki değerini tespit için hem de toplumsal dayanışmanın tesisi için önemlidir. Özetle, ailenin kurtulması demek, toplumun ve toplumsal ilişkilerin kurtulması demektir.”(Baloğlu, 2016: 46)

Yahudilerde, “din ile ırk adeta özdeşleşmiştir.” (Yılmaz, 2012: 11) Buradan yola çıkılarak ailenin en kıymetli işlevinin, bu iki içkin unsurla oluşturdukları toplumun vesikasını muhafaza etmek olduğu söylenilebilir. Irklarının ve dinlerinin onlara biçtiği hüviyetin bozulmamasında aile kurumu başat unsur olarak kabul edilir ve bu fonksiyonuyla değer kazanır. Yahudiler, “...pagan inancına sahip toplumlar karşısında kimliklerini koruma mücadelesi vermişlerdir. Bu sebeple, dini-etnik kimliği korumada lokomotif görevi gören aile hayatı eski İsrail dininde ve sonradan oluşan Yahudilikte daima önemli yere sahip olmuştur (Çiloğlu, 2014: 57).

Ancak Yahudi ailesinde değinilmesi gereken ilginç bir husus vardır. Ailenin temeli, toplumun devamının teminatı olan “anne” ve “annelik”, Yahudilerde bir “cezadır.” Tevrat’ta Adem ile Havva’nın yaratılışı ve cennetten kovuluşuna dair hikâye anlatılırken, Tanrı’nın anneliği ve doğum acısını Havva’ya bir ceza olarak verdiğiinden bahsedilir: “RAB Tanrı kadına, ‘Çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim’ dedi, ‘Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, seni o yönetecek.’ ” (Yeni Yaşam Yayınları Tevrat Çevirisi, Yaratılış, 3:16)

Sonuç olarak; aile kurumu, evrensel işlev ve ehemmiyetlerin yanında, dinlerin etkisiyle farklılaşan sorumluluk ve değerlere de sahiptir. Hangi dinin çizdiği resimde yer alırsa alsın ailenin konumu; bütün dünyada, bütün bireyler ve toplumlar için vazgeçilemez, yeri doldurulamaz bir nitelik taşır.

1.3. GÜNÜMÜZ AİLESİNE DAİR SORUNLAR

Aile kurumunun “modernleşme” adı altında maruz kaldığı bir dizi hadise ve negatif etkiler neticesinde geçirdiği değişimden bahsedilmiştir. Bunların günümüzde artarak devam etmesi birtakım tehlike alanları oluşturmaktadır. Aileyi kavramsal ve yapısal olarak tehdit eden bu sorunların kaynağına her geçen gün yenisi eklenmekle birlikte, öne çıkanlar şunlardır: beden in metalaşması, medya, internet, kent yaşamı ve mahremiyetin zarar görmesidir.

Metalaşma hadisesi kapitalizmin bir neticesidir denilebilir çünkü; kapitalizmle beraber artık her şey alım satım, tüketim ekseninde değerlendirilmeye başlanmıştır. Bedenin metalaşması onun artık bir “seçim meselesi” olmasından kaynaklanmaktadır, kadın rahminin bugün “taşıyıcı anne” söylemiyle kiralanabiliyor olması (Şişman, 2018: 34) bunun en çarpıcı örneklerindedir.

Kadın ve erkek bedeni günümüzde belirli güzellik standartlarına bağlanmış, basit birer şehvet maddesi olarak görülmektedir ve iki cinsin birbirine bu bakış açısıyla yaklaşıyor oluşu evliliğin ve aile olmanın özünü aşındırmaktadır. Evlilikler artık birer haz vesilesine dönüşme noktasına dayanmış ve aile kurmanın gâyesi; bu hazza sahip olmayı meşrûlaştırmak ile romantik ancak sadece bu dünya odaklı hayallerin arasında gidip gelmeye başlamıştır. Bu da geleneksel ailelerde, aile kurumuna yüklenen ilâhi ve bir noktadan sonsuza bitişmek değerini yok etmektedir. Üstelik evliliğin kaba cinselliğe indirgenmesi, mânevî bağının dışarıda bırakılması sadakati zedeleyerek gayrimeşru ilişkileri arttırmakta, hatta daha ileri giderek, zaten bu basit amacın evlenilmeden gerçekleştirilebilirliği inancıyla aile olmayı bir ihtiyaç olmaktan çıkarmaktadır. Bu durumun sebebi olan kapitalizm, ulaştığı neticeyi başka bir maddeleşmeye ve tüketime zincirleme olarak bağlamakta ve “pornografi” ile cinselliği ticarîleştirmektedir.

Bahsedilen ticaretleşmenin servis aracı; medya ve internettir. Medya ve internet ailenin başlıca tehdit unsurlarındandır çünkü; yapılan yayınların ve internetteki paylaşım ağının tamamına yakını toplumun geleneksel değerleri yahut ahlakî sınırlar dikkate alınmadan oluşturulmaktadır. Medya yani televizyon yayınları, “dizi” furyalarıyla toplumun geneline etkilemeyi başarmıştır. Dizilerde canlandırılan karakterler ve kurgulanan hayat hikâyeleri, izleyenlere topyekûn iyi ve güzel gösterilerek kitleler üzerinde istenilen yönde bir zihinsel aşılama ve imrendirme politikası yürütüldü. Bunun neticesinde; “Az olsun benim olsun diyen kanaatkâr insanlardan her şeye bir anda ulaşma, arzu ve ihtirası belirten insanlar boy vermeye başladı. Bilinir ve tanınır olma gibi geleneksel değerlerin fazla yüz vermediği yeni tip bir ifade biçimi ortaya çıktı.” (Doğan, 2016: 211)

Dizilerde anlatılan çarpık ilişkiler ağı ve ahlakdışı eylemler normal ve özendirici, mutluluğa eriştirici tercihler olarak gösterildi ve bugün hâlen daha sınırlarını genişleterek bunu yapmaya devam ediyor.

Televizyon izleyen aileler, yasak ilişkilerin cazibeli maskesini ve “cesurluk” şeklinde lanse edilen şiddet içeriklerini; medyanın komedi veya kahramanlık tarzıyla yumuşatıp hoş gösteren sunumuyla, kendileri de bunları yaşamayı arzulayacak bir zihniyette hayatlarına aldılar. Bugün aileyi hem ahlâk hem aile birliği hem de karşılıklı sabır ve tahammülden yana yoksun bırakıp parçalanmaya, aile içi şiddeti tetiklemeye destek olabilen bir medya mevcuttur.

İnternet ise medyadan daha büyük bir tehlikedir çünkü; bireye burada her şeye kolaylıkla erişim sağlanmakta ve birey neye ulaşmak istediğine sadece kendi karar verememektedir. En masum internet kullanımları dahi reklamlar, “öneri” ve “keşfet” gibi masum kavramlar başlığı altında toplumu farklı ve zararlı içeriklere davet etmektedir.

İnternetin bu yönüyle doğrudan aile kavramını ve kurumunu erozyona uğratan tarafı iki koldan ele alınabilir: Evlilik siteleri ile diğer paylaşım sitelerinin ilişki kurmak amacıyla kullanılması ve çocukların internet kullanımı. Birincisi; kimi zaman yuvanın dağılmasına neden olabilirken, kimi zaman da sağlıksız yuvaların kurulmasına aracı olmaktadır. Bu bir sektördür denilebilir, zira artık özünde müstehcen hedefler barındıran siteler “İslâmî Evlilik Sitesi” gibi adlar “kullanmaktadır”.

Konunun çocuğa ilişkin boyutu da, ya ailesi tarafından ilgilenilmek istememesi sonucu internetteki videolar gösterilerek oyalanmaya çalışılması ya da ailenin dikkat etmemesi veya edememesi neticesinde yanlış sitelerle karşılaşmasıdır. Bu içerikler; cinsellik, alkol, uyuşturucu, şiddet, ırkçılık vb. pek çok olumsuz konuda olabilmektedir. Günümüzde kliplerde alenen madde bağımlılığı gösterilmekte, “youtuber” denilen kesimden kimi insanlarca “şaka” kategorisine sokularak anne-babaya saygısız davranışlarda bulunmaktadır. Çocuklar; anne ve babanın, onları rahatsız edecek şeylere maruz kalıp sinirlenmesini artık eğlenceli bulmaktadır. Böyle

bir durumda o çocuklardan, ebeveynlerine gereken saygıyı göstermesi ve hürmet etmesi beklenemez ve aile içinde anlaşmazlıklar peydâ olur.

Kent yaşamı ve mahremiyetin zarar görmesinde de internet ve medyanın, her şeyi insanlarla paylaşmak zorunda hissettirmesinin katkısı büyüktür. Kentteki yaşam da zaten negatif anlamda bir şeffaflık içermektedir. Mustafa Aydın kent-mahremiyet-aile üçlüsünün ilişkisini şöyle değerlendirir:

“...modern kent, ferdi, ahlaki kontrolden kurtaran yer olarak görülür. Öyle ki kent bağlamında kamusal, ailenin temel unsurlarından olan mahremiyeti erozyona uğratar; cinselliği sokağa taşır. *Teşhir* ve *deşifre* bunun iki yoludur. ...Burada geçerli tek kural, sokağa dökülen cinselliğin karşılıklı eşler bağlamında olmaması, teke tek bireyler üzerinden gerçekleştiğinin düşünülmesidir. Burada cinsellik aileden soyutlanarak ele alınmakta ve sanki hiçbir aileye zarar vermeden gerçekleşmektedir. Hâlbuki her kadın veya erkek bir meşru ailesel cinsel hayatın fiilen tarafları veya müstakbel adaylarıdır.” (Aydın, 2014: 91)

Aydın’ın bahsettiği şey, daha önce üzerinde durulmuş olan cinselliğe indirgenen evlilik ve bunun da evlilik olmadan karşılanabiliyor olmasıyla yakından ilişkilidir, hatta kent, bu eylemin mekânıdır denilebilir.

Bütün bu sorunlar yalnızca dikkati ilk celbedenlerdir, aile; bugün kavramsal ve bizzat yapısal olarak sayısız saldırıyla karşılaşmaktadır. Kavramsal saldırılardan biri de; ailenin artık geleneksel ailenin yapısında barındırdığı “yuva” kavramından ayrıştırılması ve artık aynı şeyi ifâde etmiyor oluşlarıdır (Tatar, 2014).

1.4. TÜRK AİLESİNİN TARİHSEL SÜRECİ

Türkler, İslâm dininden beslenen “geleneksel” aile yapısını benimsemeden evvel farklı bir dinin ve kültürün etkisinde yüzyıllar boyunca aile kurumlarını özenle muhafaza etmişlerdir. İslâm ile tanıştıktan sonra, başka bir aile sistemine müdâhil olan Türkler bu aşamada da, modernleşmenin etkisiyle yeni bir dönüşüm süreci yaşayarak bugünkü aile yapılarına sahip olmuşlardır.

Ailenin tarihsel sürecini, özyapımızı odağa alarak incelemek, konuyu daha somut ve gözlemlenebilir hâle getirecektir.

1.4.1. İslâmiyet Öncesi Türk Ailesi

Türklerin İslâmiyet’i kabulünden önceki dönemde sahip oldukları aile hayatına ilişkin değerlendirmeler ortaya koyan önemli isimlerin başında Ziya Gökalp gelmektedir. Ona göre, İslâmiyet’ten evvel Türk ailesi: Boy, sop, soy, baba-üstün aile ve evlilik ailesi olmak üzere beş farklı dönem geçirmiştir (Gökalp, 2015: 217).

Boyun Avrupa’daki aile adına karşılık geldiğini ancak onun isimden önce yer aldığı getiren Gökalp, Batı Oğuzlarda her aşîretin dört boyun birleşiminden meydana geldiğini söylemektedir (Gökalp, 2015: 217).

Sop ise; en esaslı toplumsal birliği “sip” adındaki klân olan ve soydan akrabalık ilişkisi içinde bulunan kişiler hariç bazı yabancı kimseleri de bünyesinde barındıran, bu genişliğin ekonomik şartlara göre farklılık gösterdiği bir aile çeşididir (Gökalp, 2015: 220).

Gökalp, bu aile yapısındaki evlerde, aile üyeleri arasındaki ahlâkî bağların zayıf olduğunu dile getirmektedir:

“Bunlar, hukukça tanınmış topluluklar olmayıp, fiilî topluluklar durumundadır. Bu sebeple, fertler arasındaki ilişkide çok zayıf bir ahlâkî niteliği vardır. ...Baba, ana ile çocuklar arasında belirli bir iş bölümü yoktur. Aksine sürekli bir zıtlık vardır.

Çocuklar ufakken, evin reisi, karısına ve çocuklarına itirazsız bir biçimde egemendir.” (Gökalp, 2015: 221)

“Soy” evresine gelindiğinde, Türk ailesi; hem erkek yani baba hem kadın yani anne taraflarından gelen akrabalıklarla bağlıdır ve bu akrabalar birbirine hukukî zeminde eşittir (Gökalp, 2015: 226).

Gökalp'e göre; bu eşitliğin temelinde o zamanlar erkeğin toyonizmi, kadının ise şamanizmi temsil etmesi yatmaktadır, çünkü; o dönemde din (toyonizm) ile sihir (şamanizm) eş tutuluyordu ve böylece sembolize ettikleri cinsler de tabii olarak denk konumlandırılıyordu (Gökalp, 2015: 226).

Eski Türklerde aile hayatı hususunda kadın ve erkeğin öncelik pozisyonları farklı araştırmacılar tarafından da üzerine durulan bir konudur. Aile yapısının anaerkil mi ataerkil mi olduğu ve kadının değeri gibi cinsiyet temelli noktalarla ilgili pek çok fikir beyan edilmiştir. İskit sanatından bahseden Anıl Yılmaz, İskitlerin büyük göç hareketinden evvel ortaya koydukları stéllerdeki figürlerin anaerkil bir aile yapısının uzantısı olması gerektiğini dile getirmiş, göçün ardından grubun yerleşik yaşama geçen kısmının, bu yaşam şekli ve dinî inanışlarının farklılaşması ile aile yapısında değişiklikler meydana geldiğini belirtmiştir:

“Anaerkil aile yapısı, yerini ataerkil bir anlayışa bırakmaya başlaması ile birlikte Bakire koruyucu tanrıça düşüncesinde bir farklılaşma gözlenmeye başladı. ‘Güç’ gerektiren işlerin çoğalmasi ile birlikte, toplumda erkek özellikleri ön plana çıkmaya başladı.” (Yılmaz, 2002)

Fakat bu değişim kadının, eski Türk ailesinde zamanla değersizleştii anlamına gelmemektedir. Zira Türk ailesinde, babanın yanında söz hakkı vardır ve o eşinin “evdeşi” yani ev arkadaşıdır ve bu statüsüyle ev de dâhil olmak üzere her türlü maddî varlığa ortakdır (Koca, 2002). Nitekim Türk hukuk anlayışında babadan sonra aileyi temsil eden annedir ve babanın diğer akrabalarından ileri bir konumda yer aldığından mirasın sahibi ve çocuklarının da vasisidir (Erkul, 2002).

Gökalp'in “baba soylu aile” olarak adlandırdığı aile tipi de bu anlamda soy ile benzerdir. Zira onda da akrabalık ve eşler arası ilişkilerde hür ve eşitlikçi bir yapı mevcuttur (Gökalp, 2015: 228). Yani denilebilir ki “soy” da, “baba soylu aile” de “pedersâhi” değil “pederî” bir tutumda yapılanmıştır. Bu iki kavram arasında, pederînin eşirlikçi, pederşâhinin ise kadın ve çocuğu kıymetsiz addedip hiçbir hak tanımayan bir görüşe sahip olması farklılığı vardır (Cebeci, 2017: 103).

“Evlilik ailesi” ise, evlenme yoluyla kurulduğu için bu adı almış, her iki tarafın ailesinden bağımsız yeni bir yuva kurulması şeklinde gerçekleşmiştir:

“Eski Türklerde, bir genç evlenirken, ne karısını kendi babasının ocağına getirirdi, ne de kendisi, karısının ocağına girerdi. İç güveylik olmadığı gibi, iç gelinlik de yoktu. Erkek, baba ocağın mallarından payın alır, kız da ‘yumuş’ adlı bir cihaz getirirdi. Bu çeyiz, aile arasında verilen hediyelerden, armağanlardan oluşurdu. Gelinle güvey, mallarını birleştirerek, birlikte bir ev sahibi olurlardı.” (Gökalp, 2015: 230)

Eski Türklerdeki aile hayatında dikkat çeken hususlardan biri de aile birliğine verilen önemdir. Günay Kut bu tutumu mutfak ve ocak unsurları üzerinden açıklamaktadır. Ona göre; mutfak ve ocak birbirinden ayrılmayan ikililerdir ve mutfakta tencerenin kaynaması bir aile birliğinin varlığını göstermektedir, bu nedenle de evinde tencere kaynamayan aile “mutsuz aile”dir (Kut, 2002). Bu durumun fakirlikle ilgisi olmayabileceğini dile getiren Kut; “Mutfak, dolayısıyla sofraya, aileyi biraraya getiren bir unsurdur. Türk aile tipinde, aile fertlerinin sofrada birarada yemek yemesine özen gösterilir” demektedir (Kut, 2002).

Aile birliğine verilen değer başka bir göstergesi de sadakat meselesidir. Türklerde karı-kocalar birbirlerine sadık olmakla mükelleftir ve eski Türk hukukunda evli bir adamın gayrimeşrû münasebetinin bulunmasının cezası idamdır (Arsal, 2002). Bu durum; eski Türklerin aile ve bütün bir topluluğun selameti için sadakatin ne denli mühim olduğunu kavramış olmalarından ileri gelmektedir, nitekim Türk kadınlarının da ahlâkî yönden ne kadar ileri bulunduğunu da bütün sınır milletleri itiraf etmişlerdir (Arsal, 2002).

1.4.2. İslâm Dönemi Türk Ailesi

Din; insan yaşamına ilişkin her alana, koyduğu kurallar aracılığıyla müdahale etmektedir. İnsan ilişkilerinden giyime değin, kişilerin hayatı algılayış biçimini tümüyle yönlendirmektedir. Etkisi bu denli geniş ve kuşatıcı olan bir inanış ve kaideler bütünü değişikliğe uğradığında, yani bir birey yahut bir topluluk dini inancını değiştirdiğinde, elbette her şeyi gibi aile hayatı da yenilenecektir. Türklerde de, İslâm dairesine girilmesi böyle bir tahavvülü beraberinde getirmiştir. Ne var ki Türklerin İslâmiyet öncesinde sahip oldukları kültür ve inanışın, İslâmiyet ile olan kimi paralellikleri bu değişimini onlar için hem kabul edilebilir hem de kolay kılmıştır.

“Kâinâtın ezeli ve ebedî Gök-Tanrı tarafından idare edildiğine inanan Türkler zamandan ve mekândan münezzeh, her türlü yorum ve tasavvurdan uzak ilâh fikrini İslâm’ın Allah inancında buldukları için Müslümanlığı benimsemekte zorlanmadılar.

Allah’ın sıfatları, ahiret hayatı, ruhun ebediliği, kıyamet hayatı, kadere iman, ahlak anlayışı sevap-günah, cennet, cehennem, şehitlik, aile hayatı, fetih felsefesi, cihad, adalet, hakimiyet, vatan sevgisi istiklâl aşkı ve şûra gibi çeşitli konularda İslâm dininin ortaya koyduğu prensip ve esaslarla Türklerin benimsemiş olduğu inanç sistemi ve ilkeler arasında büyük bir uyum olması onların İslâm’a bakış açılarını etkilemiş ve diğer dinlere tepki göstermelerine rağmen İslâmiyete karşı çıkmak şöyle dursun kendi istek ve irâdeleriyle rahatlıkla benimseyip kabul etmişlerdir.” (Özaydın, 2002)

1.4.2.1. Osmanlı Ailesi

Türkler İslâmiyet’i seçtikten sonra aile hayatlarını ve aileye ilişkin hukuku Kur’an ve sünnet rehberliğinde düzenlemeye başlamışlardır.(Acar, 2018: 19) Bu yeni kurallara riayet etmenin hayata en yoğun yansıdığı zamanlardan biri; Türklerin siyasî bir birlik olarak en geniş sınırlara ulaşarak kuvvetini arttırdığı Osmanlı Dönemi’dir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu elbette sadece Türklerden oluşmamakta, kıtaları aşan coğrafi genişliği hasebiyle pek çok ırkı ve dini bünyesinde barındırmaktadır. Türkler, Kürtler, Araplar, Ermeniler ve başka pek çok topluluk ile Müslüman, Hıristiyan, Yahudi gibi farklı dinlere inananlar birlikte yaşamaktadır.

İnanç ve kültürün bu denli çeşitli olduğu bir topluma bakarak “Osmanlı Ailesi” genellemesi yapılması nasıl mümkün olmaktadır? Prof. Dr. İsmail Doğan’a göre bu söylem, temel bir karakteristiği yansıtmakta ve bu nedenle tek tip, mutlak bir aile modelinden öte ifade kolaylığı sağlayan pratik bir söylem olarak kullanılmaktadır. (Doğan, 2001: 16) İlber Ortaylı ise “Osmanlı Ailesi” söyleminin, hem Osmanlı siyasî hâkimiyeti etkisi hem de “uzun bir tarihin yoğurduğu kültürel coğrafyayı paylaşmak” nedeniyle kullanılabilir bir ifade olduğunu savunmakta ve farklı dinlerin cemaatleri arasındaki ortak paydanın farklılıklardan daha fazla olduğunu vurgulamaktadır (Ortaylı, 2018: 16). Ortaklıkların baskın olduğu bir toplumda da, keskin sınırları bulunmasa bile aile yapısına ilişkin bir çerçeve çizilebilmektedir.

Osmanlı ailesi; sadece dinlere, ırka ve yerel kültüre göre birtakım kategorilere ayrılmakla kalmaz, statü olarak da çeşitlilik gösterir. Müslim ve gayrimüslim tebaanın oluşturduğu ailelerden başka, hânedan ailesi ve ulema sınıfının aileleri de halktan belirli açılardan farklı bir yapılanma içermektedir.

Öncelikle Müslim ve gayrimüslim halkın aile hayatı incelenecek olursa, üzerinde durulması gereken ilk nokta; tâbi oldukları “millet sistemi” adı verilen düzendir. Bu düzen; her bir dinin mensuplarını kendi muhitinde, kampında yaşamakta ve birbirleri arasında bir akrabalık bağı kurmalarına engel teşkil etmektedir, fakat buna rağmen toplulukların birbirleriyle olan kültürel etkileşimi ve temel kurumlarındaki ortaklık oldukça fazladır (Ortaylı, 2018: 22). Akrabalık bağının engellenmesinin kadına bakan yanı, İslâm inancının bir getirisi olarak değerlendirilebilir. Kur’an’da Mümtehin sûresinin 10.âyetiyle ilgili, Müslüman bir kadının, doğrudan, Müslüman olmayan bir erkekle mi yoksa müşrik olan bir erkekle mi evlenemeyeceğini belirttiği noktasında bir ayırım söz konusudur (Acar, 2018: 68). Osmanlı toplumu ise din konusundaki hassasiyeti dolayısıyla herhangi bir risk alınmasının önüne geçmiştir denilebilir. Fakat bunun dışında, Osmanlı ailesini oluşturan, İslâm dâhil, bütün din mensuplarının kadınları, kendi dinlerinden olsa bile uyruğu farklı olan erkeklerle de evlenememektedir, bu ortak tavır bir anlamda kadının, Osmanlı toplumunda esas unsur olarak algılanmasıyla ilişkilidir (Ortaylı,

2018: 123). Ancak Müslümanlar için dinî bir uygulama olmaktan son derece uzaktır çünkü; İslâmiyet ırkçılığı tasvip etmeyen bir dindir.

Osmanlı ailesini tanımaya yaşadığı mekândan başlanabilir. Osmanlı'da aileler mahalle ve köylerde yaşamaktaydı ve bu mekânlar bugün taşıdığı işlev ve yapılanmadan daha farklıydı. “Bugünün aksine, ailenin içinde bulunduğu mahalle veya köy topluluğu ile etnik-dinî bağı vardır, hukukî bağı vardır. Çünkü bu topluluk halkı birbirinin kefilidir.” (Ortaylı, 2018: 17) Mahalledeki bu birlik ve sorumluluk ilişkisi, onu oluşturan ailelere de etki etmiş ve mahalleli ile aile arasında birbirinin varlığını sağlamlaştıran bir ilişki ortaya çıkmıştır denilebilir. Öyle ki, “Okulda ne oluyor herkes bilir; evlerde neler oluyor herkes bilir. Düğün dernek bütün mahallenindir, el emeği göz nuru çeyizin hazırlanmasına, düğün hizmetlerine herkes katılır.” (Ortaylı, 2018: 48) Böylelikle ailelerin içerisinde huzursuzluğa sebep olan bir durum varsa müdahale edilmesi şansı doğmakta, çocuklar ise okul hayatlarının dahi takip edildiği mahallelinin de gözetiminde bulunup ahlâkî eğitimini sadece ailesinden almayıp, çevresinden de aktif olarak desteklenmektedir. Düğün ve çeyiz gibi her dönem bir masraf kapısı olmuş aşamalarda mahallelinin de bu olayları benimsemesi ve yardımcı olması “aile kurmayı” kolaylaştırmaktadır. Evliliğin yardımlaşmayı gerektiren bir hadise sayılması zaten başlı başına aile kurumuna verilen değeri kanıtlamaktadır.

Mahallelinin içeride ailelere desteği, devlet tarafından da halka gösterilmiştir. Örneğin dul ve çocuklu bir kadına yahut ikiz üçüz doğuran ve imkânı olmayan kadın ve ailelere devlet maaş bağlar, eğer çocuğun ailesi vefât etmişse bakımının sürdürülmesi için birin yanına verilip o kişiye de makul bir maaş bağlanırdı (Ortaylı, 2018: 147). Burada çocuğun yapılmasına gösterilen bir teşvik ile beraber, ekonominin ailede yaratabileceği maddî-mânevî sıkıntıların da önüne geçilmiştir. Ebeveynlerini yitirmiş bir çocuğu her türlü bakımının karşılanacağı birilerine teslim etmek ve ortada kalmasını engellemek; sadece fiziksel olarak yaşamının devamının sağlanmasını değil, terbiyeden yoksun yetişmesinin de önüne geçmek içindir diye düşünmek yanlış olmaz. Diğer türlü çocuğu birilerine emânet etmek yerine farklı yollar tercih edilebilirdi.

Örneğin “İslahhâneler” bile ancak II.Abdülhamit zamanında ve bugünkü yetimhâne örneklerinden çok daha nitelikli bir biçimde “tahsil ve terbiyelerine bakmak, sanat öğretmek” görevini de üstlenerek kurulmuştur (Karataş, 2015: 19). Nitekim aile kurumuna önem veren Osmanlı biliyordu ki, bugünün çocukları yarın aile kuracak ve ebeveyn olacaktır.

Osmanlı ailesi, İstanbul, Selanik, İzmir gibi nüfusun doğumla artmadığı büyük liman şehirlerindeki bilhassa 19.yüzyılda yaygınlaşan çekirdek aile yapısı dışında, çoğunlukla “büyük aile” tipindedir, çünkü; “geleneksel şehir ve köylerde çekirdek aile, hayatın sürdürülmesi için uygun bir aile tipi değildir.”(Ortaylı, 2018: 19)

Bunda iş bölümünü gerektiren tarıma dayalı ekonomik kazanç yapısının etkisi vardır. Osmanlı'nın geniş ailesi; üç kuşağın bir arada yaşayabileceği, avlu etrafında odaların bulunduğu ve çocuk eğitiminden yiyecek hazırlanmasına, giyecek üretimine değin çoğu şeyin birlikte yapıldığı bir konutta yaşamaktadır (Ortaylı, 2018: 20). Böyle bir sıkı paylaşım ağı kuşaklar arasında, değerler aktarımı gerçekleşmesine kolaylık ve imkân sağlamaktadır. Ancak bazı araştırmacılar Osmanlı'da geniş aile tipinin yaygın olmadığını savunmaktadır. Onlara göre; “Osmanlı aile biçiminin çok çocuklu olması bir istisnai durumdur ve en yaygın olanı bir, iki üç çocuklu aile şeklindedir. Bu nedenle Osmanlı klasik dönem aile nüfusu beş kişiye dahi ulaşmamaktadır.” (Tabakoğlu, 1992, Akt. Özkiraz ve İşçi Baş 2016: 90) Bu da göz önünde bulundurulması gereken bir görüştür.

Osmanlı ailesinde evin reisi babadır. Ancak bu katı ve sahip olmayı işaret eden Roma usulü bir reislik değildir. Baba, ailesi üzerinde otorite sahibidir “Ama bu, hukukî bir yetki olmayıp ailenin ilişkileri, malî işleri, etrafla olan sorunların çözümünü ve aile bireyleri arasındaki hakemlikten ibaret geleneksel bir görevdir.” (Ortaylı, 2018: 19) Aslında aile kurumuna ilişkin bu gibi özellikleri İslâm öncesinden o döneme kadar süregelen eski Türk kültürü ve dinden alan Osmanlı ailesi için “babalık”, kısıtlı işlemlere hapsedilmiş basit bir statü olarak değerlendirilmemelidir. İslâmî çerçevede ona yüklenen önemli görevler ve haklar vardır, geleneksel ailede önemli bir yere sahiptir.

Fakat Türk aile serüveni içerisinde hiçbir dönem tek başına bir iktidar ve tabiri caizse “ailesinin sahibi” olmadığı da bir gerçektir. Babalık, dengenin sağlandığı bir rol bütünlüğünde seyretmiştir.

Osmanlı Hânedânı'nın aile yapısına gelinirse; devletin ilk dönemlerinde padişahların, komşu Türk beylerinin kızlarıyla evlendikleri ve bu yolla Türk toplumunun “ocak tipi aile” anlayışını devam ettirdikleri görülmektedir (Aslan, 2018: 53). Fakat kuruluş yıllarındaki bu tutum, ilerleyen dönemlerde farklılık göstermiştir.

Hânedân üyelerinin günlük yaşamı “harem” adı verilen yerde geçmekte ve buraya herkesin girmesine izin verilmemekteydi (Doğan, 2001: 45). Harem kelimesi de zaten bu mahremiyetteki bir yeri ifade etmek için kullanılan böyle bir anlama sahiptir. Topkapı Sarayı ile Harem Osmanlı hükümdarının evidir, aile ocağıdır (Ortaylı, 2018: 61). Saray bir okul konumundaydı ve bu okulda Osmanlı kültür ve âdâbı öğretilerek en üst düzeye yöneticiler yetiştirilmekteydi (Yediyıldız, 1994, Akt. Doğan 2001: 48). “Bu eğitim hem hanedan mensuplarının geniş aile kültürü içinde sosyalleşerek eğitilmeleri, hem de belirli bir plan ve program dahilindeki örgün Saray eğitimini kapsamaktadır.” (Doğan, 2001: 48)

Hânedân ailesinde de ailenin reisi baba yani padişaktır. O hem padişah hem sultanların ve şehzâdelerin babası, hem de kadınefendilerinin kocasıdır, fakat bunlardan da öte bir devlet reisi ve Müslüman topluluklarının halifesidir, bu nedenle; ailesi ile çok yakın ilişkiler kuramıyordu, çünkü bu politik bir tavır da kaçınılmaz olarak beraberinde getirirdi (Ortaylı, 2018: 69).

Son olarak, Osmanlı ailesini meydana getiren “Ulema Aileleri” vardır. Bu ailelerin üzerinde durulması gereken iki yönü olduğu söylenebilir, bunlar: Konak kültürünce yaşamaları ve kızlarının eğitilmelerine halka nazaran çok daha fazla önem vermeleri ve onlara pek çok alanda serbestlik tanımlarıdır. Konak kültürüne göre yaşayan konak ailesi, Tanzimat Fermanı ile başlayan değişimle kendini göstermiştir.

Tanzimat dönemi, Tanzimat Fermanı'nın etkilerinin zamanla aile kurumuna yansımaya başladığı yeni bir döneme işaret ettiğinden ve Cumhuriyet dönemine bağlanan yenileşme politikalarıyla ailenin bugüne yakın tablosunu çizdiğinden, kronolojik olarak ayrı bir başlıkta ele alınmalıdır.

1.4.2.2. Tanzimat ve Cumhuriyet Dönemi Ailesi

19.yüzyıl Osmanlı Devleti'nin aldığı yenilgiler sonucunda yenileşmeye ve bu yenileşmeyi ona ekonomik, askerî, teknolojik vb. pek çok alanda üstün gelen batıya doğru yapmaya karar verdiği bir yüzyıldır.

Elbette 17. ve 18. yüzyıllarda gelen askerî yenilgiler tetikleyici olmuş ve batıya yönelim o zamanlardan adım adım başlamıştır ancak bunun bir politika hâline gelmesi ve bu yolda siyasal, askerî ve toplumsal karar alınması; etkinin ve değişim kararlılığının geldiği kuvvetli son noktayı göstermektedir. Yani denilebilir ki; Osmanlı yaşadığı kayıplar ve geri kalma durumu neticesinde batılılaşma serüvenine girmiştir.

Bu adımlardan biri de Tanzimat Fermanı'dır. "1839'da Reşid Paşa'nın gayretleriyle, Gülhane Hattı Hümayunu olarak bilinen yarı-anayasal nitelikli fermanın ilân edilmesiyle Tanzimat dönemi başlamıştır." (Taş, 2002: 89) Ancak değişmelerin ve dönüşümün başlangıcının bu tarihten daha eski olduğu gibi 1839'daki bu adımdan hemen sonra da bir netice ortaya çıkmamıştır. Ferman sadece bir nevi batılılaşma kararının ilânıdır. Bu süreçte toplum, kendisinininkine hiç benzemeyen bir zihniyetin kalıbına girmeye çalıştığından sosyal hayatta ve ailede farklılaşmalar görülmeye başlanmıştır.

19. yüzyılda genel olarak aile hayatını negatif yönde etkileyen bir hadise olarak, bahsedilen "millet sistemi"nin ortadan kalkması önemlidir. Zira millet sistemi bütüncül bir işleyişi sağlamaktayken, Tanzimat Fermanı ile birlikte Müslümanlar ve gayrimüslimler arasındaki ayrım ortadan kalkmış ve bu durum ilerleyen safhalarda evliliğe yansımıştır.

1869 yılında yayınlanan Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnamesi ile birlikte artık Müslümanlarla gayrimüslimlerin evlenmelerine izin verilmiş, kişiler arasındaki din farklılıklarının bulunması evlenmeye engel görülmemeye başlanmıştır (Aslan, 2018: 71). Oysa daha evvel yürütülen geleneksel yapıda bu, halk tarafından hoş karşılanmayan ve hukukî olarak uygun sayılmayan bir hâldir.

Tanzimat Fermanı'nın meydana getirdiği değişimin bir ürünü “konak ailesi”dir. Konak, mekânsal olarak; Osmanlı toplumunun Batı'ya açıldığı, Osmanlı gündelik yaşamı ve kültürünün batı etkisiyle karıştığı kesişim noktalarıdır denilebilir.

Konaklarda yaşayan ulema aileleri, batıya uygun bir tüketim alışkanlığı edinmeye başlamış, yeme-içmeden giyimin en yeni modelinin seçilmesine değin (Doğan, 2001: 126) yaşamsal faaliyetlerde farklı bir bakış açısıyla hareket etmiştir. Hatta “Batılı kültür ürünleri roman, dergi, gazete, tiyatro, giyim ve tüketim alışkanlıkları buralarda başlayan yeni oluşumların birer sonucu olarak ülkeye ilk kez yine buralardan girmiştir.” (Doğan, 2001: 126)

Konak ailesinin batıya dönük bu yüzü aile yapısını ciddi şekilde etkileyen “mürebbiyelik” kurumunu Osmanlı hayatına ve kendi ailesine kabul etmiştir. Normal şartlarda geleneksel bir Osmanlı Türk ailesinde çocuk eğer erkekse sünnet oluncaya kadar haremde kalarak anne terbiyesiyle büyütülür, sünnet olduktan sonra haremde çıkartılarak babasına emânet edilirdi (Cebeci, 2017: 115). Ancak konak aileleri gibi Avrupa'ya ayak uydurmaya çalışan varlıklı kesimde artık annenin yanında yabancı uyruklu “mürebbiyeler” vardır. Mürebbiyelerin aile hayatına getirdiği hem ebeveynlere yönelik ahlâkî bozulma hem de çocuklara sirâyet ettirdiği kendi kültürünün paralelinde olup da geleneğe aykırı öğretileri ile sebep olduğu değerlerde aşındırma ile büyük bir etki yaratmıştır.

Bunun yansımasını Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Mürebbiye* isimli eserinde görmek mümkündür. Eserde, Fransız bir mürebbiye olan Anjel, evdeki erkekleri baştan çıkararak konaktaki namus anlayışını değiştirmiş ve “Türk aile yapısının asli özellikleri olan, sevgi, fedakarlık, merhamet ve iffet gibi bütün değerler alt-üst olmuştur.” (Cebeci, 2017: 115)

Ulema ailesinin eğitimli kızları ise, 19.yüzyıla gelindiğinde, “Batı kökenli bir modernleşme” ve feminizmin Osmanlı’ya girişine aracı olmuşlardır.

Tanzimat döneminde ailenin nüfusu da tıpkı konak ailesinin aile içi düzeni gibi değişikliğe uğramıştır, yani etki ailenin genişliğine yansımıştır.

“...1907 yılında yapılan sayımdan bâzı rakamlar vererek hiç olmazsa bu tarihten yarım asır önceki aile nüfusu hakkında bir fikir sahibi olabiliriz: Bu sayım sonuçlarının İstanbul’daki Türk ailesi açısından yapılmış bir değerlendirmesine göre, iki veya daha fazla çifti bünyesinde barındıran aile sayısının genel aile sayısına oranı %20-30 arasındadır. ‘Katmerli aile’ denilen bu türlerin Tanzimat yıllarında daha az sayıda olduğu tahmin edilebilir.” (Cebeci, 2017: 47)

Görüldüğü gibi geleneksel, üç kuşağın bir arada yaşadığı aile artık giderek azalmakta, aile yapısal olarak daralmaya gitmektedir.

Peki, modern çekirdek aile nedir, bilinen çekirdek aileden hangi özellikleriyle ayrılmaktadır? Ayşenur Bilge Zafer’in tanımı şu şekildedir: “Modern çekirdek aile, karıkoca arasında eşitliğinin sağlandığı, karı-koca ailelerinin onlara karışmadığı, karı-koca üzerinde hak iddia edemedikleri, aile reisliği kavramını dışsallaştıran, karar verme aşamasında bu görevi karı-kocanın üstlendiği demokratik bir aile tipidir.” (Bilge Zafer, 2013: 122) Modern çekirdek ailenin, çekirdek aileden farkı; kadın-erkek eşitliğini aileye taşımasıdır. Bunun yanında geleneksel ailenin, aile büyüklerini hürmetli bir yaklaşımla yaşamsal sürece dâhil etme duruşunu da desteklememesi, fikir beyânı gibi hususlarda onları dışarıda bırakmasıdır. Ailenin geleneksel yapıdan tarihî süreç içerisinde geldiği dar yapı dikkat çekicidir.

Hedefin aile tipinin değiştirilmesi olması ve bunun için toplum yapısını kökten değiştiren, hatta hukuku da, adımlar atılması, o dönem gerçekleştirilen faaliyetlerin en az devlet yapısı kadar sosyal yapıyı da dönüştürmeyi merkeze aldığı gösterir gibidir. Hatta Nilüfer Göle daha ileri giderek: “İslami bir imparatorluktan laik bir ulus-devlete geçişi gerçekleştiren Kemalizm, devletin

yapısını değiştirmenin ötesinde, Tanzimat'tan beri süregelen, gündelik aile yaşamına nüfuz etmekte olan medeniyet değiştirmenin en bilinçli ifadesidir” (Göle, 2019: 85) demektedir. Bir medeniyetten diğerine geçişte, varılmak istenen medeniyete ait teorik ve pratik özelliklerin kalıcılaştırılmasıdaki en iyi yolun, onun topluma benimsetilmesi olduğu ve aileye inilmeden geleceğe aktarımının aksayacağı göz önünde bulundurulursa bu değerlendirme doğruluk payına sahip olabilir.

Tanzimat'ta başlayan değişim ve dönüşüm yoğunlaşarak Cumhuriyet'te devam etmiştir. Bilhassa İkinci Dünya Savaşı sonrasında geleneksel, köylü toplum; metropol yaşamına geçmeye başlamış (Gümüş, 2011: 87) bunun neticesinde de metropol hayatının ekonomik ve kültürel düzeni aileyi etkilemiştir. Evlenme yaşı yükselmiş, eğitimin artmasıyla evlilik ertelenmiş, eşitlik vurgusu artmış ve aile ile ilgili kanunlar gibi hukukî düzenlemeler gerçektelemiştir (Gümüş, 2011: 88).

Bu gelişmelerin içerisinde hukukî düzenlemeler ayrıca önem taşımaktadır çünkü; artık lâik bir aile yapısı ve sekülerleşme süreci başlatılmıştır. Adımı aile kurumu adına önemli kılan nokta ailenin; geleneksel aileye ait bütün niteliklerden ve geleneksel ailelerden örülü Türk toplumlarının yüzlerce yıllık değerler birikiminden, onu şekillendiren din ile birlikte her anlamda ayrıştırılmasıdır. 1926'da getirilen Medenî Kanun, kadına zaten dinin de verdiği ancak uygulamada toplumun aksaklık gösterdiği bazı konularda hakkını teslim ederken, bir yandan da ailenin dine içkin ve onunla değerlenen yanını zedelemekteydi. Esasen bu, batılılaşmanın mecbur bıraktığı bir yol ve yöntem olarak modernleşmenin kendi yapısı ile uyumlu bir eylemdir. “Modernleşmenin yerel düzeydeki amacı, gündelik hayatı her türlü geleneksel çağrışım ve değerden uzak tutmak ve devrimlerin dönüştürücü mantığını geçerli kılmaktır.” (Subaşı, 2014: 111)

1.4.2.3. Modern Çağ Türk Ailesi

Modern Çağ Türk ailesi, aktarılan modern aile tipinden pek de farklı bir nitelik taşımamaktadır. Onu farklı kılan karşısında hala geleneksel aile yapısını sürdürmeye gayret eden muhafazakâr bir kesimin etkilenilebilecek bir örnek olarak varlığını koruması ve Doğu kültüründen, eşit bir ifâdeyle İslâmî aile düzeninden tam anlamıyla vazgeçmemiş, vazgeçememiş, o veya bu şekilde aradaki bağını kökten yitirmemiş olmasıdır. Bu da modern çağ Türk ailesini “tranzisyonel” (Yapıcı, 2012: 255) bir niteliğe büründürmektedir. Doğu ve batı arasında sıkışan Türk ailesi, günümüzde aileyi tehdit ettiği aktarılan bütün sorunlardan payını almakta ancak bunları bir sorun olarak görüp görmemek noktasında ortak bir görüşü paylaşmamaktadır. Bir kısım insanlar; muhafazakâr ve radikal bir tavırla İslâm geleneğine uygun ailenin geri gelmesi için çabalamakta, bir kısım insanlar ise; bu kesimi “gerici ve yobaz” bularak modernleşmeyi desteklemekte ve kendi aile yapısını bu doğrultuda kurmaktadır.

Prof. Dr. İsmail Doğan’ın kitabında yer verdiği, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) ile Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ortak araştırmasının verileri modernleşmenin etkisini arttırmaya devam ettiğini vurgular niteliktedir.

Aile Yapısı Araştırması 2006’ya göre; “Türkiye’de hanelerin %80’i çekirdek ailedir. Geniş ailenin oranı %13, tek kişilik hane halkı %6’dır.” (Doğan, 2016: 196) Görüldüğü gibi geleneksel geniş, birden fazla kuşağın bir arada yaşadığı aile tipi oldukça azalmıştır, bu durumun arkasında belirli bir oranda değişmiş olan zihniyetin de etkisinin bulunduğu düşünülürse Türk toplumu planlandığı gibi, modern çekirdek ailenin giderek çoğaldığı bir yapıdadır denilebilir.

Yine bu verilere göre aile kurulurken kadın ve erkeğin eş seçim ölçütleri şu yöndedir: “Erkeklerin evlenecekleri kadında aradıkları özelliklerin en başında kadınların güzel olması özelliği yer alır. %59 olan bu orana karşılık kadın güzelliğinin önemli olmadığını belirtenler ise %41’dir. Kadınların erkeklerde aradıkları özelliklerin başında ise erkeğin iyi bir işinin olması gelir (%95). Bu faktörün önemli olmadığını belirtenlerin oranı ise %4’te kalır.” (Doğan, 2016: 197)

Veriler incelendiğinde akla ilk gelen, modernleşmenin getirdiği beden metalaştırmasına ilişkin, salt cinsellik etrafında anlam kazandırılan “güzellik” kavramı ve kapitalizmin dayattığı üretim-tüketim merkezli yaşantıda tüketebilmenin insanlar için ne denli önemli bir vaziyet aldığıdır. Bu kadar önemli bir kurumun, bireylerin hayatlarını tamamen etkileyip yönlendirecek olan bir adımın güzellik ve para etrafında şekillenen tercihlere dayanıyor olması bugünün Türk ailesinin gerçekten de artık “modern” sıfatını içselleştirdiğini ve onu temsili olabildiğini göstermektedir.

Yapılan araştırma neticesinde, modern çağ Türk ailesindeki en büyük boş zaman aktivitesinin televizyon izlemek olduğu (Doğan, 2016: 203) dikkate alındığında, ona servis edilen kültür doğrultusunda böyle bir çehreye bürünmesi tabii karşılanabilir. Türk televizyonları; zengin veya zenginleşen veya zenginleşmek en önemli hayat amacı olan aile hayatlarının, vâriyetli iş adamlarının birçok güzel kadınla yaşadığı etik dışı lâkin “lüks” çerçevesinde yaşandığı için aldatılan kadınlar tarafından katlanılabilir kabul edilen ilişkilerin seyredildiği bir medya pazarıdır.

Modern çağ Türk ailesinin, karşılaştığı bütün tehlike ve yıkım risklerini bir önlem ile durdurması ve çözüm üretmesi gerekmektedir fakat bu bahsin detayları başka bir disiplinin konusudur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MUSTAFA KUTLU’NUN HİKÂYELERİNDE GELENEKSEL AİLE HAYATININ YANSIMALARI

Köksal Alver; “Edebiyatın tanıklığı tartışılmaz bir gerçektir. Edebiyat bütün çağların, zamanların, olayların, gelişmelerin şaşmaz tanığıdır. Toplumsal ve insani gerçekliğin bire bir izini süren edebiyat, toplumların ve insanlığın ayak izlerini takip eder, nefes alıp verişlerini hisseder, eylemlerini kaydeder” (Alver, 2018: 51) demektedir. Mustafa Kutlu da yaşadığı toplumun ve memleketin içinde vuku bulan hadiselerle eserlerinde yer veren bir yazardır. Bilhassa 1950 sonrasında yaşanan toplumsal değişimleri, köy ve kent yaşamında; göç hareketleri ve modernleşme sancuları ile gerçekleşen farklılaşmaları gelenek ve modernizm karşıtlığı minvalinde eserlerine konu edinmiştir. Yazar, bu konuları eserlerine taşıırken, bir zemin ve aracı olarak insan ilişkilerini, geleneğin hayatiyetini muhafaza ettiği alan olan aile hayatını seçmiştir. Tezin bu bölümünde de; birinci bölümde aktarılmış olan bilgiler ışığında, yazarın hikâyelerine taşıdığı geleneksel aile hayatına ilişkin yansımalar; aile bireyleri, ilişkiler ve mekân bağlamında değerlendirilerek, geleneksel aile hayatında yaşanan çözülme ve farklılaşmaların ilk evreleri hikâyelerden alınan örneklerle birlikte incelenecektir.

2.1. GELENEKSEL AİLE HAYATINDA EŞLERE VE EBEVEYNLERE YÜKLENEN NİTELİKLER

Bireyler evlilik yoluyla birbirlerinin eşleri statüsüne gelirler. Eşlerin sahip oldukları bakış açısı, inanç, fikir gibi manevî nitelikler; karşılıklı etkileşim, iletişim ve en nihâyetinde aile hayatına ilişkin yapının özelliklerini meydana getirmektedir. Çocukların da, evliliğin başında eşler tarafından oluşturulan bu yapıya uygun olarak yetiştirildikleri göz önünde bulundurulursa, bireylerin özelliklerinin; ebeveynlik statüsünde sergiledikleri tutumların da kaynağı olduğu anlaşılmaktadır.

Bu nedenle Mustafa Kutlu'nun hikâyelerindeki aile hayatını en doğru bir şekilde değerlendirebilmek için eşlerin ve ebeveynlerin niteliklerinin incelenmesi gerekmektedir.

Mustafa Kutlu, geleneksel aile hayatını işlediği hikâyelerinde eşlerin niteliklerini, *Kalbin Sesi* adlı deneme kitabında da detaylıca aktardığı, “Allah'ın kanunu” (Kutlu, 2019: 11) olarak ifâde ettiği “hudûdullah” temelinde inşa etmiştir. Onun hikâyelerinde hanım eşler ve bey eşler; bakış açılarının nirengi noktasına oturan hudûdullah bilincine uygun olarak davranış seçilimi göstermektedir. Beslendiği kaynak İslâm dini olan bir geleneğin bireyleri, aile hayatlarında da Allah'ın; “Bunlar, tövbe edenler, ibâdet edenler, hamdedenler, oruç tutanlar, rükû' ve secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve *Allah'ın koyduğu sınırları hakkıyla koruyanlardır. Mü'minleri müjdele*” (DİB Kur'an Meâli, Tevbe, 9: 12) kelamınca hareket etmekteledir. Nitekim Vecdi Akyüz; “hudûdullah kavramının en yoğun biçimde yer aldığı başlıca âyetlerin, evlilik ve özellikle boşanma hukukuna ilişkin açıklamaların yer aldığı âyetler” (Akyüz, 2005) olduğunu belirtmektedir.

Örneğin; *Hesap Günü* adlı hikâye kitabında, ana kahraman olan Arif Bedir'in babası Arif Efendi'den şöyle söz edilir: “Görmeden, sevmeden evlenmişti. Ama Allah şahit adam onu el üstünde tuttu. İşve, naz bilmez; ne ev işi, ne el işi eline yakışmazdı. Kazık gibi duruyordu adamın karşısında. Oysa Arif Efendi öyle miydi? Ne diller döker, ne hediyeler alır, hele çiçek hele çiçek! Onu çiçeksiz bırakmazdı.” (Kutlu, 2017: 40) Burada görülüyor ki, Arif Efendi, “Bir kimse karısına kin beslemesin. Onun bir huyunu beğenmezse, bir başka huyunu beğenir” (Müslim, Radâ', 61) hadisine uygun bir tutum sergilemektedir. Söylenilen niteliklere sahip olmaması eşine olan davranışını olumsuz yönde etkilememiş, o kaderine razı gelerek sevmeyi ve sevgisini göstermeyi tercih etmiştir. Bu kaderden razı olma hâli; kanaati de içine alan bir hudûdullah idrâkidir, lutfedilenden ve hükmedilenden şikâyet etse idi sınırı aşanlardan olacaktı. Asıl şuura erişenin yazar olduğu, bu şuuru da kendi inşa ettiği edebî dünyaya; karakterlerinin davranışları aracılığıyla ve okuyucuya buradaki gibi işaretler bırakarak nüfuz ettirdiği söylenebilir.

Bugünün modern insanların evlilik, eşlik üzerine ehl-i dünya tavrıyla ideali arzulayan ve ona ulaşamayacağını anladığında hayat arkadaşına kolaylıkla sırtını dönen tutumu hatırlanırsa, Arif Efendi'nin kanaati de, kanaatini destekleyen kader anlayışı da daha iyi anlaşılacaktır.

Buradaki gibi kanaat çerçeveli sevgi, gönülden muhabbet duyma ve eşinden yana kaderden razı olma yazarın geleneksel aile hayatında varlığına, başka hikâyelerde de vurgu yaptığı ortak niteliklerdendir. Örneğin; *Gönül İşi* kitabında Beser Gelin'in eşi Ali Düzgün, henüz yeni evlilerken onu köyde bırakarak Almanya'ya para kazanma gâyesiyle çalışmaya gitmiş ancak gittikten sonra değişerek orada yabancı başka bir kadınla evlenmiştir (Kutlu, 1974: 57-60). Yıllar sonra köye bu yabancı kadınla dönen Ali Düzgün, yaşadığı pişmanlığın ardından yabancı kadını Almanya'ya geri göndererek, oğlunun da baskısıyla karısı Beser'den af dilemeye karar verir (Kutlu, 1974: 68-80):

“Ali Düzgün önce karısı Beser'i görecek, arkasından oğlunu. Sessizce yaklaşacak, ayakları titremeye, yüreği gümülemeye başlayacak, beş, on adım kala <<Beser>> diye seslenecektir. Beser'dir sezmiş gibi dönecek, kara gözleri irileşecek, incelmış sararmış çehresine bir kızartı yayılacak, oğlunun elini sıkmaya başlayacaktır. Ak yazmasının bir ucundan tuta tuta yaklaşacak, gözlerinden tıpr tıpr yaşlar dökülürken gelip, kocasının önünde duracaktır. Sessizce <<Ağam>> diyecek, başını göğsüne yaslayacaktır...” (Kutlu, 1974: 81)

Bu hikâyede de Beser Gelin'in geleneksel bir eş olarak kaderine gösterdiği rıza, yaşadığı zorluklara rağmen sergilediği saadetten yana bir kanaatkarlık tavrı vardır. Beser'in affını celbeden eşinin pişmanlığından öte onun bu tavrıdır ve o, “Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür (ona denk bir cezadır). *Ama kim affeder ve arayı düzeltirse*, onun mükâfatı Allah'a aittir. Şüphesiz O, zâlimleri sevmez” (DİB Kur'an Meâli, Şûrâ, 42: 40) âyetinin muhatabıdır.

Tirende Bir Keman hikâyesinde Kutlu, yine böyle profile sahip bir kadın kahramanı karşımıza çıkarmaktadır: Naime. Naime, namaz kılan, tekkeye zikre giden, dindar bir kadındır. Eşi ise alkol kullanan, din ile bağı bulunmayan bir adamdır (Kutlu, 2019: 22). Kocasını Sadullah her ne kadar eşine karşı iyi niyetle yaklaşırsa da, yaşama bakışı Naime gibi olan biri için uyumlu bir eş olmadığı açıktır. Fakat o, kaderinden yana rıza göstererek eşine muhabbetle yaklaşır; “Kadın namazdan, zikirten dönüp geldiğinde Sadullah çoktan gitmiş olur. Sessizliği solumak Naime’ye düşerdi. Ama o kanaat ve şükür sahibiydi. Yatmadan önce mutlaka bir cüz Kur’an okur, kocasının doğru yola dönmesi, içkiyi bırakması için dua ederdi.” (Kutlu, 2019: 23)

Menekşeli Mektup’un Postacısı da bu minvalde değerlendirilebilecek bir karakterdir. Postacı, köyünden bir kızla evlenerek onu yanına, şehre getirmiştir. Fakat kızın çocukluğundan beri sevdiği başka bir adam vardır ve onun da şehirde olduğunu öğrenince Postacı’yı habersizce terk ederek ona kaçar (Kutlu, 2019: 17-24). Postacı bu durumdan sonra ne kadar üzülse de isyan etmeyip kaderini kucaklamış, “Fuzulî boşuna ‘Aşk derdiyle hoşem el çek ilacımdan tabip’ dememiş. Postacı artık derdini seven biri olup çıkmıştı.” (Kutlu, 2019: 27) Bir zaman sonra karısı geri döndüğünde de Postacı aynı rıza ile bahtına kanaat edecektir:

“Kapının önünde bir karaltı.

Bu gece. Karanlık gece. Yağmurlu, fırtınalı gece.

Heybesinde neler taşıyor.

Başka bir zaman olsa insan korkar, çekinir. Hırlı mı hırsız mı diye düşünür.. Ben bende değilim pek. Kolumu kessem kanım akmaz.

Yaklaştım, karaltı kıpırdadı.

Yaklaştım, karaltı çöktüğü yerden kalktı. Bir kadın.

Ta yanına vardım, öyle ki nefesim nefesine karışacak.

-Kimsin sen, dedim.

El fenerini çıkarıp yüzüne tuttum. Aman Allahım! Bu yüz, bu yüz. Fındık burun, düğme dudaklar. Ama gözlerinin altı mosmor, ağzından kan sızmış. Fena halde dayak yemiş, yaralı. Ela gözleriyle yalvararak baktı, bir zaman sonra:

-Kapına geldim, affet beni, diyebildi. Tutmasam düşecek

-Ne oldu sana böyle?

Ses yok.

Benimki de iş mi yani. O anda sesin-soluğun ne önemi var. Anahtarını çıkarıp kapıyı açtım. Kaybolan karımı içeri aldım.

Kapıyı kapamadan bir sağa, bir sola baktım. Niye bakıyorum ki? İn-cin top oynuyor.

Yağmurun sesi, dinle bak, ne anlatıyor:

Alınyazım geri döndü.” (Kutlu, 2019: 80)

Bu kanaat etme geleneksel ailelerdeki eşlerin yalnızca birbirlerine karşı değil, hayatın işleyişine karşı da gösterdikleri bir duruştur. Bu hususta yazar *Ortadaki Adam*'da şunları dile getirmektedir:

“Tekel odacılarından Müslim Sefil'in onbeş yıllık karısı pembe hanım meselâ. Ömründe ne pastaneye gitmiş, ne de randevuya geç kalmıştır. Bütün işi, çoluk çocuk, bulaşık. Küçük bir istek fişi var. Doldurdu mu, tamam. Onu ne diye küçümsüyorsun, yahut ona ne diye acıyorsun? Bulaşıktan şikâyet eden kadınların yüzde doksandokuzu hayatında üç beş defa bulaşık yıkamışlardır. Öbürlerinin adına konuşmayı nereden çıkarıyorsunuz? İçine asla giremediğiniz huzur dolu evlerin, çivit kokulu çamaşırların, türkülü bir yemek pişiremediğiniz için onlara duyduğunuz bu sahte merhamet neden? Bu mu sizi yüceltecek? Onlar bal gibi huzurlu. Basit olarak nitelenen halk, sınırlı küçük dünyaları içinde huzurlu. Huzursuz olanlar <<Faize-Sevim>>in son defilesini kaçırانlarla, bütün eczanelerde sabahtan akşama kadar <<salatalık kremi>> arayanlar.” (Kutlu, 1970: 47-48)

Geleneksel aile hayatında insanlar, sade, basit işleyişte ve dünyevî yükün azamî olduğu; ihtiyaçlar ekseninde ve sınırında bir sistem anlayışıyla yaşamlarını sürdürürler. Yazarın yukarıda ifade ettiği gibi onlar bu şekilde mutlu ve huzurludur. Bu düzene sahip olmayı reddeden, modernizmin dayattığı hırsların ihtiyaçmış gibi sunulduğu kaosta, kaçırdıkları ve arayıp bulamadıkları şeyler gittikçe çoğalan insanlar huzursuzdur. İçinde buldukları durumdan sıyrılacak manevî teçhizatı edinemediklerinden, buna sahip olanları hadsizce eleştirirler; tıpkı ilerleyemeyen kimselerin, daha önde görünmek adına diğerlerini geriye atma çabası gibi. Anlaşıyor ki, bu onlar için bir kendini kandırma ve görüntüde yaşanan kastî bir yanılısma hadisesidir. Modern kadın “salatalık kremi” aramakta, “defile” takip etmektedir, çünkü; eşinin ondan beklentisi tabii akışa karşı koyan bir gençlik ve onu bedenen güzelleştiren bir şıklıktır.

Oysa geleneksel ailedeki bey eşlerin, hanım eşlerinde önemsedikleri Kutlu’nun *Ortadaki Adam* kitabının “Kendi Kendime” adlı hikâyesinde şu şekilde aktarılır:

“Hem bak ben seni nasıl düşüneceğim. Herkesin düşündüğü saçlarını, incecik boynunu, beyaz dişlerini, yahut topuklu ayakkabılarını değil. Ben senin bütün öbürlerinin inadına uzatmadığın tırnaklarını düşüneceğim. Çamaşır suyundan yıpranmış ellerini, kaçık çoraplarını düşüneceğim. Burnunun ucunu görmeden yürüyüşünü, çantayı sallaya sallaya yürüyüp otobüse boşverişini, yağmurda ıslanmayı gerçekten istediğini düşüneceğim. Yüksek mimar Mühendis Kamil Evyaparın cazip evlenme teklifine <<İlh>> deyişini düşüneceğim.” (Kutlu, 1970: 103)

Onun için eşinin görünüşü değil, tokgözlülüğü, evde yüklendiği emek ikramlarıdır, yani manevî yanıdır. Böyle bir ailede hanım eşin, kremler ve süslü kıyafetler aramasına lüzum yoktur. *Menekşeli Mektup*’taki Postacı da eşini, “Yahu bu çocuğa el sürmek bülbülü eti için öldürmek gibi bir şey. İnsan buna nasıl kıyar, bu bakir güzellik bakire kalmalıdır” (Kutlu, 2019: 18) diyerek “...kızı bir nihavent şarkı, bir pul, bir çiçek gibi demeyelim de başka türlü bir aşk ile seviyordu.”(Kutlu, 2019: 19)

Bu başka türünün açılımı; kalıptan âzâde, nesneleştirmeden sevmektir. O yüzden, aile hayatlarında asıl sükûnete erenler, her şeyi tabiatınca, olması gerektiği gibi kabul edip severek, çarkını hudûdullahaya ayarlayanlardır.

Mustafa Kutlu da, bahsedilen bu durumu; kaleme aldığı geleneksel aile hayatlarında açıkça göstermektedir. Onun oluşturduğu geleneksel eşlerin; karşılıklı fedakârlık, hürmet ve saygı, sadakat ile ilişkilerini yürütmeleri de bu anlatımına destek olan diğer ortak niteliklerdendir.

Sadakat kavramına emsal olarak *Anadolu Yakası* adlı eserinde Kutlu, geleneksel bir adamın başarı serüvenini aktarırken aynı zamanda onun eşliğinden yana da pek çok detay sunmaktadır. Ana kahraman Muzo Gönül; köyde yetişmiş, eğitim için köyden ayrılmış bir adamdır. Zamanla meslekî başarılar elde ederek yükselmiş ve sonunda bir kanal sahibi olma hayalini gerçekleştirmiştir. Muzo, anlaşılacağı üzere kariyer basamaklarını tırmanarak makam ve fazlasıyla paranın da sahibi olmuştur. Ancak bunlar olurken karakterinden, inancından, ahlâkından ödün vermemiş, sevdiği köylü kızıyla evlenerek huzurlu bir yuva kurmuş ve yuvasını muhafaza etmiştir. Hatta kazancı, eşini memnun etmesinin bir aracıdır onun için: “Muzo dönüp karısına bakmış. Sevgiyle seyretmiş onu. ‘Kınalım, seni buralardan götüreceğim. İyi günler göreceksin, çok iyi günler’ diye söylenmiş.” (Kutlu, 2017: 151)

Sadakatın varlığının inanç ve ahlâkı korumakla olan ilişkisi, insanların inandığı değerlere uygun olarak hareket etmelerinden kaynaklanmaktadır (Okumuş, 2019: 13). Burada Müslüman bir karakter üzerinden değerlendirme yapıldığında, İslâmî ilkelere göre yaşıyor olması ona sadık bir kimse olabilme niteliğini yüklemiştir denilebilir, zira İslâm’da; “Sadakat sadece Allah ve Resûlüne karşı bir bağlılık olmayıp sorumluluk ve aidiyet duyulan her alanda ve herkese karşı gösterilmesi gereken bir erdem, bir fazilettir.” (Görmez, 2019:125)

Muzo Gönül’ün sahip olduğu değerleri muhafaza edişini zikredilmeye değer kılan bir diğer nokta ise; modern ailelerde böyle bir hadisenin farklı neticeler doğurmasıdır. Modern ailede bireyler, rızkın çoğalmasına karşısında nefislerinin artan taleplerine çoğu zaman buradaki gibi direnememektedir.

Adem Dölek, *Aile Problemlerine Hz. Peygamberden Çözümler* isimli kitabında, “makam, mevkî ve mâl sahibi olmak” başlığı altında bu durumu bir “aile problemi” olarak müstakil bir şekilde ele alır:

“Aile problemlerinin en önemli olanlarından birisi de eşlerden birisinin özellikle de erkeğin evlilik sonrasında bazı makâm ve mevkîlere gelmesidir. Zaman zaman bazı kişiler, evlendikten sonra makâm ve mevkî sahibi olunca, hemen ilk iş olarak, evini değiştirmek, arabasını değiştirmek ve arkasından hanımını değiştirmek gibi bir tavır sergilemektedir” diyen Dölek, çözüm olarak şu zihniyeti önermektedir; “ ‘Makâmım yokken, fakirken veya küçükken zor durumlarda kendisiyle birlikte olduğum ve bana sadakatle arkadaşlık etmiş olan bir hayat arkadaşına vefasızlık edemem, en çok ihtiyaç duyduğumda yanımda olan arkadaşına, bundan sonra da ben vefa göstermeliyim’ mantığıyla hareket etmek gerekir.” (Dölek, 2020: 108)

Muzo Gönül karakteri de rızıkla gelen nefis imtihanına, geleneğini kuran bu zihniyet sayesinde sadakatle yanıt vermiştir denilebilir. Nitekim Muzo Gönül’ün babasının da geleneksel bir eş olarak hanımına olan sadakatinin farklı bir olay üzerinden şu diyalogla aktarıldığını görürüz:

“-İki çocuk az değil mi?

-Doğru. Köylük yerde az sayılır. Ama anam Hatice’yi zor doğurmuş. Sonra mikrop kapmış, bir ameliyat geçirmiş. Çocuğu olmamış.

-Babanız.

İki çocuk bize yeter demiş. Üstüne kuma getirecek değil ya.

-Bazı yerlerde oluyor ama.

-Evet oluyor ama işte söyledim. Babam anamı çok sever. Yapmaz öyle şey.” (Kutlu, 2017: 14)

Hadisenin yazarın aktardığı modern aile hayatı kısmı incelendiğinde geleneksel aile hayatının farkı daha iyi idrak edilebilecektir.

Yazarın geleneksel aile hayatını yansıttığı hikâyelerde eşlerin sergiledikleri fedakârlık, saygı ve hürmet dolu davranış örnekleri de oldukça fazladır. *Zafer Yahut Hiç*'te “Selma Yenge kocasının neredeyse kulu-kölesi gibidir. Oysa Samet Dayı mülayim adam, baskıdan, şiddetten hoşlanmaz. Ama bazı kadınların mizacıdır bu. Bütün ömürleri ailelerine, yakınlarına, hatta komşularına hizmetle geçer. Kendilerini ihmal ederler. Başkasının mutluluğu ile o kadar mutlu olurlar ki, bunun farkında bile değillerdir” (Kutlu, 2019: 71) denmektedir. Kutlu, hikâyelerinde bu ifâdesini destekler nitelikte geleneksel kadınları, ailelerin özveri kaynağı olarak göstermektedir.

Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı kitabındaki Saliha, eşi Ziya'nın hastalığında ona bakıp hizmet eden, merhametle hürmet gösteren kişidir: “İyice zayıflamıştı Ziya Usta. Karısı ona şifa olsun diye başından ayrılmıyor, bir dediğini iki etmiyor, pişirdiği yemekleri eliyle yedirdiyordu” (Kutlu,2019: 80), *Kapıları Açmak*'taki Melek Hanım, eşi Arif Efendi felç geçirdikten sonra onunla ilgilenen, ailesinin geçimini, ev düzenini sağlayan yegâne kişidir: “Arif Efendi'nin eşi Melek, adı gibi bir hanım. Sessiz, sedasız, çalışkan; evine, erine, çocuklarına saçını süpürge etmiş çilekeş bir Anadolu kadını. Bağa-bahçeye, ineğe tavuğa o koştu. Kan tükürüp, kızılık şurubu içtim dedi; çocukları, aileyi ele-güne muhtaç etmedi.” (Kutlu, 2019: 17)

Bahsedilen fiili fedakârlıkların yanı sıra Kutlu'nun anlattığı hanımlar, huzuru temin etmek gayretiyle sabır göstererek de fedakârlıkta bulunan kimselerdir. *Yokuşa Akan Sular*eserinin “Gergef” bölümünde Fıtnat Hanım, eşinin yine çocuklara sinirlendiğini fark edip, evde tartışma ve huzursuzluk çıkmasını, küskünlük ve kırgınlık yaşanmasını engellemek amacıyla kendini öne atarak eşini dizginlemeye çalışmaktadır:

“ – Neredeler? Kalkmadılar mı hâlâ?

Fıtnat Hanım sarsılıyor. Kendini mutfaktan dışarı atıyor. Kopacak kasırganın şimşeklerini kocasının bunca yıllık tanış gözlerinden çekip almak, göğsünde söndürmek istiyor.

-Ulan namertler... Otel mi ulan burası? Otel mi ha!..

Ses perde perde yükselmektedir. Fıtnat Hanım kocasının eline ayağına sarılmaktadır. Yine vâveyla kopacak, yine ev halkı ayaklanacak. Yine çarpıntılar sükün edecek. Kalpler kırgın, kırgından öte düşmanlıklı, kapılar çekilip gidilecektir.” (Kutlu, 2019: 70)

Yazarın bu karakterlere attığı fedakârlıkları, İslâm’ın ve elbette meydana getirdiği geleneğin “îsâr” kavramıyla ilişkilendirmek mümkündür. İsâr; “Başkaları için özveride bulunma anlamında ahlâk terimi” (Çağrı, 2000) olarak tanımlanmaktadır. Dr. Sadık Eraslan, Diyanet’e ait Aylık Dergi’deki yazısında îsâr kavramına ilişkin şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“İsâr, çok yönlü ve geniş kapsamlı bir ahlâkî vasıftır. Sadece maddî bir değer paylaşımında veya ikramında ortaya konan bir cömertlikten ibaret kabul edilmemelidir. Mal-mülkte, mevki-makamda veya herhangi bir menfaat ve mükâfatta, îsâr olabileceği gibi, hizmet ve yardımda, dua ve temennide dahi îsâr olabilir. Onun için ‘îsâr’, fayda ve hayra götüren herhangi bir konuda, başkasının kendi nefsimize tercih edilmesi ve dolayısıyla hasbî bir fedakârlığa katlanması olarak düşünölmelidir.” (Eraslan, 2007: 31)

Buradan hareketle îsâr denince akla ilk gelen âyeti zikretmek de kavramın dinen kıymetini daha iyi ifâde edebilmeyi sağlayacaktır, Haşr Sûresi’nde Allah; “...Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir” (DİB Kur’an Meâli, Haşr, 59: 9) buyurmaktadır. Bu bağlamda Kutlu’nun geleneksel karakterleri de ailelerine karşı îsâr eden kimselerdir denilebilir.

Buraya kadar aktarılan nitelikler ile ilgili, Mustafa Kutlu’nun, Nurettin Topçu’nun; kişinin ailesine karşı ödevlerine ilişkin görüşlerine paralellik arz eden bir portre çizdiği söylenebilir. Kutlu, Nurettin Topçu için; düşünce çizgisini tayin eden, onu etkileyen bir düşünür (Kitapyurdu.com, 2020) demektedir.

Topçu da, aile fertlerinin görevinin; karşılıklı olarak birbirini mutlu etmeye çalışmak, birbirine saygı duymak, menfaatleri ve duyguları paylaşmak ile fedakârlıkların, temiz duyguların öğrenildiği bir “yüksek ahlâk okulu” olmak olduğunu söylemektedir (Topçu, 2019: 65). Bunlar da Kutlu’nun geleneksel aile fertlerinin özellikleridir.

Mustafa Kutlu’nun geleneksel ailedeki eşlere yüklediği iki önemli nitelik daha vardır: Hatıraya hürmet ve dua etmek. Bunlar oluşturulan karakterlerin inanç dünyalarının, hayat pratiklerine aksidir. *Hayat Güzeldir* eserinin “Şafak Pembesi” hikâyesinde Saliha Kadın, adı gibi “saliha” bir karakterdedir. “Saliha Kadını isteyen çok oldu ama o ömründe kendisini incitmeyen Haşim Efendi’nin üzerine gül koklamadı. Gelinlik kızlara çeyiz işledi, bağ bozumunda turşu kurdu, reçel kaynattı, arada bir köye gidip şifalı otlar toplayıp sattı, kimselere el açmadı oğlunu büyüttü.” (Kutlu, 2019: 71) Bu pasajdan anlaşılıyor ki Saliha Kadın, eşinin vefatının ardından da ona hürmet etmeyi sürdürmüştür.

Saliha Kadın gibi, *Nur*’un Mehmet Ali Bey ismindeki kahramanı da eşinin hatırasına hürmetle yaklaşan geleneksel karakterlerdendir, onun için de: “Karisını zamansız yitirmiş, onu çok sevdiği, hatırasına bağlı olduğu için bir daha evlenmemişti” (Kutlu, 2019: 48) denmektedir.

Bu hususta anılabilecek bir diğer kahraman da *Uzun Hikâye* kitabındaki Ali’dir.

“Lakin anneme olan bitimsiz aşkının ömür boyu sürdüğünü, onun bıraktığı boşluğu başkasının asla dolduramayacağını adım gibi biliyordum. Evlilik cüzdanından çıkardığı resmini büyütmüş, duvara asmıştı. Bilhassa sabahları işe gitmek için evden çıkarken fotoğrafa birkaç kez bakmadan edemezdi. Görenler sanır ki bu bakışma nu üzer, içini gam kasavet basardı. Hayır. Tam tersi. İçi açılır, yüzüne aydınlık vurur, bir ıslık tutturarak kapıdan çıkardı. Annem sanki babamın içinde şarkı söylüyordu.” (Kutlu, 2015: 39)

Oğlu babasının, annesinin hatırasına hürmetini ve sevgisini hikâyede bu sözlerle anlatmaktadır.

Beyhude Ömrüm eserinin ana kahramanı olan isimsiz anlatıcı da eşini hastalık sebebiyle kaybetmiştir. Kabrini ziyaret etmesinin ardından hüznünü ve aynı zamanda hatırasına gösterdiği hürmeti şu sözleriyle ifâde etmektedir:

“Hatunun mezarını ziyaret ettik. Taşını ısmarlamışlar, etrafına da beton döktürecekler. Olsun, yapsınlar. Taş dediğin nedir ki; ben onu içimde gezdiriyorum; ve elbette köye de benimle beraber gelecek. Yine ocak başında söyleyeceğiz, yine benim aniden sesimi yükseltip bağırmama bir şey demeyip susacak, sonra öfkemin süt köpüğü gibi kabarıp dinmesi beklenecek, ardından her ne diyorsa hatunun dediği olacak. Gülüşecek ve birlikte tiridin suyuna ekmek banacağız. Kendini kaybettim ama hayalini kaybetmem merak etmeyin.” (Kutlu, 2018: 198-199)

Dua bahsine gelinirse, geleneksel aile hayatına mensup eşlerin, birbirlerine dua ettikleri görülür. Dualar kimi zaman, eşin varlığına dair bir şükür hareketi iken kimi zaman da vefatının ardından edilen hayır temennisi şeklinde tezâhür etmektedir.

Anadolu Yakası'nda Muzo Gönül, eşinin ona evlenmeden gösterdiği müsamaha ve bekleyiş için dua etmektedir: “-Ne desin. Oku diyor, ben beklerim diyor. Melek gibidir karım. Ben ondan incinmedim, ben ondan razıyım. Cenab-ı Hak da razı olsun.” (Kutlu, 2017: 49) *Nur* eserinin Beşer Efendi de eşine; “Askerden döndüm, bana bir Boşnak kızı bulmuş, çocuklarımın anasıdır, Allah ondan razı olsun, ihvandan birinin kızı imiş, tekke terbiyesi almış. Allah cennet hatunu etsin”(Kutlu, 2019: 190) diyerek dua eder.

Tarla Kuşunun Sesi kitabında Murat'ın; “Murat başını öte yana dönüp gözlerini kapadı. Huzur işte bu. Gülhanım'ı kendisine nasip ettiği için Cenab-ı Hak'a şükretti” (Kutlu, 2017: 59) cümleleriyle eşinin varlığına şükrettiğini, *Beyhude Ömrüm*'de; “Hatunu kurtaramadık. Ben var ömrümde ondan incinmedim, Cenab-ı Hak da öte yanda incitmesin. Mekânı cennet olsun” (Kutlu, 2018: 194) temennisiyle ana kahramanın eşine dua ettiği de görülmektedir.

Burada dua etmenin ve duaların eşleri için “Allah’ın rızasını” temenni etmek ile “âhirete ilişkin” dilekleri muhteva etmesinin mânası üzerinde durulmalıdır.

Mustafa Kutlu, geleneksel aile karakterlerine, geleneğin özü olan dinin aslı ibâdetlerinden birini, eşliğin gereği minvalinde yaptırmaktadır. Tezin birinci bölümünde ele alınan; İslâm’da aile üyelerinin, birbirlerinin âhîret hayatına yönelik sorumluluklarının bulunduğu ve İslâm geleneksel ailesinin dini yaşama aksettiren bir yapıda olduğu bilgisi, burada yazarın “dua” hareketi ve “duanın içeriği” seçimiyle karşılığını bulmaktadır. Geleneksel aile hayatını yaşayan zihniyetteki eşler bilir ki, hayat arkadaşları kendileriyle sadece bu dünyada değil, sonsuz dünyada da beraber olacaklardır ve onların selâmetlerinden fikhî çerçevede sorumlulardır. Bu nedenle onların selâmeti için dua etmektedirler. Eşin hayatta iken de dua alması, yine bu hakikâtle ilişkilidir. Dua etmenin bizzat kendisi de, hâkimiyetin ve hükmün asıl sahibinin kim olduğunun bilincine işaret etmektedir.

Mustafa Kutlu’nun geleneksel ailedeki eşlere yüklediği niteliklerden sonuncusu hanım eşlere ilişkindir. Yazar, hikâyelerinde açıkça; kadının evin asıl yöneteni olduğunu ve sorumluluk sahibi olmak yönünün erkekten daha kuvvetli olduğunu vurgulamaktadır.

Kutlu, *Vitrinde Olmak* deneme kitabının “Boy Aynası” bölümünde:

“Ülkemizde çok yaygın bir kanaat var: ‘Erkek egemen toplum’ diyorlar bize. Bu külliye yanlış bir kanaat. Tam tersi, bizim toplumda kadın hakimiyeti vardır. Şöyle ki:

Kararları kadın alır, kocası itiraz etse de onu ikna etmekte mahirdir. Bu karar elbette kapalı kapılar ardında alınır. (Erkeklerimizin eşlerine ve umumi olarak kadınlara bir zaafı vardır. Onları üzme istemezler. Sayıları üçü beşi geçmeyen, kadına el kaldıran, insandan çok hayvan misali herifleri saymıyorum. Onlar üçüncü sayfa haberi oluyor).

Ancak bu kadın-erkek meselesinde ince bir nokta var, atlamayalım. Alınan kararı dışarıya erkek tebliğ eder ve sanki kendi kararıymış gibi şişinir” (Kutlu, 2017: 83)demektedir.

Buradaki fikrini birebir hikâyelerine taşır ve karakterlerine kendi görüşünü söyletir yazar.

Tarla Kuşunun Sesi'ndeki aşağıdaki kısım:

“Efendim ülkemizde yanlış bir kanaat yaygındır. Erkek egemen falan diye. Yok öyle şey. Kararı kapalı kapılar ardında kadın alır, erkek kamuya açıklar. Bu tebligat sırasında kadın erkeğinin bir adım gerisinde durur. Söz erkeğindir mânâsına onu tasdik eder. Bunlar hep kadının fendidir.

Hakkını teslim edelim.

O bir ‘Devlet Ana’dır.

Yuvayı kurar; çocuğu doğurur, besler, büyütür. Her fırtınada, kavgada, kötü günde aileye kol-kanat gerer.

Zora düşüldüğünde evi terk eden hep erkektir. Sabırsız, dayanıksız ve gözü dışarıdadır.

Bu sebeple evlilik için ‘Başını bağlama’ tabiri kullanılır. Hayvanata bakın, bilhassa aslanlara. Her işi dişi yapıyor. Erkek yan gelip yatıyor. Ne de olsa geniş bir haremi var. Tek özelliği dişileri döllemek. Her neyse.

Murat köye çıktığında neler yaptığını, neler yapacağını anlatıp karısının fikrini alır, amcasına danışır” (Kutlu, 2017: 52-53)

ve *Beyhude Ömrüm*'deki :

“Herkes sanır ki bu bizim erkek milleti zart-zurt ederek kendi dediğini yürütür, karıları adam yerine koymaz. Bu laf boş bir laftır. Bizim karılar evvel Allah ‘son söz’ü hiç kimseye komazlar. Görünüşte erkek öndedir. Varsın olsun derler. Hani ele-güne karşı. Eh erkek dediğin de tabiatında var, bir miktar şişinip kabarcak. Kadın bırakır onu kendi haline. Şişinip kabarsın da hovu insin diye. Süt köpüğü gibi bir şey. Sonunda ne yapar-eder erkeği dediğine getirir. Hanelerimizi karılar idare eder, lâkin bunun böyle yürüdüğünü aşikâr etmenin ne lüzumu var değil mi? Yeryüzünde erkek kisvesinde ama insandan çok hayvana yakın olan bazı âdemler de bulunur; onlar değil karı lafı, hiçbir lafı dinlemez; burnunun dikine gider, onlara sözümüz yok” (Kutlu, 2018: 141-142)

kısmı ile yazar, evde kadın hükmü olduğu görüşünü eserlerinde dile getirir. Burada kastedilen kadının tek taraflı bir kontrol mekanizması olması ile sorgusuzca reislik etmesi gibi bir durum değil, eşler arası istişareye işaret eden ve fitratın aile hayatına yansımalarını ihtiva eden bir gerçekliktir.

Hilal Koç Hancı, “Ailede İstişare” yazısında, istişareyi; “peygamberî bir gelenek” olarak ele almış ve bireylerin, içinde buldukları cemiyetlerde söz hakkına sahip olmalarının aidiyet hissini beraberinde getirdiğine dikkat çekmiştir (Koç Hancı, 2019: 7). Hz. Muhammed’in kendi hayatında da ashabıyla istişare hâlinde olduğunu dile getiren Hancı, ailede istişarenin; karşı tarafa “fikrine değer veriyorum” demek anlamına geldiğini ve bunun “birlikte yaşama hukukunun bir gereği” olduğunu vurgulamaktadır (Koç Hancı, 2019: 8). Buradan hareketle Mustafa Kutlu’nun da bu “peygamberî geleneği”, inşa ettiği geleneksel aile profillerine uyguladığı söylenebilir.

Okuyucuyu bu vesileyle ve kadın ile erkeğin “fitrat”ına yönelik söylemleriyle de yeniden hudûdullah kapısına götüren yazar, geleneksel çerçevede kaleme aldığı eşlerin niteliklerini böylece Allah’ın koyduğu sınırlar içinde belirlemiştir. Zira Allah; kullarının fitratını da hudûdullah yani koyduğu kanunlar paralelinde yaratmıştır.

Kavramın masdarı olan “had” kelimesinin; “engel olmak, iki şeyin arasını ayırmak” (Bardakoğlu, 1996) olduğu göz önünde bulundurulursa, Kutlu’nun geleneksel aile hayatını yaşayan kahramanlarının, üzerinde durulan tutumlarıyla; dünya ile âhiret sevgisinin, kanaat, ihtiyaç ile açgözlülük ve hırsın, sabırsızlık ile tahammülün, bencillik ile fedakârlığın, narsistlik ile karşındakine hürmet etmenin arasını ayırdığı söylenebilir.

Yazarın eserlerinde yer alan geleneksel aile hayatının ebeveyn kısmına gelinirse; evvela hikâyelerin bu tarafında, yani moderni temsil etmeyen yanında anne-baba olmak arzu edilen, sahip olmanın gerekli görüldüğü statülerdir. Kahramanlar evlat sahibi olmayı önemseyen bir bakış açısına sahiptir.

Gönül İşi kitabında Zülfikâr Ağa, ilk eşi kısır olduğu için ikinci eşiyile evlenmiştir (Kutlu, 1974: 66), *Mavi Kuş*'ta Bilal ve eşi bir çocuklarının olmasını çok arzulamış, bir süre olmayınca üzülmüş ve eşi hamile kaldığında Bilal ve ailesi gelinle hizmet, hürmet ve sevgiyle ilgilenmişlerdir (Kutlu, 2019: 118-119).

Uzun Hikâye eserinde; “Çerçi Abdullah ile Şadiye'nin uzun süre çocukları olmamış. Tam umudu kestikleri yıllarda Cenab-ı Hak bir oğlan çocuğu ihsan etmiş” onlar da onu “yere göğe koyamaz bir biçimde” büyütmüşlerdir (Kutlu, 2015: 40).

Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı'nda da aynı durum söz konusudur. Feride ve Tahir'in çocukları olmamaktadır: “Zaman sonra ev giderek sessizliğe, bir hüzne bulanmaya başladı. Feride'nin çocuğu olmuyordu. Gitmedik doktor, hoca, ebe kadın bırakmadılar. Vermeyen Allah vermiyor” (Kutlu, 2019: 50) derlerken sekiz yılın ardından Feride hamile kalır: “Onca yıldan sonra gelen bu oğlan çocuğu, bu altıntop, sessiz evlerini sese, karanlık odalarını ışığa boğmuştu. Bu sebepten olsa gerek, adını Ziya koydular.” (Kutlu, 2019: 51)

Verilen örneklerden anlaşılabilceği üzere; geleneksel ailelerde evlat aile hayatının ve eşlerin tamamlayıcısıdır. Eşler, ebeveyn rolünü üstlendiklerinde ailelerinin ve kendilerinin tamamlandıklarına inanırlar, bu nedenle Kutlu'nun kahramanları da, çocuk sahibi olmayı ısrarla isteyen, olmaması durumunda üzüntü duygusuyla tepki veren ve gerçekleştiğinde sevinç yaşayan, evladı bir “ziya”, bir nimet gören kimselerdir. O nedenle de evlatlarına özenle yaklaşan nitelikler sergilemektedirler.

Mustafa Kutlu'da baba; koruyup kollayan, yani “kavvam” olan bir karakterdedir. Bunu ilk olarak *Ortadaki Adam* kitabının “Hüseyin” hikâyesinde görürüz. Hüseyin yaşadığı bir olay sebebiyle zihinsel sağlığında birtakım problemler yaşamakta, sesli bir uyarıcı karşılaştığında atak geçirmektedir ve bu hastalığı yüzünden çalışmadığı için köye ailesinin yanına döner. Köylüler Hüseyin'in hastalığını fark ettiklerinde onunla dalga geçmeye başlarlar ve Hüseyin'in babası da bu duruma beklediği tepkiyi göstermez. “Babası ise artık çalışmayan, işi gücü aylaklık olan, üstelik ele güne rezil eden bu çocuktan bıkmıştı. Hüseyin babasının bu

durumunu anladığı gün sanki gökler başına yıkıldı. Herkes onu anlayamazdı ama bu babasıydı. Babasından bunu beklemiyordu.” (Kutlu, 1970: 139)

Cümlelere bakıldığında babanın koruyup kollayan bir tutum sergilemediği görülmektedir ancak karakterin verdiği tepkideki hayret ve hayal kırıklığı; aslında baba figüründen beklenenin bunun aksi olduğu, babasının “olması gereken” babalık tutumunu sergilemediğine işaret etmektedir. Böylece geleneksel bir aile hayatında babanın sahip çıkan ve destekleyen kimliğiyle “olağan”lığını kazandığı fikri fark edilmektedir.

Kutlu’nun hikâyelerinde babanın gözetişi sadece Hüseyin örneğinde beklenen gibi çevreye karşı bir destek ve koruma değil, evladına hayatı öğretme, yol yordam gösterip meslekî kazanımına vesile olma çerçevesinde, bir öğretmen olma niteliğiyle de ele alınmaktadır.

Yokuşa Akan Sular’ın “Önce” bölümünde Bican, çocukluğundaki şu anıyı hatırlar:

“Bazı kış gecelerinde ağıllarda kurt beklerdi. Babası alışsın diye onu yanına alırdı. Küçüktü o zamanlar, daha sürülerini satmamışlardı. Dışarıda tipi inilerdi. Saatler bir türlü geçmek bilmez, gece dayanıyıp uzadıkça uzardı. Babası bazen mavzerin namlusuna dayanır uyuklardı. Davarlar canavarın yaklaştığını çok önceden sezerdi. Kesik kesik, ağlar gibi sesler çıkarırlardı. O sıra Bican kurdun nefesini ense kökünde hissederdi. Babasına biraz daha sokulurdu.” (Kutlu, 2019: 14)

Bican’ın babası onu gelecekte tek başına yapmak durumunda kalabileceği bir vazifeye hazırlamak adına ve muhtemelen ileride yapacak olduğu meslek ile ilgili de deneyimler edinmesi, öğrenmesi maksadıyla yanında götürmüştür.

Buradaki meslekî öğreti temelinde bir yaşama hazırlama hâli *Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı* eserinde konu edilen üç kuşağın babaları ve oğulları arasında da ele alınmıştır. Öncelikle Süleyman Ağa, oğlu Tahir’e bir meslek edindirmek gayretine girer:

“İki kızı, bir oğlu var. Kızları orada evlendiriyor, oğlan daha küçük, ilkokuldan sonra yanına alıyor işi öğrensın diye, ama içi rahat değil. Bu kömürcülük çileli bir iştir, Süleyman Ağa'nın var bir oğlu, istemiyor kendi gibi kömürcü olsun. Hele biraz serpilip gelişsin, dünyayı tanısin, varlık-yokluk nedir bilsin diye bir zaman bekliyor” (Kutlu, 2019: 41)

“...bir zenaat öğrensın, bizim gibi yüzünün kömür karasıyla dolaşmasın, dağda bayırda harcanmasın...” (Kutlu, 2019: 42)

Bu temenniyle de oğlunun ciltçilik mesleğini öğrenmesine vesile olu

Tahir de babasının teşvikiyle öğrendiği mesleği kendi ailesini kurup baba olduğu vakit oğlu Ziya'ya öğretmiştir. Hatta eşi mûsikî kabiliyetinden ötürü ileride “Bey bu oğlan galiba hanende olacak” dediğinde “Tahir suratını asar, ‘Aman ağzını hayra aç, babasının mesleğini kapsın yeter” (Kutlu, 2019: 51) cevabını vermektedir. Ziya da “Baba mesleğine olanca gayreti ile eğilmiş, daha o yaşta adı anılır bir ciltçi olmuştu.” (Kutlu, 2019: 52)

Eserin devamında Ziya da evlenir ve yuva kurar. O da elbette oğlu Sami'ye baba mesleğini öğretir: “Dördüncü sınıfta Sami'nin hayatı değişti. Babasının isteğiyle artık okuldan çıktıktan sonra dükkâna geliyor, ortalığı silip süpürüyor, çeşmeden su getiriyor, babasına yardım ediyordu. Ziya Usta oğlunun her ne kadar okumasını istiyorsa da, hani ne olur ne olmaz, dünya hali bu, bu arada baba mesleği ciltçiliği de öğrenmesini istemişti.” (Kutlu, 2019: 66-67) Görüldüğü üzere dededen toruna değin, her kuşakta baba, oğluna meslekî kabiliyet kazandırarak onu hayata hazırlayarak gelecekteki emniyetini sağlama niyetiyle evlatlarını kollamak istemişlerdir.

Bunun bir örneği de *Huzursuz Bacak* adlı eserde, ana kahramanın dedesi ile babası arasında yaşanmıştır. Karakter baba-oğul arasında geçen meslek atışmasını şu sözlerle aktarır:

“ ‘Yahu Hulusi’ diyormuş, ‘benim bir ayağım çukurda, gel etme eyleme, dükkânı, tezgâhı sahipsiz koma, biz atadan dededen böyle gördük, işin başına geç’ dedikçe babam direnir; ‘Madem öyle, beni niye okuttunuz, okusun adam olsun dediniz; tıp tahsili kolay mı,

bunca yıl dirsek çürüttük, doktorluğu beğenmiyor musunuz ?’ dermiş. ‘Beğenmez olur muyuz, elbette ki beğeniyoruz. Lakin o bir diploma, bir zenaat, bir altın bilezik, bir garanti, hani ne olur ne olmaz, dünyanın kırk bin türlü hali var...’ ” (Kutlu, 2018: 54-55)

Bütün bu karakterler, baba-oğul arasında yaşanan öğretmen-öğrenci ilişkisi ve evladını hayatın olası getirilerine karşı güçlendirme gayreti Kutlu’nun babalara yüklediği ebeveynlik niteliklerindedir.

Ancak dikkati daha fazla celbeden nokta bunun “baba mesleği” yahut babanın yönlendirdiği meslek aracılığıyla gerçekleştirilmesidir. Bu durum yazarın geleneğin sürdürülmesini, meşalenin devredilmesini imlediği bir “baba ocağını tütürme” hareketidir. Aktarılan sadece meslekmiş yahut baba desteğiymiş gibi görünse de, metnin altında babadan oğula geçen aslında; “geleneksel yaşayışın hayatiyeti”ni sürdürmenin icâzetidir. Nitekim Türk kültüründe de ocağın tütmesinin böyle bir anlamı vardır. Çiftler evlenirken “ocak” yakarlar. Bu hareketle “ ‘Aile ocağı’ kutsal olduğu için, ailenin ilk ocağı da tıpkı kutsal varlıkların ya da ataların yaktığı şekilde yakılarak, bu kutsiyet ve atalara olan bağlılık devam ettirilmeye çalışılır.” (Kumartaşlıoğlu, 2012: 345)

Mustafa Kutlu’nun geleneksel ebeveynlerinde babaların, bu koruyuculuk vasfından olsa gerek, daha sert mizaçlı, yer yer öfkeli, sevgilerini kolay kolay dile getirip fiile dökemeyen; annelerin ise şefkatli ve yumuşak huylu olduğu görülür.

Bunun bir örneği *Beyhude Ömrümde*; bir anne ve babanın kışlık odun toplamak için çocuklarının başka köye gitmesi üzerine yaptıkları konuşmada görülür. Annenin endişesi ve merhameti babaya nazaran daha fazladır.

“- Millet oduna gidiyor, kışlık nevaleyi düzüyor, sen burada keyfine bakıyorsun.

-Oğlanı gönderdik ya.

-Hıh. El kadar çocuğun tâ Aladağ köyelerine oduna gittiği nere görülmüş?

-Tasalanma, yanında koca Şahin dayısı var.

-Ya candarma tutarsa, ya köylüler döğerse.

-Eee, şunun şurasında bir lokma ekmek yiyeceğiz kadın, burnumuzdan getirme.”(Kutlu, 2018: 48-49)

Baba, önceki örneklere uygun olarak çocuğunun, buldukları yaşam koşulları çerçevesinde bilmesi ve yapabilmesi gereken görevleri öğrenmesi fikrini önceleyerek hareket ederken, anne; şefkatiyle daha sakınan bir tutum sergilemektedir.

Kutlu’da annenin müşfikliğini gösteren çarpıcı bir örnek olarak *Mavi Kuş* kitabında kaleme alınmış bir hadise örnek verilebilir. Anne ölüm döşğinde sayılabilecek kadar hastadır ve eşiyle beraber “Mavi Kuş” isimli otobüse binerek yola çıkacaklardır, fakat o kendi durumuna aldırmadan, onları yolculamaya gelen çocuklarını düşünmektedir: “Hasta kadın alçak sesle inlemektedir. Ara sıra başını kaldırıp, oracıkta beklemekte ısrar eden çocuklarına ve ihtiyar kayınbabasına bakar. O ızdırabın içinde bile çocuklarının başına güneş geçeceğinden endişelenir.” (Kutlu, 2019: 56)

Kutlu’da annelere yüklenen bu şefkat duygusu, onları güçlü kılan da bir unsurdur. Hikâyelerde; babanın yokluğunda annelerin, çocuklarının geçimini sağlayıp her türlü zorluğa katlanarak onları tek başlarına büyüttüğü örnekler vardır.

“Mavi Kuş”un şoförü Kenan, babası Demir’in farklı yollara düşüp onları terk etmesinin ve ardından vefatının üzerine yalnızca annesi tarafından büyütülmüştür. “Üstüne üstlük Demir’in ailesinden de bir yakınlık göremiyor. Eh, kızgın demiri kim tutar. Herkes uzak duruyor. Lakin Çerkez kızı dişlidir bu hususta, eh ele güne de muhtaç değil, kimseye boyun eğip etek öpmüyor.”(Kutlu, 2019: 186)

Aynı duruma *Uzun Hikâye*’de de rastlanır. Turan’ın babası sebebi kesin olarak bilinmeyen bir sebep yüzünden annesi ile onu bırakıp gitmiş, annesi “Halime kar kış demeden seneler boyu sırtındaki küfe ile kahvelere, kebabçılara, tek tük mangal-maltız yakanlara odun kömürü taşıyarak Turan’ı büyütmüş.” (Kutlu, 2015: 65)

Daha evvel bahsedilmiş olan “Şafak Pembesi” hikâyesinin Saliha Kadın karakteri de bu hususta hatırlanmalıdır. O da eşinin ölümünün ardından çeşitli el işleri vb. yollarla para kazanarak oğlunu tek başına büyütüştür. (Kutlu, 2019: 71)

Geleneksel Türk babasının sevgisini gizleyen tavrının da müstakil emsalleri yazarın hikâyelerinde mevcuttur. *Huzursuz Bacak*'ta ana kahraman babasından bahsederken “Babam çocuklarıyla içli-dışlı olmamıştı. Galiba kendi babası da öyle imiş, Osmanlı terbiyesi. Beni kucağına alıp sevdiğini hatırlamıyorum. Yine de bir bayram günü beni, sadece beni, elimden tutup lunaparka götürmüştü” (Kutlu, 2018: 49) demektedir. Bu durumun sebebi olarak “Osmanlı bakiyesi” ifâdesiyle babasının geleneksel ve genel, alışıldık babalar gibi olduğunu söylemekle beraber şu sebepleri de birer ihtimal olarak değerlendirmektedir:

“O gün resmî bir tören gibi gelip geçmişti.

Bu neden böyle idi?

Babamın az konuşan, az gülen, sürekli düşünen ağır bir adam olmasından mı? İşkollük biri olduğundan mı? Daima yorgun, daima olgun olduğundan mı? Kim bilir? Eski adam imiş. Eski adam mı kaldı?” (Kutlu, 2018: 50)

Burada da dikkati çeken “eski adam” söylemidir. “Eski adam”, “Osmanlı bakiyesi” tabirini desteklemektedir, ayrıca bir şeyin “eski” olabilmesi için yenisinin de mevcut olması gerektiğine göre; geleneksel nitelikteki babaların artık farklı görüldüğü, baba figürünün değişmeye başladığı izlenimi verilmektedir.

Sinan karakteri de *Nur*'da: “Hamal geldi, hamal gitti babam. Beni hem sever hem döverdi. Tüm Anadolu erkekleri gibi sevdiğini belli etmezdi. Bir bakarsın deli gibi etrafa saldırır, ortalığı yakar yıkar; bir bakarsın melek gibi” (Kutlu, 2019: 10) cümleleriyle, geleneksel aile hayatında babaların; evlatları, bilhassa oğullarına ilişkin tutumlarındaki otorite olmalarının akisleri fark edilmektedir. Kutlu'da babaların bu yanıyla ilgili örneklerde erkek evlatlar muhatap olarak kaleme alınmıştır.

Çünkü onda; babalar kızlarına çok daha sevecen yaklaşmaktadır. Kızlar, babalarının sert yanlarından, oğullar kadar nasiplerini almazlar.

Kapıları Açmak'ta geçen, “İçinden ‘Kadersiz kızım, ne de hamarattır.’ diye seviverdi kızını. Babalar kızlarını daha çok sever, ama belli etmez” (Kutlu, 2019: 128) cümlesi, *Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı*'nda zikredilen “Ziya da kendine göre haklıydı. Ne yapsın baba yüreği, babalar kızlarına düşkün olur” (Kutlu, 2019: 56) ifadesi bunun birer kanıtıdır.

Yazar, babaların niteliklerini söz konusu kızları olunca yumuşatmakta ve onlara yer yer takdirkâr bir tavır yüklemektedir:

Yokuşa Akan Sular'ın “Gergef” bölümünde yer alan aşağıdaki diyalog bu türden bir niteliğin örneğidir:

“Eee, dikişi, nakışı var, sesi çıkmaz, karşılık vermez. Başı önünde melek kızım benim. Ya öbürleri? Eşkîya herifler. Bak hâlâ gelmediler. Allah belalarını versin.

-Bela okuma adam, mübarek Cuma akşamı bela okuma.

-Cuma akşamıymış. Ne anlar onlar cumadan, ezandan.”(Kutlu, 2019: 64-65)

Yazarın kız çocuklarına karşı babaları daha sakin ve şefkatli olarak işlemesi de fitrî bir noktaya bağlanabilir. Kadın yaratılışı itibariyle erkeğe nazaran hem daha zarif, nazenin hem de Allah'ın buyurduğu üzere erkek çocuktan farklıdır. (DİB Kur'an Meâli, Âli İmran, 3: 36) Kız çocuğu, kendisi de şefkatli bir fitratta olduğundan, çevresinden de kendisine karşı şefkatli bir yaklaşımı celbetmektedir.

2.2. GELENEK TEMELLİ AİLELERE ATFEDİLEN VAZİFE VE ÖNEM

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde oluşturduğu geleneksel aile hayatı örnekleri incelendiğinde, bu tip ailelerde; aile kurumunun sahip olduğu önemi, ona atfedilen vazifelerden aldığı fark edilmektedir. Kutlu, geleneksel aile hayatlarına yüklediği görevlerle, ailenin kendisine bir yapı olarak ehemmiyet kazandırmaktadır.

Aile olmanın temeli ve kaidesi evliliktir. *Beyhude Ömrüm*'de de evliliğin önemine dair vurgu yapıldığı görülür.

“Hocaefendi bununla da kalmamıştı.

Yataktan yarı doğrulup, başucundaki Derviş'in yakasına yapışıp, evlilik sözü almıştı. ‘Yeter bu keşişlik sana. Müslümana evlilik şart’ diyerek; köyde kimsesiz ve dul kalmış bir kadını münasip görmüştü.

...Yarım kalan yolculuğu belki bu evlilikle tamamlanacaktı.” (Kutlu, 2018: 159)

Burada evliliğin sünnet oluşuna dikkat çekilerek önemi, “yarım kalan yolculuğun tamamlanması” ile vazifesi zikredilmiştir. Bu tamamlanmadan kasıt; imanın yarısının tamamlanmasıdır çünkü; Hz. Muhammed: “Kişi evlendiği zaman dininin yarısını korumuş olur. Geriye kalan yarısı için de Allah'a karşı gelmekten sakınsın” (Heysemi, Mecme'u'z Zevaid, No: 7310) buyurmuştur. Bu nedenle gelenek temelli ailelerde, aile olmanın şartı sayılan evlilik böyle bir çerçevede değer ihtiva eder.

İnsanlar evvela sünneti yerine getirmek için aile olur, kendi imanlarını bu yolla, muhafazaya muhtaç bir şekilde, tamamladıktan sonra da evlat sahibi olarak bu sefer de onun imanını ve ahlakını gözetmek vazifesini yüklenir. Mustafa Kutlu'nun, aileye yüklediği en yoğun önem ve en sık dile getirdiği görev; “dinî eğitim”dir. Yazar, aile hayatının; genelde din eğitiminin özelde ibâdet alışkanlıklarının kazanılması için esas ortam olduğunun, bireyin bu bilgi ve alışkanlıkları kazanımının ancak küçük yaşta ve aile yoluyla edinebileceğinin üzerinde durmaktadır.

Hesap Günü'nde Bedir karakteri evlenip baba olmuştur, ancak ilerlemiş yaşına rağmen Cuma namazını kılmayı hala bilmiyor oluşunun, “alnının secde görmemiş olmasının” utancını yaşamaktadır. (Kutlu, 2017: 79) Bunun üzerine düşünürken; “Camiye cemaate alışmak bir süreçtir. Yaptığın iş, bulunduğun mekân, yetiştiğin semt, aile, mahalle, arkadaşların, akrabaların velhasıl seni çepeçevre kuşatan atmosfer ya bu işi kolaylaştırır; ya da seni bu âlemden uzaklaştırır” (Kutlu, 2017: 79-80) diyerek ailenin ve çevrenin ibadet alışkanlığında önemli bir faktör ve vazife sahibi olduğuna işaret eder. *Sevincini Bulmak*'ta yer alan aşağıdaki ifade örneklerinde ise daha aile odaklı bir yaklaşım ve söz konusudur:

“Ben Âmentü'ye inanmış biri değil miyim?

Ah! Yine geldik aynı noktaya. İnanıyorum elbette. Orucumu tutuyorum ama namaz yok. Olmaz. Biliyorum olmaz. İlk mektepte, ortaokulda nineme özenip, başıma tülbent alarak namaz kıldım. Sonraları bu taklit daha ileri, daha derin yerlere vardı. Lisede sabah ezanı ile kalkıp vecd içinde namaz kıldığım çok oldu. Ama bu kısa sürdü. Bu istikrarsızlığın, gevşekliğin, ihmalin sebebi ne olabilir, izah edemiyorum. Lakin şurası muhakkak. Bu bir disiplin işi. Hadi toplumsal hayatı geçelim. Aile içinde bir iklim gerekmez mi? Küçük yaştan itibaren zorla değil, isteyerek aile büyüklerinin tuttuğu safa girmek. Ama bu bizim ailede yoktu. Hepimiz orucu tutardık. Namaza gelince ninem hariç o yok. Olmaz böyle dedim, özellikle Ramazanlarda ihlas ile başlayarak, kırk gün aksatmadan namaza devam eden bir daha bırakamaz öğüdünü tutarak, kaç kez başladım lakin sonunu getiremedim. Bu başarısızlık beni yedi bitirdi.” (Kutlu, 2018: 108-109)

“İbadet bir disiplin işi. Aileden alışmayan, küçük yaşta bir duyarlılık kazanmayanlar için zor gelir.” (Kutlu, 2018: 232)

Bu sözlerde, ailenin dinî eğitim ve ibadette disiplini sağlamak görevi yanında dikkati çeken bir diğer husus; namaz kılmakta yaşanan eksikliklerdir. Namaz, her gün, günde beş kez yapılması gereken, en fazla istikrar talep eden ibadettir. Bunun eğitiminin düzenli olarak uygulanmadığı veya uygulanmakta geç kalınan geleneksel ailelerde yetişen çocuklar, diğer ibadetlerde başarılı ve hatta ilmihalde belli bir seviyede olsalar da, namaz gibi bütün günü ve ömrü kuşatan bir ibadeti hayat

sistemlerine yerleştirememektedirler. Bu durumun bir örneği de *Sıradışı Bir Ödül Töreni*'nde Nezaket karakterinde görülür. Nezaket'in dinî eğitimini annesinden aldığı anlatılır: “Nezaket'in anası dini bütün bir kadındı. Gece namazlarını kılar, pazartesi Perşembe oruç tutardı. Kızına ilmihal bilgilerini öğretmiş ama namaza alıştıramamıştı. Yine de Ramazan'da teravihlere birlikte giderlerdi. Nezaket ilkokul dördüncü sınıftan itibaren orucunu tutmuş, hiç aksatmamıştı.” (Kutlu, 2018: 46)

Burada da Nezaket annesinden dinî eğitimini aldığı hâlde namaza alıştıramamıştır ve ancak dördüncü sınıftan itibaren orucunu tutmuştur.

Bu aşamada devreye Kutlu'nun ısrarla yaptığı “küçük yaşta” vurgusu girmektedir. Aileler bu önemli görevde geç kaldıklarında neticede çocukların dinî hayatlarında aksaklıklar meydana gelmektedir. Yazar, bunu gösterdikten sonra olumlu örneklerle de kıyaslama imkânı vererek; eğer söylediği, önerdiği gibi çocuk yaşta gereken eğitim verilse sonucunda nasıl bir insan yetişir sorusunun cevabını göstermektedir. Üstelik pozitif örneklere, negatiflerden daha fazla yer vermektedir.

Örneğin; *İyiler Ölmez* kitabındaki Atalay, annesi vesilesiyle edindiği dinî kazanımlarla yetiştiği için ileriki yaşlarında oldukça yardımsever, iyi huylu ve namazını bırakmayan (Kutlu, 2019: 112) bir insan olmuştur. “Annesi daha ilkokulda gitmeden ona elifbe'yi öğretmişti. Atalay bir süre sonra Kur'an okumaya ve annesi ile beraber, başta beyaz takke namaz kılmaya başladı” (Kutlu, 2019: 109) sözünden daha okula bile başlamadan, okuma-yazma öğrenmeden dinî eğitimine başlanmış olduğunu görüyoruz. Yıllar sonra da doktor olan Atalay annesinin vasiyeti üzerine muayenehanesinin camına cuma günleri hastalardan ücret alınmayacağına dair bir tabela asarak, “Cuma gününün doktoru” (Kutlu, 2019: 139) olarak anılmaya başlamıştır.

Hesap Günü eserindeki Enver ve *Nur*'daki Sinan da, daha çocuk yaşta dinî eğitimleriyle birebir veya dolaylı olarak ilgilenilmiş çocuk örnekleridir:

“Enver'in babası daha okula gitmeden çocuğa Kur'an okumayı öğretmiş. Cuma namazlarına, teravihlere birlikte gidiyorlar.” (Kutlu, 2017: 14)

“Babamın vefatından sonra anamla beraber beni götürüp mahalle mescidinin imamı Hızır Hoca’ya teslim ettiler. İt kopuk arasında kalmayayım, dinine, ahlakına bağlı bir adam olayım diye.” (Kutlu, 2019: 15)

Çocukların doğuştan sahip olduğu düşünülen inanç potansiyelinin; yaşadığı çevre ve eğitimin niteliğiyle ilişkili olarak açığa çıktığı ve okul öncesi olarak adlandırılabilen 0-6 yaş aralığının din duygusunun gelişimi için kritik bir dönem olduğunu dile getiren Zeynep Port’un bu ifâdeleri göz önünde bulundurulursa, Kutlu’nun haklı olduğu hükmü verilebilir (Port, 2019: 53).

Yazarın bu hususta okuyucuya sunduğu örneklerden bir diğeri *Huzursuz Bacak* adlı eserin ana kahramanı Ömer Faruk’tur. Kahramanın söylediği şu sözler, bu eğitimi almış olan kişi tarafından, yani evlat tarafından zikredilmesiyle; Kutlu’nun düşüncesini desteklemek açısından oldukça önemlidir:

“Okuldaki arkadaşlar alafranga muhitlerden gelmişlerdi. Benim gibi birkaç kişi buldum ama pısıriktılar. Ben nasılsa dinî bir hassasiyet taşıyor, az da olsa tarih şuuruna sahip bulunuyordum. *Bir çocuğun babası tarafından elinden tutulup Cuma namazına götürülmüş olmasının ne kadar etkili bir şey olduğunu o zaman kavradım.*” (Kutlu, 2018: 17)

Mustafa Kutlu’nun aileye atfettiği bir diğer vazife; insanlara ahlaken ve kişilik olarak olgunluk kazandıran bir aşama ve hadise olmasıdır. Onun hikâyelerinde kişiler, evlenip aile kurduklarında, kötü alışkanlıklarından vazgeçer, serkeş bir yaşam sürüyorsa toparlanır ve manevî olarak iyileşirler. Evlenmek, aile olmak insanın bedenini ve maneviyatını sağaltıcı bir etkendir.

Tufandan Önce’de Kenan, oldukça ahlaksız bir adamken, evlendirilerek durulması, düzelmesi söz konusu olmuştur. Bir zaman sonra Kenan’ı eski huyları çağırılmış olsa da, yazar Kenan’ın neticesini hayra ve sükûnete bağlamıştır:

“E, burası ufak yer, muhafazakâr bir belde. Herkes herkesi tanıyor. Kimse kimsenin namusuna yan bakmıyor. Olur mu böyle kepezelik.

Oldu bile.

Hem kaç kere.

Bu sebeple Kemal Efendi tonlarca dayak yedi, Çolak Usta'nın başı yerden kalkmadı.

Yaşına bakmayın, everin keratayı; başı bağlanınca durulur, evinin erkeği olur dediler; bir münasibini bulup baş-göz ettiler.

İyi de oldu.” (Kutlu, 2017: 19)

“...Evine, ailesine bağlandı. İnanmayacaksınız belki ama, yahu bayağı bir adam oldu yani.” (Kutlu, 2017: 22)

Zafer Yahut Hiç kitabındaki; “Öyle ya, biz maziye daldık. Bende hikâye çok abi, bazen karıştırıyorum. Tepeköy, evet... Samet Abi buraya yerleşince beni aradı. Eh ben de durulmuşum yani, evlenmişim, çocuklar var, huzur istiyorum yani, beladan uzak olayım istiyorum”(Kutlu, 2019: 130) ifâdelerinden de aynı anlam çıkmaktadır.

Sır'ın “Aramakla Bulunmaz” bölümünde de evlenip aile kurmak ahlakî yönden tedavi olmak adına bir öneri olarak kaleme alınır:

“İşte tam o sıralar içkiye alıştım. Arkadaşların çoğu bekar. Bir ikisiyle ortak inşaat yapıyoruz, yapıyoruz ama benim işe falan baktığım yok. Nerde akşam, orda sabah.” (Kutlu, 2019: 60)

“Sonunda gelip yakama yapıştı. Bu böyle gitmeyecek, seni everelim de evinin yolunu tanı, kendine biraz çeki düzen ver, diye üzerime düştü.” (Kutlu, 2019: 60)

Kutlu'nun aileye atfettiği diğer önem ve vazife; ailenin paylaşımlarla yalnızlığı ortadan kaldıran, hayata ilişkin duygusal boşlukları dolduran; saadet ile sükûnet kaynağı ve huzur vesilesi olan bir yapıda bulunmasıdır.

“Kuruluşundan bu yana yeryüzünde değişen hiç bir şey yok. Her akşam mesainin bitişiyle silolardan ayrılıyor, istasyonun üstündeki tepeye kadar ıslık çalarak geliyordu. Kasabaya bütün bütün arkasını verip, bindörtüyükü no.lu posta trenini seyrediyordu. İçinden ‘Tertiiip’ diye bağırarak tezkereci erlere el sallıyordu. Sonra güneş batıyor, da karşı

tepelere dönen sürü ile kasabaya giriyordu. Semerci İshak'ın orada bir çay. Bayram'ın orada iki..Bütün babayani tavırlarına rağmen onu hoşnutsuz gözlerle süzüyorlardı. Efendim,başında çoluk çocuk derdi, evinde odun, kapıda kira borcu, bakkal çakkal yakasına yapışmıyormuş. Oysa kiskanılacak sadece başının üstünde sıralanan kitapları idi. Akşamları bomboş odada, simsiyah duvarlara çakılan bakışları ile Bafra paketini yarılarken, -uykusunu arayan bir meczup hali ile yarılarken- hepsi çocuklarına, karılarına sarılıyor, onlardan sızan saadete dudaklarını yapıştırıp emiyorlardı.Daima yorgun bir gün. Hiçbir şey yapmanın inancı ile duyulan umutsuz bir yorgunluk. Günlerce kimse ile tek kelime konuşmadan kendini dinlemeler. Okumadan, düşünmemeye çalışarak, hiçten bir şeytanlık ile içten içe kendini alaya alarak bir hayata alışmaya çalışmak. Bütün yemeklerini yalnız yiyordu. Konuşarak, gülüşüp eğlenerek bir yemek yemekten daima mahrum olarak lokantaya çöküyordu. Bir küçük çocuk gülümseyişinin saadetini duymadan, bir yastığı uzun saçlı bir başla bölüşmenin mutluluğuna ermeden, radyoda kaybolmuş bir şarkı ile daima tazeliğini muhafaza eden maziyi satır satır hatırlayarak hayat geçmiyordu. Geceler bitmiyordu.” (Kutlu, 1970: 51)

Ortadaki Adam'dan alınan bu paragrafta Kutlu, ailesi olmayan bir adamın yalnızlıktan duyduğu hüznü, tekdüze, amaçsız yaşam şeklini ve bu yalnızlık hâlinin çaresi ve mutluluk ile sükûnet duyulan yer olarak aileyi aktarmıştır.

Kutlu'nun burada zikredilen ailenin insana bir amaç vermekle de önem kazandığı fikrini en açık hâliyle *Hesap Günü* isimli eserinde yer alan bir iç hesaplaşmada fark ederiz:

“Bir zaman sokaklarda amaçsız ama kederle dolaştı.

Nasıl bir hayat yaşıyor?

Amaçsız, inançsız, hedefsiz, boş. Kendini polisliğe kaptırınca zaman su gibi akmıştı. Hayatı üzerine düşünmek için sükunete ve zamana ihtiyacı vardı.

Bir hayat nasıl dolar?

Herhalde hayra hizmet ve Allah rızası için çalışarak. Ailesine, çoluk-çocuğuna bakarak. İşini hakkıyla yaparak vesaire. Bedir bu yolu tutamamış, en başta evlenmekte gecikmişti.” (Kutlu, 2017: 111)

Bu hesaplaşmada görülür ki Bedir, ona bir gâye edindirecek aileye, evlatlara geç kalmış olmaktan dolayı kederlidir.

Beyhude Ömrüm kitabında yer alan; “Ben ömrümde hiç yalnız kalmadım. Şu insanoğlu tuhaf. Aile, evlat, arkadaşlar, ne bileyim kalabalık içindeyken ‘Gitseler de rahat etsem’ dersiniz; sonra böyle bir başına kalınca ‘Neredeler acaba’ diye aranmaya başlırsınız” (Kutlu, 2018: 190) kısmı ise yalnızlığa karşı aileyi ve evlatları anarak, onları bir başınalığa, aktüel hayatı paylaşmak adına yapılan arayışa bir çözüm olarak ifâde etmektedir.

Ailenin, kişinin duygularını paylaşabildiği bir ortam olmasına ilişkin bir örnek olarak da, *Sevincini Bulmak*’ta yer alan şu ifâde gösterilebilir: “Benim bir ninem, bir annem, bir de ablam var. Sevinci de acıyı da paylaşıyoruz. Bahçeye yeni bir kedi girse haberimiz olur.” (Kutlu, 2018: 192)

2.3. AİLE BİRLİĞİ ÖRNEKLERİ

Geleneksel yapıdaki ailelerin belirgin ve önemli özelliklerinden birisi de aile içinde birliğin sağlanmış olmasıdır. Bu aile birliği; aileyi oluşturan bireylerin ihtiyacına göre maddî veya manevî yönden karşılıklı desteği ve hayatın herhangi bir alanında ortak hareket etme kabiliyetini beraberinde getirir.

Böyle bir durumda aile üyeleri; bencil bir bireycilikten sıyrılarak karşısındakinin muhtaçlığını ve ona fayda sağlamayı önceleyen bir tutum sergilemektedir. Bu davranışların örnekleri Mustafa Kutlu’nun hikâyelerindeki geleneksel aile hayatlarında da mevcuttur. Eş ve ebeveyn olarak; fedakârlık, sabır, hürmet ve kanaatkârlık niteliklerini yüklenen karakterler, bu özelliklerinin eyleme dönüşmesi ile aile birliğini sağlamış olurlar.

Kutlu’nun hikâyelerinde yer verdiği aile birliği örneklerini; emekte ve sorumluluk paylaşımında birlik, yaşanan sorunlara karşı birlik ve destek ile ekonomik birlik ve yardımlaşma olarak üç kategoride incelemek mümkündür.

İlk olarak emek ve sorumluluk paylaşımı değerlendirilirse, aile üyelerinin ev işinden bağ-bahçe işlerine kadar, yapılması gereken uğraşları birlikte yaparak, bu yolla bir yük paylaşımını gerçekleştirdikleri görülür.

Böylece hayatı birbirleri için kolaylaştırmış olurlar. Yazarın yansıttığı geleneğin, nebevî gelenek olduğu dikkate alınır, yaşam içerisine yerleşmiş, zihin ve davranış kalıplarının kıstası olmuş sünnet-i seniyyenin burada tezâhür ettiği söylenebilir. Zira Allah, kullarına kolaylaştırmış; kullara da birbirlerine kolaylaştırmayı öğütlemiştir. Kur'an-ı Kerim'de; "Allah, size kolaylık diler, zorluk dilemez" (DİB Kur'an Meâli, Bakara, 2: 185) buyrulmuştur. Hz. Muhammed Mustafa da; "Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; müjdeleyin nefret ettirmeyin" (Buharî, İlim, 11) buyurmaktadır. Bu da demektir ki, insanların hayatı; çevresindekiler ve taşıdığı değer nispetinde bilhassa ailesi için kolaylaştırması gerekmektedir.

"Annem beni leğende yıkardı. Yaz-kış demeden tulumbadan su çeker, moraran parmakları ile çamaşır çitiler; her bir yanı tertemiz, gül gibi yapardı.

Babam onu hiçbir işinde yalnız komaz, kendi gömleğini, pantolonunu ütüler, yemek bile yapardı. Birlikte erişte keser, hatta reçel kaynatırlardı." (Kutlu, 2015: 28)

Uzun Hikâye'den alınan bu cümlelerde; anne ve babanın, eşlerin, birbirlerine ev işlerinde yardımcı olacak şekilde bir sorumluluk dağılımı yaparak, birbirlerinin yükünü hafiflettikleri görülmektedir. Aile üyelerinin; karşılıklı fedakârlık gösterip sorumluluğu bölüşmesiyle, emek gerektirecek işleri beraberce yapmaları da bir aile birliği örneğidir. Çünkü; hayat müşterektir ve müşterek olması; birlik içinde ve karşılıklı yarar sağlama hâliyle hareket etmeyi gerekli kılar. Burada bir erkeğin ev içerisinde ailesine hizmet etmesi ve kendi işini kendi yapması Hz. Muhammed'in aile hayatında sergilediği tutumu akla getirmektedir.

Denir ki;

"Hz. Âişe'ye:

- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* evinde ne yapardı? diye sordular.

O da şu cevabı verdi:

- Ailesinin hizmetinde bulunurdu. Namaz vakti gelince de namaza giderdi.” (Buhârî, Ezân 44, Nefekât 8, Edeb 40)

Buradaki karakterin de ailesi için hizmette bulunması, Kutlu’da ele alındığı hâliyle İslâm geleneksel ailesinin, bir sünnetin uygulanmasını ve rehberin taklit edilmesini temsil ettiği söylenebilir.

Beyhude Ömrüm kitabında ise çok daha katmanlı bir aile birliği söz konusudur. Bu katmanlı birlik, aşağıdaki pasajlar ışığında açıklanabilir.

“-Sen hele şu suyu bul, tarla kolay.

Eh bu söze can mı dayanır. Hemen cevabı patlattım.

- Ulan şu suyu bulalım benden sana bir yeni fistan söz. Aha şuraya yazıyorum, diye işaret parmağımla yere bir çizgi çektim.

Gülüştük.

Nedir yani; bir karı-kocanın dağ başında bir köylü de olsa, birbirini sevip sayması bahtiyarlık değil midir? O sıra her ikisi de birbirine bakıp:

‘Cenab-ı Hak seni bana, çoluk-çocuğuma bağışlasın’ diye içinde geçirmesi çok mudur.

Her derdin ilacı; bir tatlı tebessüm, iki güzel söz.”(Kutlu, 2018: 50)

“Hatun üç uygun taş bulup, hemen suyun başına ocağı kurdu. Yufka açmış, taze çökelek, bir iki baş soğan bulmuştu. Ben de oğlanlarla beraber fidan çukurlarına giriştim. Derince eşip, güzden koyduğum davar gübresiyle beslenen toprağı çukura dolduruyorduk.” (Kutlu, 2018: 110)

“-Olan oldu, buna da şükür, deyip doğruldum. Oğlan da bayağı olgunlaşmış yani:

-Sıkılma baba, dedi. Şu yağmur kesilsin, çekeriz çeperi yeniden. “ (Kutlu, 2018: 153)

Fark edildiği üzere aile üyelerinden biri (baba), bir tarla üzerine eşiyile konuşmakta, eşi de suyu bulduktan sonrasında gerçekleşecek aşamaların altından beraberce kolaylıkla kalkabileceklerini ima eden bir cevap vermektedir. Ardından gelen sözlerden de, suyun bulunup, tarlaya bir çeper çekildiği ancak zarar görünce oğlunun babasını teselli ederek yeniden yapabilecekleri konusunda yüreklendirdiği görülmektedir.

Buraya kadar ailenin, bir işi güç birliğince, hep birlikte emeklerini ortaya koyarak yapmaya çalışmaları; var olan aile birliğinin ancak yüzeysel bir yansımasıdır. Fakat durumun ve kitabın konusunun derinine inilirse şu fark edilecektir; babanın söz konusu ettiği tarla, onun aklına düştüğü andan itibaren hayatının tek gâyesi hâline gelmiş, en büyük hayali de bu tarlada mahsul yetiştirmek olmuştur. Ancak bu tarlanın bulunduğu toprak; köylüler tarafından üzerinde asla ürün yetiştirilemeyeceği düşünülen, kimsenin adamın bu gayretinin neticesini alabileceğine inanmadığı bir topraktır. Suyun olmadığı, verimsiz, o zamana kadar öylece durmuş bir alandır.

Vaziyet böyle iken bile, eşi adama inanarak onu hayalinde desteklemiş ve ileriki safhalarda da bu yolda ona yardımcı olacağını belirtmiştir. Nitekim su bulunmuş ve ailece babaya yardım edilerek karşılaşılan aksaklıklara, köylüler gibi “nasıl olsa mahsul vermeyecek” tutumuyla değil, ona hem fiziksel hem duygusal bir arka çıkış tavrıyla yaklaşmıştır. Kimsenin inanmadığı, kimseye dayanılmadığı bir yer ve zamanda, kişiyi ayakta tutup başarıya götüren de bu aile birliği olmuştur. İmkânsız görünen bir emelin peşinde emek sarf eden babaya ve eşe, inanmak ve onunla düşlediği yolda çabalamak aile birliğinin esaslı emsallerinden biridir.

Bu birlikle beraberlikle yaşamaksa, yazarın anlatımından sezilen ve süzülen bir “âhenk”li aile hayatı tablosu çizmektedir. Ailelerin, geleneksel bir yapı içerisinde sağladıkları birlik, uyumlu bir yaşantıyı da beraberinde getirir. Nitekim “İslâm düşüncesinde de âlemdeki varlık ve olayların kuruluş ve işleyişinde hayranlık verici bir âhengin bulunduğu kabul edilir ve bu âhenk tutarlı bir yönetimin, ince bir düzenin sonucu olarak değerlendirilir.”(Çağrıcı, 1988)

İslâm dininde haramlardan alıkoymak gibi ehemmiyetli bir görev taşıyan ve Allah'ın "huzur ve dinlenme yeri" (DİB Kur'an Meâli, Nahl, 16: 80) olarak lütfettiği aile kurumu da; üyeleri Allah'ın çizdiği hudûdullah çerçevesinde yaşayıp, bu sayede birliği sağladıkça en güzel bir âhenk örneği olacaktır. Zira canlı-cansız, soyut-somut her şey gibi aile de, Allah tarafından var edilmiş, inâyetiyle insanlara sunulmuştur ve O'nun yarattığı her şeyde elbette bir âhenk vardır. (DİB Kur'an Meâli, Kamer, 54: 49) Ailenin hudûdullahı aştığı yerlerde âhenk; bozularak varlığının hikmetini idrâk ettirirken, bu biçimde yaşayanların bizâtihi kendi hikmetin yansıması olacaktır.

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde aile birliğine vesile olan bir diğer konu ise; zorluklarla mücadelede, sıkıntılarla baş etmede ailenin birlik olmasıdır. Yazarın kaleme aldığı geleneksel ailelerde, bireyler hangi tip sıkıntı ile karşılaşmış olurlarsa olsunlar, ailelerinden destek görürler ve bunun neticesinde; yaşanan sıkıntıların tesiri ve külfeti azaltılmış olur.

Rüzgarlı Pazar kitabındaki ailelerden birinde, eşi felçli bir kadının aşağıdaki sözleri ailenin; bireylerinden biri müşkül duruma geldiğinde, özel ilgiye ihtiyaç duyan bir hastalık yaşadığında, ondan bıkmak, vazgeçmek, terk etmek yahut bakılması için bugünlerde bir tercih olarak görülen bakımevine bırakmak yerine ona merhametle muamele ederek acısını azaltmaya çalışma yoluna gitmektedir.

"Çıkıyom bakıyom ki, bizim adam yatakta, dönmüş bana bakıyo, gözleri yaşlı. Vaziyette, hani dili de dönmüyo, sade gözleriyle bana bir şey mi oldu diye soruyo. Öyle şaşkın, şaşkın... Ağlamış. O sıra içimde felçli kocama karşı bir sevgi kabarıyo. Koşup boynuna sarılıyom. İkimiz bir güzel ağlıyoz.

Sonra da kalkıp bir çay koyuyom.

Hem kendim içiyom, hem ona içiriyom. Boşver geçer bunlar diyom, sen üzülme geçer. Allah büyük, Allah kerim... (Kutlu, 2016: 43-44)

Kapıları Açmak'ta Zehra, daha erken yaşlarda ağabeyinin de yardım ettiği Kemal isimli bir genç tarafından isteği dışında kasabadan İstanbul'a kaçırılır. Kemal

tekin olmayan işler yapan bir kimsedir ve bir süre sonra bazı insanlardan kaçması gerektiği için Zehra'yı terk etmiştir. Bunun ardından Zehra, mecbur kalması sonucunda “kötü yola” düşmüştür. Fakat bir gün cesaretini toplayıp, içinde bulunduğu hayattan uzaklaşmak amacıyla, “Seni ne ailen kabul eder, ne kasaba” (Kutlu, 2019: 9) sözüne rağmen kasabaya dönmeye karar verir.

“Zehra dayanamaz, bavulu bırakıp annesine koşar. Ana-kız gözyaşları arasında sarmaşır, tek vücut olurlar.

Baba alçak iskemleden kalkmış, elinde havlu öylece dikiliyor.

Yüzüne bir güneş açıyor, demeye kalmadan güneşi bulut kaplıyor.

Ana-kız babaya doğru gelirler.

O kadar gelirler ki baba kızın, kız babanın kokusunu duyuverir. Ve Arif Efendi'nin, bir yanları çöküp gitmiş koca adamın saklamaya lüzum görmediği gözyaşları.

Zehra eğilip elini öper.

Arif Efendi kızını bağrına basıp ihtiyarlara mahsus ince inlemelerle hıçkırır.

-Hoş geldin kızım.

-Hoş bulduk baba.”(Kutlu, 2019: 41)

Zehra'nın ailesi, korkulduğu gibi bir tepki vermemiş, evlatlarını özlemle karşılamışlardır. Bunun ardından Zehra kasabaya yerleşmiştir.

“Sığınacak bir dam altı bulsam yeter bana.

Melek Hanım usulca gözyaşlarını siliyor:

-O nasıl söz kızım. Biz seni açıkta kor muyuz?” (Kutlu, 2019: 107)

Yine burada da annesinin Zehra'ya sahip çıkacaklarını duygusal bir şekilde dile getirdiği görülür. Sanki kızının, bunu söyleme gereği hissetmesi dahi onu rahatsız etmiştir.

Bütün kasaba tarafından, önyargıyla karşılanmış ve oldukça zor bir süreçten geçmiş olan Zehra'yı, yaşamak zorunda bırakıldığı ahlakdışı hayattan kurtaran; ailesinin sahip çıkması, ağabeyi farklı bir duruşsergilemiş olsa bile anne-babası ve diğer kardeşleriyle aile birliğini sağlamış olmasıdır. Çünkü aksi bir davranış ve karşılama, Zehra'nın o hayat şekline dönmek durumunda kalması neticesini doğurabilirdi. Yani ailesinin desteği Zehra'yı hem kasabaya gelmeden evvel yaşadığı sorunlardan kurtarmış hem de kasabada karşılaştığı kınanma probleminin birlik beraberlikle atlatılmasını sağlamıştır.

Bu insanların; aralarındaki desteği, fedakârlığı ve gösterdikleri sabrı tetikleyen temelde ne olduğu üzerinde durulmalıdır. Burada sahip olunan şey; imtihan bilinci ve tevekküldür.

İnsanoğlu, dünyaya sebepsizce değil, bir amaç uğruna gönderilmiştir ve bu amaç; "kulluk"tur. (DİB Kur'an Meâli, Zâriyât, 51: 56) Bir insanın bu kulluk vazifesini doğru olarak yapıp yapamadığı da onun imtihan edilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Tahkikî iman sahibi kimseler, gönderiliş sebeplerini idrâk etmiş bir biçimde hayatlarını sürdürdüklerinden, her an imtihanda olduklarının bilinci ile hareket ederler. Allah; "Andolsun ki biz sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele" (DİB Kur'an Meâli, Bakara, 2: 155) buyurmakta ve imtihan bilincini edinmiş kimseler böylelikle mükâfatlandırılacakları müjdesiyle, başlarına gelen her türlü sıkıntıya sabırla yaklaşmaktadırlar.

Sabırlı oluş, tek başına bütün bir imanın gereklerini ihtiva etmekte eksik kalacağından, bu sabrı sahih ve asıl olan bir niyete, yani Allah'ın rızasına bağlamak gerekmektedir. Bu bağ; tevekküldür. Tevekkül; "Sözlükte 'Allah'a güvenmek' anlamındaki vekl kökünden türeyen 'birinin işini üstüne alma, birine güvence verme; birine işini havale etme, ona güvenme' mânasına gelir. Birine güvenip dayanan

kimseye mütevekkil, güvenilene vekil denir.” (Çağrı, 2012) Anlaşıyor ki; Allah kulunun vekilidir; güvence vereni ve işlerini onun hayrına yürütenidir. Bu da demek oluyor ki; Allah’ın rızası, O’na hakkıyla kulluk edip imtihanları başarıyla ağırlamakta, bunun yolu da O’nu tanımak ve O’na itimat etmekten geçmektedir.

Kutlu’nun hikâye kahramanları olan Zehra ve yaşlı kadın da; yaşadıkları sıkıntıların, tâbi tutuldukları birer imtihan olduğunun bilincindedirler. Bu nedenle Allah’ı vekil kılarak, yani tevekkül edip O’na güvenerek düşüncelerini ve davranışlarını yönlendirmişlerdir.

Zehra; pek çok sorun yaşayacağını bildiği hâlde kasabaya tevekkül ederek gitmeye karar vermiştir. Bu: “Zorla sürüklendiği bu çirkefin içine düştüyse bunda hiçbir suçu yoktu, Allah biliyor. Yüce Allah’a bütün kalbi ile inanıyor, dualar ediyor, gözyaşı döküyordu. Zaten bu eve dönme kararını da bir sabah ezanlar okunurken almıştı” (Kutlu, 2019: 9) ifâdelerinden de anlaşılmaktadır. Zehra’nın tevekkülünün karşılığında da; kendisine aile desteği vesilesiyle “Fettâh” ismi tecelli etmiş, “kapılar açılmış”, bir olma birlik olma lütfuna eriştirilmiştir.

Yine aynı imtihan bilinciyle hüznü umuda ve felçli kocasına “Allah büyük, Allah kerim” diyerek tevekküle dönüştüren kadın da, bu tutumu neticesinde; “Vedûd” tecellisine mazhar olup merhamet ve sevgiyle rızıklandırılmıştır.

Bu minvalde genel bir değerlendirme yapılırsa; Kutlu’nun hikâyelerindeki Müslümanca yaşayan, İslâm geleneksel ailesi olmayı başarmış ailelerin sahip olduğu birliğin; “Câmî” isminin tecellisi olduğu da söylenebilir.

Nur eserinde de Çetin, onu izlemek için maça gelen ablasının hastalandığını anlamıştır. Bunun üzerine hiç düşünmeden ablasının peşinden gitmek için hocasından izin alır.

“Devre bitip soyunma odasına gittiklerinde hocasına yalvarmaya başladı: ‘Hocam ablam hastadır. Abimle tribünde idiler. Şimdi yoklar. Mutlaka ablama bir şey oldu. Heyecana dayanamaz. Hastaneye kaldırdılar. Lütfen hocam lütfen bana izin verin, hastaneye gitmem lazım.’ ” (Kutlu, 2019: 104)

Hastaneye giden Çetin ile ablası Çiçek arasında geçen aşağıdaki diyalogda, aile birliğinin sağlandığı geleneksel bir ailede “ben” değil “biz” ve hatta gerektiği durumlarda “benden evvel sen” tavrının sergilendiği görülmektedir:

“-Canım benim. Bir yıldız olacaksın sen, yıldız. Bundan böyle kendine bakmalısın.

-Ben kendime değil sana bakacağım.

-Ah canım. Kara gözlü kuzum benim.” (Kutlu, 2019: 105)

Mustafa Kutlu’nun aile birliğini ekonomik dayanışma ekseninde aksettirdiği kimi örnekler de vardır.

Örneğin; *Uzun Hikâye*’de hayatını tekerlekli sandalyede sürdüren Celal, ailesine maddî açıdan destek olmak için bir yol bulmuş ve kabiliyetini bu amaçla kullanmıştır:

“Bilezikler, kolyeler, nazarlıklar, tesbihler, çiçekler. Hatta bir halkada karşılıklı sallanan bir çift muhabbet kuşu bile işlemişti. ...Babası bunları tezgâhında satıyor, Celal’in o hali ile aile bütçesine katkısı oluyordu.” (Kutlu, 2015: 41)

Nur kitabında yer alan Sinan karakteri de:“Ben o yıllarda hem okuyorum hem bir mimarlık bürosunda çalışıyorum. Aile bütçesine katkı işte” (Kutlu, 2019: 17) sözüyle, genç yaşta ailesinin geçimine ortak olmak gâyesiyle çalışmıştır.

“-Yahu uzatmayalım. Dedim ya, bitmez Şeref’in maceraları. Sonra bir sürü iş denedi. Ben de sırada kanalı oturtmuşum, yükselişe geçmişim. Aman bana bulaşmasın diye haber gönderdim, sakın gelmesin dedim.

-Gelmez olur mu, Şeref bu.

-Gelemez, korkar benden. Nitekim gelmedi de. Ama...

-Sadegül gidip geliyor, Sırma’ya anlatıyor. Bir seferinde, yani sn seferinde oturup ağlamış.

-Ağlamış.

-Evet. Çünkü bu salak parayı hepten batırdığı gibi, bir sürü borca girmiş. Alacaklılar tehdit ediyormuş. Bu da aylardır evde oturuyor. Çocuklar sefil olmuş.

Baktım durum vahim. Meseleye el koydum. Borçlarını ödedim.” (Kutlu, 2017: 58)

Anadolu Yakası eserinden alınan yukarıdaki pasajda da ekonomik bir destek söz konusudur. Ancak buradaki dayanışma, direkt olarak kişinin kendi çekirdek ailesi ile değil, eşinin kız kardeşi ve onun eşiyledir. Bu da geleneksel ailelerdeki “geniş aile” formu ve “aile” denince sıla-i rahime dâhil olan herkesin kapsama alınması durumunun temsilidir. Böyle ailelerde kişiler, kan bağları bulunan herkese karşı sorumludur ve buradaki gibi dayanışma ve gözetme hareketleriyle geniş çaplı bir aile birliği örnekleri oluştururlar.

Bütün bu aile birliği örnekleri incelendiğinde, Mustafa Kutlu’nun *Tufandan Önce* hikâye kitabında İbn Haldun ve Kınalızâde’nin kitaplarını referans göstererek üzerinde durduğu; “Şimdi dairenin her bir cihetine bir unsur (padişah, mülk, ordu, para) konur. Her neresinden başlanırsa başlansın bu unsurlar birbirlerine muhtaç olduğu için, birbirine bağlanır ve daire tamam olur. Dairenin âhengi ve mantığı bozulmaz” (Kutlu, 2017: 110) ifâdesi akla gelmektedir. Bu düzen en büyük bir imparatorluk ve devlet için olduğu gibi aile için de geçerlidir.

2.4. KADİM OLANIN TEMSİLİNİ ÜSTLENEN FİĞÜRLER: AİLE BÜYÜKLERİ

İslâm-Türk geleneksel ailesinde; aile büyükleri, yaşlılar önemli bir yere sahiptir. Bunun dinî bir dayanağı ve işlevselliğe dayalı olarak meydana gelmiş kültürel sebepleri vardır. Verilen değerin dinî yanını incelemek için İslâm’ın iki temel kaynağında; Kur’an-ı Kerim ve hadislerde bu hususta söylenenleri dikkate almak gerekir.

Kur'an-ı Kerim'in İsrâ sûresinde Allah: “Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara ‘öf!’ bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle” (DİB Kur’an Meâli, İsrâ, 17: 23) buyurmaktadır. Âyetin bütününden anlaşılıyor ki; anne-babaya ve onların nezdinde genel olarak yaşlılara hürmetkâr ve sevgi dolu bir tutumla yaklaşılması, bir emirdir. Bu âyette emrolunanı destekleyebilecek hadislerle bakıldığında durum daha iyi anlaşılmaktadır.

Peygamber; “Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir” (Tirmizî, Birr: 15) hadisinde kat’i bir dille büyüklere nasıl davranılması gerektiğini vurgulamıştır.

Bir başka hadiste ise; “Allah Teâlâ, yaşından ötürü bir ihtiyara saygı gösteren gence, yaşlılığında hizmet edecek kimseler lutfeder” (Tirmizî, Birr: 75) buyurarak onlara saygı duyulması gerektiğini dile getirirken, bir yandan da; bugün genç olan bir kimsenin, eğer ömrü varsa, ileride kendinin de yaşlanıp bir “büyük” konumuna geleceğini hatırlatmaktadır ve o vakit geldiğinde kendisinin de saygı ile hizmet görmeye ihtiyacı olacağı mesajını vermektedir.

Kültürel olarak büyüklerin saygı görmesi ise yerleşik yaşama geçişle birlikte işlevsel olarak sağladığı fayda ile beraber başlamıştır. Zira, toplayıcılıkla yaşamını sürdüren göçebe toplumlarda “...her birey, kendi enerjisiyle sınırlı olarak, temel ihtiyaçlarını karşılama amacına yönelik bir çaba sarf eder. Bu nedenle yaşlı bireyler de, kendilerine bakabildiği sürece grubun içinde kalırlar.” (Kalaycı ve Özkul, 2017: 91) Avcılık yapan topluluklarda da durum pek farklı değildir, onlar da sürekli yer değiştirmek zorunda olduklarından, “...yaşlı bireyler bu hareketliliği aksatmadığı sürece değerlidir.” (Kalaycı ve Özkul, 2017: 91) Ne zaman ki yerleşik yaşama geçilmiş ve yaşlı bireyler, hayat akışı içerisinde herhangi bir engelleyici unsur olmaktan çıkmıştır, işte o zaman “...deneyim ve bilgi birikimi temsiline dayalı olarak, toplumsal alana yaptığı katkılar nedeniyle saygınlıkları gittikçe artan bir toplumsal kategorinin üyesi haline gelmişlerdir.” (Kalaycı ve Özkul, 2017: 92)

Bu iki sebeple de geleneksel ailelerde önem kazanmış aile büyüklerinin, çeşitli özellikleri ve üstlendikleri birtakım görevleri vardır. Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde de pek çok defa karşılaşılan aile büyüklerinin; hem geleneği, onun gereklerini yaşama yoluyla temsil ettikleri hem de bu nitelik ve vazifelerden bir kısmını yerine getirdikleri örnekler görülmektedir.

Kutlu'nun, aile büyüklerine attığı vecibeleri ve vasıfları üç noktada ele almak mümkündür. Bunlar; aile büyüklerinin din ile olan ilişkileri, ailedeki eğitim faaliyetlerinde rol almaları ve aile içi yönetimde söz sahibi olmalarıdır.

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde aile büyükleri; inançlı, dindar kimselerdir ve bu dindarlık onlara bir şahsiyet kazandırmıştır. Burada, yazarın oluşturduğu karakterlerin mahiyetini anlamak için “şahsiyet” kavramının üzerinde kısaca durmak gerekmektedir. Şahsiyet; M. Enes Kala tarafından, insanın biyolojik mevcûdiyetinden, insani boyuta erişmesi, yükselmesi olarak şu şekilde ifâde edilir:

“...şahsiyetin varlık koşulunun ilki niyetleri ve değerleri görünür kılan bir özneninvar olması (bu, öznenin yaşam sahasında bulunmasına, beşeri boyuta işaret eder) ikincisi ise öznenin dışarıya taşıyacağı benliğe sahip olması (bu ise öznenin merkeze aldığı değer dünyasına, insani boyuta işaret eder)dır. O halde bu çerçevede görülür kılınan, teşahhus eden/somutlaşan şey, bu manada değerler ve niyet olmaktadır, yani şahsiyetten anladığımız kişinin değer varlığı haline gelebilmesidir.” (Kala, 2015: 17) Kala, burada tarif ettiği “değer varlığı haline gelebilme” durumunu, insanın nisyân ve ünsiyet yanlarını doğru şeylere ve doğru şekilde yönlendirmesiyle elde edebileceğini dile getirmektedir.

Ona göre; “Şayet insan, ondan beklendiği gibi nisyânı Hakk'ın, hakikatin ve kişi hakkının hilafına, ünsiyeti ise bu değerler doğrultusunda Hakk, hakikat ve kişiler ile gerçekleştirirse beşeri boyutundan insani boyuta yükselir. Bu çerçevede öyle görünüyor ki aslına bakılırsa dinlerin de gayesi, insanı fitratında tutma yani insanı İnsan kılmaktır.” (Kala, 2015: 23)

Bu aşamada devreye giren din, Kutlu'da İslâm'dır ve karakterler de İslâm'ı yaşamak hususunda dindar denilebilecek kimselerdir. Böyle olmaları da onları insanî boyuta eriştirerek bir şahsiyet hâline getirmekte ve şahsiyet sahibi olmaları da onlara; ailelerine bir "hüviyet" ve "ruh" kazandırma kabiliyeti vermektedir.

Örneğin; *Huzursuz Bacak*'ta Ömer Faruk, "Çok şükür bizim evin ruhu yaşıyor, Fatmaanne hayatta" (Kutlu, 2018: 35) demektedir. Ömer Faruk'un bunu dile getirmesi dikkat çekicidir çünkü; o, yurtdışında okuyup yıllar sonra ülkesine ve tabii ailesine dönmüş bir karakterdir. Bu da demek oluyor ki; Ömer Faruk içinde yetiştiği geleneksel aile yapısından ve öğretilerinden oldukça farklı bir kültürün içinde yaşamış, hatta o kültüre zıt ve aykırı sayılabilecek hâlleri, hadiseleri gözlemleme fırsatı bulmuştur.

Böyle bir tecrübenin ardından evine döndüğünde, geleneğin en yoğun bir şekilde temsilini üstlenmiş olan bir figürü "evin ruhu" olarak nitelemesi; onun aslını mânen muhafaza ettiğini ve hatta kıyaslama yapabilme bilgisine sahip biri olarak özünün kıymetini daha iyi idrâk etmiş olduğunu göstermektedir. Zira "ruh"un varlığı hayatiyeti, hayatta olmayı, hâlihazırda canlı bulunmayı imler. Ruhun, insan yaşıyorken bedende mevcut olması, terkinin ise o bedenin ölümüne sebebiyet vermesi bu yorumu yapabilmeyi sağlamaktadır. Böylece Ömer Faruk burada, geleneğini sahiplenmiş, o geleneği temsil eden yani hayat pratiklerine aktaran "Fatmaanne"ye, "yaşam" kadar büyük ve temel bir değer atfetmiştir.

Sevincini Bulmak eserindeki Suna da:

"Ninem için ayrı bir fasıl açmalı.

O, evimizin atmosferine asıl hüviyeti katan kişidir. Dindar bir hüviyet bu" (Kutlu, 2018: 84) ifâdesiyle yine bu noktayı destekler niteliktedir. Aynı bağlamda onun da anneanesi, eve hayatiyeti getiren kişidir. Üstelik o da dindar bir aile büyüğüdür.

Suna'nın daha sonra dile getirdiği; "Sanırım iyi özetledim, gelelim Ayşe Bacı'ya. Bu yaşlı hanım tarikat mensubu. Anneannem de aynı şeyhe bağlı imiş. Zaten Boğaz'ın, esasen İstanbul'un, Osmanlı bakıyesi önemli ailelerinden bilhassa

hanım üyelerinin mutlaka bir tarikat bağlantısı olur” (Kutlu, 2018: 170) cümleleri ise aile büyüklerinin din ile olan sıkı ilişkisinin genel bir durum olduğunu okuyucuya bildirmektedir.

Bir başka aile büyüğü de *İyiler Ölmez*’de yer alan Doktor’un dedesidir ve o da din ile ilişkisinin kuvvetli oluşuyla öne çıkmaktadır:

“Bunlar devrin alafranga muhitinde ve Avrupa’da yetiştikleri için batılılaşmış, devrimlere inanmış bir aile oluyor. Cevat’ın karısı Saliha ile Hacı Hayrettin hariç. ...dini bütün Saliha kayınpederi ile elinde tesbih İstanbul camilerini, tekkelerini geziyor. Sonunda şeyhinin kim olduğu gizli kalan Beşiktaş’taki Yahya Efendi Dergâhı’na intisab ediyor.” (Kutlu, 2019: 107)

Burada Doktor’un dedesi ve annesinin, ailenin kalanından dinî yönleriyle ayrıldığı söylenmektedir. Üstelik dede, gelinini kendisiyle beraber ibâdetlere götürmektedir.

Aile büyüklerinin, kadim olana yani geleneğe kaynaklık eden din ile ilişkileri, yalnızca kişisel bir çerçevede seyretmemektedir. Dinin erdem, ahlâk ve ibâdet bilgileri gibi ilkelerini ve geleneğin öğretilerini ileriki kuşaklara aktarmak da bu ilişkinin bir parçası olmuştur.

Genç nesillere nakledilen bilgilerin, muhteva itibariyle bir değerler bütünü olduğu söylenebilir. “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü” (TDK, 1998) anlamına gelen değer; insanların seçimlerinde rehberlik etmesi, bireyin doğru ve yanlış arasındaki fark ile yaşamın anlamının ne olduğu gibi temel soruları cevaplayabilmesi rolü vardır (Canatan, 2008: 73). Anlaşılacağı üzere bu rol; insanların inançları ile doğrudan bağlantılı ve İslâm çerçevesinden bakıldığında sonsuz bir yaşamı etkilemesi ile ehemmiyetlidir. Zira dünyada bu sorulara verilen cevap ve o cevaplar nezdinde geliştirilen davranışlar amel hükmündedir.

Bu nedenle, değerler öğretimi yapacak olan kimsenin, onun içeriğini meydana getiren din ve geleneği iyi bilmesi, deneyimlemiş, özümsemiş olması gerekir. Elbette bu konuda en yüksek tecrübeye sahip olanlar da aile büyükleridir.

Nitekim, Ahmet Murat Aytaç da; “Geleneksel ve yazılı olamayan kültürlerde çocuk eğitimi temel olarak yaşlıların kontrolündeydi. Bu toplumsal yapıda bilgi, sadece deneyimle elde edilebilirdi; bu yüzden de insanların bilgelikleri de yaşlarıyla orantılıydı. Yaşlıların aile kararlarındaki ağırlıklı rolü ve çocukların eğitiminde üstlendiği işlevin temeli de buydu” (Aytaç, 2015: 100) demektedir.

Mustafa Kutlu’nun hikâyelerinde yer alan aile büyükleri de, torunlarının mânevî eğitimi ile ilgilenmektedirler. Bunu yaparken kimi zaman yaşam şekillerinin bizâtihi kendisiyle örnek ve vesile olma veya temsilin yanına aktif bir öğretmenlik rolü eklemeye yoluna gitmişlerdir. Burada vesile olmadan kasıt; aktarılabilecek olan değeri, evvela aile büyüğünün kendi hayatında eyleme dökmesi ve “doğru olan” genç nesiller için görünür kılmasıdır. Bu durum Topçu’nun; “Ahlâklılık ve ahlâklı davranış, söz veya fikir halinde ileri sürülmeden önce onu hareket halinde yaşatmak ve ahlâk olayını yaşayan insanda iyilik duygusunu yaratmak lâzımdır” (Topçu, 2019: 116) fikri ile uyum göstermektedir.

Ya Tahammül Ya Sefer eserinde İlhan, ailesinin aksine yaşamını dine uygun olarak idâme ettirmeye çalışan bir genç, hatta bunun da ötesinde bir dava adamıdır. Geçmişte babasının da bu yolda iken, makam ve mevkiî elde etme hevesi sonucunda vazgeçmiş olmasına ve annesinin en başından beri dinî hayatla hiçbir ilgisinin bulunmamasına rağmen, İlhan’ın böyle bir zihniyete sahip olabilmesinin nedeni ise “babaannesi”dir:

“Babam yurt dışında olmalıydı. Annem hep o boyalı yüzlü, çok gülen, kahkahalar atan kadınlarla olmalıydı. Beni babaannem büyüttü, sırtına alıp gezdirdi.” (Kutlu, 2019: 69)

İlhan’ın çocukluğuna dair anılarından söz ederken, vaktinin çocuğunu anne-babası yerine babaannesiyle geçirdiği fark edilmektedir ve anıların içeriğinde babaannesiyle geçirdiği zamanlardan biri şu şekilde aktarılmaktadır:

“Babaanne ile birlikte caminin kadınlara ayrılmış, önü bir perde ile kapatılmış kısmına girerlerdi. Etrafta hoş, büyümlü bir koku olurdu. ... Hasan’ın babası faytonu denize, dedesinin yazlığına doğru sürerken sarsıntıyla uyanır, Babaannenin

kucağında olduğunu anlar, lavanta çiçeği kokan çarşafına sarınarak yeniden uyurdu.” (Kutlu, 2019: 37)

İlhan’ın babaannesiyile birlikte camiye gittiği ve orada bir çocuk olarak atmosferden nasıl etkilendiği görülmektedir. Çocukluğunda ebeveynleri yerine genellikle babaannesi ile olduğu tekrar dikkate alınır, İlhan’ın yetişkinlikte edinmiş olduğu ahlâkî niteliklerin; o yaşların buradaki gibi yaşanmışlıkları aracılığıyla kazanıldığı anlaşılmaktadır. Babaannesi, ona değerler eğitimini, kendi ile birlikte İlhan’ı da dinî mekânlara götürüp, bilgileri edinmesini sağlayarak vermiştir. Bunun yanında onu yetiştiren ve doğal olarak ona örnek olup etkileyen rol model olarak babaannesinin bizâtihi kendisinin geleneksel ve dindar bir kişiliğe sahip olması da önemli bir etkidir.

Huzursuz Bacak eserinde de aynı durum söz konusudur:

“Ben bir esnaf çocuğuyum.

Siz babamın tıp profesörü, annemin arkeoloji doçenti olduğuna bakmayın. Bizim evin temelinde Yasinler, ilahiler, hacı dedemin ve Fatmaanne’nin (Tuhaftır babam annesine böyle diyordu. Biz de ondan alışıp Fatmaanne dedik, hiç babaanne demedik) duaları dolaşiyor.” (Kutlu, 2018: 16)

Burada da aile büyüklerinin, ailenin yapısını belirlediği, ebeveynlerden ziyâde etkili olduğu görülmektedir. Sonraları Ömer Faruk’un “Hamiyet sanki annemin değil, babaannemin kızı” (Kutlu, 2018: 28) demesi bu etki farkını ortaya koymaktadır. “Hacı” dede ve Fatmaanne’nin dindar hüviyetleri, ev sakinlerinin ahlâkî eğitimi ve karakterlerinin oluşmasında rol oynamıştır. Bu rol yalnızca Hamiyet değil üç kardeş için de geçerlidir:

“Biz üç kardeşiz.

Fazilet ablam ince yapılı, zarif, pek güzel, sanatçı mizaç biridir. Anneme çekmiş, lakin onun uçtum aklı yerine babaannemden feraset ve basiret kapmış. Ağırbaşlıdır” (Kutlu, 2018: 26) ifâdesi bunu desteklemektedir.

Torunların babaannelerine, “Fatmaanne” demeleri dikkate değerdir. Aralarındaki kuşak farkını indirgeyen ve “annelik” üzerinden yakınlığı artıran bir hitap şeklidir. Bu da babaanneleri ile olan ilişkilerin sıklığını ve onun üzerlerindeki etkisini göstermektedir. Hacı dede de erkenden vefat ettiği için, zaten asıl tesir eden babaannedir. Fatmaanne de tıpkı İlhan’ın babaanesi gibi, temsil yoluyla torunlarına öğretmenlik etmiş ve yol göstermiştir.

Buradaki örneklerden farklı olarak, aile büyüklerinin ahlâkî öğretileri ve dinî bilgileri birebir eğitim ile aktardığı emsaller de mevcuttur.

Nur kitabının başkahramanı da, annesi ve babası hayatta olmasına rağmen, babaanesi tarafından, onun ilgisiyle büyümüştür. Daha küçük yaşlarda babaannesinin mâneviyat aşılamlarını ilahiler ve dualarla vasıtasıyla hissetmeye başlamıştır:

“Nur ninesinin koynunda büyüdü.

Yaşlı kadın onu daha küçükken ilahiler, dualar ile uyutuyor, uyuyunca bakıcılar gelip karyolasına götürüyordu.” (Kutlu, 2019: 64)

Babaanesi zamanla Nur’a ibâdet etmek için ihtiyacı olan her aşama ve bilgiyi öğretmeye başlamıştır:

“Dört beş yaşına gelince ninesi ona ağır ağır namaz surelerini öğretmeye başladı. Kadın söylüyor, Nur tekrar ediyordu. Beş yaşında ninesiyle beraber namaz kılmaya başladı. Bazan abdest alıyor, bazen üşenip benim abdestim var diyordu.”(Kutlu, 2019: 66)

Ardından öğrendiklerinin etkisi ile olacak ki Nur, sorgulamaya, sorular sormaya başlayarak babaannesinden aldığı eğitime dönütler vermeye başlamıştır:

“Sonra bu dünyanın soruları geldi.

-Nine Allah nerede?

-Allah her yerde canım.

-Hep bize yardım ediyor. Ağaçları, çocukları büyütüyor.

-Fakirlere ekmek veriyor.

-Evet.

-Ama neden görünmüyor?

-Biz onu hirette göreceğiz inŖallah.

-Nerede?

-Cennette.

-Cennet ne demek?

-Biraz daha by sana bunları anlatacağım?" (Kutlu, 2019: 66-67)

Nur'un bu soruları babaannesine sormasının sebebi, yalnızca onu büyüten kiŖinin o olması değil, aynı zamanda yaŖadığı ailede bu konularda bilgi sahibi olabileceğine kanaat getirdiği tek kiŖi olmasıdır da. Çünkü ona öğrettiği Ŗeyleri kendi hayatında uyguladığını gözlemleyebildiği tek kiŖi babaannesidir. Bir zaman sonra babaanesi vefat ettiğinde Nur, din bilgilerin ondan öğrendiği kadarını dahi fark etmeksizin temellük etmiŖ durumdadır.

"NeŖeli bir gün.

Sonra neŖe bitti, meclise dağıldı, ana bir yana baba bir yana. Nur yine yalnız kaldı.

O sıra kararını verdi.

Ortaokulu yatılı okuyacaktı.

Bu kararına yol açan bir acı olay yaŖanmıŖtı. ocuk ömrünü aydınlatan, ısıtan, onu bu günlere taŖıyan sevgili ninesi vefat etmiŖti. Nur'u mezarlığa götürmek istemediler. Çocuğa göre deėilmiŖ.

O anda dikenlerini çıkardı, kendisinden beklenmeyen bir isyan ile feryadı bastı, iki sürahi bir bardak kırdı. Kriz geçiriyor sandılar. Değil. Nur'un içinde böyle bir Nur var.

Mezarlığa geldi.

Ninesinin ardından dualar etti.

Tuhaftır hiç ağlamadı.” (Kutlu, 2019: 69)

Burada da Nur’un ağlamaması “tuhaf” olarak nitelense de aslında normaldir, çünkü; o babaannesinden, ölümün bir son olmadığını, onu yeniden görebileceği bir hayatın var olduğunu zaten öğrenmiştir.

Sevincini Bulmak’ta, aile büyüğü olarak bir anneanne ile karşılaşmaktadır. Anneanne Kevser Hanım; torunlarına daha onlar küçükken ilahilerle haramı helâli öğretmeye çalışmış ve ibâdet, Kur’an gibi hususlarda yardımcı olmuştur:

“Beni ilahiler ile uyuturdu, yeni konuşmaya başladığım yıllarda. ‘Yemen illerinde Veysel Karani / Söylemez yalanı yemez haramı’. Ablam ile beraber önüne diz çöker bir yandan namaz surelerini ezberler öte yandan elifba okurduk. İlkokulu bitirdiğimizde ikimiz de Kuran okumayı öğrenmiştik.” (Kutlu, 2018: 84)

Huzursuz Bacak, *Nur* ve *Sevincini Bulmak* eserlerinin hepsinde aile büyüklerinin ilahiler söylediği yahut dinlediği görülmektedir. Küçük yaştaki çocukların aklında belirli bir ritmi ve kafiyesi bulunan sözlerin daha kolay kalabildiği fikriyle hareket edildiği düşündürülerek, aile büyüklerinin bu hususlarda torunlarına öğretmenlik etmeyi onların yaş ve ihtiyaçlarını merkeze alacak bir titizlikle yaptıkları vurgulanır gibidir. Bu da neden geleneksel ailelerde dinî-ahlâkî eğitim için onların tercih edildiğinin bir cevabı olarak değerlendirilebilir.

Tarla Kuşunun Sesi kitabında, değerler aktarımı açısından ele alınabilecek iki dede figürü karşımıza çıkmaktadır.

“-Bak Hamit! Bu gördüğün arazi bizim. Yani benden sonra senin olacak. Onu koruyup kollayacaksın. Tamam mı?

-Tamam dede.

-Toprağa iyi bakar, sürer, çapalar gübrelersen, o da sana iyi mahsul verir. Yok arkamı dönüp gidersen, emek vermezsen toprak sana küser.” (Kutlu, 2017: 106)

Burada dedesinin Hamit ile gerçekleştirdiği bu diyalogun benzeri, yıllar sonra Hamit de bir dede olduğunda, torunu Ömer ile arasında geçecektir:

“Arazi sürülmeye başladığında çocuğa mutlaka tarla başına getirip sürülmüş toprağa yatırır, kendisi de yatar. Toprağın kokusunu alsın, ona sevdalansın diye.” (Kutlu, 2017: 152)

“-Bak oğlum! Bu toprak bana dedemden kaldı. Benden sonra size kalacak.

Toprağın kıymetini ne yapmak lazım?

-Bilmek lazım.

Ömer dedesinden bu sözleri kadar çok duymuştu ki, hem soruları hem cevapları ezberlemişti.

-Toprak ne yapılmaz?

-Toprak satılmaz.

-Aferin.

-Toprağa ne yapmak lâzım?

-Toprağa bakmak lazım.

-Bakmak ne demek?

-Sürmek, suyunu gübresini vermek demek.

-Aferin.” (Kutlu, 2017: 153)

Her iki örnekte de dedeler, torunlarına sahip oldukları ve geleneği imleyen bir değer eğitimi vermektedir. Bu değer; topraktır. Toprak; kırsalın, köyün bir kıymetidir çünkü; şehirlerde toprak yerini binalara bırakmış, tabii olanın, tabiatın üzeri sunilikle örtülmüştür. Kırsalda bu sunilik; insanları mimariye yansıyacak bir yaşam şekli ve mantaliteye sahip olmadığından görülmemektedir. Böylelikle bu mekânlar öz değerlerin sürdürüldüğü, yani kadim düşünce ve davranış biçimlerinin, geleneğin yaşandığı mekânlardır denilebilir. Dedeler de torunlarına toprağın önemini, ona

nasıl sahip çıkılması gerektiğini öğretirken, aynı zamanda bütün bir geleneğin öğretisini kuşaktan kuşağa aktarmaktadırlar. Kutlu bu tür bir aktarımı, babadan oğula geçen meslekler bahsinde de işlemiştir.

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerindeki aile büyükleri, aile içinde yönetici olan, söz sahibi insanlardır. “Geleneksel topluluklarda yaşlılık, doğa kanunlarına da uygun olarak yönetebilmenin önemli bir kriteri olabilmektedir. Yaş; tecrübe, bilgi, görgü, gelenek gibi unsurların zorunlu taşıyıcısı görülmüştür (Önder, 2013: 271).

“Uzayıp gidiyor, Seydali'nin inemediği derinliklerde kayboluyor hatibin sesi.

-Bizden buyruk sahibi olanlar, Rahmetli babam, amcalarım, kayın babam.
İmdat Hoca, köyün hacıları. Başımızdakiler, büyüklerimiz...

Belirsiz de olsa bir miktar ete kemiğe bürünüyor ‘Ulu’l-emr.’ ” (Kutlu, 2019: 83)

Yokuşa Akan Sular ‘ın “Dayan Seydali” bölümünde yer alan bu ifâdeler, Nisâ sûresinin bir âyetine işaret etmektedir; “Ey iman edenler! Allah’a itaat edin. Peygamber’e itaat edin ve sizden ulu’l-emre (idarecilere) de. ...” (DİB Kur’an Meâli, Nisâ, 4: 59) Ulu’l-emr: Emir sahipleri anlamına gelen, hem yetkili hem de görevleri kimseleri ifâde etmektedir (Türcan, 2012). Seydali'nin “ulu’l emr” olarak tanımladıkları ise babası, amcası ve bir aile büyüğü olarak kayın babasıdır. Böylelikle aile büyüklerinin söz sahibi olmalarının da dayanağı din ve din ile olan ilişkileri olmaktadır.

Menekşeli Mektup’un Büyük Hanım örneğinde ise; aile büyüklerinin yönetim alanının, insan ilişkilerinin gerekliliklerinden, çevreden haberdar oluşa değin sahip olduğu kapsayıcılığı ve bu kapsamdaki durumlara karşı sergilenecek tutumları “eski terbiye”ye yani geleneğe uygun olarak belirlediği şu sözlerle anlatılmaktadır:

“Evde bir de İncilâ Hanım’ın annesi Büyük Hanım bulunuyor.

Bütün eski büyük ailelerin yapısı icabı Büyük Hanım hemen her şeyi idare ediyor, her şeye karışıyor. Yaşı yetmiş ama işi bitmemiş. Ve gördüğü eski terbiyenin icabından olarak her zil sesine kulak kabartıyor, kapıya yönelen Hatice Hanım’a balkonda oturduğu hasır iskemlede yarım dönerek sesleniyor:

-Hatice!... Kimmiş gelen?

-Postacı, Büyük Hanım.

Kapıya gelenin kim olduğu bilinecek efendim; bilinecek ki gereği yapılsın.

Sütçü mü, sebzeçi mi, bohçacı mı, dilenci mi, komşulardan biri mi?

Hepsine karşı nasıl davranılacağı, ne alınıp ne verileceği; kapıya gelenin memnun edilip gönderilmesi, ne kadar samimi veya ne kadar resmî olunacağı; daha neler, daha neler.” (Kutlu, 2019: 30-31)

Geleneksel ailelerde aile büyüklerinin fikrinin önemli olduğunun yani sözlerinin geçtiğinin bir örneği de *Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı* eserindeki babaanne Feride’de görülmektedir. Torununa isim seçilirken kendi isteğini savunmuş ve neticede dediğini yaptırmakta muvaffak olmuştur:

“Bir tatsızlık da çocuğa verilecek isim hakkında yaşandı. Feride babası Terzi Sami’nin adında ısrar ederken, Ziya kendi babası Tahir’i istiyordu. Bu konuda Saliha’ya hiç söz düşmedi; o da tartışmaya katılmaktansa sessiz kalmayı seçti. ...ve çocuğun ismi Tahir Sami oldu.” (Kutlu, 2019: 57-58)

2.5. GELENEKSEL AİLENİN MEKÂNI OLARAK “KÖY”, “KASABA” VE “MAHALLE”

İnsanlar ve mekânlar arasında karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır. İnsanların, sahip oldukları çeşitli nitelikler, kendisini etkin ve belirleyici bir unsur olarak mekânları inşa ederken göstermektedir. Burada çeşitli niteliklerden kasıt; insanların düşünce dünyası ve bu dünyanın yansıması olan hayat düzenleri, alışkanlıkları ve toplumsal ilişkileridir. Kişilerin zihinsel yapısını meydana getiren temel faktörlerden biri ise inançlarıdır. Bu durumu Turgut Cansever şu sözlerle açıklamaktadır:

“İnsan çevresini biçimlendirirken ya psikişik hayat güçlerinin etkisi altındadır yahut doğrudan doğruya onlar tarafından yönlendirilmektedir. İnançları, varlık ve kendisi hakkındaki telakkisi, değerler hiyerarşisi, psikişik hayata ait davranış ve tavırları ile fikri-ruhi varlık düzeyleri, aile hayatının özelliklerini ve aile fertleri arasındaki ilişkileri etkiler; onlara şekil verir.

Ailenin yapısı, çocukların eğitimi, kültürel amaçlar, yaşlılara saygı ve mahremiyet şuuru, bir Müslüman evinin planimetrik organizasyonuna yansır. Bir evin mahremiyeti ile mahfuz ve mahrem bir mekân olarak ev anlayışı birbirleriyle ilişkili ifadelerdir.”(Cansever, 2013: 19-20)

Bu bağlamda Kutlu’nun hikâyelerinde, geleneksel ailelerin yaşadığı, geleneğe uygun olarak biçimlendirilmiş mekânların varlığı incelenebilir. Cansever’in de söylediği gibi, mekân; aile hayatı ve fertleri arasındaki ilişkileri etkilemektedir. Aynı şekilde, bir mekânı paylaşan aile üyelerinin tutumları da mekâna etki etmektedir. Buna göre Mustafa Kutlu’nun geleneksel aile örneklerinde yer verdiği kişilerin, sahip oldukları özelliklere paralel olarak “köy”, “kasaba” ve “mahalle”ler meydana getirdiği söylenebilir.

Hikâyede geleneksel ailelerin yaşadığı mekânlarda bu insanların; aile hayatlarında sergiledikleri, daha önce de üzerinde durulan, tutum ve fikirlerini, bir araya gelerek oluşturdukları bütün bir mahalle, kasaba ve köy halkı olarak da toplumsal yaşama yansıttıkları görülmektedir. Öyle ki, ortak bir davranış kalıpları, hissiyat ve hatta yer yer ortak bir yapılanmadan da söz edilebilir.

Bu üç mekânda da evvela dikkati çeken mahremiyet hususudur. Geleneğin etkisiyle yerleşime müdâhil olmuş mahremiyet bilinci, Kutlu’nun hikâyelerinde hem binalar hem de insan ilişkileri aracılığıyla işlenmektedir. *Anadolu Yakası* isimli eserde Muzo Gönül, mahremiyet gözetilerek inşa edilmiş geleneksel evlerle ilgili fikrini şu şekilde dile getirmektedir:

“Mesela evlere bakalım. Dışarıdan görülen yüzü çok sadedir. Hatta alâlâde diyebilirsin. Sağır duvarlar. Alt katta, yani göz hizasında hiç pencere yok. Yukarıda sokağa

bakan kafesli pencereler. Yüksek avlu duvarları. İçeride ne olup bittiğini bilemezsin. Bu mahremiyettir. Arkadaşın içedönük dediği bu. Ama avluya girince işler değişir. Bir küçük havuz, gül ağaçları, bir leylak, meyveler mutlaka olur. Sıcak yörelerin gölgelikleri vardır. Avlu hayattır. İşler, gülüşler, atışmalar orda olur; çocuklar orda büyür.” (Kutlu, 2017: 130-131)

Benzeri bir vurgu *Mavi Kuş* kitabında da yer almaktadır:

“Mesela evleri ele alalım.

Bu evler sokağa değil, avluya bakar. Sokağa dönük yüzünde, insan boyunu aşan duvarlarında pencere dahi yoktur. Çokluk taştan yapılır ve sağırdır. Sokağa bakan kafesli pencereler bu taş kısmın üzerinde yükselen ikinci katta bulunurlar.

Evet, ev bahçeye, yani içe açılır.

Burası mahrem bir alandır.” (Kutlu, 2019: 72-73)

Bu örneklerde görüldüğü üzere geleneksel aile hayatının sürdürüldüğü mekânlar olarak, köy, kasaba ve mahallelerdeki bir ev; kendi içinde yeterli, ailenin şahsî dünyasını oluşturan bir yapıdadır.

Evden çıkıldığında varılan ilk alan yine mahrem dâhilindeki bir bölge olan avludur, dışarıyı değildir. Böylelikle aile, hem dışarıdaki, açık havadaki, hem de içerideki hayatını korumaya almış olmaktadır.

Mahremiyet fitrî bir ihtiyaç ve haktır. “Mahremiyet insan için en özel ve dokunulmaz olan alanı ifade eder. Dolayısıyla kişiye has olan bu alanın korunması aynı zamanda kişinin özgürlük alanının da muhafazası anlamına gelir. Çünkü insanın bedeni, özel hayatı, ailesi ve evi ile ilgili haklar insanın temel hak ve hürriyetlerindedir.” (Martı, Tuncel, Ezerbolatoğlu. Haz., 2019: 17) İslâm-geleneksel ailesinin bu mahremiyet hak ve hürriyetine böylesine önem vermesi de yine hudûdullahla ilintilidir. Gösterilen davranış; Allah’ın insanı hata yapmak ve

zarar görmekten muhafaza eden sınırlara, çizgilere duyulan saygıdan kaynaklanmaktadır.” (Martı, Tuncel, Ezerbolatoğlu. Haz., 2019: 18)

Yani denilebilir ki; muhafaza olunmak mahremiyeti gerekli kılar, aile de muhafaza edilmesi emrolunan bir kurum olarak mahremiyete uygun koşullarda barınmaktadır. Konunun en net örneği ve uyarısı ise yine Kur’an’da geçmektedir:

“Ey iman edenler! Yemek için çağrılmaksızın ve yemeğin pişmesini beklemeksizin (vakitli vakitsiz) Peygamber’in evlerine girmeyin, çağrıldığımız zaman girin. Yemeği yiyince de hemen dağılın. Sohbet için beklemeyin. Çünkü bu davranışınız Peygamber’i rahatsız etmekte, fakat sizden de çekinmektedir. Allah ise gerçeği söylemekten çekinmez. Peygamberin hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Böyle davranmanız hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temizdir. ...” (DİB Kur’an Meâli, Ahzâb, 33: 53)

Âyette direkt olarak bir mahremiyet kelimesi geçmese de, tarif edilen ve öğütlenen davranışlar; bir aileye dışarıdan gelenlerin mahremiyet bilinci gözetmesi gerektiğini anlatır niteliktedir. Avlulu bir mimari de; aileye de, dışarıdan gelene de bu imkânı sunabilmekte olduğundan yazar tarafından özellikle konu edilmiş bir yapıdır.

Mustafa Kutlu, mahremiyetin dış dünyadaki ilişkilere de taşındığı örnekler kaleme almıştır. İnsanlar ilişkilerini sürdürürken bu bilinci dikkate aldıklarından, karşı cinsle iletişim ve yakınlıklarında haram-helal ayrımını gözeterek hareket etmektedirler. Örneğin; *Anadolu Yakası*’nda Muzo Gönül, köy gençlerinin kızlara bakışından söz eder:

“-Yok işte. Ne bileyim. Yahut şöyle diyelim. Ergenliğe ulaştığımız. Kızlara bakıyorduk?

-Sadece bakıyordunuz!

-Evet, o kadar. Yetmez mi? Yahu Erol bu konuştuklarımız yazıya geçecek, başkaları okuyacak. Ayıp be! Edep diye bir şey var.

“... Anadolu insanı böyle. İlk aşkını, bir kızla ilk karşılaşmasını anlatırken, bu yaşta bile kızarıyor. Edeple denilen bu olsa gerektir. Yüzü kızarmak.” (Kutlu, 2017: 42-43)

İfâdelerde sezilen çekingenlik ve ahlâkbu bilincin bir ürünüdür. Aynı durum *Ortadaki Adam*'ın “Anlayacağınız Tıraş Oluyorum” hikâyesinde de yer almaktadır. Karakterin, “Gözlerini hiç ayırmamıştı. Utandık mı? Yok canım. Hadi hadi, ulan bize de mi lolo? Bunca yaşadın kaç vakit bir namahrem bu kadar zaman yüzüne baktı?” (Kutlu, 1970: 127) sözleri, karşı cinsin yüzüne bakmaktan dahi imtina edilen bir toplum yapısına işaret etmektedir. Böyle bir edeple sınırları çizilmiş kadın-erkek ilişkisi örneğinin çarpıcı örneklerinden biri de *Uzun Hikâye*'de yer alır. Hikâyedeki kahraman, “Söz aramızda, o yıllarda, o dağlar ardında kalmış kasabada, bir kızla bir oğlanın değil gizli gizli buluşup konuşması, şöyle yolda bir an olsun yan yana gelmesi bile zordu” (Kutlu, 2015: 32) diyerek hem kasabadaki düzeni açıkça aktarmakta hem de ilerleyen zamanlarda yaşanan bir hadiseyle bunu örneklemektedir:

“İki kolu yanına inmiş, yaprak gibi titriyor.

Kız pirenip içeri girmesin mi.

-N'oldu Turan Bey, diyerek gelip elini tutmasın mı?

Bizimki zaten üfürsen düşecek, o temas sonucu yıkılıvermiş.” (Kutlu, 2015: 74)

Bir başka emsal olarak; *Tarla Kuşunun Sesi* eserinde köyde yaşayan iki genç olan Mustafa ve Binnaz'ın ilk karşılaşmaları da verilebilir: “Mustafa kızını şöyle alıcı bir gözle süzdü. İçinden ‘Maşallah’ dedi. Başka ne desin.” (Kutlu, 2017: 78) Burada “başka ne desin” diyen yazar, başka bir şeyin sınırı aşacağını, söylenmesi uygun düşenin bununla sınırlı olduğunu dile getirmiş olur ve yine mahremiyet bilincinin bu mekânlardaki insan ilişkilerine yanması da gözlemlenmiş olur.

İnsanların, birbirleriyle ve bilhassa karşı cinsle iletişime geçerken korudukları mahrem sınırları ve buna paralel olarak davranış göstermelerini aile hayatı için önemli kılan nokta; ahlâkın varlığının, aile kurumunu destekleyici, bir arada tutucu ve aile olmak ile en temelde evliliğin varlığını gerekli kılıcı etkisidir. Burada yazarın anlattığı yaşam biçiminin tam olarak zıttında, diğer ucunda yer alan sınırsız bir kadın-erkek ilişkisi; düşünülürse aile kurumunu ve biriyle evlenmeyi bir ihtiyaç ve gereklilik olmaktan çıkaracaktır. Bu fikri destekler nitelikte Kutlu, *Mavi Kuş*'ta "Ferdî de, aileyi de, cemiyeti de hâlâ yıpranmış dediğimiz o ahlâk ayakta tutmaktadır" (Kutlu, 2019: 75) ifâdesini kullanır.

Burada incelenen mahremiyet eksenli sınırlılık, Kutlu'nun hikâyelerindeki mahalle, kasaba ve köyün bir başka özelliğini beraberinde getirmektedir. O da; bu mekânlardaki insanların, toplumsal olarak birbirleri üzerinde bir kontrol mekanizması işlevi görmeleridir. Örneğin; *Gönül İşi* kitabında mahallelinin, komşu kızla bakıştığı fark edilen müezzini düsturunca uyararak, mahallenin bir ferdini bu kontrol mekanizması içerisinde hatalı tutumundan vazgeçirme amacı güdülmüştür:

"Müezzin kahveye girip cemaata rahmet çektikten sonra bir kenara ilişince bütün gözler üzerine dikildi. Selman bu bakışların altında bunaldı kaldı. En çok Bezaz Selim konuşuyor diğerleri arada sırada söze karışıyorlardı. Lafı ortalığı saran açıklığa getirip, edep erkânın iyicene bozulduğuna, ahlak namına memlekette bir şey kalmadığına getirip bağladılar. İmam Beşir bu babda din görevlilerinin üzerine çokook işlerin düştüğünü, milletin ve memleketin de ancak ve ancak cami cemaatinin sağ duyusu, ahlak temizliği ile düzelebileceğini imalı bir şekilde anlattı. Sonra yüzünü Selman'a dönerek: <<Hafız kısmına ağır olmak yaraşır>> dedi, <<hele imam olacaklar, hepten durmuş oturmuş olmalı, iyi belle Selman oğlum>> diye uzun süren bir nasihat çekti" (Kutlu,1974: 17)

Nur'da geçen;"Mahallede kendiliğinden bir otokontrol vardı çünkü herkes birbirini tanır, yabancılar derhal fark edilir, asayiş kolayca sağlanırdı" (Kutlu, 2019: 85) sözü de mekanizmanın Kutlu'nun hikâyelerindeki varlığının, açık ifâdesidir.

Mahalle, kasaba ve köylerde süren bu sistemli, geleneksel yaşayış; aile hayatı ve o ailelerin birleşerek meydana getirdikleri toplulukta bir âhenk sağlamıştır. Âhengin de temelinde yine, hudûdullah kaynaklı bir işleyiş mevcuttur. Bu âhengin içerisine aile üyelerinin ilişkileri de kaynaşmış durumdadır.

Kutlu'nun *Mavi Kuş* eserinde geçen; “Bu incelik ve âhenk büyük-küçük, baba-oğul, ana-kız, konu-komşu, usta-çırak, şeyh-mürit, hoca-talebe münasebetlerine de damgasını vurmuştur” (Kutlu, 2019: 73)cümlesi de bunu destekler niteliktedir. *Hüzün ve Tesadüf*'te yer alan şu pasajlarda da, âhengin yansımaları görülmektedir:

“Bu ceviz gölgesi ve bu ev, dallar arasına, pencere pervazlarına, yosunlu çatı kiremitleri, ahşap ambarların kuytu köşelerine, gusülhane mermerlerine, yüklüklerin ıtır kokulu yastıklarına, bir köşede bir gün olur gerekir diye bekletilen gaz lambalarının şiş karınlı camlarına, et kütüğüne, yayık başına, beşik ipine, üzerliğe, iğneye yıllar yılı birikmiş keder ve sevinçten, şükür ve duadan, özlem ve acıdan, sevgi ve heyecandan, tokluk ve yokluktan; hasılı börtü böcek, dede torun, oğul gelin, ağaç çiçek, kap kacak dolusu güven. Bu varlığı varedene, bu hürriyeti verene şükran.” (Kutlu, 2018: 71)

“Yıkana yıkana kendisi olmuş bir renk. O güldükçe tokacı vuran keyfe gelir. Bakarsın bir tokacın yanına, bir tokaç daha eklenir. Karı, koca, bu âhenk ile vur ha vur ederler... Türkü işte böyle doğar. Bu renklerden, bu eğilip doğrulmalardan, bu sudan, bu parlayan dişlerden, gülüşlerden, koşuşan çocuk cıvırlılarından, üzerimize yağmur gibi yağın kokulardan, nânedem, yarpuzdan, iğde çiçeğinden vesairenden.” (Kutlu, 2018: 74)

Âhengin hem doğadaki aksi hem de “dede torun, oğul gelin”, “karı-koca” gibi aile fertleri arasındaki mevcûdiyeti birlikte anılarak, doğal olan bir mekânda yaşamını sürdüren ve doğasına, yani fitratına uygun davranan kişilerden oluşan ailelerin, karşılıklı bir etkileşim ile de dengeyi, elde ettikleri gösterilmektedir. Bu da mekân-insan ilişkisinin önemli bir yansımasıdır.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında varılan netice bâbında denilebilir ki; “Kutlu'nun hikâyelerinde mekân, kahramanların yaşam tarzlarını yahut kişiliklerini de ortaya koyan bir unsur olarak dikkat çeker.” (Tonga, 2016: 99)

2.6. DEĞİŞİMİN İLK İZLEKLERİ: GELENEKSEL AİLENİN ÇÖZÜLMESİ

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerindeki geleneksel aile hayatının zamanla sekteye uğradığı ve fertlerin geleneğin öğretilerinden uzaklaşmaya başladığı görülmektedir. Öyle ki, köy, kasaba ve mahalleler, artık sadece geleneksel aile hayatının hüküm sürdüğü mekânlar değil, gelenekten ayrılmaya başlayanların da yeridir. Hatta mekânsal boyuttan öte, geleneksel bir ailenin kendi içerisindeki üyelerinden birinin veya birkaçının da, bütünü tutum kalıplarından ayrılarak geleneği terk ettiği örnekler mevcuttur.

Bu değişim, aile yaşantısındaki düzenin, âhengin de bozuluşunu beraberinde getirmiştir. Ritmi bozulan aile dağımalarına ve iç yapısında gerçekleşen çözümlere maruz kalmıştır. Dağılan aileler, geniş ailelerin küçülmesinin başlangıcı niteliğindedir. *Yokuşa Akan Sular*'da bu dağılmanın bir örneği görülür:

“-Bir koca evidik rahmetli dedemin zamanında. Zar zor hatırlarım. Amcalarım bir yana, biz bir yana ayrıldık. Ağabeyim askerden dönmedi. Öl büyük yerde, kal büyük yerde deyip köyü terk etti. Aslında asker arkadaşlarından biri kandırmış. Dayım da beni çağırdı ya, şehir yerin her bir işi kolaylık, köyün kahrını kim çekecek diye. ...Hangi birimize yetecek dört parça tarla. Evlenmeye çıksan bir bela, çıkmasan iki. Çıkarı gurbete düşmek oldu. Sonrası tuz gibi dağıldık, un-ufak olduk.” (Kutlu, 2019: 25)

Burada gelenekten kopmak hadisesi ile temas eden nokta; geleneksel ailenin kırsaldaki temel geçim kaynağı olan tarımın artık bir kazanç kapısı olarak tercih edilmemeye başlanması, köylerden şehre gitmenin ekonomik bir tatminsizlik neticesinde gâye hâline gelmiş olmasıdır. Artık insanlar, o büyük ailenin bütün fertlerinin birlikte ekip biçtikleri, geliri ortak bir emekle elde edilen tarımdan yüz çevirmektedirler. Ekonomide ve emekte yaşanan bu ayrılık da ailenin farklı yerlere ve farklı geçim yollarına doğru dağılarak bütünlüğünü yitirmesi sonucunu doğurmuştur.

Benzeri bir örnek *Tufandan Önce* kitabında da yer almaktadır:

“Ne ki, değişen devire ayak uydurmakta zorlandılar. Tarımdan sanayiye atlayamadılar. Ailenin genç üyeleri işte un fabrikası, yem fabrikası gibi bazı yatırımlar yaptılarsa da, ticareti bilmiyorlardı. Zamanla köyler, araziler bir elden çıktı. Büyük aile dağıldı.” (Kutlu, 2017: 76)

Burada dile getirildiği gibi artık devir değişmiştir ve sanayinin dönemi başlamıştır. Buna ayak uyduramayan veya önceki örnekteki gibi “büyük yerde kal”mak isteyen insanlar, tarımla sağladıkları ortak kazançlarını kaybetmişlerdir. Fakat kayıp sadece kazanç ortaklığı değil, hayat ortaklığıdır da, bu nedenle geniş aile gittikçe fertlerinden yana bir eksilme yaşamaktadır.

Dikkate değer bir diğer hadise ise yine *Yokuşa Akan Sular*’da bulunan şu satırlardır:

“-Baban diyor ki?

İsmet silkiniyor.

-Ne diyor, nerden duydun?

-Kapıya kulağımı verip dinledim. Yine eve kat çıkmanın hesaplarını yapıyor. Bıyıkaltı gülüyor İsmet.

-Belki de öyle yaparız.

-Yoo, bak söz verdin. Yemin ettin kaç kere. Burda yapamam ben. Biz bize. Yetiremezsek ben de çalışırım.” (Kutlu, 2019: 68)

Bu konuşma şehirde, mahallede yaşayan bir aileye aittir. Ekonomik yahut herhangi zorunluluk meydana getiren bir sebep bulunmadığı hâlde, aileden ayrılmak işlemekte, anne-baba ile aynı evde yaşamaktan kurtulmaya çabalamaktadır.

Geniş ailenin dağılmasına ilişkin emsallerden, zihniyetin farklılaşmasını gözler önüne sermesi yönüyle ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü; ebeveynlere olan tutum ve yaklaşımın çerçevesinin değişmeye başladığını da imlemektedir.

Benzeri bir durum *Beyhude Ömrüm*'de, ana kahraman ve oğlu ile Derviş ve oğulları arasında da geçmektedir:

“-Onca güzel işler buldumdu İstanbul'da. Rahat vermediniz. Anan hasta gel, karn hasta gel, kardaşın askere gitti iyicene yalnız kaldık aman gel. Sanki hiç gurbete gidene yok şu köyün; sanki İstanbul'a yerleşeni hiç yok. Eh işte kalkıp geldik. Elâlem oralarda iş-güç sahabı oldu, biz ekmeği tepip geri döndük.

İlk kez böyle karşılıklı konuşuyoruz.

İlk kez baba-oğul atışıyoruz.” (Kutlu, 2018: 155)

Karakterin de dile getirdiği ve fark edildiği üzere artık baba ile oğlun iletişimde farklılıklar görülmeye başlamıştır. Oğul, evi terk ederek tıpkı ilk örnekteki gibi büyük bir şehirde, büyük paralar elde etmek arzusundadır. Köyde kazandıkları artık ona yetmemekte ve ona engel olduğunu düşündüğü babasıyla, hayatında ilk kez bu sebeple kavga etmektedir.

Derviş'in oğulları ile olan ilişkisi de farklı değildir:

“Kendi gidemez olunca çocukları tembihliyor, ‘Gidin bakın, sulayın, belleğin’ ne bileyim işte her ne lazımsa yapın diyor ama; şimdinin gençleri, çocukları laf mı dinliyor.

Onlar da bugün yarın İstanbul'un yolunu tutar. Büyük oğlu gitti bile.” (Kutlu, 2018: 202)

Onlar “şimdinin gençleri” olarak ebeveynlerinin sözlerini artık dinlememekte ve ailelerinden ayrılmayı tercih ederek yine geniş ailelerin dağılmasına hikâyelerde birer örnek teşkil etmektedirler. Bu durum ilerleyen hikâye ve aşamalarda yavaş

yavaş bireyselleşmeye, bireyciliği benimsemeye varacaktır. Söz konusu modern ailelere geldiğinde yazar, bu geçiş izleklerini, kendisini hayatının merkezine almasını öğütleyen bir felsefeye bırakmış kahramanlar topluluğunu, eleştiri niteliğinde ortaya çıkaracaktır.

Değişimin ilk izleklerinden birisi de ahlâkî çözümlerle karşılaşılmasıdır. Yavaş yavaş toplum içerisinde kadın-erkek ilişkilerini sınırlayan mahremiyet anlayışı aşınmanın ilk belirtilerini göstermektedir. *Gönül İşi*'nde tasvir edilen aşağıdaki sahne, daha evvel aktarılan, çizilen hudûdun hasar görmeye başladığının alametidir:

“Akşam serini şehrin üzerine bir zembil gibi asılanda müezzin Selman alçak iskemlesini mescidin Cuma caddesine bakan duvarının dibine atar, gezintiye çıkanları seyredirdi. Gurup halinde gezen delikanlıları, şen şakrar halleri ile peşlerinde gelen delikanlılara arada bir kaçamak bakışlar fırlatan kızları, el ele, kol kola dolaşan evlileri gördükçe boynunu bükerek, gözleri ister istemez Zübeyde’lerin tarafa kayar, içine ılık ılık bir şeyler akardı.” (Kutlu, 1974: 13)

Tarla Kuşunun Sesi kitabında ise bu durumun eşik atladığını gösteren bir örnek vardır; Sefa ile Neşe'nin ilişkisi:

“Yakışıklı çocuk, kızlar ona bayılıyor. Pek çok kız arkadaşı oldu ama o yıllarda küçük kasabada kız-erkek arkadaşlığı hangi boyutlara ulaşabilir ki?

İşte iki mektup, bir kurutulmuş çiçek, fotoğraf falan. El ele tutuşup gezmek dahi zordu.

Bir istisna oldu.

O da Kara Kısmet'in kızı Neşe.

...Başbaşa bir masaya oturup semaver çayı içtiler. Birbirlerinin gözlerinin içine bakarak eridiler. Bu sevda dillere destan oldu. Çünkü hem Kaptan hem Neşe öyle kural falan tanımıyor, sahilde el ele geziyorlardı.” (Kutlu, 2017: 134)

Bir kasabada ilişkilerin boyutu hâlâ toplumun ve sahip olduğu zihniyetin kontrolünde iken, Sefa ve Neşe gibi örneklerle tavizler verilmeye, değişilmeye başlanmıştır. Kitabın sonraki kısımlarında Sefa'nın kardeşinin, ondan çok daha farklı ve hatta zıt denilebilecek bir davranış sergilediği de görülmektedir:

“Daha sonraki günlerde Recep, Ayşe'nin kız arkadaşı ile ona iki mektup gönderdi. Birinin zarfı içinde hali ile bir gül vardı. Lâkin Ayşe cevap vermedi.

Demiş ki, ne bu mektup falan, niyeti varsa anasını göndersin.” (Kutlu, 2017: 159)

Bu manzara; bir ailenin iki üyesinin, ilişki hususunda birbirlerinden ayrı şekillerde hareket edişlerinin ve artık ailelerin içerisinde sadece geleneksel hükümlerin geçerli olmadığına bir göstergesidir.

Geleneksel bir ailenin parçası olup da, geleneği terk ederek ahlâkî çözülmeyi ifâde eden oldukça ileri bir örnek ise *Kapıları Açmak*'ın Ahmet'idir. Ahmet, ahlâkı kanaatkârlıkla birlikte yitirerek para tutkusu için kız kardeşini kendi tabiriyle “peşkeş çekmiş”, kızını içine yine aynı sahip olma hırsıyla, ilişki yaşamayı hususunda müsamahakârlıkta bulunması gerektiği düşüncesine girmiştir.

Kemal, kardeşi Zehra'yı, rızası olmadığı hâlde kaçırmada yardım etmiş, duruma sessiz kalıp izin vermesi karşılığında para talep etmiştir:

“Kemal ile Ahmet son kez masaya oturuyor. Kemal planı anlatıyor, Ahmet ‘olur’ diyor. Karşılığında bir deste banknot alıyor. Bu daha başlangıç, gerisi gelecek. Gazinoyu açacağız, sözüm söz. Ben diyor Kemal, Zehra'yı İstanbul'a götüreceğim.” (Kutlu, 2019: 69)

Kızını ise gece vakti bir erkekle görünce kenara çekip ona kızmış ancak ardından şu sebeple pişmanlık duymuştur:

“Kapıları Açmak “Aysel ilerler, baba-kız uzaklaşırlar.

-Bana bak. Gecenin bir vakti oğlanlarla fındırdıyorsun, yakarım seni. Haberin olsun bir daha görürsem leşini sererim hiç acımam.

...Aniden içinde bir pişmanlık.

Ne pişmanlığı acaba?

Dönüp sallanarak kahvenin yolunu tutuyor.

‘Yanlış yaptık yanlış. Baksana oğlanın ailesi Hollanda’da imiş. Bunlarda para çoktur. Aysel’i bu oğlana vermek varken.

Tövbe, tövbe. Kendi elimle kodoşluğa mı soyunacağım yani.’ ” (Kutlu, 2019: 103)

Görüldüğü üzere artık, mahallelerde, kasabalarda, köylerde, geniş aileler dağılıp küçülmeye, ebeveynler ile evlatlar arasındaki saygı, hürmet dinamiği ivmesini kaybetmeye ve ahlâkî intizam hiç olmayacak statülerden bozulmaya, mahremiyete dayalı ilişkiler çatırdamaya başlamıştır.

Bu izleklerden, eşler arasındaki o geleneksel ilgi, fedakârlık, saygı ve sadakate dayanan ilişki de, yazarın hikâyelerinde payına düşeni almıştır. *Gönül İşi* kitabındaki “Suç” hikâyesinde, aile hayatı çerçevesinden bakıldığında; bir köyde yaşayan iki adamın, eşlerine olan tutumları gözlemlenebilmektedir.

Köy, evvelce aktarıldığı gibi yazarın geleneksel aile örneklerinin mekânı olarak belirlediği bir alandır ve köyde de artık herkes geleneğin, referansını dini yanından alan sadakat şartına uymamaktadır.

Hikâyede önce Kamer isimli karakterin, eşine olan fedakâr, özenli ve sevgi dolu yaklaşımı görülmektedir:

“Kamer, karısını ölümüne severdi. Zaten ölümü göze alıp kaçırmıştı Nezahat’ı. Yoksa Zülfikâr Ağa’dan kız almak kendi gibi kıcı cıngıllıların kârı değildi. İnce hastalıktır gelip yapışınca, olan varlıkları silinip gitmişti. Ha bugün, ha yarın hayın felek aman vermemişti. Ne zaman ki Nezahat kan tükürmeye başlamıştı, o zaman Kamer’in aklı alınmıştı. Avradını yüklediği gibi sırtında indirmişti şoseye. Alıp gidecekti şehiristan doktorlarına. Kurtaracaktı ömrünün varını. <<Nezahat’sız yaşamak haram>> dedi, <<Kınalım...>>” (Kutlu,1974:150)

Bunun ardından ise Şekip Bey adlı kahramanın bir övünç kaynağı olarak dile getirdiği “hovardalık” ifâdeleri ile karşılaşılır:

“ <<Bu Cemile bildiğin kadınlardan değil Tahsincğim. Bir kerre kültürlü. Paşa konağında yetişmiş zannedersin. Küçük Esat’taki evinde bir salata yaptı. Şahlara lââyık, o ince kalem parmaklı elleriyle...>>

Çakırkeyfti Şekip Bey. Ankara dönüşlerinde hep böyle olurdu. İş icabı gezilerinde yani.Gizlisi saklısı yoktu hem. İş vardı ya bu yaştan sonra, herkes duysun anlasındı. Karısı bile. Hovarda adam demek evveleminde cesaret demek...” (Kutlu,1974:152)

Yazar burada, okuyucunun karşısına, geleneğe mesken kıldığı köy mekânında var olan iki farklı eş profili çıkarır; biri eşini kurtarmak için çabalayan Kamer, diğeri ise eşini aldatmakla gurur duyan Şekip Bey’dir. Hikâyenin sunuluşunda Şekip Bey negatif niteliklerle ve yazar için de negatif bir çerçeveye konumlandırıldığı hissedilebilen bir üslupla ele alınırken Kamer ise sempati beslenen karakterdir. Öyle ki, hikâyenin bitiminde Kamer’in, karısı öldüğünde, onun hastaneye zamanında yetişmesini engelleyen Şekip Bey’i vurması okuyucuda adalet hissi uyandırır.

Bütün bu örneklerin, kimi okuyucularda uyandırabileceği tablo ve yine bazı okuyucularda daha değişimin ilk adımlarında baş gösteren geleneğe dönme arzusu, Kutlu’nun *Kapıları Açmak* eserindeki sitem duygusunu da barındıran şu satırlarına işaret eder gibidir:

“Düzen bir kez bozulmaya görsün, yeniden dengeyi tutturmak hayli zor olur. Geleneksel hayatın, üretimin, inanç ve ahlakın, esnaf yaşantısının, zenaat kaidelerinin biçim verdiği hayat tarzı; dinî hüviyetini, kanaate dayalı ölçüsünü yavaş yavaş kaybetmeye başladı.” (Kutlu, 2019: 29)

Gerçekten de gelenek mekanizmasının dişlilerinden birinin kırılması dahi, tüm o hudûdullah hassasiyetiyle kurulan âhengi bozmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2. MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDE MODERN AİLE HAYATI

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde geleneksel aile hayatının yansımaları olduğu gibi, modern aile hayatının örnekleri de mevcuttur. Modern düşüncenin etkisiyle değişen; zihniyet, toplumsal yapı ve insan ilişkileri, aile hayatında da çeşitli açılardan başkalaşımalar meydana getirmiştir. İçinde bulunduğu toplumun yaşadıklarına sırtını dönmeyen bir yazar olarak Kutlu da, bu değişime eserlerinde yer vermiştir. İkinci bölümde yer alan geçiş niteliğindeki ilk izlekler, modernleşme sürecini tamamlamış bir hâlde hikâyelere yansıtılmıştır.

3.1. MODERN AİLE HAYATINDA EBEVEYN KAYNAKLI SORUNLAR

3.1.1. Annenin Eksikliği ve Anneliğin Eksiltilişi

Kutlu'nun hikâyelerindeki modern aile hayatı yansımalarında; ebeveynlerin geleneksel yapıdaki niteliklerden uzaklaştıkları, modernizme uygun olan davranışlar ve bakış açıları ışığında hareket ettikleri görülmektedir. Bunlardan üzerinde durulacak olan ilk basamak; değişen “anne” profili ve “annelik” kavramına yaklaşımın farklı bir çerçeveye oturtulmasıdır. *Chef* kitabında yer alan şu bölüm; anneliğe ve aileye ilişkin güncel görüşün kaleme alınan önemli bir yansımasıdır:

“Efendim bizler tuhaf bir çelişki yaşıyoruz. Yani şöyle. Risk almak istemiyoruz. Hep garantiye oynuyoruz. Garanti olanın soluk yüzüne, cansız cesedine sarılıp yatıyoruz. Evler, evler, evler. Eşyalar, eşyalar, eşyalar... İşler, işler, işler. Sonra çocuklar. Ne bileyim bir sürü kayıt kuyut. Bir sürü pranga. Oysa dünya bizi bekliyor. Uzanıp giden yollar. Yolların gizlediği meçhul, el değmemiş noktalar. Çekip gitmeyi düşünmüyor musunuz hiç? Ruhunuzu, dört duvar arasında sıkılıp duran, hesaba kitaba esir olmuş ruhunuzu bu cendereden çekip çıkarmak istemez misiniz.”(Kutlu, 2018: 74)

Fark edildiği üzere; modern zamanda aile kurmak, kurulu bir düzen ortamına sahip olmak artık mantıklı ve ihtiyaç duyulan bir hayat amacı ve aşaması olarak düşünülmemekte, buradan hareketle “anne olmak” da önceden sahip olduğu; kutsal bir vasıf, saygıdeğer ve erişilmek istenen bir statü olma özelliğini kaybetmektedir. Annelik, yani bir kadının çocuklarının olması; artık hayatın dilediğince yaşanmasına mani olan, engelleyici, kısıtlayıcı bir “pranga”dır. Hatta denilebilir ki; eş ve aile olmanın bizâtihi kendisi bu minvalde değerlendirilmektedir. Bu da modernleşmeyle birlikte insanların, düzen talebinden kaosa sürüklenişini göstermektedir. Sistemli bir yaşayışı, âhenkli bir işleyişi tercih etmek ve arzulamak, hudûdullahı yol tutan ve fitratını muhafaza edebilmiş yahut etme gayretinde olan kimselerin niteliğiydi ve onlar geleneğin temelini oluşturan bu anlayışla hareket ediyorlar, bu atmosferi hayatlarının her alanına taşımaya çalışıyorlardı. Ancak modernizm; gelenek ve onu meydana getiren her şeyin karşısında yer alan bir düşünce ile düzen yerine kaosu önerdi ve modern insanlar onlara bir nizam sağlanmasını; baskı, zincir, “pranga” olarak niteleyerek kendilerini içine attıkları “sistemsizliğe”, bu bakış açıları paralelinde “özgürlük” dediler.

Yine *Chef* hikâyesinde, “Hüseyin Hüsnü Şen” karakterinin evliliğe yüklediği özgürlük karşıtı bakışı ile eşinin tepkisi de; bu çerçevede ve kadının bir eş-anne olarak verdiği emeğin değersizleştirilmesiyle birlikte ele alınabilir:

“Bu ‘yuva’ kelimesine gıcık oluyorum. Arabesk. Sulugöz. Saftirik bir kavram. Biz kuş muyuz yani? Yuvayı dişi kuş yapıyor. Anladık, ama madalyonun öteki yüzü de var. Hani ‘yuvasını yapmak’ derler. Hesabını görmek gibi olumsuz bir anlamı var. Kuş yuvaya girdi mi hesabı görülmüş demektir. Kafese girmenin bir tatlı yalan olarak yutturulması. Ben bunları söylediğimde Arzu tırnaklarını çıkarıyor, bir evin nasıl çekilip çevrildiğinden falan dem vuruyor. Benim hiçbir şeyden haberim yokmuş. Bulutların üzerinde geziniyordum. Ayaklarımı yere basmalıymışım. ‘Ev’i kutsallaştıran, ‘aile birliği’ni yücelten basmakalıp sözler.” (Kutlu, 2018: 59)

Bu nedenlerden dolayı da, aile gibi, ebeveynlik gibi ve burada özel olarak üzerinde durulan annelik gibi; içinde âhenk bulunan, sorumluluk-hak, fedakârlık-menfaat uçlarını bir arada barındıran bir kurum ve role, örnekteki gibi negatiflik veya reddiyeyle yaklaşmaktadırlar.

Bu cümleleri dile getiren Gülşen karakterinin, yazarın değişime ayak uydurmayı tercih eden kadın profilini kısmen temsil ettiği söylenebilir. Gülşen; özgürlüğe düşkün, mekâna ve insanlara bağlanmaktan hoşlanmayan, feminist bir kadındır. Yazarın modern olarak nitelediği kadınlar da, incelendikçe anlaşılacaktır ki, bu özelliklerin çoğuna sahiptir.

Örneğin; *Huzursuz Bacak* eserinde bulunan anne örneği bu çerçevededir:

“Kalben bağlanmayı bilmiyor.

Babam belki de bu sebeple onun için ‘Hayatımın en güzel yanlığı.’ demişti.

Babamın hayatının bu en güzel yanlığı bir gün bizi terk etti.

Ben galiba ilkokul dörtteydim. Hamiyet okula yeni başlamış, ablam orta bire gidiyordu.

Bir mektup bırakıp gitmiş.

Ne öncesi var, ne sonrası.

Tartışma yok, kavga yok, karar yok.

Mektupta şöyle diyor:

‘Mutluyum diyemem, mutsuzum diyemem; senden, evden, çocuklardan şikâyet edemem. Hepinize minnettarım. Bütün kabahat (varsa eğer) bende. Benim ipe-sapa gelmeyen mizacımda. Ben ne evimin ne işimin kadını olabildim. Hayattan ne istediğimi bilmiyorum. Bir yere ve bir kimseye bağlanamadan serseri mayın gibi sürükleniyorum. Bu tatsız bir şey ama kabul ettim. Gidiyorum, bakalım hangi kayalığa çarpıp batacağım. Sizi ararım. Çocukları da.

Ama görüşmeyelim n’olur. Bu hem beni hem sizi yorar, yaralar’.

Gitti.

Marmaris'in bir köyüne yerleşmiş.

Bizi ara sıra arar, hal hatır sorardı. Sonra duyduk, yıllar sonra kendi gibi serseri-mizaç bir Amerikalı tarihçi bulmuş.

...Biz hiç yüz yüze gelmedik. Hep telefonla. Nasılsın, iyiyim; ne yapıyorsun, falan.”(Kutlu, 2018: 68-69)

Kahramanın tarifiyle annesi; Gülşen karakterinde olduğu gibi “kalben bağlanmayı bilmeyen” biridir ve bu nedenle de ne ailesine ne de yaşadığı yuvaya yani mekâna bağlanamamıştır. Bunun neticesinde “serseri mayın” gibi hareket eden karakter, geleneksel nitelikteki bir annenin daha evvel bahsedilen fedakâr, özenli tavrının aksine, sorunlar karşısında kaçış yolunu tercih eden bir anne profiline dönüşmüştür. Öyle ki, çocuklarıyla görüşmek bile istememektedir.

Burada modern annenin; ailesini, evlatlarını terk edişine sebep olan kendini önceleme tutumu; modernizmin “bireycilik” ilkesiyle ilişkilendirilebilir. Modernizmle birlikte “birey” unsuru ön plana çıkmaya başlamıştır. “Birey, özerklik talepleriyle birlikte, çoğu zaman eski kolektif normlara, cemaatin kısıtlamalarına, *biz*'in tiranlıklarına karşı kurulmuştur.” (Corcuff, 2009: 5) Bu görüşün akabinde de modern insanlar birer “birey” olarak; sadece kendini, şahsî çıkarını önemseyen ve buna göre hareket eden bir tavır benimsemişler, böylelikle de “biz” yerine “ben” söylemini geliştirmişlerdir. Modern yaşamda yok olan bu “biz” bilinci, geleneksel aile üyelerinin birbirlerine karşı bakış ve davranışlarının belirleyici noktasıydı ve bu sayede karşılıklı özveri, sabır, fedakârlık ve birlik vasıflarını koruyorlardı. “Ben”in öne geçmesiyle bir bütün hâlinde yaşamanın gerekliliği olan bu hususlar silinmiş ve aile kurumu zedelenerek, ebeveynlerin; kendi istekleri için evlatlarından ayrılmayı tercih ettikleri bir atmosfer meydana gelmiştir.

Mustafa Koç'un ifâdeleriyle; “Artık yeni nesil aileler daha bireyselci, dolayısıyla da daha narsistik bir yaşam felsefesini tercih ediyorlar... Batılı deyimiyle ‘help yourself/kendine yardım et’ felsefesi, narsistik temelli bireyci bir yaşam felsefesinin tipik bir göstergesidir. Yani bilinçaltında ötekine fedakârlık yapmadan da anne baba olunabilir mesajı verildi.” (Koç, 2019: 46)

Nur eserindeki anne örneği de; bireycilik tutumuyla hareket eden ve istemediği bir durumla karşılaştığında, sabretmeyi, çözümcül yaklaşımı denemeyerek, sorunun yaşandığına inandığı mevcut mekândan yani evinden, mevcut insanlardan yani evladı ve eşinden kaçmayı tercih eden bir karakterdedir:

“Dilber bu felaket ile doğumun sevinci arasında kalmış, depresyona girmişti. Çocuğu ancak bir hafta, on gün emzirdi. Sonra ona âdeta yabancılaştı. ‘Kendimi toparlamam lazım’ diyerek bavulunu toplayıp Avrupa’ya uçtu.

Nur’un bakıcılar elinde kalması, ana-baba şefkatini tadamamış olması bu tarihle başladı.

İskender işine öyle bir asılmıştı ki, zaten Raci Bey’in sağlığında dahi artmış olan otoritesi iki misline çıkmıştı. Mal-mülk her şey Dilber’e kalmıştı.

Dilber arada bir görünüyordu.

Nur’la dostlar alışverişte görsün kabilinden biraz ilgileniyor, çocuğun annesini unutmamasını istiyor; ama tez sıkılıp kaçıyordu.

Ana kucağı, ana kokusu duymayan çocuk ne olur?

Bu dünyada garip olur.

İskender eve geç vakitte geliyor, Nur o sıra uyumuş oluyordu. Çocuk sade annesini değil, babasını da göremeden büyüdü.” (Kutlu, 2019: 62-63)

“Bir kez de Avrupa’ya gidip annesini gördü.

Annesi Nur’a bayıldı.

Görmeyeli nasıl boy atmış, nasıl güzelleşmişti.

İsrarla onu manken veya kapak kızı yapmaya uğraşmıştı. Kızını hiç tanımıyordu. O da annesini. Bu nasıl bir ilişki böyle, bu nasıl ana-kız.” (Kutlu, 2019: 80)

Geleneksel ailedeki ebeveynlerin sorumluluk sahibi, îsâr temelli ebeveynliği, modernizmin bireycilik dokunuşuyla ortadan kalkmış ve anneliğe atfedilen o geleneksel şefkat, özveri, sıcak anne-çocuk ilişkisi yerini zayıflayan bağlara ve

kopan iletişime bırakmıştır. Aynı şekilde *İyiler Ölmez*'deki Civan karakterinin annesi de, Civan'ı daha bebekken bırakıp gitmiş, kaçarken yanında götürmemiştir:

“Altı ayın sonunda Yılmaz'ın huyu birden değişti. İçip içip gelmiyor ama bir avuç barut olarak eve dönüyordu. En ufak bir şeye sinirleniyor, ortalığı dağıtıyordu.

Sonunda bu agresif tavır Sümbül'e döndü. Yılmaz onu hırpalamaya başladı. Sümbül yine evladını bağrına basıp kara bahtına ağlamaya başlamıştı. Ne yapabilirdi ki?

Fabrikada çalışan bir arkadaşı bunun aklını çeldi: ‘Bu dert çekilmez bacım. İyi düşün. Sonunda bu sarhoş canından eder adam’ diye Sümbül’ü fişteklemeye başladı. Sümbül’ün de aklı karışmıştı. Evet Yılmaz'ın durumu her geçen gün kötüye gidiyordu. İçki bir yana kumara alışmış, kaybettiği günler bir karabasana dönüşmüştü. Sümbül’ün aklını çelen kadın bastırıyordu:

-Serviste çalışıyor Eşref, seni görmüş vurulmuş. Aman Hatçe abla aramızı yap, diye yalvarıyor.

...Peki Civan ne olacak? Eşref ‘Yanımızda götüremeyiz, sonradan aldıralım’ diyordu.

...Ve olan oldu.

Sümbül bir gün ortadan yok oldu.” (Kutlu, 2019: 46-47)

Bunun neticesinde Civan, hem anne özlemiyle büyümüş hem de kişiliğinde zafiyetler, özgüven eksikliği meydana gelmiştir:

“Şimdi tavanda bu güzel kadının ayrı düştüğü oğlu ile ilgili bir film oynuyordu. Filimde bahçeli bir ev vardı, güzel bir ev, çayırda çiçekler. Ana, baba ve Beklan balkonda kahvaltı yapıyorlar. Kahvaltı masası bir tablo gibi. Kamera ona yaklaşıyor. Civan önce sucuklu yumurtayı görüyor. Sonra peynir çeşitleri, sonra reçel çeşitleri, bal. Ardından kızarmış ekmek, yeşillik. Anası ufak lokmalarla oğlunu besliyor. Kahvaltı bitiyor. Oğlan sırt çantasını sırtına alırken anası onu iki yanağından öpüyor. Oğlan bi koşu kapıda bekleyen arkadaşlarına doğru gidiyor. Git bakalım Beklan. Servis aracı Hacı Kadir'in kahvesi önünden geçerken elinde sokak süpürgesi kahvenin önünü süpüren Civan'ı göreceksin.

Yalın ayaklı Civan. Kaç yıldır yalınayak ki tabanı nasır bağlamış. Müşterilerin yattığı yanan izmaritlere basıp söndürüyor, onları güldürüyor.” (Kutlu, 2019: 60)

Burada anneliğe dair dikkate değer bir nokta da Civan’ın; hayallerini annesinin üzerine kurmasıdır. Civan aslında; babasının intikam almak için annesinin peşinden gitmesi sebebiyle, sadece annesiz değil babasız da kalmıştır. Buna rağmen, düşlediği manzaranın merkezine koyduğu, hasret duyduğunu ve kendisiyle ilgilenmesine muhtaç olduğunu belirttiği kişi “annesini”dir. Bu da yazar tarafından, bir figür olarak annenin önemini; onun eksikliği ve yokluğunun etkisi üzerinden imlenmesidir denilebilir.

Yazarın anne ile çocuk arasındaki bağı yok ettiğine inandığı bir diğer unsur ise "bakıcı" ve “kreş” meselesidir. Yazar *Vatan yahut İnternet* adlı deneme kitabında, “Kreşten bahsetmeyin bana. Çocuğu anasından ayıran herşeye karşıyım” (Kutlu, 2018: 247) demektedir ve “Her şey değişiyor dedik ama, değişmeyen şeyler de var. Ana unsurlar. Mesela çocukları yine analar doğuruyor. Gönül ister ki analar büyüsün. ...Ana sütü emmeyen, ana kucacı görmeyen çocuklar yarı yetim büyüyorlar” ifadesiyle sitemde bulunmaktadır. Burada doğrudan Mustafa Kutlu olarak dile getirdiği fikri, hikâyelerinde de kahramanlar üzerinden örnekler ileri sürerek aktarmaktadır.

Huzursuz Bacak’ta Ömer Faruk karakteri, bu minvalde bir değerlendirmenin sözcüsüdür:

“Bir bankacı ile evlenmiş, beş yaşında bir oğlu varmış.

Biraz daha konuştuk, sonra kalktı, oğlanı okuldan alacaktı. Öyle ya, şimdi çocuklar üç yaşında kreşe, beş yaşında okula gidiyor.” (Kutlu, 2018: 152)

Tirende Bir Keman eserinde yer verilen anne Semiramis, şöhret ve servet kazanmasının ardından önce çocuğuna ilgi göstermeyi bırakarak görevini bakıcıya devretmiş, ardından onu tamamıyla terk etmiştir:

“Bakıcı kadın bile gelmiş. Hemen Sado’yu alıyor, altını temizleyip emzirsin diye Semiramis’in kucağına veriyor. Sade Naime Hanım endişeli. Belli etmiyor ama endişeli. Kenan’ın istikbalinden, şu küçük sabinin geleceğinden endişeleniyor. Sahne hayatı bu. Gecesi gündüzü yok. Ne olacağı belli mi olur? Yine de oğlunun, gelininin, torununun sağlığı için dua ediyor.” (Kutlu, 2019: 40)

“Her şey olması gerektiği gibi oldu.

Yani provalar başladı, kostümler dikildi, sahne dekorları yapıldı. Aman bir telaş, bir koşturmaca...

Semiramis bir terzide, bir berberde, bir sahnede, bir evde. Çocuğu bile arada görüyor, artık emzirmiyor, vakti yok, mamaya başladı Sado.” (Kutlu, 2019: 41)

“Sadullah ara sıra annesini soruyor. Kenan onu kucaklayıp pencereye götürüyor. Ordan görünen ıhlamurun dallarında birbirlerine sokulmuş kumruları gösteriyor.

-Annen gelecek oğlum. Kuşlar öyle diyor.

-Ama kuşlar ku, ku diyor.

-İşte o, annen gelecek üzülme demek.

Nitekim Semiramis arada bir geliyor. Telefonla konuşmuş, anlaşmışlardı. Onun geleceği gün Kenan evden uzaklaşıyordu. Kendisini değil, artık hatırasını seviyordu. Naime Hanım’ın dediğine göre annesi giderken Sadullah ardından ağlıyormuş.

Bu nasıl bir yürek.

Gelmese daha iyi.” (Kutlu, 2019: 50)

Semiramis de kendi ünü ve kazancı yani hayat planına göre hareket ederek hem bireycilik örneği sergilemiş, hem yazarın modern bir kadına atfettiği özgürlüğe düşkünlük tavrı takınmış hem de yine yazar için anne ile çocuğun arasında ayrılığa ve ilişki zayıflığına neden olan bakıcı figürünü tercih ederek Sado’dan kopuşunu kolaylaştıran bir hamle yapmıştır. Anthony Giddens, bu tip ebeveynler için Susan Forward’ın “zararlı ebeveynler” nitelemesi yaptığını dile getirmektedir.

Ona göre; “Bu ebeveynler, onları korumaları gerektiğini hisseden veya durmadan sevgilerinin işaretlerini bulmaya çabalayan çocukları için ‘orada’ değillerdir. Bunlar çocuklarına yönelik sorumluluklarından kasıtlı veya kasıtsız olarak feragat etmiş olan ebeveynlerdir.” (Giddens, 2018: 107)

3.1.2. Baba Figürünün Zedelenmesi

3.1.2.1. Babanın Meşrû Daireden Çıkışı ve Etkileri

Mustafa Kutlu, modern aile hayatından örnekler kaleme alırken, baba figürünün yaşamış olduğu negatif değişime de geniş bir yer ayırmıştır. Bu olumsuz dönüşümün temelinde; yazarın anlayışının nirengi noktasına uygun olarak yine hudûdullah meselesi vardır, daha doğru bir ifâdeyle babanın; hudûdullah’tan ayrılması, yani meşrû daireyi, helâl sınırları geçmesi vardır. Yazar bu şekilde; hudûdullah’ın varlığının muhafaza edildiği geleneksel yaşayışla, onun hikmetini gösterirken, yokluğunun emsalleriyle de gerekliliğini ispatlama yoluna gitmiştir.

Daha evvel de belirtildiği gibi hudûdullah; Allah’ın kanunu, koyduğu sınırlardır ve bu sınırlara uymayan kimse “haddi aşan” kimsedir. Kur’an-ı Kerim’de böyle insanlar için Allah: “Ey iman edenler! Allah’ın size helâl kıldığı iyi ve temiz nimetleri (kendinize) haram etmeyin ve (Allah’ın koyduğu) sınırları aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez” (DİB Kur’an Meâli, Mâide, 5: 87) buyurmaktadır. Helâlin ötesinde kalan, haram çerçevesine dâhil bulunan her bir düşünce ve eylemin gerçekleştirilmesi meşrû dairenin yok sayılmasıdır. İşte bu yok sayışı gerçekleştiren “baba” figürü adım adım kullukta ve ebeveynlikte kıymet ve saygınlık kaybı yaşamaktadır. Bu nokta da Kutlu’nun modern baba örneklerinde; kulluktaki zafiyet, ebeveynlikteki başarısızlığı beraberinde getirmiştir denilebilir.

Bu modern babaların, meşrû daireden çıkışlarını gösteren hareketlerden ilki; alkol kullanımıdır. Kutlu’da alkol kullanan pek çok modern baba örneği vardır. Alkolün hudûdullah’ı aşan yanı yalnızca haram olması değildir, onun modernizmle olan bağına bitişen yönü de haddi aşmaya işaret etmektedir.

Modernizm topyekûn din-dışlığa teşvik eden bir düşünce sistemi olduğundan, dinin yasakladığı şeyleri yani meşrû dairenin dışını cazibeli gösterme eğilimindedir.

Daha evvel bahsedilen bireycilik ve sözde özgürlük ilkeleriyle desteklenen bir din karşıtlığı ve neticesinde gelen laisizm; insanların gündelik hayatlarında var olan bütün alanlardan dini ve dinin buyruklarını silmiştir. Kendini alabildiğine bağımsız gören insan, şahsını önceliği bir bencillikle, ona zevk veren her unsura sarılmaktadır. Artık kendi için kuşatıcı gereklilikleri bulunan bir kontrol mekanizması olarak din olmadığından, kişisel değer yargıları edinmiş ve bu doğrultuda yaşamaya başlamıştır. Modern baba da böyle bir zihniyetin sonucu olarak alkol kullanabileceğine inanmış, hatta bağımlı hâle gelerek bunu kendi zihinsel süzgecinde normalleştirmiştir.

Örneğin; *Chef* kitabındaki Hüseyin Hüsnü Şen, hayata modernizmin çerçevesinden bakmaya başladığı bir süreçte alkol tüketmeye başlamıştır:

“Hüseyin Hüsnü Şen.

Meyhaneye adımını atmamış adam.

Ben müdavimi olup çıktım.” (Kutlu, 2018: 41)

Onun alkol tüketimi, farklı ortamlara girerek, zararlı insanlar tanınmasına ve hatta kendisi gibi para peşinde koşan kişilerle, içinde bulunduğu sonu gelmez sahip olma hırsının körüklenmesine neden olmuş; eşinden, çocuğundan yani ailesinden ilgisini tamamen keserek, odağını bu noktaya çekmiştir. Bu da aile bağlarını zayıflatarak kökünden kopmasına ve fiziksel ve duygusal olarak farklı yönlerden dağılmasına sebebiyet vermiştir.

Fakat çoğu zaman alkol; Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde çok daha ileri boyutta bir neticeye, canice bir eyleme neden olur: Şiddet. Alkole aile içi şiddeti doğuran bir unsur olarak hikâyelerde yer verilmiştir. *Zafer Yahut Hiç* eserinde Neriman'ın babası sarhoş, alkolik bir adamdır ve eşine şiddet uygulamaktadır:

“Neriman’ın hikâyesi şöyle: Adam sarhoş. Eşini döve döve öldürmüş. Yani belki öyle olmamış da kadın gördüğü hakaret ve şiddet yüzünden yatağa düşmüş. Kimseler yardıma gelmemiş. Ve o da yattığı yataktan bir daha kalkmamış. Komşuları diyor ki: ‘Biz baktık uzun süre. Seni hastaneye kaldıralım dedik, razı olmadı.’ Kadın besbelli ölümünü istemiş. Adam ortalarda yok. Sonra sonra anlaşıyor ki kadın evde hasta yatarken, bu başka bir kadınla yaşıyormuş. Neriman’ı yurda komşular yerleştirmiş. Annesinin öldüğünü yıllar sonra öğrenmiş. Baba senede bir iki uğrar, bir şeyler getirir. Neriman ona yüz vermez, baba bile demez. Çoktan silmiş.” (Kutlu, 2019: 42)

Gelinen sonuçta adamın eşi hayatını kaybetmiş, Neriman ise ailesiz kalarak yaşama çocuk esirgeme yurdunda başlamak zorunda kalmıştır. Bunun yanı sıra kitaptaki “Optik Oğuz” karakterinin Neriman’ı çok sevmesi ve onunla evlenmek için elinden gelen her şeyi yapmasına rağmen Neriman’ın ona evet yahut hayır diyememesi de bu hadiseye bağlanabilir. Neriman ailesiz büyüdüğü için aile kavramı ve kurumuna ilişkin sağlıklı bir bilinci yoktur, üstelik alkolik babasının yaptıklarına da şahit olmuştur. Bu nedenle evliliğe ve aile kurmaya olumsuz bakmış olabilir. Bir babanın alkol yoluyla meşrû daireden çıkışının, ne denli etkili olduğuna ilişkin dikkat çekici bir neticedir.

Uzun Hikâye’nin “Makasçı” karakteri de alkol bağımlısı bir babadır ve o da eşine şiddet göstermektedir:

“Makasçının karısı çok dertli idi. Sarhoş ve huysuz kocası gece-gündüz dövüyordu onu. Sekiz on yaşlarındaki küçük kızı bu şiddet ortamından fena halde etkilenmiş; belki adamın bir tokadını, tekmesini yemiş ve dili tutulmuştu. Nadiren birkaç kelime konuştuğunu hatırlıyorum. Annesinin yaptığı bez bebekleri bana gösterir, ‘Bebek... Bebek...’ diye çırpınırdı. O ıssızlık içinde bana bir kardeş gibi sarılmıştı.” (Kutlu, 2015: 9)

Burada anneye uygulanan şiddetin, çocukta meydana getirmiş olduğu etkinin de önemli bir yansıması verilmektedir.

Yokuşa Akan Sular eserinin “Firak Açmadadır” kısmında da müşterisine ev gezdiren bir ev sahibinin; damadının alkol bağımlılığından ve kızının gördüğü şiddetten şikâyet ettiği görülmektedir:

“İkinci eşinden bir kızı olmuş, büyütüp evlendirmiş, sonra da bir kız torun. Ama damadı ayyaşın biriymiş, karıyı öldüresiye dövermiş, zavallı kız aklını oynatınca boşanmışlar.” (Kutlu, 2019:76)

Annenin şiddet gördüğü ve çocuğun tanığı olduğu bu emsallerin yanında, çocukların bizzat şiddete maruz kaldıkları hadiseler de mevcuttur. Örneğin; *Sıradışı Bir Ödül Töreni*’ndeki sarhoş baba, oğullarından birini sürekli dövmetedir:

“Kaymakam’ın babası ayakkabı tamircisi idi. İki oğlu olmuştu. Küçüğü kaymakam. Sarhoş ama zararsız bir adamdı. Tek kusuru yanında çırak olarak çalışan küçük oğlanı çok dövüyordu. Yerli yersiz yani.” (Kutlu, 2018: 49)

Bu yaklaşımın neticesinde oğlunun, yaşı ilerledikçe kendisi gibi bir karakterde olması, hiç değilse kişiliğinin zedelenmesi beklenirken, çocuğun; babasının tam aksi bir tutumla iyi bir aile babasına dönüştüğü ve iyi bir iş sahibi olup annesine, ailesine sahip çıkarak hareket ettiği görülmektedir. Bu da Mustafa Kutlu’nun ümitvâr tutumunun, kötü kişi ya da hadiselerin ardından iyiliğe, iyileşmeye varan açık bir kapı bırakmasının tezahürü gibidir. Zira normal şartlarda uzmanlar için “Aile içindeki şiddetin çocuklar üzerindeki en büyük etkisi, çocukların ailede işlerin böyle yürüdüğüne inanmalarıdır.”(Lök, Başoğlu ve Öncel, 2016: 157)

İyiler Ölmez’in “Civan” bölümünde yer alan “Korsan” adlı karakter de, alkolik babasından şiddet görmüştür, üstelik bu nedenle de kalıcı bir sakatlık yaşamıştır:

“O gece Civan’ın misafiri Korsan’dır. Asıl adı Bahattin ama Korsan diyorlar. Sarhoş babası daha küçük iken bir tokat atıp gözünü kaydırmış. O yıllarda Korsan filimleri oynuyor. Çocuklar bu filimlere bayılıyor. Bahattin’e kimse kim bir arkadaşı bu lakabı takmış.

Korsan gazoz satıyor. Topladığı parayı sarhoş babasına veriyor. Anası temizliğe gidiyor. Yine de yaranamıyorlar bu manyağa. O gün dayak atmakla yetinmemiş ‘Sittir git, bi daha gelme’ diye Korsan’ı evden atmış. Korsan’ın gideceği bir yer yok. Civan’a sığınmış.” (Kutlu, 2019: 61)

Hüzün ve Tesadüf’te de bu minvalde bir durumdan söz edilir. Bu sefer hem çocuk hem de anne zarar görmüştür:

“Bu Zeki’nin babası arabacıydı. Tek at koşardı. Sarhoş, bela bir adam. Karısın döve döve kötürüm etti. Zeki’ye de şuncacık bebe iken basmış tokadı. Fukara o günden sonra kekeme kaldı. Sonra kayboldu ortalarından.

Her yol vardı pezevenkte...

...Zeki’yi okutalım diye çok çabaladık. Ama adam felek vurgunu olmuş bir kere. İlk mektebi zar-zor bitirdi.” (Kutlu, 2018: 55)

Ancak burada Zeki, kaymakamın babasının şiddet uyguladığı oğlu gibi hasarsızlıkla atlatmak şansına sahip olamamış, öğrenim kabiliyetinde yaşadığı belirtilen kayıp altında, hayatını büyük ölçüde etkileyen bir zararla karşılaşmıştır. Bu çerçeveden bakılınca yazarın, her iki seçeneğe de değinmesi okuyuculardan iki tarafa da olası bir işaret sayılabilir. Ne babalar; bu yanlış davranış ile gelecek nesillerde, “baba” figürünü ve aileyi olumsuz etkileyecek bir domino etkisine sebep olmalı, ne de bu hataya maruz bırakılmış çocuk, ebeveyninin yolundan başka bir yol olmadığı yahut kaderinin bu yaşanmışlıkların gölgesinde kurtulamayacağı yanılışıyla bir kısır döngüye kendisini hapsedmelidir.

Hesap Günü'ndeki "Pervin" karakterinin babası ise yalnız alkol değil, her türlü zararlı maddeye bağımlı bir adamdır ve Pervin, onun bu alışkanlıklarıyla hem kendisinin hem de Pervin'in hayatını altüst ettiğini ifade etmektedir:

"Pervin zavallı.

Onu hiç dinleyen olmamış.

Bir mendil gibi kullanıp atmışlar.

...'Babam yaramaz bir adamdı. Her yol vardı. Evlenip bir yuva kuramamış. Memlekette işler ters gidince soluğu, Almanya'da almış. Orada sürekli kalmak için bir Alman kadınla evlenmiş.

Ben doğmuşum.

Ne anne ne baba sevgisi gördüm. Yatılı okullarda, kreşlerde büyüdüm.

...Kavga-patırtı-nefret dolu evden ancak okumak yolu ile kendimi kurtaracağımı biliyordum. Ana-baba sevgisi görmeyen çocuklar çabuk olgunlaşır; kendi işini kendi görmeye başlar.

...Ne annemin ne babamın benimle bir işi yoktu. Sanki bir çocukları olduğunu unutmuş gibiydiler. Babam arada bir gelir bana para bırakırdı. O kırık dökük evde yapayalnız yaşıyordum." (Kutlu, 2017: 139-140)

Pervin bu atmosferde büyümesinin ardından, çeşitli vesilelerle, yanlış insanlar aracılığıyla kötüyola düşmüş, uyuşturucu ticaretinde rol alıp bir çete yönetmiş ve geldiği son noktada bekâr ve evli iş adamları ve bürokratlarla yasak ilişkiler yaşayıp, onların müstehcen görüntülerini kaydetme yoluyla onlara şantaj yapan bir kadına dönüşmüştür.

Ancak burada yazardan beklenmeyen bir tutum fark edilmektedir. Pervin, her ne kadar temelde babası sebebiyle kötü bir yaşam serüveni geçirmiş olsa da, evvela şantaj için birlikte olduğu evli ve iki çocuk babası Arif Bedir ile daha sonra amaçsızca üç kez daha yasak ilişki yaşamıştır. (Kutlu, 2017: 138)

Bu profildeki bir karakterin “zavallı” olarak nitelenmesi sanatının temeline “hikmet”i, “hudûdullah”ı koyan bir yazar için çelişkili durmaktadır. Bu nitelenmenin Pervin’e kendisi gibi ahlâkdışı hareket eden başka bir karakter tarafından söylenmesi gibi durumu mantık çerçevesine oturtabilecek bir hamle yapılmış ise de, Pervin’in başından geçenleri anlatırken dile getirdiği cümlelerdeki duyguyu ve merhameti celbetme üslubu, okuyucuda bu detayın tersi bir etkinin meydana gelmesine neden olabilmektedir. Bu noktada Serpil Sancar’ın 1960’lardaki gazete haberleri için zikrettiği şu satırlar akla gelmektedir:

“1960’lardan itibaren fuhuş yapan kadınların psikolojik, sosyal —yani insani— hikâyeleri yazılmaya başlanıyor. Fuhuş yapan kadınlar hep boşanmış aile çocukları ve ailenin bozulması sonucu fuhuşa sürüklenmiş ‘mağdur kadın’lar haline dönüyor. Fahişeler, düzeni tehdit eden, izlenmesi ve kapalı tutulması gereken ‘ahlaksızlar’ olmaktan çıkıyor; ‘talihsiz zavallılar haline dönüşüyor. Fuhuş yapan kadınların başlarına bu ‘kötü yola düşme’ felaketi gelmese, düzgün aileler kurup sevecen anneler olmanın mutluluğunu yaşayacak normal kadınlar olarak anlatılmaya başlanıyor. Hepsi, aslında bir yuva kurup, çocuk doğurup mutlu olmayı hayal ediyor.” (Sancar, 2014: 271)

Pervin karakterinde de burada aktarılan benzer bir durum söz konusudur, onun kendi iradesiyle vazgeçebileceği, uzaklaşabileceği, yapmayabileceği durumlar bulunduğu hâlde, hatasına devam etmeyi seçmiştir, fakat yine de kabahatinin yükü azaltılmıştır.

Kutlu’nun hikâyelerinde alkolik anne örnekleri de vardır. İki örnek ile sınırlı oluşu, her iki ebeveynin birinde bu yanlış tutumun görülebileceği gerçeğini yansıtmaması ve yazarın bakışında oransal olarak çok daha düşük bir ihtimalde olduğunu göstermesi gibi sebeplerle bu başlık altında ele alınması gerekmektedir. Böylece kıyaslama imkânı da olacaktır. Alkolik annelerden biri *Zafer Yahut Hiç*’te yer alan, Kerem’in annesi “Dilber”dir. Dilber yaşadığı bir kaza sonucu, beden eğitimi öğretmeni iken sakat kalmış ve hayat akışını durduran bu sorun sebebi ve kötü bir arkadaş vasıtasıyla alkolik bir hâle gelmiştir.

Eşinin bütün desteğine rağmen Dilber, yaşadığı sorun ile başa çıkamamıştır ve sonuç itibarıyla boşanmışlardır. Çocuklarının babaya verilmesi kararının ardından Dilber, oğulları Kerem’i bazen gelip ziyaret etmektedir. Ancak bir ebeveynen/anneden beklenmeyen dikkatsizlik ve özensizlikle hareket etmektedir:

“Ne zaman ki Kerem evden çıktı, gelip babasına sarıldı, o zaman bu donmuş halini terketti. Oğlanı kucağına aldı, öptü, kokladı. Kerem:

-Gitti mi?

-Gitti.

-Geldiğinde çok iyi idi. Bana bir kutu çikolata getirmiş. İçeride oturduk. Esmâ Teyze limonata yapmış, içtik. Biraz satranç oynadık. Sonra ‘Hadi masa tenisine geçelim, bir maç atalım’ dedi. Ben ‘Çok sıcak anne, oynamasak’ dedim, ama dinlemedi. Aslında orası gölge biraz, benim de hoşuma gitmişti.” (Kutlu, 2019: 101)

Diğer örnek ise *Huzursuz Bacak*’ta yer alan İffet Hanım’dır. İffet Hanım, eşiyle yaşadığı problemler neticesinde alkol kullanmaya başlamış ve bu nedenle kızı Ferda ile ilgilenememiştir:

“Suat Bey o ülke senin bu ülke benim gezip durmayı seven ve buna alışkın biri ama; İffet Hanım öyle değil. Ankara’ya dönelim, evimizi yuvamızı daim eyleyelim, bıktım bu göçebelikten diyerek adamın başının etini yemiş.

Mecburen dönmüşler.

Huylu huyundan vazgeçmez derler.

Suat Bey’in İffet Hanım’a duyduğu ölümsüz aşkın alevleri giderek küçülmüş ve yerinde bir avuç kül kalınca adam eski mesleğine dönmüş. Hovardalığa.

Skandal üzerine skandal.

Ressam İffet acılarını azaltsın diye atölyesine sığınıyor ve resmin yanında bir başka arkadaşla tanışıyor: Alkol. Ailenin temelleri çatırıyor. Her gün hır-gür, her gün kavga. İffet

bayağı alkolik olmuş. Adam zaten aileye pamuk ipliği ile bağlı, ‘çekemem artık’ diyerek yine kapağı yurt dışına atmış. İffet’in sonu kötü. Bir iki intihar girişimi, ardından gelen felç. Hayata tutunmak istemiyormuş. Ölmüş. Ferda bütün bu olup bitenlere parça-bölük şahittir. Çünkü alışkanlığı gereği Ankara’da ailesinin yanında kalmıyor. Öğrenci evlerinde, yurtlarda, bazen kiraladığı kendi evinde oturuyor. Evet, aile saadeti görmemiş, ana-baba sevgisi tatmamış; herhalde bu yüzden insanlara karşı uzak, güvensiz, hatta korkak.” (Kutlu, 2018: 60)

Ferda’nın, bu hadisenin sonucunda insanlara bakışında yaşadığı negatif tutum ve çekingenlik, kendi ailesini kurduktan sonra da; evlatlarıyla ilgilenmemek ve ardından onları terk etmek akıbetini doğurmuştur. Ferda, genel anlamda sağlıklı bir ailenin işleyişini ve özel anlamda doğru anneliğin niteliğini bir rol modelden deneyimlediği için kendi aile hayatında da uygulaması mümkün olmamıştır.

Burada dikkate değer sayılabilecek bir nokta; alkolik anne örneklerinin azlığı yanında Kutlu’nun; bir annenin böyle bir duruma gelmesine yüklediği çeşitli ciddi dış etkenler, kaynaklardır. Babaların alkol kullanmak için belirtilen, görülen bir nedenleri yokken, anne travmatik bir olay yaşamıştır.

Üstelik baba gibi şiddete de başvurmamış, zararı yüksek ölçüde kendine olmuştur. Burada bir ebeveyn olarak çocuğuna verdiği hasar; onu sağlıklı ve birliği devam eden bir aileden dolaylı olarak, sergilediği tutum ve hatalarıyla mahrum bırakmasıdır.

Bütün bu örnekler, Mustafa Kutlu tarafından, Allah’ın; “Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz” (DİB Kur’an Meâli, Mâide, 5: 90) âyetinin işaret ettiği hikmetin, aile hayatına bakan yönünün okuyucuya gösterilmesi gibidir.

3.1.2.2. Babanın Dünyevî Unsurlara İptilasısı

Modernizmin; din karşıtı bir tavır sergilediğine ve İslâm dinî üzerinden yapılan değerlendirmede “hudûdullah”ın dışına ve aksine yönlendiren bir nitelikte olduğuna değinilmişti. Bunun bir sonucu olarak meşrû dairenin dışına çıkmak hareketinin yanında, dünyevî unsurlara iptila olma hâlinden de söz edilmelidir. Dünyevîleşme olarak da adlandırılabilir olan bu tutum; temelde din ve dünya hayatının birbirinden bağımsız değerlendirilmesine ve dinin; “uhrevî aleme ait” kabul edilip dünya işlerine karıştırılmamasına dayanmaktadır (Önen, 2014: 63). Bu anlayışın neticesinde dünyevî unsurlara tutkun olan kimseler; modernizmin hedeflediği gibi “dünyayı yorumlarken dine gönderme yapmayı vurgulamayan bireyler” (Ünal, 2007 120) hâline gelmişlerdir.

Ahvali böyle olan insanlar, söz konusu “ölüm ötesi hayat” olunca da; varlığını reddetmeseler bile, ona önem vermeyen, o hayatı kazanmayı öncelemeyen bir yaşam biçimini seçmektedirler.

Âhireti göz önünde bulundurmayan, onu bir dikkat noktası, aslî mekân olarak görmeyen kimse de, bunun doğal bir sonucu olarak kendi varlığını; bedenlen yaşadığı maddî dünya ile sınırlı görmektedir. Böylece yaşamak için sınırlı ve sonlu bir vakti ile mekânı olduğuna inanan insanlar, sahip olabilecekleri her ne varsa bu çerçevede mevcut ve mümkündür diye düşünmektedir. Bu nedenle de, sonsuz bir yaşamda alacağı karşılığa ehemmiyet vermeyerek, sadece dünya üzerinde bulunan nimetlerden ve güzelliklerden pay almayı, kendisi için temel gâye konumuna getirmektedir.

Oysa, genelde semavî dinler, ancak burada esas alınması gereken din olarak İslâm dinî; dünya ile âhîret arasındaki dengenin gözetilmesini emreden, asıl yurdun âhîret olduğunu ifâde eden âyetler ile doludur. Her biri de; tarif edilen insanların, iptilasısı oldukları dünyevî unsurların ve bizâtihi dünyanın “geçiciliği” ile “araçsallığına” vurgu yapmaktadır:

“Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir. Ahîret yurduna gelince işte gerçek hayat odur. Keşke bilselerdi!” (DİB Kur’an Meâli, Ankebût, 29: 64)

“Dünya hayatı ancak bir oyun ve bir eğlencedir.” (DİB Kur’an Meâli, En’âm, 6: 32)

“Şüphesiz bize kavuşacağını ummayan ve dünya hayatına razı olup onunla yetinerek tatmin olan kimseler ile âyetlerimizden gafil olanlar var ya; işte onların kazanmakta oldukları günahlar yüzünden, varacakları yer ateştir.” (DİB, Kur’an Meâli, Yûnus, 10: 7-8)

“Bu, onların dünya hayatını sevip ahirete tercih etmelerinden ve Allah’ın kâfirler topluluğunu asla doğru yola iletmeyeceğindedir.” (DİB Kur’an Meâli, Nahl, 16: 107)

Bu âyetlerde dünya hayatına ve dünya nimetlerine ilişkin uyarıcı ve negatif bir içerik fark edilmekle birlikte; insanoğlunun bu güzelliklere meyiletmesinin, onun fitratında bulunduğu da dikkate alınması gereken bir gerçektir:

“Kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeyler insana süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatının geçimliğidir. Oysa asıl varılacak güzel yer ancak Allah’ın katındadır.” (DİB Kur’an Meâli, Âl-i İmrân, 3: 14)

“ ‘Allah’ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah’ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez.’ ” (DİB Kur’an Meâli, Kasas, 28: 77)

“Muhakkak ki, bu dünyâ hayatının nimetleri insana çok çekici ve parlak gelir. Dünyâ malı, çocuklar, arzu ve istekler, makam ve mevki hepsi de, insanlara cazip gelen dünyalıklardır.” (Karakuş, 1992: 41-42) Öyleyse bu cazip gelme duygusunun da, kontrol altında tutulması gereken ve böylelikle de asıl amaca hizmet etmesi sağlanan bir sınırı vardır. Anlaşıyor ki; dinin yok sayılmasından doğan hiçbir netice, birbirinden bağımsız değildir. Bu minvalde, dünyevî unsurlara iptila olmak da hudûdullah’ın aşılması noktasına bağlanmaktadır. Hudûdullah’ın aşılmasıyla dünyevî unsurların meyli katmerlenen insanlar, elde etme hislerinin kuvvetlenmesiyle; iptilaya ve hırsa düşmektedirler. Günümüzde iptila beslenen bu dünyevî unsurlardan bazıları; mevki, makam ve paradır. Bunlardan biri çoğu zaman diğerini de beraberinde getirmektedir.

Peki, dünyevî unsurlara iptila olan kişi bir “baba” ise ne olur? Ailesiyle, çocuğuyla ilişkisi bu durumdan nasıl etkilenir? Mustafa Kutlu’nun hikâyelerinde bu sorulara cevap bulunabilecek emsaller mevcuttur.

Ya Tahammül Ya Sefer eserindeki baba karakteri “Asım Bey”; gençliğinde bir dava adamı iken, zamanla mevki, güç ve para elde etmek isteğiyle bu manevî hedefini yitirmiş ve profesör olmak için çabalamıştır:

“Profesör olduktan sonra yapacak bir işi kalmayan ve esasen yolun sonuna yaklaştıkça bir çıkmazda olduğunu git gide kavrayan bir baba, ömrünü bu adamı bir yere – hangi yere- getirmek için harcamış bir anne. Ne demek hangi yere? Pek tabii kendi babasının ulaşamadığı yere... O yer... âh o yer... işte ondan kaçmış olacaktım...” (Kutlu, 2019: 67)

Bunun sonucunda da baba ile oğul, ortak bir değerler bütününde ve müşterek bir zihinsel paydada buluşamadığından, iletişim gittikçe güç hâle gelmektedir:

“Sanki kendi kendine konuşuyor. Neresinden tutmalı, nasıl başarmalı? Yıllardır kesilen, esasen belki de hiç kurulmamış olan; yani Fetanet olmadan, onun ağır gövdesi her yeri ve her şeyi kapsayan varlığı düşünülmeden, bir suyun mecrasında akışı gibi zorlamasız, yapmacıksız ve olması gerektiği gibi olan bir ilişkiyi, bir baba-oğul ilişkisini; işte böyle şeksiz şüphesiz ve gecenin bir vakti olup eşyanın en masum kisvesini giyindiği, insanların ve cinlerin hayatla-ölüm arasında bulunduğu bir zamanda, yalanların söylenemediği, ve gülüşlerin gerçekten gülüş, gözyaşlarının gerçekten gözyaşı olduğu kıpırtısız anlarda kurulması, denenmesi gereken ilişkiyi nasıl başlatmalı?” (Kutlu, 2019: 21-22)

Yaşanan bu durum, Asım Bey ile oğlu İlhan’ın arasında, yani ebeveyn ile çocuk arasında bir rol değişimine neden olmuştur. Geleneksel yapıda ebeveynin üstlendiği manevî-dinî rehberlik ve örnek teşkil etme vazifesi, burada çocuk tarafından temsil edilmektedir:

“-Baba!..

-Efendim!..

-Hilâli gördün mü?..

-Evet, çok güzel!..

-Yarın Ramazan başlıyor.

Sanki tonlarca ağırlık kaldırmış, yürümüş, koşmuş, terlemiş, bütün kuvvetini kaybetmiş gibi çatalı masaya bırakıyor. Bunu yapmayacaktı. Babasına Ramazan ayının geldiğini haber veriyor. Tuhaf değil mi?” (Kutlu, 2019: 23)

Kutlu’nun bu örnekte yer verdiği dikkat çekici sonuçlardan biri de gramatikaldir:

“Hücrelerden birinin önüne, alçak iskemlelere oturmuş baba, oğul. Gecedен yağan yağmur şadırvanın çevresindeki çimenleri ıslatmış, güneş açmış, bu yeşilden fişkırان ışık içinde kalmışlar baba, oğul.” (Kutlu, 2019: 71)

Bahsedilen sebepler yüzünden bağlar gittikçe zayıfladığından, yazar onları “baba, oğul” olarak kaleme alır. Diğer bir paragrafta “baba-oğul ilişkisi” şeklinde ifade ettiği bu söylemi, söz konusu İlhan ve babası olunca “baba, oğul”a dönüşmektedir; aynı türden, fakat birbirinden farklı iki varlık gibi. “Baba-oğul” ise birbiriyle ilgi kurulabilen iki unsur için geçerli olabilecek bir söylemdir. İlhan ile babası bu anlamda, birbirinden çok farklı, aralarındaki bağ ve ilgi oldukça güçsüz olan aile üyeleridir.

Nur hikâyesinde de, Nur’un babası “Raci Bey” işini, mevkisini, kazanacağı parayı düşünmekten, kızıyla ilgilenmeyen, onunla kurduğu kısa bir iletişimde dahi dikkati ve zihni tekrar kazancına yönelen bir baba profilidir.

Üstelik sergilediği davranışın Nur'u getirdiği konumu fark etmesine rağmen iptila duygusu ile kendini durduramaz ve kaçmayı tercih eder:

“-Baba beni parka götürsene.

-Ne parkı?

-Televizyonda gördüm, salıncaklar, uçaklar, hep çocuklar biniyorç

-Senin bahçede salıncağın var ya!

Nur'un sesinde bir burukluk.

-Ama ben senle gitmek istiyorum. İstanbul'a gidelim.

-İstanbul burası yavrum.

-Hayır burası ev.

İskender'in boğazına bir düğüm oturuyor. Çocuğu yavaşça indiriyor kucağından, pencereye gidiyor. Koca bir yük gemisi geçiyor Boğaz'dan. 'Vay be! Amma yüklemiş ha. Acaba bizim gemi yola çıktı mı?'

Ardına dönüyor, Nur yok.

'Bu çocuk hem yetim hem öksüz. Çocuğu da kendime benzettim. Yuh benim ervahıma.'

İştahı kaçtı. El pençe duran hizmetçiye:

-Geç kaldım. Gitsem iyi olacak deyip kaçır gibi sıvışıyor evden. O bir iş adamı. İş adamının ne çocuğu olur ne eşi. Hatta ne de evi. İş ona yeter. İşin ağına takılmıştır ve kurtuluşu yoktur. Yalan dünya.” (Kutlu, 2019: 64)

Ancak Raci Bey zamanla değişmiştir. Kızının manevî arayışları ve bu yoldaki gayretleri ile yaşayıp da atlatmış olduğu sağlık sıkıntısı onu; bu kazanç, mevki ve iş iptilalığından kurtarmıştır. Öyle ki artık Nur'a çocukluğunda ayırmadığı kadar vakit ayırmaya başlamış ve kendisi de kızı gibi; dünyevî unsurlardan geçip, gündemine ahreti yerleştirmiştir:

“Başka bir ruh iklimine girmişti, gece namazlarına başlamıştı, yaşı ilerlemiş olsa da gençleşip canlanmıştı.

Nur nasıl seviniyordu bilemezsiniz.

Babasıyla hiç konuşmayan kız, saatlerce dinî, siyasi, sosyal konularda konuşuyor; beraberce camileri, türbe ve tekkeleri geziyorlardı.” (Kutlu, 2019: 133)

Hüzün ve Tesadüf teki “Mevzu Derin” hikâyesinde ise paraya düşkün bir babanın durumuna yer verilir. Ancak o daha önceki örneklerden çok daha ileri bir boyuttadır. Kızını, para ve statü gibi maddî kazançlar elde etmek için, rızası olmadığı hâlde, zengin bir gençle evlendirmek istemektedir:

“Âdem Usta yemek hususunda bütün hünerlerini göstermek için çırpınırken, kızı da zaman zaman ona yardıma gidiyor. ...Baba kız ter topuktan çıkmacasına ocaktan dolaba, tereyağından yumurtaya, balıktan defne yaprağına koştururken evin oğlu Hakan çıkagelir.

Eh bu gibi oğlanları bilirsiniz. ...Kızı görünce Hakan pis nefesine uyup asılıyor. Kız her ne kadar kızarıp-bozarıp yüz vermemiş olsa bile, Âdem Efendi bu ilgilen pek memnun, ileride kızının bu yayla gelin gelebileceğini dahi umuyor.

İşte bu umut yüzünden Selami'nin usulü dairesinde büyüklerini göndertip kız istemesine ret cevabını yetiştiriyor.

Hakan Boğaz'da yetmiş varlıklı bir genç. Bu kız gibi kaç tanesiyle gezip tozmuş, aşkına karşılık bulamaması kötü. Ateş bacayı sarıyor, önce annesine, sonra babasına açılıyor.” (Kutlu, 2018: 79-80)

“Şimdi bu dar zamanda oğlunun biçki-dikiş kursuna giden bir mahalle kızı ile evlenmesi yakışık alır mı yani. Ayrıca bu oğlanın Boğaz'da yalısı bulunan ünlü sanayicilerden birinin kızını alarak sınıfına, babasına, istikbaline yaraşır bir evlilik yapması usulden değil midir? Siyasette güç odakları ile dirsek temasını böylesi akrabalık ilişkileriyle beslemek akıl işi değil midir?” (Kutlu, 2018: 80-81)

Babanın, iki damat adayı arasında bulunan ahlakî ve özenli davranış farkına önem vermemesi, bir kriter olarak göz önünde bulundurmaması ise; dünyevî unsurlara iptila olma zihniyetiyle gelen bir manevî yozlaşma ve değerlerin kaybedilmesinin yansımasıdır.

Zafer Yahut Hiç eserinde ise “Eşref” karakterinin paraya, mala ve mülke sahip olma düşkünlüğünün, kardeşlerinin etkisiyle ortaya çıkışından bahsedilir:

“Arada Almanya’dan abileri, kardeşler geliyor; Oya onları iyi bir gelin olarak hizmette kusur etmeyip ağırlıyordu.

Ama onlar bunun farkında değildiler. Kahvaltıda sigara böreği varmış yokmuş umurlarında değildi. Gece yaralarına kadar bağıra çağıra konuşup sigara içiyor, odayı dumana boğuyorlardı. Oya arada bir gidip pencereyi açıyor.

Tek bir konu vardı konuştukları: Para.

Almanya’da kum gibiydi ve Eşref vakit geçirmeden gelip takıma katılmalıydı.

Buralarda bir kuru maaşa talim etmek aptallığın daniskasıydı.

Böyle böyle Eşref’in derinlerinde uyuyan zenginlik ve güç duygusu uyandı. Uyanmakla kalmayıp bir ejderha gibi bütün benliğini kapladı.” (Kutlu, 2019: 46)

Eşref, Oya’dan izin alıp sadece durumu değerlendirmek adına bunu yaptığını söyleyerek, kardeşlerinin yanına Almanya’ya gitmiş ve durum bu noktadan itibaren daha kötü bir hâl almıştır. Eşref, kardeşlerinin zenginliklerine, mal ve mülklerine bakarak, paraya tamamen müptela olmuş ve Almanya’da kalmaya karar vermiştir:

“Eşref kısa zamanda onların şu market ve büfe işinde ne kadar yol aldıklarını, nasıl su gibi para kazandıklarını gördü. Akli başından gitti.

...Tatil bitti, Eşref dönmedi.

Ders yılı başladı, yine dönmedi.

Oya ona ‘Gelmezsen müstafi sayılacaksın, çabuk dön, raporla falan hallederiz, hem çocuk çok özledi’ diye yarı rica, yarı tehdit içeren bir mektup attı.

Cevap yok.

...Almanya Eşref’i yutmuştu.” (Kutlu, 2019: 49)

Eşref para kazanmak uğruna ailesini terk ederek, eşi Oya’yı yarı yolda bırakmış, kızı Sevinç’te ise duygusal açıdan negatif etkiler oluşturmuştur:

“Sevinç babasını sorup duruyordu. Oya bir gün onu karşısına alp babasının artık gelmeyeceğini, Almanya’ya yerleştiğini anlattı.

Sevinç bunu nasıl anladıysa bir daha baba lafı etmedi. Zeki çocuk.

Ama zaman zaman kucağında oyuncak bebeği pencerenin önüne oturup saatlerce dışarıya baktığını, arada bir bebeğinin kulağına bir şeyler fısıldadığını gördüğünde yüreği kabarıyor, banyoya gidip sessizce ağlıyordu.

...Sevinç bir yağmurlu günde annesiyle şehrin içinden geçen derenin köprüsü üzerinde durdu. Annesine baktı. Epeyce bakiştılar. Çocuk sonra yağmurluğu altına sakladığı, babasının ona bir yaş gününde aldığı bebeği aniden çıkardı. Bebeğe baktı, iki kere öptü. Sonra coşup bulanık dereye fırlattı.

Ana-kız bir süre bata-çıkı giden bebeğe baktılar. İki de ağlıyor, göz yaşları yağmura karışıyordu. Bebek artık görünmez olunca oradan uzaklaştılar.” (Kutlu, 2019: 50)

Eşref karakteri gibi para kazanmak adına ailesinin dağılmasına sebep olan bir başka kahraman da *Hesap Günü* eserindeki “Cezmi”dir:

“...Çanakkale’den İskenderun’a kadar sahili taradım. Nerde bir arsa, bir tarla buldumsa inşaatı kondurdum. Bir koşturmaca ki uykuyu durağı kaybettim. İnan evime aileme yabancılaştım. Karı beni terk etti. Çocukları alıp gitti. Boşandık. Ben söylemesi ayıp kırık buldum, onunla yaşıyorum. Ayda yılda bir çocuklarımı görüyorum.” (Kutlu, 2017: 74)

Cezmi para düşkünlüğü nedeniyle hem ailesini terk etmiştir, hem de kendi yaşamına ahlakî bir tahribat geçirdiği fark edilen, yeni bir hayat tarzı ile devam etmiştir. Denilebilir ki dünyevî unsurlardan birine iptila beslenmesi diğerlerine meyli de beraberinde getirmektedir ve her birinin mevcûdiyeti; kişinin kendisi dışında evvela aile hayatını ve aile içerisinde sahip olduğu statüyü negatif yönde etkilemektedir.

Burada ele alınabilecek son örnek *Sevincini Bulmak* hikâyesinde yer alan “Serdar”dır. Serdar, İslâmiyet ve Müslümanlar için mücadele eden bir dava adamı, kitapta kullanılan ifâdeyle “mücahit” iken, zamanla para kazanmaya ve paranın kendisine, mal-mülk edinmeye önem vermeye başlamıştır.

Tıpkı İlhan’ın babası gibi gittikçe iptila hâline gelerek manevî yaşam ve gâyeyi yıpratın bu para sevgisi, Serdar’ı bir baba ve eş olarak ailesiyle vakit geçirmekten, hatta kimi zaman evde bulunmaktan dahi alıkoymuştur:

“İkbal devri demiştik ya; Serdar’ın inşaatçi ailesi, babası, abisi, amcası, amca oğulları dört bir yandan fırsatı ganimet bilip ihaleler aldı. Şirket az zamanda büyüdü, tanındı. Serdar bu süreçte Elif’in karşı çıkmasına rağmen, kızımızın geleceğini düşünmeliyiz diyerek karısının üzerine bir büyük daire ile iki dükkan aldı. ...Derken inşaat şirketi yurt dışına açıldı. Türkî cumhuriyetlerde, Rusya’da, Arap ülkelerinde ihaleler aldı, kadrosu genişledi; bu yoğunluk Serdar’ın vaktinin çoğunu yurt dışında geçirmesine yol açtı.

Olsun. Elif ile Nilüfer yolunu hasretle gözlüyor, birkaç günlüğüne evine dönünce bayram ediyorlardı.

Geçen zaman içinde şirket elemanlarının tanışması, kaynaşması, verimin artırılması için ‘Biz Bir Aileyiz’ adı altında yemekli toplantılar yapıldı, çalışanlar eşleriyle katıldılar.” (Kutlu, 2018: 118)

Dikkati çeken bir unsur olarak; şirketin sloganının “aileyiz” vurgusunu benimsemesi ironik bir detaydır. Şahsî hayatında, sahip olduğu gerçek ailede; hakiki ve kuvvetli bir bağ kurmayı başaramayan bir kimsenin, ona önemseddiği şeyi yani “para”yı getiren çalışanlarını “aile” olarak vasflandırması manidâr durmaktadır.

Örneklere bakıldığında, para, makam, statü, mal-mülk iptilasası olan babaların; aile hayatlarında, neticesi boşanmaya, terk etmeye varan hasarlar meydana getirdikleri ve çocukları üzerinde kimi zaman duygusal açıdan, kimi zamansa evlilikteki seçimlerine uzanan olumsuz tesirler oluşturdukları görülmektedir.

3.2. EŞLER ARASI İLİŞKİDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR

3.2.1. Kanaatkârlığın Yitimi

Kanaat; “Elindekinden hoşnut olma durumu, kanıklık, yeter bulma, yetinme, fazlasını istememe, doyum” (TDK, 1998) anlamlarına gelmekte, kanaatkâr olarak nitelendirilen kişi de bu minvalde; “elindekiyle yetinen” (TDK, 1998) bir tutumda hareket etmektedir. Mustafa Kutlu; bu kanaatkâr olma hâline oldukça önem veren, kanaat üzerine fikirlerini pek çok yazısında kaleme almış bir yazardır. *İlmihal Yahut Arzuhal* deneme kitabında müstakil bir “Kanaat” başlığı altında düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

“Hız ve hazzın peşinden koşanlar ‘ne kadar tüketiyorsak o kadar mutluyuz’ palavrasına kanmış durumda. *Dünyayı bu ideoloji yönetiyor. Pek tabii Allah’ı, Peygamber’i, ahreti, hesap gününü, günahı, sevabı, ahlâkı, merhameti unutanların, inkâr edenlerin sonu budur.*

... Bana diyorsunuz ki; üretim artmaz ise insanları nasıl doyuracağız? Burada elbette bir hinlik vardır. Üretimi arttırıyorsanız dünyada açlıktan ölen insanları doyurun. Ama hayır. Çok üretecek, çok satacak, çok kazanacak, çok yiyecek, çok def-i hacet edecek, çok haz alacaksınız şu üç günlük dünyada.

Tüketecek, tüketecek, tüketeceksiniz.

İşin sırrına ermiş olan eskiler şöyle derdi:

Yılan bile yılan iken toprağı kanaat ile yalar. Rızkı veren Cenab-ı Hak’tır.

Çünkü kanaat tükenmez bir hazinedir.

Kanaat (cahil ve nankör olan) *insanoğlunu terbiye edecek en güçlü ilkedir*. Tabii *kanaat* ve *terbiye* kavramlarından nefret edecek kadar beyniniz yıkanmamış ise.

Beyin yıkamak tüketim toplumunun yumuşak karnıdır. Bu yıkama faaliyetini rafine etmek üzere harekete geçenler sözüm ona *bilgi çağına* ulaştılar.” (Kutlu, 2019: 86-87)

Görülüyor ki, Mustafa Kutlu kanaati; onu yıkan, hazza dayalı bir işleyişi benimsemiş, tüketim temelli yeni bir sistem ile birlikte ele almaktadır. Bu tablo okuduğunda, kanaatin, insanlar tarafından artık sadece ekonomik bir alternatif olarak değerlendirildiği, dönülmesi yahut devam ettirilmesi gereken bir yaşam düzeni şeklinde görülmediği gerçeği fark edilmektedir. Kutlu ise; “Tüketim ekonomisi” yerine “panzehir” niteliğinde bir “Kanaat Ekonomisi” modeli öne sürmektedir. (Kutlu, 2019: 30) Zira bugünün modern dünyasında geçerli model: Kapitalizm’dir. Kapitalizmin mottosu da, Kutlu’nun *Yoksulluk Kitabı*’nda ifâde ettiği gibi: “Yaşam kaliteni artırmak için daha zengin, daha rafine, daha steril, daha özgür vb. tüketmelisin”dir. (Kutlu, 2018: 91)

Anlaşılabacağı üzere; modernizmle beraber yeni bir üretim-tüketim dengesi baş göstermiştir. Modern zihniyetle gelen bu değişimi kavrayabilmek için muhtevası yenilenen “tüketim” kavramını ve “ihtiyaç-istek” faktörlerini incelemek gerekmektedir.

Tüketim; “üretim karşıtı” (TDK, 1998) bir eylemi ifâde eden, “...ihtiyaç, istek, arzu gibi taleplerle ve bunu taleplerin karşılanması için gerekli olan, mal ve hizmet gibi üretim çeşitlerine ve paraya ya da bunun yerini alacak bir değere dayalı, ayrıca zamana ve mekâna bağlı olan, sosyal ve ekonomik bir ilişki biçimidir.” (Coşkun, 2011: 29) Kutlu’dan yansıyan geleneksel düzen ve zihniyetle tüketim, kişisel ve toplumsal yapıyı inşa eden her bir faktör gibi hudûdullah’ı baz almaktaydı. Bu çerçevede de tüketim şeklinde İslâmî kuralların etkisi mevcuttu. İslâm’da tüketim alışkanlıklarını yönlendiren merkez ilkelerden ilki “zaruriyyat”tır:

“İnsan ihtiyaçlarını zaruriyyat kapsamında açıklamaya yönelik olarak yapılan sınıflandırmaya göre dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunması çerçevesinde insan ihtiyaçları minimum düzeyde yiyecek ve içecek, giyinme, sağlık hizmetleri, eğitim, güvenlik, insan onuru ve kitaplardan oluşmaktadır. İslam ekonomik sistemi içerisinde bu sayılan ürünler bireylerin öncelikli ihtiyaçlarını oluşturmaktadır.” (Terzi, 2016: 59)

İnsanın temel ve öncelikli hayat ihtiyaçları odaklı bu tüketim anlayışı, modernizmin etkisiyle farklı bir boyuta taşınmıştır. Bu farklılaşma evvela “ihtiyaç” kavramı kapsamının genişlemesiyle kendini göstermektedir. İhtiyaç artık sadece hudûdullah’ın zaruriyyat ilkesinin ötesindeki nesne, durum vb. unsurları da içine alan; bireylerin yaşamlarını devam ettirmelerini sağlayan aslî gerekliliklerin çeşitlenerek tercihe sunulduğu bir kavrama ve mekanizmaya işaret etmektedir. Bu durumda denilebilir ki; “İhtiyaç kavramı bir nesnenin yoksunluğu üzerinden değerlendirildiğinde ihtiyaç iken, tamamen satın alma duygusunun tatmini üzerinden değerlendirildiğinde ise arzu ve istekler devreye girmektedir.” (Oğuzhan, 2019: 19)

“Arzu” ve “istek” kavramları daha ziyâde; tüketirken, tüketeyeceği yani satın alacağı şeyi seçebilme hakkına sahip olacak kadar parası bulunan kimseler için geçerlidir. Bunun neticesinde; “... tüketim, sosyal sınıfların kendilerini bir ifade biçimi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Prestij, göstergeler, imajlar, sembol ve imgelerle bireyler kendilerini, bireysel, etnik, siyasal sosyal ve kişisel kimliklerini sunmalarına imkân tanınmaktadır.” (Coşkun, 2011: 30) Modern dünyada bu şekilde arzu ve isteğe dayanarak gerçekleştirilen bir tüketim hareketi, haz duygusuna yönelik bir hâl almakta ve haz duygusunu “tüketerek” elde etmeye çalışan insanlar, ekonomik çıkarlarını öncelemektedirler. Dünyevî çıkarın ilk sıraya yerleştirildiği bir hayat yönetimini benimsemiş insan da; Kutlu’nun *Kalbin Sesi*’nde yer verdiği tabiriyle; “ ‘Ekonomik çıkar’ı tek hedef edinen insan için ilahî kaynaktan doğan ‘ahlâk’ yerine ‘menfaat ahlâkı’ geçti. ‘Birey’ diye yüceltilen insan artık ‘paran kadar konuş’ diyen insandır.”(Kutlu, 2019: 25-26)

Kutlu, tarif ettiği bu insanlara, modern aile örneklerinde, birer aile ferdi olarak yer vermiş ve böylelikle değişen tüketim algısı ile sahip olma hazzının aile kurumuna etkisini ele almıştır.

Yokuşa Akan Sular'ın "Fırak Açmadadır" bölümünde, kanaatin yitirildiği ve eldekinin yeterliliğinin kişiyi tatmin etmediği bir örnek vardır:

"Ev aramak mecburiyetindeyim. Evliydim, evim dardı. Aydın bir kişiydim ama aylığım azdı. Millî gelirden bana düşen payın giderek ufalmasını, tükenip yok olmasını karıma bir türlü anlatamıyordum. O, bu lafları dinleyeceğine konu komşunun gidişatına bakıyor, kirada oturduğumuz evin önünde sayıları gün geçtikçe artan otomobillere işaret ediyor; 'bak eller nasıl birini bin etmekte' deyip kaş çatıyordu." (Kutlu, 2019: 71)

Ev vardır, ancak "dar"dır. Varlığı ihtiyaç olan evin nitelikleri üzerinden tüketim ve istek çılgınlığı kendisini göstermektedir. Modern insan, mevcut nesnesinin en iyi hâline taliptir. Ancak çözümsüz bir döngü ile modernizm; daima en yenisine en iyi vasfını yüklediğinden, modern insan hiçbir zaman en iyisine sahip olamamakta ve elindekilerden tatmin olma duygusunu uzun süreyle hissedememektedir. Burada da evin daha büyük olması istenmektedir ancak bu da yetmeyerek bir de araba "ihtiyaç" yelpazesine eklenir. "Birinin bin olması" arzusuyla hareket eden karakter, eşiyle arasında sorun oluşmasına sebebiyet vermiştir. Zira eş bu konuda site mlidir.

Gönül İşi hikâyesinde de aynı durum söz konusudur. Enis Bey'in eşi, maddî imkânlarını göz ardı ederek, yalnızca sahip olmaya odaklanarak Enis Bey'i zor bir durumda bırakmaktadır:

"Enstitü mezunu olmakla bir insan kendisini Pierre Cardin ile bir tutamazdı ki canım. Nedir o birkaç moda mecmuasını önüne yayıp, gece yarılarında kadar karıştırdıktan sonra ortaya koyduğu melez modeller. Bütün bunlar, şehrin en büyük kumaş mağazalarından geçip, sonunda Enis Beyin cüzdanına dayanıyordu. Bunca yılın koca hâkim Enis'i hâlâ kira evlerinde sürünüyorsa, kimin umurundaydı. Oysa ki artık kendi köşesine çekilmek, bu meret adliyelerin, evrak, dosya kalabalığından kurtulup, çiçeklerine, kendisine dalmak istiyordu. Kaldı ki herkes, bankada yüz, ikiyüzbin serveti olduğuna muhakkak nazarı ile bakıyor, hattâ karısı bile bu düşüncede bulunuyordu. Nedir o <<Eniscim, bu yaz şöyle bir Erdeğe kadar uzanıp, birkaç mayo modeli alsak>> demeler..." (Kutlu,1974: 94)

Bu örneklerde Ivan Illich'in; "felce uğratan servet düşkünlüğü" ile meydana geldiğini ifade ettiği bir "modernleştirilmiş yoksulluk" söz konusudur. (Illich, 2000: 29) Illich bu hadise için; "Modernize olmuş yoksulluk, günümüzde, lüks içinde bundan sıyrılabilecek kadar zengin olanların dışında hemen herkesin ortak bir tecrübesi haline geldi" (Illich, 2000: 30) demektedir. Buradaki karakterlerde de, modernizmin "ihtiyaç" olarak dayattığı şeylere erişilememesi sonucunda kişilerin, hayatlarını mevcut nesnelere sürdürebileceği hâlde yoksul hissetmesi; yani olandan fazlasını ihtiyaç olarak görmesi hâli vardır.

Bu Böyledir eserinde ise daha keskin ve sembolik denilebilecek bir örneğe yer verilmiştir. Süleyman Koç ile ailesi, modern hayatın bir sembolü olarak çizilen lunaparka gitmiş ve dışarı çıkmanın yolunu bulamadıklarından hem hikâyede hem de sembolik olarak modern zihniyette bir çıkmaza hapsedilmişlerdir. Süleyman Koç'un da, karısı Zinnure'nin de temelde var olan sahip olmak arzusu, kendisini "tavşanı devirip" dünyadan kam almak ile "fırın kazanmak" gibi sembolik unsurlar üzerinden göstermektedir:

"Bırak şimdi, önemli olan şu tavşanı devirmek. Çılgınlara, İspanyol eteğinde kayar gibi alçalıp yükselen kahkahalara karışmak. Kiracılıktan kurtulup ev sahibi olmak. Zinnure'ye bir yatak odası takımı almak." (Kutlu, 2016: 15)

Oyun oynarken Süleyman'ın aklında kiracılıktan ev sahipliğine geçmek ve Zinnure'nin yine dünyevî nitelikte olan isteklerini yerine getirmek vardır. Modern hayatın içerisine bir kez dâhil olmuş bir ailede, hedef; hem ferdi alanda hem de aile üyelerinin birbirleriyle ilişkilerinde artık maddî ve maddiyatla sunulabilen bir özellik kazanmıştır. Eşini mutlu etmenin yolu bundan böyle; onun tüketmesini sağlamak, istediği eşyayı/tüketim nesnesini onun için temin etmekten geçmektedir. Modernizmle beraber dünya hayatını seçen aile üyeleri için, temin etme vasıtası da "helal" koşulundan bağımsız bir hâl almıştır:

"Süleyman Koç'un karısı Zinnure ve kızı Fatma ile yaptığı Lunapark gezintisi eşya piyangosunun çekildiği yerde noktalanmıştı.

Süleyman'ı piyango işine bulaştıran karısı idi. Yoksa kendisi bırakın piyangoyu falan, bankada çalıştığına bile için için pişmanlık duymaktaydı. Nede olsa bir faiz müessesesi diyordu, inançlarıma aykırı düşüyor.

...Bütün bunlar bir yana, çekilen piyangodan bir elektrikli fırın kazanmasınlar mı?.. Zinnure havalara uçtu..." (Kutlu, 2016: 74)

Hikâyenin bütünü göz önünde bulundurulursa, Zinnure'nin memnuniyetsiz bir tavır ve iletişimle sürdürdüğü lunapark gezisinde, sadece fırını kazandıkları anda mutlu olduğu fark edilir. Bu da modern insanın; tüketim fırsatı ve elde etmek eyleminden kaynaklanan hazzının bir örneğidir. Anlık, geçicidir.

Burada Süleyman Koç'un, "inançlarına aykırı düşen" hareketleri yapmaktan imtina ettiğine dair ile getirilen yargıdan yola çıkılarak, modernizm ve getirilerinden memnun olmadığı anlamının çıkarılması mümkündür. "Süleyman'ın Seçimi" bölümünde, Süleyman Koç'un lunaparkta karşılaştığı felsefe hocası Şinasi ile Hafız Yaşar arasında bir karar vermek durumunda kalması da bir arada kalmışlık pozisyonu çizmektedir. Bu bakış açısında Süleyman ve ailesinin modern yaşamı temsil eden lunaparktan ayrılma çabalarının da etkisi vardır. Böyle bir tabloya bakılarak, Süleyman Koç ve ailesinin modern hayata dâhil oluşunun lunaparka girmekle başladığı ve bütünleşmenin sancılı olduğu sonucu çıkarılabilir. Fakat durumu değerlendirirken farklı bir açıdan bakmak da mümkündür.

Mustafa Kutlu sanatını hikmet üzere inşa etmiş bir yazardır ve hikmetin getirisi olarak İslâm hakikatlerini eserlerine çeşitli yollarla yansıtmaktadır. Yazarın bu yaklaşımı ve nirengi noktasına yerleştirdiği hakikatin, konuyla ilişkili gereklilikleri göz önüne bulundurularak bakılırsa; bir arada kalmışlık vaziyetinin söz konusu olmadığı yorumu da yapılabilir. Bu yoruma göre; Süleyman Koç, lunaparka gelmek kararını aldığı anda zaten seçimini yapmıştır. Zira mesele sadece lunaparka girmek değildir, kişiyi; o lunapark yolundaki eylemleri, o kapıya gidene kadar düşünüp yaptıkları ile yani yolculuğu ile ele almak gerekir. Çünkü; "Ahiret ehline dünya haramdır, dünya ehline ahiret haramdır." (Deylemi, 2/230: 3110)

İnancın hayat pratiklerine dökülmesinde eksik kalmakla hem dünya hem âhireti istemek arasında fark vardır. Eksiklik; arada kalmışlığın, değişimin eseri değil, tamamlanması gereken amel ve iman zafiyetinin göstergesidir. Yani insan; hala bir yoldadır fakat yol çift başlı değildir. Allah'ın yoludur. Birinde “birey/kişi” olmak vardır, diğesinde “kul”. Burada bir gâye farkı mevcuttur, “Bu böyledir.”

Bu görüşle birlikte; Süleyman ve ailesini sadece, lunaparkta geçiş sürecine şahit olduğumuz “modernleşen” bir aile olarak değil, doğrudan “modern” bir aile hayatının tezahürü olarak ele alma imkânı da desteklenmektedir.

Chef eserindeki “Hüseyin Hüsnü Şen”, “Arzu” ve “Özgür” karakterlerinden oluşan aile ise modernizmin tüketim ve sahip olma hırsının en güçlü örneklerinden biridir. Ailenin babası Hüsnü'nün yegâne hedefi çok para kazanmak ve bir araba satın almaktır:

“-Otomobil, ama iyi bir otomobil çekip gitmeyi mümkün kılar. İrağı yakın eder, hızı hazza katar. Başka ne diyeyim.” (Kutlu, 2018: 55)

Hüsnü'nün “otomobil” arzusu; basit bir taşıt isteminden öte, modernizmin anahtar kavramlarının, kendisi için bir nesneye bürünmesidir. Modernizmin “hız” ve “haz” ilkelerini otomobilde birleştiren Hüsnü, sıradan değil “ama iyi bir otomobil” ile ihtiyacın ötesine dokunan, lüks alanına işaret eden bir tutum sergilemektedir. Tüketim düşkünlüğünü imleyen bu hareketin yanında “otomobil”in “çekip gitmeyi mümkün kılması” da modern insanın, daha evvel de dile getirildiği gibi düzen karşıtı tavrı ile dinamik ve değişken yaşam tarzını tercih edişinin tezahürüdür. Modern bir birey ve baba olarak Hüseyin Hüsnü Şen'in bu tüketim hevesinin temelinde kanaatkârlığını yitirişi vardır. Bir işi vardır, ancak o; “chef” olmayı ister, evi vardır; iyi bir otomobil ister, bu isteklerinin peşinden koşarken de ailesini ihmâl ederek, eşi Arzu ve çocuğu Özgür'den de şikâyet eder. Yani ailenin de daha iyisini arzular.

Burada karakterin tüketim arzusunun temsili olarak “otomobil”in seçilmesinin altında Kutlu'nun; *Anadolu Yakası* adlı eserindeki kahramanı “Muzo Gönül” aracılığıyla aktardığı daha derin bir görüşü de vardır:

“-Otomobil evet. Bak Erol yirminci yüzyılda hayat tarzını tayin eden, insanları yöneten üç önemli alet var. Otomobil, bilgisayar, televizyon. Bilgimiz ve eylemimiz bunlara bağlı. Zamanımız ve kararlarımız bunlara bağlı. Hız ile hazza dayanan hayat tarzını bunlar idare ediyor ve bizi ‘tüketim toplumu’nun bir neferi haline getiriyor.” (Kutlu, 2017: 122)

Hüsnü, hayatı maddiyat üzerinden anlamlandırıldığı için, geleneksel aile yapısında statü ve güçlü niteliklerden gelen “babalık saygınlığı”nı da zenginlik ile sağlayabileceğine inanmaktadır:

“Çay içtim, rahatladım. Oh be.

Gelsin şöhret, gelsin para.

Para deyince galerideki arabayı hatırlıyorum. Burnumun direği sızlıyor. O arabaya atlayıp bu stüdyodan ötekine.

...Sen de Arzu Hanım dalgalanan bayrağa bak, dersini al. Kocanın içindeki cevheri keşfedemedin. Özgür Bey derhal esas duruşa geç. Babandan istediğin kredinin üç katını, beş katını alacaksın. Artık git, büfe mi açacaksın; ihracat mı yapacaksın ne halt edeceksen et.

Beni rahat bırakın.” (Kutlu, 2018: 98)

Kendisini tatmin edeceğine inandığı kadar para ve şöhret elde ettiği varsayımında da karakterin, bunu ailesiyle birlikte veya onların yararı adına harcamak planı yoktur. Oysa, hatırlanacaktır ki; geleneksel bir aile örneği olarak *Anadolu Yakası*’nın Muzo karakteri, kazancını eşini rahat ettirmek için kullanmayı hedefliyordu.

Hüseyin Hüsnü Şen’in maddî açıdan kanaatkârlığını yitirmesi; ailesiyle arasında bir mesafe oluşmasına sebebiyet vermiş, bu durumun neticesinde de Arzu manevî yönden bir kanaatkârlık yitimi yaşamıştır. Eşinin ilgisizliği, Arzu’nun hayatında büyük bir boşluk meydana getirdikçe, Arzu da duygusal tatmin yönünden kanaatkârlığını kaybetmiştir:

“Takdir, beğenilme, şaşkınlık. ‘Aaa... Nasıl yaptın bunu kız Arzu?’ dedikleri zaman duyduğum tatmin. ...Hüsnü’nün sevdiği yemekleri bilirim, itinayla pişiririm, her şeyi yemez, titizdir. ...Yıllardır özene bezene yaptığım yemeklerin evimde bir kıymet-i harbiyesi yoktur. Adam bana ‘mutfak kedisi’ diyor yahu! ...Çoğu akşam kurduğum sofraya yalnız oturuyorum. ...Hüsnü kim bilir nerelerde zıkkımlanıyor; oğlan telefon edip ‘Beni bekleme anne, arkadaşlarla beraberiz.’ deyip kapatıyor.” (Kutlu, 2018: 124)

Arzu bu durumun neticesinde, komşusu Gülşen’in aracılığı ve teşvikiyle evi terk etmiştir. Bunu yaparken Gülşen tarafından iltifat gören yemek yapma kabiliyetinin, başkaları tarafından da takdir görmesi umudunun etkisi vardır, çünkü; Hüsnü’nün maddîyattan yana yaşadığı doyumsuzluk, artık Arzu’da da hissî yönden mevcuttur:

“Keşke böyle bir ayrılık olmasaydı. Samimi olarak söylüyorum keşke olmasaydı. Ama çok iyi biliyorsun ki birlikte tuttuğumuz bardak elimizden kaydı ve kırıldı. Parçaları bir araya getirip yapıştırmak mümkün değil. Yeni bir bardak almak lâzım. Ama sen ne bardağı, ne kırılmayı, ne yapıştırmayı, ne de yeniden başlamayı düşünmedin, umursamadın.

Kim bilir kaç senedir bir koca hayaleti ile birlikte yaşıyorum. Zararsız bir hayalet ama aynı zamanda yararsız. Yine de hiçbir zaman boşanmayı falan düşünmedim. Bu benim hayatım deyip mutfağıma sığındım.

Şimdi bir kapı açıldı bana.

Bu kapıdan çıkıp gidiyorum.

Ama inşallah döneceğim” (Kutlu, 2018: 137-138)

Arzu’nun manevî bir kanaat kaybı yaşadığını, gittiği yerde istediği takdiri toplamasına rağmen geri dönmemesi ve kendisiyle ilgilenen adamın evlilik teklifini doğrudan reddetmemesi de kanıtlar niteliktedir. Ancak Arzu yine de eşliği ve anneliğini tamamen terk etmemiştir:

“Aklım eve, Hüsni’ye, oğlana takılıyor. Kendimi bir türlü çekip alamıyorum onlardan. E, ne de olsa ilk acı ilk ayrılık. Buna ayrılık denirse. Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi yok.

Derken derken, sızmışım.” (Kutlu, 2018: 166)

“Arzu” karakterinde karşılaşılan manevî kanaatkârlığın yitirilmesi durumu Kutlu’nun başka karakterlerinde de görülmektedir. Haz merkezli bir yaşamın kahramanları, istediklerini elde edemedikleri yahut umduklarına tam anlamıyla sahip olamadıkları ve bu nedenle de haz duygusundan mahrum kaldıkları durumlarda; sabır, fedakârlık göstermek ve mevcut vaziyetle yetinmek yerine memnuniyetsiz bir tavır sergilemeyi tercih etmektedirler.

Ivan Illich *Tüketim Köleliği* kitabında buna benzer durumları tüketim kültürü üzerinden değerlendirmektedir. Ona göre; “Reçeteler artarken, yetenekler azalıyordu. Sözelimi tıpta, her geçen gün daha da çok miktarda farmakolojik bakımdan etkili ilaç reçetelere işlenirken, insanlar, rahatsızlık ve hatta sıkıntılarıyla başa çıkma istek ve kabiliyetlerini yitiriyorlardı.” (Illich, 2000: 55) Hız kazanmak amacıyla hayatı pratikleştirerek, hazza erişimi kolaylaştırmak için ortaya konan çeşitli araçların, eksik olmaları durumunda kanaati bir seçenek olarak görmeyen modern bireylerin mutsuzluğuna ve kaçışına sebep olmaktadır.

Bu zihniyetteki bireyler; evlenerek kendi ailelerini kurduklarında, birer eş olarak birliği ve huzuru sağlamak adına yetersiz kalmaktadır. Çünkü; ellerindeki imkânların umduklarına uzak oluşunun verdiği şikâyet hâlini örtebilecek bir özveri niteliğine sahip değillerdir.

Örneğin *Mavi Kuşadlı* eserde; Murat ve Neşe çiftinin mutlulukları, tayin ile geldikleri köy ortamının Neşe tarafından beğenilmemesi ile sona ermiştir. Neşe, eşi Murat’ın görev süresince orada kalmak hususunda sabır ve fedakârlık göstermeyip, gerekirse boşanmayı göze alarak yola koyulmuştur:

“Murat:

-Haydaa... Şimdi de tezek kokulu diyor. Hayır efendim... Hayır. Hem diyelim böyle. Gerçek bu. Hemen yüzgeri kaçmak mı lazım. Söyleyin Doktor Bey, siz söyleyin. Evlilik ne demek. Ha, ne demek.

Doktor meselenin nezaketine binaen lafı çiğner:

-Eee, nereden baktığınıza bağlı. Şey, yani..

-Nerden bakarsanız bakın efendim. Evlilik bir ömür boyu sürecek, sürmesi gereken bir hayat arkadaşlığı, değil mi... Tasada ve kıvançta beraberlik. İyi ve kötü günde, işte ne bileyim, biraz fedakârlık...

Doktor:

-Doğrudur. Ama uyum şartıyla.

-Efendim biz Neşe ile sevişerek evlendik, anlaşarak... Benim mesleğimi, istikbalimi, gelir düzeyimi biliyordu. Anadolu’da şirin bir yurt köşesinde kendimizi yurt çocuklarına adayacaktık. Anlaşmıştık efendim.

Neşe:

-Herhalde bu Allah’ın dağı üzerinde anlaşmamıştık.” (Kutlu, 2019: 89)

“Yok, yok... Uzatmanın âlemi yok.

Kestirip atarsa atsın.

‘Atsın’ deyince parmağında parlayan alyansa bakıyor. Küçük bir iç sızısı.

Küçük mü?

Evet, küçük.

Ya sonradan büyürse...

Amaan, inceldiği yerden kopsun.

Yeniden üniversite imtihanına giririm.

Yok, yok... Önce bir iş bulmalı, sonra imtihan.

Kocasının bu arada eline hafifçe dokunması ve o parlak gülüşü bu hesaplaşmaya aniden son veriyor.

-Hayatım sana zahmet evimizin anahtarını verir misin?

Neşe şaşkın, otomat gibi çantasını açıyor, ucunda kalp biçimi bir nazarlık sallanan anahtarı çıkarıyor.

Murat anahtarı alıp nazarlığı doktora gösteriyor:

-Doktor Bey’le ‘nazar’ üzerine konuşuyorduk. Ben inanırım bilirsin, doktor da inanıyor.

Neşe şimdi gülsün mü, ağlasın mı?

Hem gülsün, hem ağlasın.

Hayat budur işte.” (Kutlu, 2019: 157- 158)

Neşe’nin “hayat budur” dediği noktada, daha evvel bahsi geçen bir “kriz” meselesi yeniden anlam kazanmaktadır:

“Zorla güzellik olur mu?

Doktor gevrek gevrek güler.

-Olur, olur. Hayat bize bunu öğretiyor. Bazen, yani yeri geldiğinde ‘Buyur kardeşim, sen önden geç’ diyeceksin.

Gül söze karışır:

-Bazen dediniz, ne zaman yani.

Doktor kesin konuşur.

-Kriz anlarında.

Kızla oğlan yine göz göze gelir, sonra biri bir yana, öteki öte yana döndürerek başını, bu ‘kriz’ denilen düğüm üzerinde düşünmeye başlarlar.” (Kutlu, 2019: 80)

İşte bu “kriz” anlarında modern insanın kurduğu aile hayatı ile geleneksel insanın kurduğu aile hayatı arasındaki fark kendini kuvvetlice belli etmektedir, zira geleneksel ailenin üyeleri daha evvel ele alınan “îsâr” tutumu çerçevesinde hareket etmekteydiler. Modern ailenin üyeleri ise şahsî hazlarını, bireycilik ilkesinin de etkisiyle, öncelikleri için karşılıklı ödün vermekten imtina etmektedir. Böylece evliliklerde eşler arasında sorunlar baş göstermektedir.

Burada yaşanan durumun benzeri, *Gönül İşi* hikâyesinde yer alan Enis Bey ve ailesinde de yaşanmıştır. Enis Bey ve eşi arasındaki sorun, kanaatkârlığın maddî açıdan yitirilmesi, harcama merakı çerçevesinde ele alınmıştı. Aynı çifti Kutlu, *Sıradışı Bir Ödül Töreni*’nde, bu sefer manevî bir kayıp ile kaleme almıştır. Enis Bey’in eşi ve ailesi, tıpkı Neşe gibi mekânı ve koşulları beğenmemiş, bu nedenle de onunla görev yerine gelmeyi reddetmişlerdir:

“Karısı bu ücra kasabaya gelmeyi reddetmiş, çocuklarla beraber büyük şehirde kalmıştı. Arasına telefonla konuşuyor, hatır soruyorlardı, o kadar. Yani açıkçası ne ayrı ne beraber. Doktor bu ızdırabı talebeliğinden beri sıradışı olan yassı konyak şişesi ile paylaşır, kimseye açılmazdı. Ne kadar içerse içsin yoldan çıkmaz, falso yapmaz, yıkılmazdı.

Yüzündeki kızarıklık hariç.” (Kutlu, 2018: 76)

Bütün bu örnekler bakıldığında; modern insanın kanaatkârlık tavrıyla beraber aile huzurunu da kaybettiği fark edilmektedir. Modern dünya ve bu dünyanın destekleyicileri içinse bu gelişmeler pozitif niteliktedir. Destekleyicilerden kasıt, tüketilen nesnelere üretimini/satışını gerçekleştiren kesimdir. Kutlu, *Vitrinde Olmak* eserinde onların hadiseye bakışlarını şu şekilde ifâde etmektedir:

“Birisi şöyle diyordu, iktisadı öne alan birisi. ‘Bırakın aile dağılsın, tek buzdolabı yerine iki, tek televizyon yerine iki, tek çamaşır makinesi yerine iki tane satarız, fena mı?’ Aile bağlarını, sevgiyi, aşkı, çocukları falan her ne kadar modern bir hayat yaşıyorsak da bu kadar maddiyata bağlamak bana abartı geliyor.” (Kutlu, 2017: 111)

3.2.2. Modern Erkeğin Tatminsizliği: Sadakatsizlik

Güven ve sadakat; genelde bütün bir toplum yapısı için, özelde toplumu meydana getiren aile kurumu için son derece önemli iki kavramdır. Söz konusu aile olunca sadakat; eşler arası ilişkinin sağlıklı ve sürekli olması adına mevcûdiyeti zarûri olan bir kriter hâlini almaktadır. Sadakat, “sıdk” sözcüğünün; insanlarda bir vasfın doğuştan var olduğunu ifâde eden “fe’âlet” kalıbına dökülmesiyle oluşturulmuştur (Özdemir, 2019). Demek ki sadık olmak; insanoğlunun yaratılışında, fitrat kodlamasında bulunan tabii bir özellik olarak kabul edilmektedir. Fıtratın inanç ekseninde muhafaza edilmeye çalışıldığı geleneksel düzende sadakat, aile ve bilhassa eş ilişkilerinde hâkim bir tutumdur.

Fakat geçen süreçte modernizmin etkisi, insanların düşünce ve karakter yapısında yaptığı değişimlerle sadakat tutumunu da zedelemiştir.

Mustafa Koç geleneksel ve modern insan arasındaki bu farkı ahlâkî çözüme üzerinden değerlendirmektedir:

“Ailede güven bunalımının bu kadar görünür olması bana göre modern dönemin ortaya çıkardığı bir problem. Belki daha önce de vardı. Fakat nicelik olarak bu kadar yoğun değildi veya konuşulmuyordu. Bugün artık konuşulur hale geldi. Peki neden? Çünkü öncelikle sekülerleşmenin ortaya çıkardığı bir problem olarak ahlak ve ahlaka dayalı değerlerde bir çözüme yaşandı. Hâlbuki geriye dönük geleneksel dönemlere baktığımızda, aile ilişkilerinin temeli daha çok etik ve teolojik içerikli bir örüntüye dayanır. Ne var orada peki? Sevgi var, saygı var, sosyal öğrenme kanalıyla küçüklere sevgi gösterme, büyüklere saygı duyma, güven duyma ve sadakat gösterme var.” (Koç, 2019)

Koç’un bahsettiği modernizmle gelen “teolojik örüntü” ve ahlâkî çöküntü sonucunda insanların yaşamları içerisinde arayışta olduğu unsurların değişmesi ve cinsellik üzerine vuku bulan görüş başkalaşmaları, sadakatsizlik sorununu ortaya çıkarmıştır.

Anthony Giddens bizzat cinselliğin; modern kültürde bir “saplantı” olduğunu belirterek, onun haz üretim işlevinin kapitalist toplum için bir ürün pazarlama aracı olarak kullanıldığını ifâde etmiştir (Giddens, 2018: 173).

Nitekim kapitalizm; onu besleyen hazcı ve faydacı ahlâk ilkeleri ışığında şekillenen “bir şey haz veriyorsa iyidir” anlayışı neticesinde bireyci, hazcı ve günübürlük hazları önceleyen bir sistem meydana getirir (Sıdıka Oktay, 2019). Günübürlük, geçici bu hazlar; insanların özgürlük tutkuları paralelinde tatmin ettikleri, sorumluluktan kaçma vasıtalarıdır. Zira modern insan için ve modernizmin kendisi için haz ve sorumluluk aynı potada eriyemez iki zıt duygudur.

Bu minvalde evlilik akdinin ve aile olmanın insana belirli ciddi sorumluluk yüklediği dikkate alınır; modern insan ya evlenmeyi tercih etmeyecek ya da gerçekleştirdiği evlilikte sorumluluklarını, hak talebinin gölgesinde bırakarak, sadakatsizliğin de içinde olduğu sorunlara sebebiyet verecektir.

Burada bireylerin özgürlüğünü zedeleyen sorumlulukların; bilinen, kabul edilen tabii gereklilikler olarak değil, birer haz engeli ve insanın yaşam akışını sağlıklı bir şekilde sürdürmesi için ihtiyaç duyulan görev paylaşımları değil, kısıtlayıcı unsurlar olarak değerlendirildiği belirtilmelidir.

Nazife Şişman, modern anlamdaki özgürlük isteğinin ve evliliğin bu özgürlüğe set çekişine ilişkin fikrin ortaya çıkış sürecini “cinsel devrim” üzerinden analiz etmektedir:

“Evliliğin aşk ve özgürlüğü baskılayan bir kurum olduğu şeklindeki kanı, aslında Batı’da 60lı yıllarda yaşanan cinsel devrim esnasında en açık ifadesini buldu. Toplumda hâkim olan baskıcı cinsel inançlara, davranışlara ve toplumsal yapılara başkaldırı hareketi olarak tanımlayabileceğimiz cinsel devrim, Batıda 1950’lerin ortasında başlayıp 1960’larda belirginlik kazanmış bir cinsellik siyasetidir. Genel olarak, cinselliğin evliliğe, tek eşliliğe, heteroseksüelliğe ve çocuk doğurma eylemine indirgenmesine karşı çıkar.” (Şişman, 2018: 106)

Açıklamada geçen cinselliğin “evliliğe” ve “çocuk yapmaya” indirgenmesine karşı çıkılması durumu; cinselliğin evlilik dışında da gerçekleşebileceği izlenimini vererek, yaşanması için meşrû bir daireye ihtiyaç duyulması hâlini ortadan kaldırmıştır.

Aileden, evlilikten bağımsız bir cinsellik; çiftlerden birinin evlilik akdiyle kurulmuş ilişkilerinin dışında da birliktelikler yaşayabilecekleri fikrini meydana getirerek, sadakat sözünün zedelenmesine yol açmıştır. Üstelik bu evliliğin dışındaki ilişkiler, duygusal veya maddî bir sorumluluğu beraberinde getirmediği için, modern bireyin özgürlük ve yüksüz haz anlayışını tatmin etmesini sağlamaktadır.

Çocuk sahibi olmanın da bu çerçevede cinsellikten ayrıştırılması; yine özgürlüğün önündeki bir maniden kurtulması anlamına gelmektedir. Fakat çocuk sahibi olmak yani üremek ile cinselliğin birbirinden ayrılması, Giddens için çok daha kompleks bir arka plandan doğan bir özgürleşmeye işaret etmektedir. Ona göre;

“Cinsellik, seksin üreme ihtiyaçlarından kademe kademe ayrışmasının parçası olarak doğdu. Üreme teknolojilerinin daha da geliştirilmesiyle, bu ayrışma bugün tamamlandı. Artık hamilelik sadece suni olarak engellenmekle kalmayıp suni olarak üretilebilir hâle geldiği için, cinsellik nihayet tümüyle özerkleşti. Üreme, cinsel etkinlik olmadan da sağlanabiliyor; bu, artık tamamen bireylerin ve birbirleriyle olan ilişkilerinin bir niteliği hâline gelen cinsellik için nihai bir ‘özgürleşmedir’. Üreme, akrabalık ve neslin devamıyla arasındaki asırlık bütünleşmişlikten kurtulmuş bir *plastik cinselliğin* yaratılması, son otuz-kırk yıldaki cinsel devrimin önşartıydı.” (Giddens, 2018: 34)

“Plastikleşen” bir cinsellik; modernizmin evvelinde var olan geleneksel kültürlerdeki hayatı düzenleyen “ahlaki referans noktaları” ve “dinin ilham verdiği etik kodlar”dan kopmanın da bir yansımasıdır denilebilir (Giddens, 2018: 177).

Konuya dair yüzeysel olarak aktarılanlar etrafında, sadakatsizliğin; modernizmle gelen bireycilik, hazcılık ve özgürlük ilkeleriyle birlikte şekillenen yeni cinsellik anlayışıyla bağlantısı ifâde edilmiştir. Modernizmden önceki geleneksel yapıda bütün bu unsurlar; Giddens’in da dediği gibi din ve ahlâk kökenli bir bakış açısıyla değerlendiriliyordu. Tezin kapsam ve inceleme alanı dâhilinde bu din; İslâm’dır.

Türk geleneğine kaynaklık eden İslâm'da evliliğin dışında gerçekleştirilen ilişki zina olarak adlandırılır ve büyük günahlardan biri olarak kabul edilir: “Zinaya yaklaşmayın. Çünkü, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur.” (DİB Kur'an Meâli, İsrâ, 17: 32)

Mustafa Kutlu da bu nedenle sadakatsizlik bahsini modern aile hayatını örneklediği hikâyelerde ele almış, geleneksel yapıdaki aileleri anlattığı emsallerde sadakatin kaybedildiği olaylara yer vermemiştir. Örnekler incelendikçe görülecektir ki Kutlu; modern ailelerde sadakatsizlik konusunu, daha ziyâde kocaların üzerinden işlemiştir. Onun bu tercihinin bakılarak; topluma hatırlatılması gereken bir hakikat ve hikmeti ima ettiği söylenebilir.

Ayşe Sıdıka Oktay'ın bireyden, aile ve topluma ulaşan sadakat ve güven zincirini incelemek adına kaleme aldığı bir yazısında geçen şu satırlar bahsedilen hakikatin teolojik arka planını en iyi bir biçimde özetlemektedir:

“İffet deyince genellikle kadınların iffeti anlaşılır. Oysa Kur'an bize iffeti erkekler üzerinden Hazreti Yusuf örneğiyle anlatır. Erkeğin iffetli olması çok önemlidir çünkü aile mahremiyeti ve iffetinin korunması erkeklerle başlatılır ve aile reisi olarak öncelikle onun sorumluluğu ve koruması altındadır. Kendilerine kadınlar, çocuklar emanet olarak gönderilmiştir. Dolayısıyla erkeğin sadakatsizliği ailedeki düzenin bozulmasını ve güvensizliği getireceği için iffet sadece kadınlara değil bütün aileye özellikle de babalara ait öncelikli bir görev ve sorumluluk olarak görülür.” (Sıdıka Oktay, 2019)

Kutlu'da da tam olarak yukarıda ifâde edildiği gibi; kocaların sadakatsizliği ailede düzenin bozulmasına neden olmuştur. *Tufandan Önce* hikâyesinde, bir aldatma hadisesiyle, Çetin Bey karakterinin yanlış giden ve sonlanan evliliği ile aile hayatına bakışımın sebebi üzerinden karşılaşılr. Çetin Bey'in babası annesine ihanet etmiş ve bu sadakatsizlik ailenin bütün bir düzenini, birliğini kaybetmesine yol açmıştır:

“Peki, bu Çetin Bey neden böyle içine kapanmış; onu anlasaydık bari dersiniz, bu babda şunları anlatabiliriz:

Efendim bu çocuğun ana tarafı çok zengin, zadedân sınıfından. Lâkin kadın, yani Çetin'in annesi pek sağlam ayakkabı değilmiş, 'tırlattı' diyenler dahi var. (Bak, bak, bak...Oğlan anaya çekmiş, belli).

Öyle olsa da Çetin'in babasını avlıyor, para gücüyle. Adam kurt, evlenip paraya kavuşunca kendi hayatını yaşamaya başlıyor. Çetin'in evliliği gibi sanki. Onlar da boşanmadan birbirlerini serbest bırakıyorlar; adam ayrı, kadın ayrı telden çalıyor.

Bir farkla.

Bu defa arada bir çocuk var: Çetin. Babası çocuğu ihmal ettiği için Çetin anasına yanaşıyor, ancak ana da bir garip, alıp başını seyahate çıkıyor, günlerce Avrupa-Amerika dolaşıyor. Oğlan kalıyor bakıcılar-dadılar elinde.

Her istediği yerine gelmiş. Ancak sevgi yok; tutkuyla bağlandığı bir inanç, ideal, iş yok. Mektepleri birincilikle bitirse de bunlar onu tatmin etmiyor. Bir boşluk var hayatında, bir kara delik.

O da dayanamayıp bırakıyor kendini.

Her işi, ilişkiyi bir oyun, oyalanma kabul ediyor.

Esasen hiçbir şeyi ciddiye almayan, ama görünüşte ciddi bir adam olup çıkıyor.”
(Kutlu, 2017: 44

Bu örnekte; dağılan aile birliğinin geldiği son noktada; bir kurum olarak ailenin, değerinin ve gerekliliklerinin yok sayılmasıyla manevî ağırlığını kaybettiği fark edilmektedir. Üstelik bu aile varlığını zedeleyici davranış; nesiller arası bir aktarım ve modelleme ile Çetin Bey'e geçmiştir:

“Peki, bütün bu işlere Kaymakam Bey ne diyor?

Doğrusu pek bir şey demiyor.

Allah Allah... Karısı değil mi?

Karısı da...

Eee...

Yahu açıkçası bunlar epeyce bir zamandan beri kendi hayatlarını yaşıyorlar. Birbirlerini serbest bırakmışlar, kimse kimseye karışmıyor.

Tuhaf, ayrılmamışlar da.

Evet, boşanmamışlar, bu garip ilişkiyi sürdürüyorlar.

Kadın ara sıra kasabaya kocasının yanına geliyor; birkaç gün kalıp gidiyor.

Dolayısıyla dedikodunun bini bir paraya. Güya kadın başka biriyle yaşıyormuş da, adam bunu biliyor ama ses çıkarmıyormuş da, yahu deşmeyelim bu bahsi, tatsız yani.”

(Kutlu, 2017: 43)

Çetin Bey de kendi ailesini, içinde yetiştiği ve gözlemlene imkân bulduğu aile paralelinde inşa etmiştir. Böylelikle sadakatsizlik nedeniyle yıkılan ailelerin; çocukları aracılığıyla bu yozlaştırıcı tavrı gelecek nesillere aktararak, süreç içerisinde; aile kavramının temelden, bütün bir topluma yansiyacak şekilde aşınması gibi bir domino etkisi meydana getirebilecekleri anlaşılmaktadır.

Kutlu, bu örnekte ihanetin yalnızca eşler arasında oluşan bir sorun değil; çocuklara ve ileriki nesillere de varabilen bir problem niteliği taşıdığını da göstermektedir.

Menekşeli Mektup eserinde Ahmet Bey, daha fazla para kazanmak niyetiyle yeni bir işin görüşmelerini yapmak üzere Almanya'ya gider. Eşi İncila Hanım, Ahmet Bey'den bir haber bir mektup beklerken zihinsel sağlığını kaybetme noktasına gelir. Ahmet Bey'in yazdığı mektuplar da zamanla azalmaya ve yazılardaki ifadelerden sevgi eksilmeye başlayınca, mahallenin postacısı Almanya'ya giderek mektupta yazan adrese ulaşır ve Ahmet Bey'in mektup yazmayı çoktan bıraktığını, onun adına gelen mektupları da; durumun farkında olan hasta bir kadının İncila Hanım üzülmeyin diye Ahmet Bey'in ağzından yazarak yolladığını öğrenir. Ahmet Bey Almanya'ya gittikten kısa bir süre sonra Rumen bir kızla beraber olmuş ve eşine olan sadakatini kaybetmiştir:

“Zamanlar geçti bu Rumen kızla flört etmeye başladılar.

Çay fincanına sarıldım. Bir sigara bulsam yakacağım. İnci Hanım'ın menekşe gözleri gözlerimin önünde.

-Sonra haliyle birlikte oldular. Ben kızı uyardım. Defalarca. Ama edepsizin tekiymiş, ne bileyim. Evli bir adamı baştan çıkardı. Adamın sıkıntısı vardı. İş bir türlü neticelenmiyordu. Galiba bu fabrikayla bir ortak proje ye girecekti. Gecikti, çok gecikti. Ahmet Bey belki de sıkıntıyı defetmek için Rumen kızla beraber oldu. Lâkin geçici sandığım heves bir süre sonra kalıcı olmaya başladı. Oysa adam evli.”(Kutlu, 2019: 72)

Ahmet Bey'in ihanetine ilişkin hasta kadının yaptığı değerlendirmede, toplumun genel bakış açısının; erkeğin sadakatsizliğine giydirdiği çeşitli kılıflardan birine rastlanmaktadır. Bu değerlendirmeye göre; Ahmet Bey dâhil olmaya çalıştığı işten istediği haberi umduğu süre içerisinde bulamadığından psikolojik olarak bir gerilim yaşamış ve bu sorun onu ihanete itmıştır.

Bu tutumun “heves”in ötesine geçerek süreklilik kazanması bir hata olarak görülürken, hadisenin bu kısmına kadar olan aşamaları, karakterin temsil ettiği zihniyet için kabul edilebilir bir durum olarak lanse edilmiştir. Bu noktada “heves” kavramı ve erkeğin sadakatsizliğinin genel olarak toplumsal algıda, özel olarak bu kavram çerçevesinde “olabilir”, “tolere edilebilir”, “mazur görülebilir” bir şekilde kabul edildiğinin üzerinde durmak gerekir.

“İstek, eğilim, arzu, şevk” (TDK, 1998) olarak tanımlanan heves kavramı, geçici olan, anlık veya kısa süreli bir hâli ifâde eder ve heves edilen şey de kişi için kalıcılığı bulunmayan bir haz aracıdır. Böyle bakıldığında, hayat içerisinde pek çok unsurun/olayın insanda “heves” uyandırmasıyla birer imtihan vesilesine dönüşebileceği fark edilir. Helal yahut haram olması onu imtihan kategorisine dâhil eden kriterdir ve şüphesiz zina; haramdır. Üstelik evli bir bireyin bu günahı işlemesi onu kul hakkına girmeye de ittiğinden, bu eylemi gerçekleştiren bireylerin, onları hatalardan alıkoyabilecek en büyük fren mekanizmasını yitirmiş oldukları söylenebilir. Zira artık onları durdurabilecek bir etken yoktur ve kul hakkı; affı, zarar gören kulun inisiyatifinde olan bir suçtur.

Bu noktada hazzın ve manevî, teolojik bağlantıyı kaybetmiş olmanın adını, “heves” kavramıyla yumuşatan modern birey; toplum algısında da olmaması gereken bir merhametle karşılaşır. Ancak bu ters işlevli merhamet, kadınların “heves”leri için çoğu zaman geçerli değildir. Bunda da daha evvel belirtilen iffet ve kadın eşleştirmesinin etkisi olduğu ifade edilebilir. Oysa iffet, her iki cinsiyet için de varlığı zarurî olan bir niteliktir ve bu nitelik evlilik akdine imza atmış kişiler için çok daha büyük bir ehemmiyet arz eder. Ancak modern birey için -o zaten dini dışarıda bırakarak hayatını idame ettirdiğinden- asıl olan şey heves ettiği hazdır. Örnekte de görüldüğü üzere hazza ulaşılırken de evlilikler, aileler önemszenmeyerek dağılmaya bırakılmaktadır.

Sevincini Bulmak kitabında da üç farklı evliliğin, kocaların sadakatsizliği sebebiyle dağılışı anlatılmaktadır. Eserde hâkim konu Suna ile Ali Balkan’ın ilişki ve evliliği iken, Nilgün ve Tarık ile Elif ve Serdar çiftlerinin evlilikleri de farklı açılardan ancak aynı sorun çerçevesinde aktarılmaktadır.

Suna ile Ali Balkan arasında başlayan ilişki; yalnızca birbirine muhabbet duyan iki insanın iletişiminden ibaret değildir. Ali Balkan, Suna’yı; manevî yoksulluğunun gidericisi ve hakikî bir mümin olma serüveninde, niyetini muhafaza etmesine yardım edecek bir yoldaş olarak da görmektedir:

“Yine etrafımı para, kadın, şöhret kuşatıverdi. Bu hücumu direnecek ne gücüm var ne silahım. Hâlâ çukurdayım.

Çek kuyruğunu edim. Battı balık yan gider.

Ta ki Suna’yı görüp, tebliğini dinleyene kadar. Bayat bir benzetme ile karanlık dünyama pencere açtı.

Bir umut işte.” (Kutlu, 2019: 172)

Suna da bu yolda ilerlemeye çalışan bir kadın olarak Ali Balkan’ın, çapkın ve ahlâkî zafiyetlerle dolu geçmişinden vazgeçme isteğine destek olmayı arzu eder ve

evlenirler. Ancak Ali Balkan'n ilkelerine göre büyütüldüğü ve o yaşa değin hayatını üzerime inşa ettiği “modern birey kimliği”ni terk etmesi sandıkları kadar kolay olmayacaktır:

“Yarım Müslüman olmak istemiyorum. İki rekât namazı dünya işi düşünmeden kılamıyorsam, bir feyiz alamıyorsam, abdest tazelemeyi yük biliyor, oruca katlanıyorsam, faize haram deyip bankayla çalışıyorsam, yarı çıplak bayan hastaları kabul edip, özür dilerim ben Ali Balkan'ım o bayanın vücut hatlarına takılıyorsam, aman nefesine esir olan ben nasıl takvaya ulaşacağım? ...Güldürme beni. Bizim yetiştiğimiz ortam, edindiğimiz kişilik ne olacak? Ben ‘özgürlük’ isterim, ‘hemen şimdi’.” (Kutlu, 2019: 239)

Sabrı ve hazza ulaştırmayan hedefler için gayret etme isteği bulunmayan her modern birey gibi Ali Balkan da kolay olan, sorumluluk gerektirmeyen, haz tutkusunu tatmin edebilecek yolu seçmiş, eski “tutunamayan” hâline, gönüllü “tutunmayan” olarak dönüş yapmıştır.

Ancak bu sefer girdiği yol, Suna'nın yolcusu olmayı imânen kabul etmediği bir yoldur. Ali Balkan da tıpkı modern zihniyetinin önerdiği gibi yeni ve geçici yol arkadaşları bulmuş, Suna'yı çok geçmeden pek çok kadınla aldatmıştır:

“Şu gazete bu eve niçin geldi, biliyorum. Merakımı mazur görün bakmam lazım.

Bizimkinin bir mekânda bir bayanla gayet samimi poz. Magazin haberin başlığı ‘Efsane geri döndü’. Bekliyordum, sürpriz olmadı. Haberi sakince okudum.” (Kutlu, 2019: 245)

Suna ve Ali Balkan bu ihanetler neticesinde boşanmasalar da hayatlarına ayrı ayrı devam etmeye başlamışlardır. Bu da tıpkı *Tufandan Önce* örneğindeki gibi, iki kişinin evliliğindeki herhangi bir sorundan öte; evlilik ve aile kurumunun kendisinden bir değer eksiltme ve işlevsizleştirme neticesi doğuran bir harekettir.

Nilgün ve Tarık ile Elif ve Serdar'ın ilişkileri ise boşanmayla sonuçlanan ilişkilerdir. Serdar ve Tarık iş ortağı, eşleri Elif ve Nilgün ise iki yakın dosttur. Nilgün, Tarık'ın onu aldattığını öğrenince boşanmaya karar vermiştir:

“Nedir, ne oluyor?”

Demeye kalmadan kötü haber yayıldı.

Tarık bir Rus kızı ile berabermiş.

Nilgün inanmamış, ihaneti yerinde görmek için kocasından gizli onun çalıştığı şehre gidip bir hafıye gibi hadiseyi araştırmış.

Doğru.

Rus kızı ile Tarık uzun zamandır birlikteymiş Nilgün'ün iki gözü iki çeşme.” (Kutlu, 2018: 119)

Bu gelişme neticesinde Elif de kendi eşi Serdar'dan şüphelenmeye başlar, zira Serdar vaktinin çoğunu işte Tarık'la geçirmektedir. Yaptığı araştırmalar sonucu Elif de ihanete uğradığını öğrenir:

“Maalesef Serdar Tarık'tan beter çıktı. Her şehirde bir sevgilisi vardı. Adam hepsi ile çekilmiş çok samimi pozlardan oluşan bir fotoğraf albümü gönderdi. ‘Çok üzgünüm, hiç ummazdım’ diye not düşmüş.

Elif her ne kadar kötü habere hazırlıklı olsa da bayağı yıkıldı. ‘O bir mücahit idi, şahidi benim’ deyip duruyor. Hıçkırıklarla yakama sarılıyor: ‘İnsan nasıl böyle değişebilir?’ ” (Kutlu, 2019: 122)

Kitapta Tarık karakteri ile çok fazla detay bilgi yoktur ancak Serdar ile Ali Balkan'ın birbirlerinden farkı; Serdar'ın, Ali Balkan gibi modern öğretiler ve haz odaklı hayat tarzı ile yetişmemiş ve geçmişini bu çerçevede yaşamamış olmasıdır. Aksine Serdar, “mücahit”ir. Ancak “mücahitlerin müteahhit olduğu” (Kutlu, 2018: 96) değişim aşamasının temsili hâline gelmiştir. Gençliğinde İslâm'ı müdafaa etmek için ve başörtüsü yasağına karşı direnmek maksadıyla mücadele etmiş, hatta Elif'in tesettürüne vesile olmuş “mücahit Serdar” ile daima dinden uzak, çapkın bir insan olmuş Ali Balkan'ın, gelinen son noktada aynı hatada ve günahta buluşmaları

ilginçtir. Burada Kutlu'nun altını çizdiği şey; bir kez imân sahibi olmanın, bu imânın kalpteki yerini ömürlük olarak muhafaza etmeyi garantilemek anlamına gelmediği ve yine bir kez imân yoluna adım atmanın da “yolcu’luğu” yahut yolun sonunu kesinleştirmedir.

İnsan daima “kul olma”nın peşinde emek vererek dinamikliğini korumalıdır. Zira bugün artık “Müslüman kalabilmek”, “Müslüman olabilmek” kadar meseledir. Her an modern dünyanın gönderdiği sayısız uyarıcı nesne ve faktöre karşın, hudûdullah çizgisindeki hayatta istikrar sağlamak bir davadır.

Uyaranlardan biri dahi, Müslüman'ın kalbinde yer ederse, Serdar gibi yıllarca taşıdığı “mücahitlik” vasfını yitirebilir, Ali Balkan gibi temizlenmek isteğinde başarılı olamayabilir.

Müslüman kalmak veya olmak isteyen kimse, her an modern dünyanın silahları karşısında kendini korumaya almalıdır. Tarık ve Serdar için bu “silahlardan biri”; amacını aşan paradır. Kazançları ile sadakatleri temsilinde gösterilen imânları ters orantılıdır. Demek ki para da bir imtihandır. Serdar'ı, mücahitken derneklere yardım eli uzatmak için gayrete getiren imânî savunma mekanizması, anlaşılıyor ki para faktörüne direnecek kuvvette değildir.

Ali Balkan'ın ise; daha evvel kendine çağırdığı modern uyaranlara karşıt bir savunma sağlayacak imânı bile yoktur. Çünkü; ona da yenilenmiş, Müslümanca bir bakış gerekliydi ancak elde edecek sabrı gösteremedi.

Üç erkeğin/kocanın da kendi imânlarında yaşadıkları eksiklik, öncelikle en yakınlarına yansımış ve evliliklerini ya zedelemiş ya da tamamen sonlandırmıştır. Bu minvalde denilebilir ki yazar; modern insanın bireycilik, ben'cillik tutkusunun imânsızlığın; eşler arası sadakate, güvene, aile olma bilincine verdiği zararı, her iki uç noktanın temsili olan karakterler üzerinden, her iki koldaki okuyucularına da anlatmıştır.

Bireycilik yazarın kaleminde imkânsızdır, çünkü hiçbir eylem ve karar yoktur ki, kişinin kendisi dışındaki bir insana/varlığa etki etmesin. Bu imkânsızlığın hikmeti ve ödülllerinden de biri; mutlu bir yuvanın sahibi olmaktır. Modern insan, bu

örneklerde olduğu gibi bireycilik hülyasıyla hazları peşinde koşarken, ailesini kaybetmektedir.

Bu başlıkta değinilmesi gereken bir nokta da; Mustafa Kutlu'nun ebeveynlerin alkol kullanımına yansıttığı anne-baba arasındaki oransal farklılık fikrini, karı-koca arasındaki sadakatsizlik sorununa da aksettirmiş olmasıdır. Kutlu'nun hikâyelerinde eşine ihânet etmiş üç kadın örneği vardır, bunlar: *Tirende Bir Keman* adlı eserin Sermiramis'i, *Nur* hikâyesinin Dilber'i ve *Menekşeli Mektup* kitabındaki Postacı'nın karısıdır. Ancak burada da Kutlu, kadınların işlediği hata ile olan sebep-sonuç ilişkilerine yumuşatıcı ancak Türkiye'nin verilerince ("CİSED Aldatma Türlerini Açıkladı," 2015) gerçekçi bir dokunuş yapmıştır.

Öncelikle yazar; erkeklerin sadakatsizliklerine ilişkin daha açık ifâdelere, olayın daha uzun ve detaylı anlatımına yer verirken, kadınların ihanet eylemlerini aynı uzunlukta ve fiziksel boyutta dile getirmekten kaçınmıştır.

Bunun yanı sıra Kutlu; Postacı'nın karısı ve Semiramis karakterlerinin geçmişte yaptıkları ihanet dâhil bütün hatalardan pişman olduklarını okuyucuyla paylaşır, yalnızca Dilber bir pişmanlık ibâresi göstermemiştir ancak o da eşinin, kendisinin yalnızca parasını sevmesi ve babasının işini devralması amacıyla evlendikleri gerçeğini taşımaktadır. Sadakatsizliği meşrûlaştıracak hiçbir sebep bulunmamakla birlikte, eşinin; Dilber'i en başından beri böyle özgür ve havai karakteriyle kabul etmesi, iş merkezli yaşaması ve neticede boşanmaya karar vermeleri okuyucunun gözünde durumun ciddiyetine etki eden faktörlerdir. Ancak erkeklerin ne sadakatsizlikleri için yine geçerli sayılamayacak olsa da herhangi bir sebepleri ne de sonucunda hissettikleri bir samimi bir pişmanlık duygusu yoktur.

Sonraları mesleği gereği "Alev" sahne adını aldığını öğrendiğimiz Semiramis'in, yıllar sonra oğlu ile karşılaştığı anda yaşamış olduğu hüznün ve pişmanlık, aşağıdaki diyalog vasıtasıyla okuyucuya ulaşmaktadır:

"Sonra Alev Hanım arz-ı endam ediyor. ... 'Aman Allah'ım tıpkı Kenan, Kenan'ın tavrı. Kim bu çocuk?' Yan gözle bakıyor. Hemen kanı kaynıyor. Programdan sonra

Sadullah'ı odasına çağırıyor. Bir yandan makyajını silerken bir yandan aynadaki aksine bakıyor.

Ne kadar masum.

-Adın ne senin?

-Sadullah efendim.

Alev bir kez daha sarsılıyor. Yoksa, yoksa.

-İstanbuluymuşsun. Neresindensin?

-Cibali efendim.

Alev'in elindeki pamuk düşüyor. Çocuğa dönüyor:

-Bir daha söyle.

-Cibali efendim.

Alev artık konuşmakta zorlanıyor:

-Babanın adı ne?

-Kenan.

-Ne iş yapar?

-Keman sanatçısı.

-Yaşıyor mu?

-Sizlere ömür.

-Alev artık tutamıyor kendini hiçkır a hiçkır a ağlamaya başlıyor. Yardımcısı kız, patron doluşuyor odaya.

-Ne oldu?

-Nen var? Bu oğlan saygısızlık mı yaptı?

-Hayır, hayır. Beni yalnız bırakın.

Son bir kez bakıyor Sado'ya, tıpkı Kenan. Herkes çıkıyor. Epeyce ağlıyor Alev. Ona 'Ben senin annem biliyor musun' diyebilir mi?

Hayır.

Böylesi filimlerde olur.

Söyleyemez, asla.

...O günden itibaren birbirleriyle karşılaşmamak için çok gayret sarfettiler. Ancak ne olursa olsun sahnede birleşiyorlardı. Alev ayrılıktan, ölümden bahseden şarkılar seçiyordu. Kimseler görmüyordu ara sıra gözyaşı döktüğünü.” (Kutlu, 2019: 145-146)

Postacı'nın karısının da; bir akşam ansızın yanına kaçtığı adamdan ayrılıp kocasına yani Postacı'ya dönmesi ve ondan af dilemesi, yaptığı şeyden pişmanlık duyduğunun bir göstergesidir:

“El fenerini çıkarıp yüzüne tuttum. Aman Allahım! Bu yüz, bu yüz. Fındık burun, düğme dudaklar. Ama gözlerinin altı mosmor, ağzından kan sızmış. Fena halde dayak yemiş, yaralı. Ela gözleriyle yalvararak baktı, bir zaman sonra:

-Kapına geldim, affet beni, diyebildi.” (Kutlu, 2019: 79-80)

SONUÇ

Türkiye, İslam coğrafyasındaki diğer ülkeler gibitarahi birtakım olaylar neticesinde zihniyet ve medeniyet değişmesi sürecine girmiştir. Girilen sürecin etkileri bugün de canlılığını ve ilerleyişini muhafaza etmektedir. Varlığını belirginlikle Tanzimat Dönemi'nden bu yana hissettiren bu farklılaşma hareketi; modernizme doğru gerçekleştirilen bir yönde seyretmektedir. Bir topraklarda yaşayan insanların zihniyet olarak köklü, kadim bir müktesebatı terk etmeye yahut artık ona farklı bakmaya başlaması; toplumun bütün bir işleyişini, insan ilişkileri algısını ve en nihâyetinde kaçınılmaz olarak “aile” yapısını ve mahiyetini derinden etkilemektedir.

Gerçekleşmesinin zarûrî olduğuna inanılan bir dürtüyle Türkiye’de baş gösteren modernleşme gayreti; kadim olan dünya algısının “aile”ye bir kavram ve kurum olarak verdiği değer, önceliğin aksine, onu geriye atan, yıpratıcı bir tutumu önermektedir. Zira geleneksel algıda aile, kültürel açıdan; korunması, birliğini ve dirliğini muhafaza etmesi, belirli bir düzen ile sistemini sürdürmesi gerektiğine inanılan bir kurum, dinî yönden ise; insanların, hakkında hesaba çekileceği ve asıl mekân olan ahiretin kurtarılması için bir vasıta kabul edilen son derece önemli bir birliktir. Geleneğin besleyici damarı olarak dinin aileye bu yaklaşımı, aile üyeleri arasında; hak-sorumluluk, nimet-imtihan dengelerinin kurulmasını mecburî kılmakta ve “emanet” hakikati üzerinden her bir üyeyi diğerinden mesul tutarak karşılıklı değer veriş tabii bir hâle getirmektedir.

Ancak bu durum, modernleşme hareketinin; bireycilik, narsisizm, özgürlük, tüketim, dinin terki ilkeleriyle birlikte bütün bir toplumdan ve elbette aile oluşumundan elini çekmeye başlamıştır. Modernizmin öğretileriyle yaşamına yön veren insan; evlilikle gelen eşlik, ebeveynlik rol ve görevlerinin, manevî kazanca içkin yüklerini kabul etmek istememektedir. Bu nedenle de aile içinde hem birer eş hem de birer ebeveyn olarak sorun yaşamakta ve kendilerine karşı sorumlu oldukları diğer aile üyelerine de aynı sorunu yaşatmaktadır.

Toplumda gerçekleşen bu değişim, Kutlu'nun eserlerinde de kendine yer bulmuş ve Kutlu, hikâyelerinin tamamında az veya çok aile hayatına ilişkin örneklerle yer vermiştir. Hatta denilebilir ki; Türk toplumunun kültürel birikimi, değerler bütünü ve tüm bunların arka planında yatan inanç dünyası, Kutlu'nun hikâyelerindeki olay örgüsünün etrafını çepeçevre sarmıştır ve bunları içeren hadiseler aile kurumu vasıta yapılarak okuyucuya sunulmuştur.

Kutlu'nun hikâyelerindeki aile hayatı örnekleri incelendiğinde; “geleneksel” ve “modern” yapıda olmak üzere iki farklı ve hatta zıt denilebilecek aile yapılarının mevcut olduğu görülmektedir. Geleneksel algıdan, modern görüşe geçişteki o ilk aşama ve ailedeki izleklerinin değerlendirilebileceği örnekler de bulunmakla beraber, sayıları oldukça azdır.

Kutlu'nun geleneksel aile hayatı örneklerinde, eşler ve ebeveynler; hudûdullah dairesinde yaşayan, fedakâr, maddî ve manevî yönden kanaatkâr, sabırlı, îsâr fikriyle davranışlarına yön veren kimselerdir. Bu şekilde aile içinde birliği, dayanışmayı, huzuru, devamlılığı sağlayabilmiş ve aile olmanın bütün zorlukları ile güzelliklerini bir arada paylaşabilmişlerdir. Bu çerçevede bir insan profilinin oluşturduğu ailelere de yazar, belirli vazifeler ve bir değer atfetmiştir. Bu vazifelerin başında da kişinin ahlâkî eğitimi ve dinî alışkanlıklarının ona aile tarafından kazandırılması gelmektedir. Kutlu'nun hikmet temelli sanat anlayışının bir yansıması olarak değerlendirilebilecek bu vurgu; her şeyden evvel “kul olmanın” inceliklerinin aileden öğrenildiğini ifâde etmektedir.

İbadet ve ilim öğretimi için geleneksel yapıdaki önde gelen figürler “aile büyükleri”dir. Onlar, ailenin karizmatik otoriteleri ve saygın kimselerdir. Kutlu'da da geleneksel aile hayatı örneklerinde, torunlarına öğretmenlik, rehberlik ederek, karakterlerinin ve imânlarının gelişiminde önemli bir rol oynarlar. Yazar onların bu görevlerini; kimi zaman uygulayıcı birer rol model olarak torunlarına gösterme, kimi zaman ise anlatma yoluyla aktarma yoluyla yaptırmaktadır.

Geleneksel aile örneklerini kaleme alırken yazarın, mekân olarak köy, kasaba ve mahalleyi seçtiği görülmektedir. Tabiatla iç içe olan veya şehir içerisinde bulunup

da kadim kültürü muhafaza etmeyi başaran insanların bulunduğu yerler, geleneksel ailenin mekânı olarak belirlenmiştir.

Bu niteliklerdeki geleneksel aile zamanla, modernleşmenin etkisiyle bir çözüme yaşamaya başlamıştır. Geniş aileler dağılmaya, köyler göçle terk edilmeye en çok da insanlarda ahlâkî bir yozlaşma görülmeye başlamıştır. Bu değişim aile hayatlarındaki düzeni bozup, huzurdan yoksun bırakan bir kaosu beraberinde getirmiştir.

Değişimin ilerlemesiyle tam anlamıyla modernleşen bireyler, vasıfları geleneğin aksinde bulunan “modern” aileler kurmaya başlamışlardır. Kutlu, modern aile örneklerini, modern bireylerin kendi irâdeleriyle girdikleri o kaos atmosferine uygun olarak kaleme almıştır. Öyle ki, hikâyelerdeki modern aile örneklerinde, geleneksel ailedeki huzurlu, üyeler arasında anlaşma ve beraberliğin sağlandığı durumlar bulunmamaktadır. Modern ailede, ebeveynler ile çocukları arasında ve eşler arasında daima sorunlar vardır.

Özgür, sorumluluğu reddedip yalnızca hak talep eden, tüketim ve sahip olma gâyesiyle hareket edip, fedakârlığı da bütün bunların önünde bir engel olarak gören zihniyetin anne ve babaları, çocuklarına pek çok sorun yaşattmıştır. Hikâyelerde bu sorunların anneden kaynaklanan örnekleri; çocukların terk edilişi ve annenin bizzat statü olarak değersizleştirilmesidir. Fakat söz konusu “baba” olunca Kutlu sorunları, çok daha geniş bir boyutta ve çeşitli açılardan ele almayı tercih etmiştir. Babalar, meşrû daireyi terk ederek, para ve makam hırsına kapılarak, çocuklarını terk eden, onlarla ilgilenmeyen ve hatta onlara fiziksel şiddet uygulayarak zarar veren bir profil sergilerler.

Kutlu’nun, modern baba örneklerindeki bu tutumunun eşler üzerinden “kocalara” yöneltilen eleştirinin daha fazla olmasıyla devam ettiği fark edilmektedir. Modern, erkek eş; maddî ve bedenî olarak kanaatkârlığını yitirmiştir ve sadakatsizdir. Onun bu tavrı hikâyelerde çoğunlukla ailenin dağılmasına, boşanma kararının alınmasına sebep olur.

Burada kadın eşlerinde kanaatkârlığını yitirdikleri ve sınırlı sayıda örnekte de olsa sadakatini kaybettiğini belirtmek gerekir. Ancak yazar bu davranışları sergileyen kadın eşlerin pişman oldukları bilgisini okuyucu ile paylaşmaktadır.

Bu minvalde; Kutlu'nun, modernleşme serüveninin aileye yansımaları hususunda öncelikle erkekleri sorumlu tuttuğu, kadınların birer eş ve anne olarak geleneksel algıda kendilerine atfedilen pozitif nitelikleri henüz tam anlamıyla kaybetmediklerini düşündüğü söylenebilir. Onun bu bakışında erkeklerin, “kavvam” olarak, en çok dikkat edilmesi gereken aile üyeleri olduğu hakikatinin bir etkisi bulunduğu söylenebilir.

Netice itibarıyla; Mustafa Kutlu'nun, hikâyelerini, okuyucunun sahip olmak isteyebileceği ve ideal olarak değerlendirebileceği geleneksel aile hayatı örnekleri üzerinden kaleme aldığı görülmektedir. Modern aileyi ise; açıktan ve direkt olarak gerçekleştirilen bir tutumla değil, ancak aktarılan olaylar ve aile üyelerinin nitelikleri üzerinden gerçekleştirilen bir “eleştiri” mahiyetinde işlemektedir. Bu çerçevede Kutlu, geleneksel olanı; “aile hayatı” yönünden de arzulatan, moderniyi ise; yine “aile hayatı” açısından da eleştiren bir yaklaşımla ele almıştır. Ondaki bu tutum, okuyucuya gönderilen bir mesaj niteliği de taşır, bu mesaj; gün geçtikçe hakkındaki tehlike ve endişeler artan aile kurumunun kurtuluşunun: Hudûdullahın yolu tutularak ve bilhassa babaların/kocaların modern ilkelerin kısılcısından kendilerini kurtarmasıyla mümkün olduğudur.

KAYNAKÇA

Mustafa Kutlu'nun İncelemeye Alınan Kitapları

- Kutlu, M.** (2017). Anadolu Yakası (4. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M.** (2019). Arkakapak Yazıları (13. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M.** (2018). Beyhude Ömrüm (34. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M.** (2016). Bu Böyledir (15. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M.** (2018). Chef (11. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M.** (1974). Gönül İşi (1. bs.). İstanbul: Hareket Yayınları.
- Kutlu, M.** (2019). Hayat Güzeldir (18. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M.** (2017). Hesap Günü (6. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M.** (2018). Huzursuz Bacak (14. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M.** (2018). Hüzün ve Tesadüf (16. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M.** (2019). İyiler Ölmez (12. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M.** (2019). Kapıları Açmak (19. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M.** (2019). Mavi Kuş (38. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M.** (2019). Menekşeli Mektup (19. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M.** (2019). Nur (14. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M.** (1970). Ortadaki Adam (1. bs.). İstanbul: Hareket Yayınları.
- Kutlu, M.** (2016). Rüzgârlı Pazar (15. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M.** (2018). Sevincini Bulmak (2. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M.** (2018). Sıradışı Bir Ödül Töreni (6. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kutlu, M. (2019). Sır (23. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kutlu, M. (2019). Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı (14. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kutlu, M. (2017). Tarla Kuşunun Sesi (1. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kutlu, M. (2019). Tirende Bir Keman (11. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kutlu, M. (2017). Tufandan Önce (12. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kutlu, M. (2015). Uzun Hikâye (40. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kutlu, M. (2019). Ya Tahammül Ya Sefer (34. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kutlu, M. (2019). Yoksulluk İçimizde (28. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kutlu, M. (2019). Yokuşa Akan Sular (17. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kutlu, M. (2019). Zafer Yahut Hiç (12. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kitaplar

Acar, H.İ. (2018). Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku (1. bs.). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Akın, M.H. (2014). Türkiye'de muhafazakârlığın direnme odağı olarak aile. İçinde Mustafa Aydın (Editör), Aile Sosyolojisi Yazıları, (s. 219-234). İstanbul: Açılımkitap Yayıncılık.

Alver, K. (2018). Öyküyle toplumsal olaylar, kültür, teknoloji, iktisat... arasında nasıl bir etkileşim olmuştur? Öykü tüm bunlardan bağımsız kendini kendi içinden üreten bir yapı mıdır?. İçinde Cemal Şakar (Hazırlayan), 40 Soruda Türk Öyküsü, (s. 51-53). İstanbul: Ketebe Yayınları.

Aydın, M. (2014). Tarihsel dönüşümü içinde aile ve kent ilişkisi. İçinde Mustafa Aydın (Editör), Aile Sosyolojisi Yazıları, (s. 83-100). İstanbul: Açılımkitap Yayıncılık.

Bayındır, A.(2012).İslâmî açıdan toplumsal cinsiyet. İçinde M. Faruk Bayraktar (Editör), Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet, (s. 57-84).İstanbul: Ensar Neşriyat.

Aydın, M. (2014). Tarihsel dönüşümü içinde aile ve kent ilişkisi. İçinde M. Aydın (Editör), Aile Sosyolojisi Yazıları, (s.83-100). İstanbul: Açılımkitap Yayıncılık.

Aytaç, A. M. (2015). Ailenin Serencamı (3. bs.). Ankara: Dipnot Yayınlar.

Bermann, M.(2019). Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor (Ümit Altuğ ve Bülent Peker Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Calinescu, M.(2017). Modernliğin Beş Yüzü (Sabri Gürses Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.

Can, İ. (2014). Moderniteden postmoderniteye ailenin ontolojisi ya da modern çekirdek aile çerezleşiyor mu?.İçinde Mustafa Aydın (Editör), Aile Sosyolojisi Yazıları, (s.51-81).İstanbul: Açılımkitap Yayıncılık.

Cansever, T. (2013). İslâm'da Şehir ve Mimari (10. bs.). İstanbul: Timaş Yayınları.

Cebeci, D. (2017). Tanzimat ve Türk Ailesi (1. bs.). Ankara: Panama Yayıncılık.

Corcuff, P. (2009). Bireycilik Sorunu (Aziz Ufuk Kılıç Çev.). İstanbul: Versus Kitap.

Çakıcı, A. H. (2019). Ailesiz Toplum, Modern Family, Ya Sonrası? (2. bs.). İstanbul: Mütalaa Yayınları.

Demirkanoğlu, Y. (2018). Türkiye'de Muhafazakâr Sağ ve Kadın (1. bs.). Bursa: Ekin Yayınevi.

Dikeçligil, F. B. (2019). Aileyi besleyen bir değer olarak adalet. İçinde Adalet ve İhsan Bağlamında Aile, (s. 67-82).İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Dikeçligil, F.B. (2014). Aileye dair kabullerin ezber bozumu. İçinde Mustafa Aydın (Editör), Aile Sosyolojisi Yazıları, (s. 13-50). İstanbul: Açılımkitap Yayıncılık.

Doğan, İ. (2001). Osmanlı Ailesi (1. bs.). İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları.

Doğan, İ. (2016). Türk Aile Sosyolojisi (1. bs.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Doğan, L. (2016). Toplumun Temelini Sarsan Problemler (10. bs.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Dölek, A. (2020). Aile Problemlerine Hz. Peygamberden Çözümler (2. bs.). İstanbul: Rağbet Yayınları.

El-Karadâvî. (2019). Müslüman Aile (Muhammed Recai Gündüz Çev.). İstanbul: Nida Yayıncılık.

Gençal, E. N. (2019). Mahremiyet eğitimi. İçinde H. Martı, Z. Tunceli U. Ezerbolatoğlu (Hazırlayanlar), Sorularla Mahremiyet Bilinci, (s. 11-28). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Giddens, A. (2018). Mahremiyetin Dönüşümü (İdris Şahin Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gökalp, Z. (2015). Türk Medeniyeti Tarihi (1. bs.). İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.

Göle, N. (2019). Modern Mahrem (14. bs.). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Görmez, H. (2019). Ailede güven oluşumunda etkili temel değerler. İçinde, Sadakat ve Güven Bağlamında Aile, (s. 125-133). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Guénon, R. (2019). Modern Dünyanın Bunalımı (Mahmut Kanık Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.

Gündüz, Şinasi. “İslam Öncesi Dinlerde ve Medeniyetlerde Aile”. Küreselleşen Dünyada Aile 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu. 2: 56-64. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014.

- Harman, Ö. F.**(2012).Müzakere. İçinde M. Faruk Bayraktar (Editör), Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet, (s. 91-96).İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Hortaçsu, N.** (2015). Zamanda Aile Ailede Zaman (1. bs.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Illich, I.** (2000). Tüketim Köleliği (Mesut Karaşahan Çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Kamacı, F. Z.**(2020).Hz. Peygamber döneminde kadın olmak. İçinde H. Şule Albayrak (Editör), Kadın Olmak, (s. 175-206).İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kelpetin Arpaguş, H.**(2020). “Aynı vardan var olmuşuz...” yaratılış açısından kadının konum ve durumu. İçinde H. Şule Albayrak (Editör), Kadın Olmak, (s. 83-111).İstanbul: İz Yayıncılık.
- Koç, M.** “Aile Bireyleri (Anne-Baba-Çocuklar) Arasında Sadakat ve Güven”. Sadakat ve Güven Bağlamında Aile, 2017 Aile Forumu 2. 2:43-49. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Kutlu, M.** (2019). Kalbin Sesi (2. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M.** (2018). Vatan Yahut İnternet (8. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutlu, M.** (2017). Vitrinde Olmak (3. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Maraşlı, S.** (2018). Güçlü Kadınlar Neden Mutlu Değil? (1. bs.). İstanbul: Motto Yayıncılık.
- Okumuş, E.** “İnsani Bir Nitelik Olarak Sadakat”. Sadakat ve Güven Bağlamında Aile, 2017 Aile Forumu 2. 2: 11-25. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Ortaylı, İ.** (2018). Osmanlı Toplumunda Aile (19. bs.). İstanbul: Kronik Yayıncılık.
- Özdemir A. ve Teyfur M.** (2017). Kur’an’da Aile Mefhumu (1. bs.). Ankara: Gece Kitaplığı Yayıncılık.

Özdemir, A. “Kur’an ve Sünnette Sadakatin Kavramsal Çerçevesi”. Sadakat ve Güven Bağlamında Aile, 2017 Aile Forumu 2. 2: 35-40. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.

Rahman, A. (2012). Mükemmel Bir Baba Olarak Hz. Muhammed (Kenan Dönmez Çev.). İstanbul: İnkılâb Yayıncılık.

Sancar, S. (2014). Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti (3. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sayın, Ö. (2020). Aile Sosyolojisi (1. bs.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Semercioğlu, M.S. (2019). Her Şey Ailede Başlar (1. bs.). İstanbul: Sola Unitas Yayınları.

Sıdika Oktay, A. “Bireyden Aileye Aileden Topluma Sadakat ve Güven”. Sadakat ve Güven Bağlamında Aile, 2017 Aile Forumu 2. 2: 103-123. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.

Subaşı, N. (2014). Toplumsal değişme, aile ve yeni risk alanları. İçinde Mustafa Aydın (Editör), Aile Sosyolojisi Yazıları, (s.101-117).İstanbul: Açılımkitap Yayıncılık.

Şahin Utku, N.(2020).Antik çağ’dan İslâm’a kadın tarihî bir perspektif. İçinde H. Şule Albayrak (Editör), Kadın Olmak, (s. 115-174).İstanbul: İz Yayıncılık.

Şişman, N. (2018). Emanetten Mülke (6. bs.). İstanbul: İz Yayıncılık.

Tatar, Burhanettin. “Yerleşiklik (Yuva) ve Sürgün Diyalektiği”. Küreselleşen Dünyada Aile 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu. 2: 51-55. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014.

Tonga, N. (2016). Mustafa Kutlu ve Yoksulluk İçimizde (2. bs.). İstanbul: Akçağ Yayınları.

Topçu, N. (2019). Ahlâk (14. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Uraler, A.(2012).Şartları değerlendirilmeksizin kadının çalışmaya zorlanması. İçinde M. Faruk Bayraktar (Editör), Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet, (s. 292-298).İstanbul: Ensar Neşriyat.

Uslu, Y. (2018). Kur'an Işığında Ebeveyn Olmak (1. bs.). İstanbul: İkinci Adam Yayınları.

Yapıcı, A.(2012).Toplumsal cinsiyet bağlamında din ve kadın. İçinde M. Faruk Bayraktar (Editör), Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet, (s. 221-264).İstanbul: Ensar Neşriyat.

Yapıcı, A. (2016). Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın (1. bs.). İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Yıldız, N. (2018). Aile Davamız (13. bs.). İstanbul: Tahlil Yayınları.

Kutsal Kitaplar

Kur'an-ı Kerim Meâli. Çev. Halil Altuntaş & Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 19. Basım, 2010.

*Kutsal Kitap Tevrat, Zebur, İncil Yeni Çeviri.*İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 3. Basım, 2017.

Makaleler.

Baloğlu, A.B. (Haziran 2016). Batı kültüründe aile ilişkileri ve “sıla-i rahim”. *Din ve Hayat Dergisi*, Sayı:28, 45-48)

Bilge Zafer, A. (2013). Cumhuriyet ile değişen Türk aile yapısı ve kadının durumu. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:14, Sayı: 24, 121-134

Canatan, A.(2008). Toplumsal değerler ve yaşlılar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, Say:1, 62-71.

- Dikeçligil, F.B.** (Mart 2012). Aileye dair kabullerin ezber bozumu. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Yıl:8, Sayı:,31, 21-52.
- Doğan, C.**(1996). Eski Türk aile yapısı ve fonksiyonları. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı: 8, 73 – 81.
- Duman, M.Z.** (2012). Aile kurumu üzerine tarihsel bir okuma girişimi ve muhafazakâr ideolojinin aileye bakışı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. I, Sayı:4, 19-51.
- Eraslan, S.** (2007). Ailede îsâr. *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı:198, 31-33.
- Gümüş, M.** (2011). Türk ailesi ve modernleşme. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, C. 0, Sayı: 24, 85-90.
- Kala, M. E.** (2015). Şahsiyet ve ahlâk felsefesi. *Adam Akademi*, Cilt: 5/2, 15-25.
- Kalaycı, I. & Özkul, M.** (2017). Geleneksel kalabilsem modern olabilsem: modernleşme sürecinde yaşlılık deneyimleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, C. 8, sayı:18, 90-110.
- Kara, N.**(Bahar 2006). Feminizm(ler)in toplumsal hareket olarak medyada yansıma(ma)sı. *Küresel İletişim Dergisi*, Sayı:1, 1-33.
- Karataş, Z.** (Ocak 2015). Osmanlı Devleti'nde korunmaya muhtaç çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamaları. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, C.I, Sayı:1,16-31.
- Koç Hancı, H.** (2019). Ailede istişare. *Diyanet Aile Dergisi*, Sayı:11, 4-9.
- Lök, N & Başoğlu C. & Öncel S.** (2016). Aile içi şiddetin çocuk üzerindeki etkileri ve psikososyal desteğin önemi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, C. VII, Sayı: 8, 155-161.
- Önder, Ö.** (2013). Gerontokrasi: yaşlılar yönetimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 36, 271-281.

Özkiraz A. ve İşçi Baş G. (2016). Osmanlıdan günümüze Türk Toplumunda aile yapısı ve boşanma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18 (30), 87 – 95.

Sirmen, K.S. (2009). Eş cinsel birliktelikler ve bunların kanunlar ihtilâfi hukukunda düzenlenişi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.LVIII, Sayı:4, 825-879.

Turğut, F. (Bahar 2017). Tarihsel süreçte aile kurumunun dönüşümü ve geleceğine yönelik çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, C.I, Sayı:1, 93 -117.

Taş, K. (2002). Tanzimat ve batılılaşma hareketlerine sosyolojik bir yaklaşım. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:7, 87-94.

Taş, G. (2016) Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 3 (5),163-175.

Tezler

Aslan, F. (2018).Türk kültürü içerisinde Türk aile yapısının yeri. (Yüksek Lisans tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Başar, H. (2009). Eski Türklerde aile. (Yüksek Lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Coşkun, S. (2011). Küreselleşme sürecinde tüketim toplumu ve tüketim kültürü. (Yüksek Lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çiloğlu, M. (2014). Aile ve çalışma hayatı ikileminde kadın çıkmazı. (Yüksek Lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Karakuş, A. (1992). Kur'an'ın dünyâ hayatına bakışı. (Yüksek Lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kavuştu, Ş. (2006).Hz. Muhammed'in aile reisi olarak örnek şahsiyeti. (Yüksek Lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kumartaşloğlu, S. (2012). Türk kültüründe ateş ve ocak kültü.(Doktora tezi). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Oğuzhan, Z. B. (2019). Tüketim toplumu, kimlik ve din. (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Önen, H. (2004). Kur'an'da dünya kavramı ve dnyevleşme. (Yüksek Lisans tezi). Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

Port, Z. (2019). Kur'an'da aile modelleri bağlamında aile değerleri ve eğitimi. (Yüksek Lisans tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Terzi, H. (2016). Müslüman tüketicilerin israf davranışlarının rasyonel tüketim ve gösterişçi tüketim bağlamında incelenmesi: kültürlerarası bir karşılaştırma. (Doktora tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

nal, M. S. (2007).Modern toplumda dinsel bireycilik. (Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yılmaz, N. (2012). Aile irşat ve rehberlik bürolarında yapılan dini danışmanlık-Çorum rneği. (Yüksek Lisans tezi). Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.

Ansiklopediler

Arsal, Sadri Maksudi. (2002). Eski Türklerin Husus Hukuku. *Türkler Ansiklopedisi* içinde (c. 3, ss. 88-96).Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Bardakoğlu, Ali. (1996). Had. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (c. 14, ss. 547-551).İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Çağrıc, Mustafa. (2000). İsar.*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*içinde(c. 22, ss.490-491). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Çağrııcı, Mustafa. (1988). Âhenk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (c. 1, ss. 517-521).İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Çağrııcı, Mustafa. (2012). Tevekkül. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (c.41, ss. 3-4)İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Erkul, Ali. (2002). Eski Türklerde Evlenme Gelenekleri. *Türkler Ansiklopedisi* içinde (c.3, ss. 58-66).Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Kut, Günay. (2002).Türklerde Yemek Kültürü. *Türkler Ansiklopedisi* içinde (c. 4, ss. 215-221).Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Koca, Salim. (2002). Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat. *Türkler Ansiklopedisi* içinde (c. 3, ss. 15-37).Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Özaydın, Abdülkerim. (2002). Türklerin İslâmiyeti Kabulü. *Türkler Ansiklopedisi* içinde (c. 4, ss. 239-262).Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Türcan, Talip. (2012). Ülü’l Emr. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (c. 42, ss. 295-29).İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yılmaz, Anıl. (2002). İskit Sanatı. *Türkler Ansiklopedisi* içinde (c. 4, ss. 26-32).Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Diğer Kaynaklar

Akyüz, Vecdi. *Yeni Şafak*. “Kur’an- Kerim’de Hudûdullah Kavramı” (5 Haziran 2005). <https://www.yenisafak.com/arsiv/2005/haziran/05/vecdiakyuz.html>

CİSED Aldatma Türlerini Açıkladı. (2015, 5 Mart) .Erişim adresi <https://www.cised.org.tr/basin/328/cised-aldatma-turlerini-acikladi>

Kitapyurdu.com. (27 Şubat 2020). *Nurettin Topçu'nun, Musta Kutlu'nun düşünce dünyasına katkısı nasıl oldu?* [Video dosyası]. Erişim adresi:

<https://www.youtube.com/watch?v=6hu9WJUd0X0>

Stop the Kinsey İnstitute. (t.y.). Erişim adresi

<https://stopthekinseyinstitute.org/more/a-child-victim/>

Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe Sözlük I*. Ankara: Kolektif.

Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe Sözlük II*. Ankara: Kolektif.